ИСЛАМ АХЛАГЫ

АЛИ БИН ЭМРУЛЛАХ
МУХАММЕД ХАДИМИ

ИСЛАМ АХЛАГЫ

Али бин Эмруллах Мухаммед Хадими

Экинчи басылма

Бишкек 2013

УДК 29
ББК 86.38
И87 Ислам ахлагы. - Б.: 2013 - 222 б.

ISBN 978-9967-27-221-7

Көркөм мүнөз бардык адамдар үчүн чоң табылга болуп саналат. Ыйман келтирип, мусулман болгондон кийин жакшы мүнөзгө ээ болгон адам айланасындагы бардык адамдардын ыраазычылыгын алат, акыретте дагы Аллаху таала андан ыраазы болуп Бейишке киргизет.

"Ислам Ахлагы" жалпы окурмандарга арналып, адамдын табиятын таанытып, напси жана көңүл тууралуу кеңири түшүндүрмө берет. Окурманга илгертен эле ата-бабаларыбыздын макал-лакаптарында жана эпос, дастан, ж.б., чыгармаларда дайыма макталып келген көркөм мүнөздү үйрөтүү менен бирге жаман мүнөздөр кайсылар экендигин жана алардан кутулуунун чаралары тууралуу да баалуу насыяттар камтылган.

И 0403000000-13 **УДК 29**

ISBN 978-9967-27-221-7 **ББК 86.38**

МАЗМУНУ

Алгы сөз..6
Ислам Ахлагы [Али бин Эмруллах – Мухаммед Хадими]............12
Биринчи бөлүм:
Жаман мүнөз жана андан кутулуунун жолдору...........................12
Жаман мүнөз жана анын дарылары..15
Куфур..21
Дин сабатсыздыгы...32
Байлык-мансапка берилүү..32
Айыпталуудан коркуу...35
Макталууну сүйүү...37
Бидат ишеним...37
Хава-и нафс (Напсинин зыяндуу каалоолору)................................38
Таклид менен ыйман..43
Рия..47
Тул-и амал (Кумарын жыргатуу үчүн көп жашоону каалоо)......53
Тама (Дүнүйө лаззаттарын арам жолдордон издөө).......................55
Кибир (Текебердик)...63
Илимдин жана аалымдардын кадыры..84
Тазаллул (Өзүн төмөнсүнтүү)..88
Ужб (Кылган жакшылыктарын жактыруу)....................................91
Хасед (Көралбастык)..94
Хыкд (Кекчилдик)...102
Шематет (Башкалардын жамандыгына кубануу).........................107
Хижр (Таарынуу)...108
Жубн (Коркоктук)...110
Тахаввур (Ашыкча катуулук)...111
Гадр (Убадада турбоо)..117
Кыянат..117
Убаданы бузуу...118
Су-и зан (Бирөө тууралуу жаман ойдо болуу)...............................120
Дүнүйөгө болгон махабат...122
Тасвиф (Жакшы ишти эртеңкиге таштоо)......................................126
Фасыктарды жакшы көрүү..127
Аалымдарга душмандык...130

Фитна (Бүлүк чыгаруу)..131
Мудахана жана мудара...135
Инад жана мукараба (Чындыкты кабылдабоо)...........................137
Нифак (Эки жүздүүлүк)..137
Тафаккур кылбоо...138
Мусулманды баддуба (каргоо)...140
Мусулманга жаман ат тагуу..140
Кечиримди кабыл кылбоо...142
Курани каримди жаңылыш тафсир кылуу.......................................142
Арам иш кылууда өжөрлөнүү..146
Ушак кылуу (Гыйбат)..146
Тообо кылбоо...150
Ислам Ахлагы...162
Экинчи бөлүм: [**Алгы сөз**]...162
Ислам ахлагы үчкө бөлүнөт...162
Ахлак илиминин пайдалары 163
Көңүл жана Рух деген эмне?...168
Адам өлгөндө рух эмне болот?..171
Көңүл жана рухтан кубаттары...175
Алгы сөздүн биринчи кошумчасы...178
Алгы сөздүн экинчи кошумчасы...185
Ахлак илими жана Исламиятта ахлак тарбиясы..........................191
Хикматтан пайда болгон жакшы мүнөздөр....................................194
Шажааттан пайда болгон жакшы мүнөздөр..................................196
Ар намыстан пайда болгон жакшы мүнөздөр................................197
Адилеттиктен пайда болгон жакшы мунөздөр..............................199
Жаман мүнөздөрдүн башы төртөө...203
Хикматка окшогон жаман мүнөз..208
Ар намыска окшогон жаман мүнөз..208
Жоомарттыкка окшогон жаман мүнөз..209
Шажаатка окшогон жаман мүнөз...210

Бисмиллахиррахманиррахим

Ислам динин тааныткан көптөгөн китептер бар. Булардын ичинде эң баалуусу Имам Раббанинин 3 томдук **“Мектубат”** китеби. Мындан кийин Мухаммед Масумдун 3 томдук **“Мектубат”** аттуу китеби. Хазрети Мухаммед Масум Мектубаттын 3-чү тому, 16-чы катында мындай дейт: “Ыйман – калимаи таухиддин “Лаа илаха иллаллах” жана “Мухаммадан Расулуллах” деген эки бөлүгүнө тең бирдей ишенүү”. Мусулман болуш үчүн Мухаммед алейхиссаламдын пайгамбар экендигине да ишенүү керек. Аллаху таала Жабраил аттуу periштеси аркылуу Пайгамбарына **Курани каримди** жиберди. **Курани карим** – Аллаху тааланын сөзү. **Курани карим** Мухаммед алейхиссаламдын ойлору философтордун же тарыхчылардын сөзү эмес. Мухаммед алейхиссалам Курани каримди тафсирлеген, б.а., маанисин ачып түшүндүргөн. Бул түшүндүрмөлөр **хадиси шариф** деп аталат. Демек, **Курани карим** менен **хадиси шариф** диндин негизин түзөт. Дүйнөдөгү миллиондогон Ислам китептери **Курани карим** менен хадиси шарифтердин түшүндүрмөлөрү болуп саналат. Мухаммед алейхиссаламдан келбеген сөз Ислам китеби боло албайт. Ыйман жана Ислам дегенибиз - **Курани карим** жана **хадиси шарифтерге** ишенүү дегендик. Пайгамбарыбыздын (саллаллаху алейхи ва саллам) сөздөрүнө ишенбеген адам Аллаху тааланын сөздөрүнө да ишенбеген, б.а., ыймансыз болуп эсептелет. Мухаммед алейхиссалам Аллаху тааладан келген кабарлардын бардыгын сахабаларына үйрөткөн. Сахабалары буларды шакирттерине үйрөтүшкөн. Алар болсо бул илимдердин бардыгын китеп кылып жазышкан. Ошол китептерди жазган аалымдар **ахли сүннөт** аалымдары деп аталат. Ахли сүннөт китептерине ишенген адам Аллаху тааланын сөзүнө ыйман келтирип, мусулман болот. Аллаху таалага шүгүр, биз динибизди дин реформисттеринин, атеисттердин ойдон чыгарып жазган китептеринен эмес Ахли сүннөт вал-жамаат аалымдары жазган китептерден үйрөнүүдөбүз.

Расулуллах: **“Үммөтүмдүн арасында фитна, фасад** (бүлүк) **жайылганда сүннөтүмө жабышкан адамга жүз шейиттин сообу бар”,** - деп айткан. Сүннөткө жармашуу Ахли сүннөт аалымдарынын китептерин окуу жана аларга жараша амал кылуу менен гана жүзөгө ашат. Мусулмандардын төрт мазхабынын кайсынысынын аалымы болсо да Ахли сүннөт аалымдары деп аталат. Ахли сүннөт аалымдарынын башчысы - Имам Азам Абу Ханифа Нуман бин Сабит.

АЛГЫ СӨЗ (1)

Аллаху тааланын дүйнөдөгү бардык адамдарга деген мээрими чексиз. Адамдарга керектүү жакшылыктарды жаратып, баарына жиберүүдө. Дүйнөдө жана акыретте бакытка жетүүлөрү үчүн бул жакшылыктарды кандай колдонуу, кандай пайдалануу керектигин да көрсөткөн. Ислам тууралуу эч кабар укпаган капырлардын Тозокко кирбей тургандыктарын, эсеп-кысаптан кийин жаныбарлар сыяктуу жок боло тургандыктарын хазрети Имам Раббани 259-катында билдирген. Уккандан кийин ыйман келтиргендерди Бейишке киргизет. Кулдарына ойлонуу үчүн бир өмүрлүк убакыт берген. Напсилерине, жаман досторго, зыяндуу китептерге жана чоочун маалымат каражаттарына алданып куфурга түшүп калгандарды жана жаңылыш жолдо жүргөндөрдүн ыйман келтиргендерди кечирет. Аларды түбөлүк балээлерден куткарат. Ал эми чегин ашкан, заалым кулдарына хидаятты (ыймандуулукту) насип кылбай, аларды өздөрү жактырган, каалаган, ичине түшкөн капырлык баткагында калтырууда. Акыретте Тозокко кирүүсү керек болгон момундардан каалагандарын күнөөлөрү бүткөнгө чейин Тозокто азап тарттыргандан кийин кайра Бейишке киргизет. Бүткүл жандууларды жараткан, бардык нерсени дайыма бар кылып турган, баарын коркунучтан жана кыйынчылыктардан коргоп турган – жалгыз Ал.

Кимде-ким каалаган бир убакытта, каалаган бир жерде, каалаган бир адамга, каалаган бир нерседен улам, каалаган бир түрдө мактоо жана шүгүр кылса, ушул мактоолордун жана ыраазычылыктардын баары Аллаху таалага таандык. Себеби, бардык жакшылыктарды жаратуучу, жиберүүчү дайыма Аллах. Ал ойго салбаса жана күч-кубат жана мүмкүнчүлүк бербесе эч ким эч кимге жакшылык жана жамандык кыла албайт. Дайыма анын тилегени болот. Анын тилебегенин эч ким жүзөгө ашыра албайт. [Хадис-и кудсиде: **“Инсандарды мени таанулары үчүн жараттым”, -** деп айтылган. Муну угуп “капырлар дүнүйөдө Аллаху таалага ишенбей жатышат. Бул хадис-и шариф жүзөгө ашпай жатат го” деп айтуу туура эмес. Себеби, аалымдар, олуялар белгилүү бир деңгээлге көтөрүлгөндө, белгилүү бир жашка чыкканда, Аллаху тааланы тааный башташат. Капырлар да акыретте таанышат. Тааныбаган адам калбайт.]

Хамд - бардык жакшылыктарды Аллаху таала жараткан жана жиберген деп ишенүү жана айтуу дегенди түшүндүрөт. **Шүгүр** деген сөз бардык жакшылыктарды Ислам өкүмдөрүнө ылайык колдонуу дегенди түшүндүрөт. **Нимат** деген сөз пайдалуу нерсе дегенди билдирет. Ниматтар Ахли сүннөт аалымдарынын китептеринде жазылган. **Ахли сүннөт аалымдары -** белгилүү төрт мазхабдын аалымдары.

Анын сүйүктүү Пайгамбары, адамдардын ар тараптан эң сулуусу, эң жогорусу болгон Мухаммед алейхиссаламга жана Анын көркөм ахлак жана илим чачкан үй-бүлө, тууганларына жана сахабаларынын бардыгына "рыдвануллахи таала алейхим ажмаин" бизден дубалар жана саламдар болсун!

Мусулмандардын үйрөнүүлөрү зарыл болгон илимдер **"Ислам илимдери"** деп аталат. Ислам илимдери экиге бөлүнөт: "**Диний илимдер"** жана **"Табият таануу илимдери".** Табият таануу илимдери **"Хикмат"** деп аталат. Динде реформисттер табият таануу илимдерин **"Рационалдык илимдер",** ал эми диний илимдерди **"Схоластикалык илимдер"** деп аташат. Пайгамбарыбыз "саллаллаху алейхи васаллам": **"Хикмат - мусулмандын жоготуп алган байлыгы сыяктуу. Аны кайдан тапса алсын!" -** деп буюрган. Ушул хадис-и шариф табият таануу илимдерин үйрөнүүнү буюрат. Диний илимдердин негизи жыйырма илим. Булардын сегизи "**жогорку**", он экиси "**жардамчы**" илимдер. Жогорку илимдердин бири – **"Ахлак илими".**

[Көркөм мүнөздүү болгон жана табият таануу илимдерин үйрөнгөн мусулман "Маданияттуу**",** прогрессивдүү адам деп аталат. Табият таануу илимдеринде өнүккөн, оор индустрияга ээ, бирок, ахлагы начар болгон адам **"Заалым", "Эскичил"**, каракчы жана диктатор деп аталат. Табият таануу илимдеринде жана искусстводо артта калган, ахлаы начар болгондор **"Жапайы"**, адий (төмөн) деп аталат. **"Маданият"** шаарларды куруу жана адамдарга кызмат кылуу дегенди билдирет. Бул табият таануу илимдери, искусство жана көркөм мүнөз аркылуу жүзөгө ашат. Кыскасы, табият таануу илимдери жана искусствонун көркөм мүнөз менен бир арада болуусу **"Маданият"** деп аталат. Маданияттуу киши табият таануу илимдери

менен искусствону инсандарга кызмат кылуу үчүн колдонот. Ал эми заалымдар болсо аны адамдарды кыйноо үчүн колдонот. Көрүнүп тургандай чыныгы мусулман прогрессивдүү адам. Динсиз, ыймансыз адамдар болсо бактысыз адамдар. Белгилүү болуп жаткандай маданият – шаарларды, имараттарды куруу жана илгерилөө деген сөз. Бул да табият таануу илимдери жана искусство аркылуу жүзөгө ашат. Адамдардын ырахат өмүр сүрүүлөрү Ислам ахлагы жана пикирлердин өркүндөөсүнүн аркасында болот.]

Ар бир мусулмандын Ислам илимдерин өзүнө керектүү деңгээлде үйрөнүүсү - фарз. Ошондуктан, Ислам аалымдары көптөгөн китептерди жазышкан. Ахлак китептеринен Насруддин Мухаммед Туси тарабынын жазылган **“Ахлакы насырый”** жана Жалалуддини Мухаммед Девани жазган **“Ахлакы Жалалий”** жана Хираттык Хусейин Ваизи Кашифи жазган **“Ахлакы мухсини”** аттуу китептер белгилүү. Китеп Мухаммед Хадиминин “рахимахуллахи таала” (1762-жылы кайтыш болгон) **“Барика”** китебинен которулган. Бул китепте Исламият тарабынан жактырылбаган кулк-мүнөздөрдү жана алардан коргонуу жана кутулуунун жолдору билдирилет. Бул жаман мүнөздөр көңүл оорулары болуп саналат. Көңүлдү жана рухту түбөлүк өлүмгө алып барат. Башка китептерден алынган кошумчалар кашаанын ичинде жазылган.

Бул китебибизди окуган окурмандар ата-бабаларынын дени соо, көркөм мүнөздүү, эмгекчил, маданияттуу, прогрессивдүү болгондугун түшүнүшөт, Ислам душмандарынын жалгандарына, жалааларына алданып калуудан сактанат.

Насируддин-и Тусинин аты – Мухаммед бин Фахреддин. Хижри 597-жылы Туста Машхад шаарында туулуп, 672 [м. 1273 -ж] Багдадда көз жумган. Шии эле. Хулагунун Багдадды өрттөп талкалоосуна, жүз миңдеген мусулмандарды өлтүрүүсүнө себеп болгондордун бири. Хулагунун вазири болду. Төрт жүз миң китеп болгон бир китепкана жана обсерватория, бир академия салдырган. Көп китеп жазган. **“Фаидели билгилер”** китебинин 97.чи бетин караңыз!

Мухаммед Жалалуддин-и Девани “рахима-хуллаху таала” 829-жылы туулуп, 908 [м. 1503-жылы] Ширазда кайтыш болгон. Ислам аалымдарынын эң улууларынан. Көп китеп жазган. “Ахлак-ы желали”

аттуу китеби фарсча жазылып, 1304 [м. 1882-жылы] Индустанда сегизинчи басмасы басылган. Англисчеге да которулган.

Хусейин бин Али Ваыз-и Кашифи “рахима-хуллаху таала” Хиратта ваазчы болгон. Хижри 910 [м.1505-жылы] ошол жерде кайтыш болгон.

Эй, көңүлү таза жаштар! Ислам дининин көркөм мүнөзүн үйрөнүү менен жайууда өмүрлөрүн сарп кылган, Аллаху тааланын динин жайууда жандарын курман кылган шейиттердин асыл жана кадырлуу урпактары! Кадырлуу ата-бабаларыбыздын силерге толук жана туура алып келген, аманат кылган ыйык Ислам динин жана ал билдирген көркөм мүнөзүн жакшы үйрөнгүлө! Кереметтүү журтубузга көз тиккен дин, жан, ахлак душмандарына каршы ушул ыйык аманатты сактап калууга, дүнүйө жүзүнө жайып, адамдардын бакытка жетүүлөрүнө себепчи болууга аракет кылгыла! Унутпагыла, динибиз көркөм мүнөздүү болууну, бири-бирибизди жакшы көрүүнү, улууларга урмат, кичүүлөргө изаат кылууну, адамдардын баарына тең жакшылык кылууну буюрган. Ар бир адамдын кул акысын жана башка акыларын өтөгүлө! Мыйзамдарга, мамлекетке каршы чыкпагыла! Салыктарды убагында төлөгүлө! Аллаху тааланын туура жолдо жүргөн кулдарын ар дайым колдой турганын унутпагыла! Бири-бирибизге жардамдашалы, бири-бирибизди сүйөлү, жардамчыбыз Аллаху таала болсун!

Ислам аалымдары мындай дешет: “Аллаху таала адамда үч нерсени жаратты: акыл, көңүл жана напси. Булардын эч бири көзгө көрүнбөйт. Булардын бар экенин таасиринен, иштеринен жана динибиздин билдирүүсү аркылуу билебиз. Акыл жана напис дымагыбызда (мээбизде), ал эми көңүл - көкүрөгүбүздүн сол жагында жайгашкан жүрөгүбүздө. Булар көзгө көрүнө турган зат эмес, белгилүү бир орунду да ээлебейт. Алардын бар экендиги электр кубаты, электромагниттик толкундар сыяктуу. Акыл табият таануу илимдерин таанууга, түшүнүүгө аракет кылат. Исламга ылайык болгонун жамандан, зыяндуусунан айырмалайт. Жакшы-жаманды Ислам айырмалайт. Исламды билген, аны кармануунун каалаган акыл **“Акли салим”** (жаңылбаган акыл) деп аталат. Акылы аз, ар дайым ката кылуучу адам **“Акмак”,** ал эми акылы жок адам **“Жинди”** деп аталат. Салим акыл Ислам дини билдирген жакшы нерселерди жүрөккө билдирет. Жүрөк буларды жасоону каалап, акыл-ойдон чыккан аракеттердин себеби

менен дене мүчөлөрүнө жасатат. Жакшы жана жаман нерселерди жасоо аракетинин жүрөккө орношуусу **“Ахлак”, “Мүнөз”** деп аталат. Напис - денеге жагымдуу, лаззат бере турган нерселерди жакшы көрөт. Алардын жакшы же жаман, пайдалуу же зыяндуу экенин ойлобойт. Анын каалоолору Исламдын буйруктарына шайкеш келбейт. Ислам тарабынан тыюу салынган нерселерди жасоо написти кубаттандырат. Ал андан бетерин жасоону каалайт. Жаман, зыяндуу нерселерди жакшы кылып көрсөтүп, көңүлдү алдайт. Көңүлгө ошолорду жасатып, каалоолоруна жетүүгө аракет кылат. Көңүлдүн написке алданып, жаман мүнөздүү болуп калбашы үчүн Ислам дини билдирген өкүмдөргө моюн сунуп, көңүлдү кубаттандыруу жана написти алсыратуу керек. Акылды кубаттандыруу үчүн Ислам илимдерин үйрөнүү зарыл болгону сыяктуу жүрөктү кубаттандыруу жана тазартуу үчүн Ислам өкүмдөрүнө моюн сунуу зарыл. Ислам динине моюн сунуу үчүн ыклас керек. **“Ыклас”** (ихлас) деп иштерди, ибадаттарды Аллаху тааланын буйрук кылгандыгы үчүн орундоону, башка дүнүйөлүк пайдаларды ойлобоо болуп саналат. Жүрөктө ыкластын пайда болуусу, көңүлдүн зикир этүүсү менен, (Аллаху тааланын ысымын көп айтуу менен) болот. Зикирдин кандай кылына тургандыгын **“Муршиди камил”** деп аталган кемел устаздан үйрөнүү жана акылда, сезимде пайда болгон дүнүйөлүк түшүнүктөрдү жүрөктөн чыгаруу шарт. Дүнүйө тууралуу ой калбаган кезде көңүл өзүнөн өзү зикир эте баштайт. Зикирдин кандай кылына тургандыгы **“Сеадет-и Эбедиййе”** китебинин 921-бетинде жазылган. Идиштин ичиндеги суу бошотулганда абанын өзүнөн өзү кире тургандыгы сыяктуу көңүлдү дүнүйөлүк ойлордон сактоо да көңүлдүн кемел муршиддин көңүлүнөн **“Фейз”** (нур) алуу аркылуу болот. Көңүлдөн көңүлгө бул фейз махабат жолу менен куюлат. Муршиддин (устаздын) башка мамлекетте жашап жаткандыгы же кайтыш болгондугу фейздин келүүсүнө тоскоол болбойт. **“Муршид”** деп Ислам илимдерин жакшы билген, Исламга толук моюн сунган, ыкластуу Ахли сүннөт аалымын айтат. Исламга моюн сунуу көңүлгө кубат бере тургандыгы сыяктуу напсини алсыратат. Ошондуктан, **“Нафс”** көңүлдүн Исламга моюн сунуусун, кемел муршиддин сухбатында болуусун, китептерин окуусун каалабайт. Акылын эмес, напсин эрчиген адамдар динсиз

болуп калууда. Напис өлбөйт. Бирок, күч-кубаты азайганда, көңүлдү алдай албайт.”

Азыркы тапта дүйнөдөгү мусулмандар үч топко бөлүнгөн. Биринчи топ - сахабалардын жолун карманган чыныгы мусулмандар. Булар “**Ахли сүннөт”, “сүннү”** жана **“Фырка-и нажия”,** (Тозок азабынан кутулган топ) деп аталат. Экинчи топ - сахабаларга душман болгондордун тобу. Булар “**Шии”** же **“Фырка-и далле”** (адашкан топ) деп аталат. Үчүнчү топ – сүннүлөргө да, шииттерге да душман болгон топ. Булар **“Ваххаби”** жана **“Нажди”** деп аталат. Анткени, булар алгачкы жолу Арабстандын Нажд шаарында пайда болушкан. Бул топ **“Лаанаттуу топ”** деп дагы аталат. Анткени, ваххабилердин мусулмандарды мушрик деп атай тургандыгы **“Кыямат жана акырет”** жана **“Сеадет-и эбедиййе”** китептеринде жазылган. Мусулмандарды капыр деген адамга пайгамбарыбыз лаанат айткан. Шии тобун еврейлер, ваххаби тобун Британдыктар курган. Ал эми Ахли сүннөт жолун түркий элдер карманып, сактап калган.

Кайсы гана топтон болбосун напсине баш ийген жана көңүлү кир, бузук адам Тозокко кирет. Ошондуктан, ар бир мусулман напсин тазартуу үчүн дайыма “Ла илаха иллаллах” жана көңүлүн напсиден, шайтандан, жаман достордон жана зыяндуу китептерден келе турчу куфурдан, күнөөлөрдөн сактоо үчүн ар дайым “Астагфируллах” деп истигфар айтып жүрүүсү керек. Ислам динине ылайык жүргөн адамдын дубалары сөзсүз кабыл болот. Намаз окубагандардын, ачык кийинген аялдарды карагандардын жана арам ичип-жегендердин Ислам динине ылайык жүрбөгөндүгү, ага баш ийбегендиги белгилүү болот. Булардын дубалары кабыл болбойт.

Милади жыл 2013 Хижри шамси 1392 Хижри камери 1435

ИСЛАМ АХЛАГЫ

Биринчи бөлүм

Китебибиздин биринчи бөлүмүндө жаман ахлактардын эң маанилүү болгон кыркы жана булардын дарылары түшүндүрүлөт. Төмөндөгү маалыматтардын бардыгы Абу Саид Мухаммед Хадиминин “рахимахуллаху таала” “Барика” китебинин биринчи томунан которулган. Бул китеп арабча жазылган жана эки томдон турат. 1284 [м.1868] жылы Стамбулда бастырылган. 1411 [м.1991] жылы (Хакикат Китеп Үйү тарабынан кайрадан бастырылган). Хадими хазреттери 1176 хижри камери [м.1762] жылы Кониянын Хадим деген шаарчасында көз жумган.

ЖАМАН МҮНӨЗ ЖАНА АНДАН КУТУЛУУНУН ЖОЛДОРУ

Адамга дүйнөдө жана акыретте зыян тийгизе турган нерселердин бардыгы жаман мүнөздөн пайда болот. Зыяндардын, жамандыктардын башы - жаман мүнөздүү болуу. Арамдардан, жаман нерселерден сактануу **“Таква”** деп ааталат. Такыбаа - ибадаттардын эң жакшысы. Анткени, бир нерсени кооздоо үчүн алгач андагы кир нерселерди, жамандыктарды жок кылуу керек. Ошондуктан, күнөөлөрдөн арылмайынча Исламга моюн сунуунун, ибадаттын эч кандай пайдасы болбойт. Жасагандарына сооп берилбейт. Жамандыктардын эң жаманы - куфур. Капырдын (Аллахка душман болгон адамдын) эч бир жакшылыгы акыретте пайда бербейт. Зулумдук менен өлтүрүлгөн капыр шейит болбойт. Бейишке дагы кирбейт. Ыймансыз болгон адамдын эч кандай жакшылыгына сооп берилбейт. Бардык жакшылыктардын негизи - такыбаа. Бардык нерседен мурда такыбаа болууга аракет кылуу керек. Бардык адамдарга такыбаалуу болууну буюруу жана насаат кылуу керек. Дүйнөдө ырахатка, тынчтыкка жетүү, таттуу өмүр сүрүү, акыретте дагы чексиз азаптан кутулуп, түбөлүк жакшылыктарга, бакыттарга жетүү такыбаа менен гана болот. Жаман мүнөздөр көңүлдү оорулуу кылат. Бул оорунун күчөөсү көңүлдүн өлүүсүнө (куфурга) себеп болот. Жаман мүнөздөрдүн эң жаманы болгон ширк (куфур) - жүрөктүн эң жаман уусу. Ыйманы жок адамдын “Менин жүрөгүм таза. Сен жүрөгүмдү кара!” деген сөздөрү бекер. Өлгөн жүрөк таза болбойт.

Куфурдун түрлөрү бар. Булардын ичиндеги эң жаманы, эң чоңу **ширк** болуп эсептелет. Бир жамандыктын түрлөрүн билдирүү үчүн көбүнчө булардын эң жаманы айтылат. Ошондуктан, аяттарда жана хадис-и шарифтерде кездешүүчү "ширк" сөзүнөн куфурдун бардык түрү деген маани түшүнүлөт. "**Ниса**" сүрөсүнүн 48 жана 116-аяттарында мушриктердин кечирилбей тургандыгы билдирилген. Ушул аяттар капырлардын Тозок отунда түбөлүк кала тургандыктарын билдирет.

Ширк - Аллаху таалага шерик (орток) кошуу, окшотуу деген сөз. Окшоткон адам **"мушрик"**, окшотулган нерсе **"ширк"** (шерик) деп аталат. Бирөөдө, бир нерседе улухият (кудайлык) сыпаттарынын бирөөсүнүн бар экендигине ишенүү аны кудайга шерик кошуу болуп саналат. Аллаху таалага таандык болгон сыпаттар (зати жана субути сыпаттар) **"улухият сыпаттары"** деп аталат. Чексиз бар болуу, жаратуу, бардык нерсени билүү, ооруларды айыктыруу кудайлык сыпаттардан болуп саналат. Кандайдыр бир адамда, күндө, уйда, кандайдыр бир макулукта кудайлык сыпат бар экендигине ишенип, ага таазым, урмат көрсөтүп жалбаруу, ибадат кылуу, сыйынуу деп аталат. Мындай сыйынылган нерселер **"санам"** (бут) деп аталат. Капырлардын айкелинин, сүрөтүнүн жана мазарларынын алдында таазым кылуучу сөздөрдү айтуу, таазым кылуу, ибадат кылуу дагы ширк болот. Бир адамда илахи сыпаттардын болгонуна ишенбей, Аллаху тааланын сүйүктүү кулу экенине же болбосо, мекенге, элге кызмат кылганына ишенип, анын сүрөтүнө, айкелине таазым кылуу, урмат көрсөтүү ширк дагы, куфур дагы эмес. Бирок, туш келген адамдын сүрөтүнө урмат көрсөтүү арам болгондуктан, таазым, урмат көрсөткөн мусулман фасык (күнөөкөр) болот. Бир нерсенин арам экендигине маани бербесе **"муртад"** болуп, динден чыгат. Мушрик болбогон яхуди жана христиандар да Мухаммед алейхиссаламга ишенбегендиктери үчүн капыр болуп саналат. Булар **"китептүү капыр"** деп аталат. Азыркы тапта көптөгөн христиандар Иса алейхиссаламда кудайлык сыпат бар дегендиктери үчүн мушрик болушту. Барнабас "Варнава" менен Ариус мазхабында болгондор китептүү капыр болушканы менен азыркы күндө алар калган эмес.

Көңүл ооруларынын ширктен кийинки эң жаманы - бидаттарга

ишенүү жана бидат кылуу. Бидаттардан кийин күнөөлөрдөн сактанбоо. Кичүү болсун, чоң болсун, ширктен, б.а., куфурдан башка күнөө кылып, тообо кылбай өлгөн момун шапаатка жетип же болбосо эч бир себепсиз эле, жалгыз Аллаху тааланын ырайымы менен кечирилүүсү мүмкүн. Кичине күнөөлөр кечирилбесе Тозокто азап чегет. Кул акысы бар адамдын күнөөлөрүнүн кечирилүүсү кыйын жана азаптары өтө оор болот. Жубайынын махрын бербөө жана адамдардын хак динди үйрөнүүлөрүнө тоскоол болуу кул акыларынын эң чоңу болуп саналат. Хадис-и шарифте мындай деп айтылган: **“Ушундай бир заман келет, адамдар иштеп тапканын адалдан же арамдан экенин ойлобойт”** жана **“Ушундай бир заман келет, Ислам динин кармануу колунда от кармап тургандай кыйын болот”.** Ошондуктан, арам нерселердин баарынан жана тахриман (арамга жакын) макрухтардан сактануу такыбаа болот. Фарздарды жана важиптерди таштоо - арам. Муаккад сүннөттү себепсиз таштоо тахриман макрух болот деп айтылган. Акыйдада (ишенимде), ахлакта (кулк-мүнөздө), амалда (ибадатта) буйрук кылынгандардан баш тарткан адамга кыяматта азап берилет. Азаптанууга себеп боло турган нерселерден баш тартуу зарыл. Мисалы, намаз окубоо жана аялдардын, кыздардын көчөгө ачык чыгуулары чоң күнөө. Күнөөдөн тыйылуу, мисалы, күн сайын беш маал намазды окуу өтө зарыл. Биз бул китебибизде баш тартылбоосу зарыл болгондорду эмес баш тартылуусу зарыл болгон нерселер тууралуу баяндайбыз.

Орундалбоосу зарыл болгон нерселер белгилүү бир дене мүчөсү аркылуу жасалат же болбосо бүткүл дене аркылуу жасалат. Күнөө кылуучу дене мүчөлөрүнүн сегизи белгилүү. Булар: көңүл (жүрөк), кулак, көз, тил, кол, ашказан, жыныстык орган, бут. Көңүл - адамдын көкүрөгүнүн сол жагындагы жүрөк деп аталган эт бөлүгүнө үйлөнгөн руханий абал, сезим. Рух сыяктуу, зат эмес мужаррид (жалгыз) болмуш. Күнөөнү кылган бул мүчөлөрдүн өздөрү эмес, буларда боло турган сезимдин кубаттары. Дүйнөдө жана акыретте бакытка жетүүнү, ырахат өмүр сүрүүнү каалаган адам ошол дене мүчөлөрүнүн күнөө кылуусуна тоскоол болушу керек. Күнөө кылбоо деген нерсе жүрөгүндө табият, адат болуп калышы керек. Намаз окуй турган, арам кылбай турган сүннү адам **“муттаки”** (такыбаа” жана **“салих”**

(жакшы адам) деп аталат. Аллаху тааланын ыраазылыгына, сүйүүсүнө жетүү аркылуу Аллахтын **«олуя»**сы болот. Көңүлдө табигый түрдө болбой, өзүн кыйнап күнөөлөрдөн сактануу аркылуу такыбаа болгон менен олуя болуу үчүн күнөө кылбоо табигый мүнөзгө айлануусу зарыл. Ал үчүн көңүлдүн жаман мүнөздөн арылуусу керек. **"Көңүлдүн тазалануусу Ислам динине моюн сунуу менен гана болот."** Ислам дини үчкө бөлүнөт: илим, амал, ыклас. Биринчиси - буйруктар менен тыюуларды үйрөнүү. Экинчиси - үйрөнгөндөрү менен амал кылуу. Үчүнчүсү - буларды бир гана Аллаху тааланын ыраазылыгы үчүн кылуу. Курани каримде ушул үчөө буйрук кылынып, макталган. Бул китепте көңүлдү тазалоо үчүн бир гана баш тартылуусу зарыл болгон күнөөлөр айтылат. Булар **"жаман кулк-мүнөз"** деп аталат.

ЖАМАН МҮНӨЗ ЖАНА АНЫН ДАРЫЛАРЫ

Мусулман адам баарынан мурда өз көңүлүн тазартуусу зарыл. Себеби, көңүл - бүткүл дененин башчысы. Бүткүл дене көңүлдүн башкаруусунда.

Пайгамбарыбыз "саллаллаху алейхи ва саллам": **"Адамдын денесинде бир эт бөлүгү бар. Ал жакшы болсо, бүткүл мүчөлөр жакшы болот. Ал жаман болсо, бүткүл мүчөлөр жаман болот. Ал – калб** (көңүл)**",** - деп айткан. Б.а., бул - жүрөк деп аталуучу эт бөлүгүндөгү көңүл. Көңүлдүн таза болуусу жаман мүнөздөн тазарып, жакшы мүнөз менен кооздонуу дегенди билдирет. Адамдын сырткы көрүнүшү, кебетеси **"дене"**, **"халк"** деп аталат. Адамдын көңүлүндөгү абал **"кулк мүнөз"** деп аталат. Көңүлдүн оорулары **"Ахлаки замима"** деп аталат. Булардын айыгуусу өтө оор. Ал үчүн дарыларын жакшы билүү жана жакшы колдонуу керек. Кулк-мүнөз - жүрөктөгү адат, каалоо, ал-ахвал деген сөз. Адамдын ишеними, сөздөрү, аракеттери, бардыгы тең ошол кубаттан улам пайда болууда. Эрктүү аракеттери мүнөзүнүн таасиринен пайда болот.

Мүнөздү өзгөртүүгө болот. Жаман мүнөздөрдөн арылып, жакшы мүнөздөрдү алуу аркылуу өзүн-өзү тарбиялоого болот. Хадис-и шарифте: **"Мүнөзүңөрдү жакшырткыла!" -** деп буюрулган. Ислам мүмкүн болбогон нерселерди буйрук кылбайт. Тажрыйбалар да ушундай экенин көрсөтүүдө. (Тажрыйба - анык далилге кол жеткизүүгө

себеп боло турган үч ыкманын бири. Бул ыкмалардын экинчиси - Мухбири Садыктын (ишеничтүү кабарчы-пайгамбардын) кабар берүүсү. Үчүнчүсү - эсептеп билүү.) Адамдардын өз мүнөздөрүн өзгөртө алуу таланты бирдей эмес.

Мүнөздүн булагы, себеби - адамдын рухундагы үч кубат. Биринчиси - рухтун **“идрак”** (ойлоо) кубаты. Ал **“нутк”** жана **“акыл”** деп аталат. Нутктун көрөгөчтүк кубатынын орточо деңгээли **“хикмат”** (даанышмандык) деп аталат. Хикмат - жакшыны жамандан, тууранı жаңылыштан ажыратуучу кубат. Бул кубаттын керектүү өлчөмдөн көп болуусу **“жарбаза”,** б.а., акылдуусунуу деп аталат. Жарбаза болгон адам мүмкүн эмес нерселерди дагы түшүнүүгө аракет кылат. Муташабих (мааниси ачык болбогон) аяттарга маани берүүгө белсенет. Тагдыр маселесинде да ойлонбостон сөз козгойт. Жалган, куулук, сыйкыр сыяктуу зыяндуу нерселер менен алектенет. Бул кубаттын керектүү өлчөмүнөн аз болуусу **“акмактык”** деп аталат. Мындай адам жакшы менен жаманды айырмалай албайт. “Нутктун” амали кубатынын орточо деңгээли **“адилеттүүлүк”** деп аталат. Адилеттүүлүктүн азы-көбү болбойт.

Мүнөздүн экинчи булагы **“гадаб”** (ачуу, каар) деп аталат. Бул айбан мүнөздүү рухтун кубаты. Жактырбаган, каалабаган нерсесине ачууланат. Бул кубаттын адамдын руху тарабынан тарбияланган орточо деңгээли **“шажаат”** (кайраттуулук, эр-жүрөктүүлүк) деп аталат. Керектүү, пайдалуу иштерге умтулууга себеп болот. Мусулмандардын өздөрүнөн эки эсе көп болгон капырлар менен согушуулары, мазлумду заалымдан куткаруулары мына ушуга жатат. Бул кубаттын чегинен артып кетүүсү **“тахаввур”** (агрессия) деп аталат. Андай адамдар кызуу кандуу болуп, тез ачууланышат. Бул кубаттын чегинен аз болуусу **“жубн”** (коркоктук) деп аталат. Андайлар керектүү иштерди дагы аткаруудан тартынат.

Рухтагы кубаттын үчүнчүсү **“шахват”** деп аталат. Айбан мүнөздүү рухтун өзүнө жага турган нерселерди каалоосу. Анын инсаний рух тарабынан тарбияланган орточо деңгээли **“иффет”** (ар-намыс) деп аталат. Адам өз табиятынын муктаж болгон нерселерин Ислам динине жана адамгерчиликке ылайык жасайт. Бул кубаттын чегинен көп болуусу **“шарах”** (кумар, күнөөкөрдүк, уятсыздык) деп аталат.

Андайлар адалдан болсун, арамдан болсун каалаган нерселерине жетүүгө аракет кылат. Башкаларга зыяндуу болсо дагы, каалаган нерсесине жетмейин койбойт. Шахваттын чегинен аз болуусу **"хумуд"** (мүнөзү бошоңдук, кайраты жоктук) деп аталат. Бул жагдайда болгондор оорулуу болгондуктан же уялчаактыктан же коркоктуктан же текебердиктен улам муктаж болгон нерселерине кол жеткизүүдө кош көңүлдүү мамиле кылышат.

Жогоруда билдирилген орточо төрт даража: хикмат (даанышмандык), адалет (адилеттүүлүк), иффет (уялчаактык, ар-намыс) жана шажаат (кайраттуулук, эр-жүрөктүүлүк) - жакшы мүнөздөрдүн негизи болуп саналат. Адам рухтун үч кубатынан хикматка багына турган болсо, калган экөөнө, гадаб менен шахватка да үстөмдүк кылып, башкара алат. Ушул экөөнү, орточо даражалуу болгон иффет жана шахватка ээ кылып, бакытка кол жеткизет. Эгер акылдын көрөөгөчтүк (ойлоо) жөндөмдүүлүгү орточо даражадагы хикматты таба албай, андан көп же аз болсо, жаман мүнөздөр пайда боло баштайт. Чектен ашык болгон алты мүнөз ар дайым жаман болуп саналат. Орточо даражадагы төрт мүнөз да жаман ниет менен жасалса жаман болот. Байлыкка, мансапка жетүү үчүн дин адамы болуу, рия менен (адамдарга көрсөтүү үчүн) намаз окуу же жихад кылуу хикматты жамандыкка пайдалангандык болот. Лаззатка же болбосо мансапка кол жеткизүү үчүн кээ бир каалоолордон баш тартуу иффетти жамандыкка колдонуу болуп саналат.

Жаман мүнөздөрдүн дарылары: Жаман мүнөздүн бардыгы үчүн орток дары - кандай оору экенин, анын зыяны менен себебин жана анын терсин, ага көрүлө турган чаранын пайдасын билүү болуп саналат. Кийин бул ооруну өзүндө издөө, табуу жана өзүнө диагноз коюу керек. Бул диагнозду ар ким өзү жасайт. Же болбосо, бир аалымдын, жол көрсөтүүчү муршиддин билдирүүсү менен болот. Мусулман - мусулмандын күзгүсү. Адамдын өзүнүн кемчилигин көрүүсү өтө кыйын болот. Ошондуктан, ишеничтүү досунан сурап, өзүнүн кемчиликтерин билип алса болот.

Ишеничтүү дос - коркунучтардан коргой турган дос. Албетте, адал дос табуу өтө кыйын. Ошондуктан, Хазрети Имам Шафии: "Адал дос менен таза алтын табуу өтө кыйын, чанда гана болот", - деп айткан.

Хазрети Омар “радыйаллаху анх” да мындай деген: “Досум мага кемчилигимди эскертти, достук сүннөтүнүн негизи ушул.”

Адамга душмандарынын айткан сөздөрү дагы өз айыбын, кемчилигин билип алууга көмөктөшөт. Анткени, душман адамдын кемчилигин издеп, бетине айтат. Ал эми жакшы достор кемчилигин көрбөйт. Бирөө хазрети Ибрахим Адхамга келип айыбын, кемчилигин айтып берүүсүн суранат. “Сен менин досумсун. Бардык абалың, аракеттериң мага сонун болуп көрүнөт. Кемчилигиңди менден эмес, башкалардан сура”, - деп айтат. Бирөөнүн кемчилигин көргөндө, ал кемчиликти өзүнөн издеп, бар болсо андан кутулууга аракет кылуусу да жаман мүнөздөн кутулуунун жолдоруннн бири. **“Мусулман - мусулмандын күзгүсү”** деген хадистин мааниси да ушул. Б.а., башканын айыбынан, кемчилигинен өзүнүн кемчилигин көрүү. Иса алейхиссаламдан: “Мындай көркөм мүнөздү кимден үйрөндүңүз?” - деп сурашканда, “Адамдарды карадым, жакпаган мүнөздөрүн албадым, жаккандарын мен дагы ишке ашырдым”, - деп жооп берет. Лукман Хакимден: “Адепти кимден үйрөндүңүз?” - деп сурашканда, “Адепсиздерден”, - деп айтат. Салаф-ус-салихиндин (алгачкы үч муундагы мусулмандар), сахабалардын, олуялардын (рахметуллахи таала алейхим ажмаин) өмүр-баяндарын, баштарынан өткөн окуяларды окуу дагы жакшы мүнөздүү болууга жардам берет.

Өзүндө жаман мүнөз болгон адам ага чалдыгуунун себебин издеп, анын терсин жасоого аракет кылуусу керек. Анткени, көнүмүшкө айланган нерседен кутулуу өтө кыйын. Жаман нерселер напсиге жагымдуу болот.

Жаман нерсе жасап койгондо артынан риязат чегүүсү, б.а., напсиге оор келе турган нерсени жасоону көнүмүш кылып алуу дагы жаман мүнөздөн кутулуунун чарасы. Мисалы, бир жамандык кылсам садага беремин же болбосо орозо кармаймын, түндө туруп намаз окуймун деп сөз берүү керек. Напис мындай кыйын нерселерди кылбоо үчүн буларга себеп боло турган жаман адаттарын кылбай турган болот. Жаман мүнөздүн зыяндары тууралуу окуу, тыңдоо да пайдалуу. Булар тууралуу айтылган хадис-и шарифтер да көп. Булардан бир канчасы төмөндөгүлөр:

1- **“Аллахтын алдында жаман мүнөздөн да өткөн чоң күнөө**

жок." Себеби, адам анын күнөө экенин билбейт. Билбегендиги үчүн тообо да кылбайт. Жасаган сайын күнөөсү улам көбөйө берет.

2- **"Адамдардын эч тартынбай, кысылбай жасай турган күнөөлөөрү - бул алардын жаман мүнөздүү болуусу."**

3- **"Ар бир күнөөнүн тообосу болот. Жаман мүнөздүн тообосу болбойт. Адам жаман мүнөзүнө тообо кылбай, андан да жаманын жасайт."**

4- **"Ысык суу музду кандай эрите турган болсо, жакшы мүнөз дагы каталарды ушундай эритет. Уксус балды буза тургандыгы сыяктуу, жаман мүнөз да жакшылыктарды жок кылат."**

Жаман ниет аралашпаган хикмат, адилеттик, иффет жана шажаат - жакшы мүнөздүн булагы. Жакшы мүнөздүү болуу үчүн салих жана жакшы мүнөздүү адамдар менен дос болуу керек. Адамдын мүнөзү досунун мүнөзү сыяктуу болот. Мүнөз жугуштуу оору сыяктуу. Ошондуктан, жаман мүнөздүү адам менен дос болбоо керек. Хадис-и шарифте: **"Адамдын дини досунун дини сыяктуу болот", -** деп айтылган. Пайдасыз нерселерден, оюндардан, зыяндуу азилдншүүдөн жана талашып-тартышуудан алыс болуу керек. Илим үйрөнүп, пайдалуу нерселер менен алектенүү керек. Кулк-мүнөздү буза турган жана шахватты козгоочу уятсыз, жаман китептерди окубоо керек, мындай радио жана телеберүүлөрдөн сактануу керек. Жакшы мүнөздүн пайдаларын, арамдын зыяндарын жана Тозок азаптарын ар дайым эстөө керек. Байлык-мансаптын артынан кубалагандардын эч бири максаттарына жете алган эмес. Байлык-мансапты жакшылык үчүн издегендер, пайдалуу иштерде колдонгондор бакытка, берекеге кол жеткизген. Байлык менен мансап агып кетүүчү дарыяга окшойт. Байлык-мансап максат эмес, кайрымдуу, пайдалуу иштерди ишке ашыруу үчүн каражат болушу керек. Байлык-мансап деңизге окшойт. Өтө көп адамдар бул деңизге чөгүп кеткен. Аллаху тааладан коркуу - бул деңиздин кемеси. Хадис-и шарифте: **"Дүйнөдө калуучу эмес жолоочу сыяктуу жашоо керек! Өлө тургандыгын эч качан унутпаш керек!" -** деп айтылган. Адамдын өмүрү түбөлүк эмес. Дүнүйөнүн оюн-зоокторуна берилген сайын дарт-балээлер, кайгы менен кыйынчылыктар арта берет. Төмөндөгү хадис-и шарифтерди эч качан унутпоо керек:

1- **“Ибадаты аз болгон пенде кыяматта жакшы мүнөзүнөн улам жогору даражаларга ээ болот.”**

2- **“Ибадаттардын эң оңой жана өтө пайдалуусу, аз сүйлөө жана жакшы мүнөздүү болуу.”**

3- **“Кулдун ибадаттары көп болгону менен жаман мүнөздөрү аны Тозоктун түбүнө алып барат, кээде куфурга алып барат.”**

4- Бирөөнүн күндүзү орозо кармап, түнү бою намаз окуй тургандыгы, бирок, мүнөзү начар болгондугунан улам тили менен кошуналарына, досторуна күн көрсөтпөгөндүгү айтылганда Расулуллах алейхиссалам: **“Андай болуу жакшы эмес. Анын бара турган жери - Тозоктун оту”, -** деп айткан.

5- **“Жакшы мүнөздү толуктоо, орнотуу үчүн жиберилдим.”** Самави (Аллахтан келген) диндердин бардыгында жакшы мүнөздөр бар болчу. Ислам булардын баарын толуктоо үчүн жиберилди. Бул дин турганда жакшы мүнөздөрдү үйрөтө турган башка даректердин, башка адамдардын кереги жок. Ошондуктан, Мухаммед алейхиссаламдан кийин пайгамбар келбейт.

6- **“Мүнөзү жакшы адам дүйнө жана акыреттин бакытына жетет.”** Себеби, мүнөзү жакшы адам Аллаху таалага жана кулдарына карата болгон акыларын жана милдеттерин орундайт.

7- **“Тышкы көрүнүшү жана мүнөзү жакшы болгон адамды Тозок оту күйгүзбөйт.”**

8- **“Өзүнөн алыстагандарга жакындоо, зулум кылгандарды кечирүү, өзүн махрум кылгандарга жакшылык кылуу жакшы мүнөздүү болуу дегенди билдирет.”** Жакшы мүнөздүү адам өзүнө таарынгандарга жакшылык кылат. Байлыгына, абийирине, денесине зыян тийгизгендерди кечирет.

9- **“Ачууланганда өзүн кармап жумшак мамиле кылган адамдын жүрөгүн Аллаху таала амандык менен ыйманга толтурат.”** Андайлар убайымдан алыс болушат. Жамандык кылгандарга жакшылык кылуу - жакшы мүнөздөрдүн эң жогоркусу. Камил адам экендигинин белгиси. Мындай адамдардын душмандары доско айланат. Имам Газали “рахима-хуллахи таала” мындай дейт - “**Инжил**”де көрдүм, Иса алейхиссалам: “Жамандык кылганга жамандык менен жооп бербегиле! Оң бетиңерди урган адамга сол

бетиңерди тосуп бергиле! Чапаныңды алган адамга шымыңды да бер!" - деп айткан.

Христиандардын азыркы колдорундагы ойдон чыгарылган **"Инжил"** деп аталган китептеринде да ушундай жазылганы **"Зийа-ул кулуб"** китебинде билдирилген. Христиандардын Испанияда, Кудуста, Индияда, Босния менен Герцоговинада мусулмандарга жана яхудилерге жасаган коркунучтуу зулумдуктары менен инквизация сотторунда бири-бирине жасаган кордуктары китептерде бар. Ошол жапайы аракеттери алардын чыныгы Инжилге багынбагандыктарын көрсөтөт.

Ар бир мусулман адам көңүлүнөн бардык жаман мүнөздөрдү чыгарып, ордуна жакшы, көркөм мүнөздөрдү орнотуусу керек. Бир канчасын гана чыгарып, бир азын эле орнотуу менен адам көркөм мүнөздүү боло албайт. Тасаввуф - адамдарды ушул кемелдикке (жогору даражага) жеткизе турган жол болуп эсептелет. Мындай болбогон жол тасаввуф деп аталбайт. Ар бир илимдин, ар бир өнөрдүн жасалмасы, бузулгандары боло тургандыгы сыяктуу, динден, Исламдан жана мусулманчылыктын көркөм ахлагынан кабары болбогон жалган, жасалма алдамчылар өздөрүн тарикатчы, шейх деп атап жүргөндөрү кездешүүдө. Аларга алданып калбоо керек, наадандардын, ахлаксыздардын китептерин окубоо, радиолорун тыңдабоо, тузактарына түшүп калбоо керек.

Жаман мүнөздөрдүн алтымыш түрү белгилүү. Алардын кырк түрү которулуп, бөлүмдөргө бөлүнүп, төмөндө жазылган. Алардан сактанган жана алардын тескерисин орундаган адам көркөм мүнөздүү болот.

КУФУР

1 - Жамандыктарды эң жаманы - Аллаху таалага ишенбөө, атеист болуу. Мухаммед алейхиссаламга ишенбөө - куфур жана Аллаху таалага душмандык болот. Периштелердин, адамдардын жана жиндердин ыйман келтирүүлөрү, ишенүүлөрү буйрук кылынды. Мухаммед алейхиссаламдын Аллаху тааладан алып келип билдирген нерселердин бардыгына чын жүрөктөн ишенип, тил менен тастыктап айтуу "**ыйман**" деп аталат. Ыймандын орду - **"көңүл"**. Көңүл - жүрөк

деп аталган эт бөлүгүндө орун алган бир кубат. Ыйманды сөз менен айтууга тоскоолдук болгон учурда айтпоо кечиримдүү. Мисалы: коркутулганда, оорулуу, тилсиз болгондо жана айтууга убакыт таппай өлгөн кезде айтуу кажет эмес. Түшүнбөй, бирөөнү туурап ишенүү дагы ыйман болуп саналат. Аллаху тааланын бар экенин түшүнбөө, ойлонбоо күнөө болот. Динде билдирилгендердин бирөөнө болсо да ишенбөө баарына ишенбөө болуп эсептелет. Ар бирин билип отурбастан баарына бирдей ишендим деп айтуу да ыйман болуп эсептелет. Ыйманга ээ болуу үчүн Ислам дини тарабынан "куфурдун белгилери" деп билдирген нерселерден да сактануу керек. Ислам өкүмдөрүнөн, б.а., буйрук жана тыюуларынан бирин кемсинтүү, Курани каримдин, периштелердин, пайгамбарлардын бирин "алейхимуссалату ваттаслимат" мазактоо куфурдун белгилери болуп саналат. Баш тартуу, уккандан кийин аны кабыл албоо, ишенбөө аны тастыктабагандык болот. Шек саноо да ишенбегендик болот.

Куфурдун үч түрү бар: жахли, жухуди жана хукми.

1-) Куфур экени бардык адамга белгилүү болгон нерсени укпагандыктан, ойлобогондуктан жасап капыр болгондордун куфуру **"Куфр-и жахли"** (сабатсыздыктын натыйжасында куфурга түшүү) деп аталат. Жахилдин да эки түрү бар: Биринчиси - жөнөкөй. Мындай адам өзүнүн сабатсыз экенин билет. Андайларда ката акыйда болбойт. Айбан сыяктуу. Себеби, адамды айбандан айырмалаган нерсе илим менен түшүнүк. Алар айбандан дагы төмөн. Себеби, айбандар жаратылган нерсесинде алдыда. Өздөрүнө пайдалуу нерсени билип, ага жакындайт. Зыяндуу нерселерди дагы билип, алардан алыс болот. Ал эми, мындай адамдар билбей тургандыктарын билип турушса дагы жаман нерселерден алыс болушпайт, илимге жакындашпайт.

(Имам Раббани "рахимахуллахи таала" **"Мектубат"** китебинин биринчи томунун эки жүз элүү тогузунчу бөлүмүндө мындай дейт: "Тоодо жашап, эч бир динден кабары болбой, бутка сыйынган мушриктер Бейишке да, Тозокко да киришпейт. Акыретте тирилгенден кийин суракка тартылып, зулумдугуна, күнөөсүнө жараша махшарда азапка тартылат. Бардык адамдардын акылары берилгенден кийин, бардык айбандар сыяктуу алар дагы жок кылынат. Бир жерде түбөлүк калышпайт. Адамдардын акылы, жада калса, дүнүйөлүк иштерде

дагы эсинен адашып жатканда Аллаху тааланы акылы менен таба албагандыктары үчүн кулдарын Тозокто түбөлүк күйгүзө тургандыгын айтуу бул пендеге оор келүүдө. Кичинекей кезинде өлгөн капырдын балдары дагы ушул сыяктуу жок болот.

Бир пайгамбар "алейхимуссалавати ваттаслимат" өлгөндөн кийин заалымдар тарабынан дини бузулуп, унутулган жерде жашап, пайгамбарлардан жана Ислам дининен кабары болбогон адамдар дагы Бейиш менен Тозокко киргизилбейт, ошентип, кайра жок кылынат." Капыр мамлекетте жашап, Исламды укпагандардын дагы жагдайы ушундай болот.)

Ыйман келтириле турган нерселерди жана фарздар менен арамдардын белгилүү болгондорун керектүү даражада үйрөнүү фарз болуп саналат. Буларды үйрөнбөө - арам. Угуп туруп үйрөнүүгө маани бербөө - куфур. Сабатсыздыктын дарысы – окуп үйрөнүү.

Сабатсыздыктын экинчи түрү **- "Жахли мураккаб"** (өзүн биларман деп эсептеген сабатсыздардын куфуру). Булардын ишенимдери бузук. Грек философтору жана мусулмандардан жетимиш эки бидат тобунда ыйманы кеткендер ушул топко жатат. Бул сабатсыздык биринчисинен дагы жаман. Дарысы белгисиз оору сыяктуу. Иса алейхиссалам: **"Сокурду, дүлөй-дудукту дарыладым. Өлүктү тирилттим. Бирок, дин сабатсыздыгынын шыпаасын таба албадым", -** деген экен. Анткени, мындай адамдар сабатсыздыгын, наадандыгын илим менен кемелдик деп эсептешет. Мындай адамдар өзүнүн сабатсыз жана руху оорулуу экенин билишпейт, ошондуктан, дарысын издешпейт. Бир гана Аллаху тааланын хидаяты менен өзүн оорулуу экенин түшүнгөндөр бул дарттан кутула алат.

2-) "Куфри жухуди" куфри инади деп дагы аталат. Куфур экенин билип туруп өжөрлүк менен капыр болуу. Капырлыктын бул түрү текебердиктен, байлык, мансап ээси болууну жакшы көрүүдөн же болбосо айыпталуудан коркуудан улам пайда болот. Фараон менен анын жолдошторунун куфуру ушундай эле. Ал Муса алейхиссаламдын мужизаларын көрүп турса дагы ыйман келтирбеди. Биз өзүбүзгө окшогон бир адамга ишенбейбиз деп айтты. Өздөрү сыяктуу адам баласынын пайгамбар боло тургандыгын кабыл кылбай четке какты. Пайгамбар периштелерден болушу керек деди. Бирок, өздөрү сыяктуу

адам болгон фараонго илах (кудай) деп, ага сыйынышчу. Византия императору Гераклиус дагы тагынан, бийлигинен ажырап калам деп корккондугунан улам ыйман келтирбеди. Грек императорлору Кайсер "Цезарь" деп аталат. Перс падышалары "Кисра", Хабаш (Эфиопия) бийлөөчүлөрү "Нажаши", ал эми Түрк султандары "Хакан" (Хан), Кыбти падышалары "Фараон", Мысыр султандары "Азиз", Химйар султандары "Тубба" деп аталат. Сахабалардан болгон Дыхйа "радыйаллаху таала анх" Расулуллахтын "саллаллаху алейхи ва саллам" Исламга чакырган катын Мединадан Шамга, Гераклиуска алып барды. Гераклиус андан бир күн мурда Меккеден Шамга келген Курайш капырларынын соода кербенинин башчысы Абу Суфянды сарайына чакырып: "Мединада бир киши өзүн пайгамбармын дегенин уктум. Ал атактуу адамдарданбы? Же элдин төмөнкү катмарынанбы? Андан мурда өзүн пайгамбармын дегендер болду беле? Ата-бабаларынын ичинде падыша, бийлөөчү болгондор барбы? Ага моюн сунуп жаткандар байларбы же кедей, алсыз адамдарбы? Иштери илгерилеп жатабы же жүрбөй жатабы? Динине кирип, кийин кайра чыккандар барбы? Сөзүндө турбай, жалган сүйлөгөн кездери болдубу? Согуштарында жеңишке жетип жатабы же жеңилип жатабы?" Абу Суфян бул суроолорго жооп бергенден кийин, Гераклиус: "Жоопторуң анын пайгамбар экенин көрсөтүүдө", - деди. Абу Суфяндын (ал кезде али ыйман келтирбегендиги үчүн) куфурунан жана көралбастыгынан жалган сүйлөгөндүгү да болду. "Бир түндүн ичинде Меккеден Кудустагы Акса мечитине алып барылгандыгын айтты", - деди. Гераклиустун жанындагылардын бири сөзгө аралашып: "Мен ошол түнү Акса мечитинде элем", - деп, ошол түнү көргөндөрүн айтып берди. Эртеси күнү Гераклиус катты окутту. Катка ишенгенин, Мухаммед алейхиссаламга ыйман келтиргенин Дыхйага билдирди. Бирок, ыйман келтиргенимди элге жарыялоодон коркуп жатам. Бул катты баланча попко алып бар. Ал көп нерсени билет. Ал да ыйман келтирет деп ойлоймун деди. Поп Расулуллахтан келген катты окуп, дароо ыйман келтирди. Жанындагылардын да ыйман келтирүүлөрүн сұранды. Ошол жердегилер попту өлтүрүп таштады. Дыхйа Гераклиуска келип болуп өткөн окуяны айтып берди. Гераклиус: "Ушундай боло тургандыгын билгендиктен ыйман

келтиргенимди эч кимге айтпадым", - деди. Расулуллахка кат жиберип, ыйман келтиргенин билдирди. Борбор шаары Хумуска барды. Ошол жерде өзүнө бир адамдан келген катта Мухаммед алейхиссаламдын пайгамбардыгы жана ийгиликтери билдирилди. Жетекчилерди жыйнап, катты окуп, өзүнүн ыйман келтиргенин айтты. Элдин баары каршы чыкты. Элдин ыйман келтирбей, четке каккандыктарын түшүнгөн Гераклиус алардан кечирим сурады. "Максатым динибизге канчалык бекем экендигиңерди билүү гана болчу", - деди. Бул сөздү уккан эл ага сажда кылып, ыраазы болгондуктарын билдирди. Гераклиус бийлигинен айрылып калбоо үчүн куфурду тандады. Мусулмандар менен согушуу үчүн Мута деген жерге аскер жиберди. Ошол жерде көптөгөн мусулмандар шейит болду. Расулуллах "саллаллаху алейхи ва саллам" Гераклиустун катын алгандан кийин: **"Жалган сүйлөдү. Насрани** (христиан) **дининен чыккан жок", -** деди. Гераклиуска жиберилген Расулуллахтын катынын көчүрмөсү **"Бухари", "Мавахиб"** жана **"Барика"** китептеринде жазылган.

3-) Куфурдун үчүнчү түрү - **"Куфри хукми".** Ислам дини тарабынан куфурдун белгиси деп билдирилген сөздөрдү айтып, иштерди кылган адам көңүлүндө тастык болсо жана ишенгенин айтса да капыр болот. Ислам тарабынан урматтоо зарыл болгон нерсени жамандоо мына ушундай. Ошондуктан, Аллаху таалага жарашпаган нерсени айткан адам капыр болот. Мисалы, "Аллаху таала Арштан же асмандан (жогорудан) бизди карап турат" деп айтуу, "сен мага зулумдук кылганың сыяктуу Аллаху таала сага зулумдук кылып жатат" деп айтуу, "баланча мусулман мен үчүн яхуди сыяктуу" деп айтуу, жалган сөздү "Аллах көрүп турат", ал туура деп айтуу жана периштелерди кемсинтүүчү нерселерди айтуу, Курани каримди, жада калса, анын бир тамгасын кемсинтүү, бир тамгасына болсо дагы ишенбөө, музыкалык аспаптар менен Куранды окуу, чыныгы Тоорат менен Инжилге ишенбөө, аларды жамандоо, Курани каримди эрежесинен сырткары, арапчадан башка тамгалар менен окуп "Мына ушул Куран болот" деп айтуу куфур. Пайгамбарларды кемсинтүүчү сөздөрдү айтуу, Курани каримде аттары аталып өткөн жыйырма беш пайгамбардын "алейхимуссалавату ваттаслимат" бирөөнө болсо дагы ишенбөө, белгилүү сүннөттөрдүн бирөөсүн болсо да жактырбоо, көп

жакшылык кылуучу адамды мактоо үчүн “Пайгамбардан да жакшы” деп айтуу куфур болот.

Пайгамбарлар “алейхимуссалавати ваттаслимат” муктаж эле деп айтуу куфур. Анткени, алардын кедей болгондугу өз каалоолору менен болчу. Бирөө өзүн пайгамбар экенин айтса, ага ишенгендер дагы капыр болот. **“Кабырым менен минбарымдын ортосу Бейиштин бактарынан бир бак”** деген хадис-и шарифти укканда, “мен минбар, бойро жана кабырдан башка эч нерсе көргөнүм жок” деп айтуу куфур. Кабырдагы жана кыяматтагы азаптарга (акылга, илимге туура келбейт деп) ишенбөө, Бейиште Аллаху тааланы көрө турганына ишенбөө, “мен Бейишти каалабайм, бир гана Аллахты көргүм келет” деп айтуу куфур болот. Исламга ишенбөөнүн белгиси болгон сөздөрдү айтуу, “табият таануу илимдери диний илимдерден жакшыраак” деп айтуу, “намаз окусам да, окубасам да баары бир” деп айтуу, “зекет бербейм” деп айтуу, “пайыз адал болсо кана”, “зулумдук кылуу адал болсо кана” деп айтуу, арамдан тапкан мүлктү кедейге берип, ушул ишинен сооп күтүү, бул мүлктү алган кедей арам экенин билип туруп берген адамга жакшы дуба кылуу, “Имам Азам Абу Ханифанын (рахима хуллаху таала) кыясы хак эмес” деп айтуу куфур болот. **“Араф”** сүрөсүнүн элүү алтынчы аятында: **“Аллаху таала шамалды рахмети болгон жамгырдан мурда куш кабар кылып жиберет. Шамал оор булуттарды тартат. Булуттардан өлүк болгон топуракка суу жаадырат. Ошол жамгыр менен жерден жемиштерди чыгарабыз. Өлгөндөрдү дагы кабырларынан ошентип чыгарабыз”, -** деп айтылды. Ушул аяти карима кыястын хак экенин далилдеп турат. Бул аяти каримада ихтилафтуу (пикир айырмачылыгы) болгон бир нерсе менен бир добуштан билинген бир нерсени окшотуу билдирилүүдө. Себеби, Аллаху тааланын жамгыр жаадырганын жана жерден өсүмдүк чыгарганын бардыгы билишчү. Өлгөндөн кийин тирилүүнүн хак (чындык) экенин, жер бетинин кургагандан кийин кайра көгөрө тургандыгына окшотуп далилдөөдө.

Ислам илимдерине ишенбөө, буларды жана дин аалымдарын кемсинтүү да куфри жухуди болот.

Капыр болууну каалаган адам буга ниет кылаар замат капыр болот. Башка бирөөнүн капыр болуусун каалаган адам куфурду жактырганы

үчүн кааласа өзү капыр болот. Жаман, заалым болгону үчүн, зулумдугунун жазасын Тозокто тартуусун каалаганы үчүн кааласа капыр болбойт. Куфурга себеп боло турганын билип туруп жана өз каалоосу менен куфур сөздөрдү айткан адам капыр болот. Куфурга себеп боло турганын билбей айтса да аалымдардын көпчүлүгүнүн өкүмү боюнча капыр болот. Куфурга себеп болбой турган сөздү айтайын деп жатып, жаңылыштык менен куфурга себеп боло турган сөздү айтып койгон адам капыр болбойт.

Куфурга себеп боло турган бир ишти билип туруп кылуу куфур болот. Билбей кылса да куфур болот деген аалымдар көп. Белге зуннар деп аталган поптун белбоосун байлоо жана куфурга таандык нерселерди кийүү да ушуга жатат. **"Нубха"** деп аталган китептин 100-бетинде мындай деп билдирилген: "Куфурдун белгиси болгон бир нерсени жасаган, мисалы: бутка сажда кылган адам капыр болот." Буларды согушта душманга каршы, согуштун сыртында заалымга каршы, айла катары колдонуу куфур болбойт. Соодагердин капыр мамлекетте дагы (мусулман эмес мамлекетте) колдонуусу куфур болот. Буларды тамашалап, башкаларды күлдүрүү үчүн, оюн үчүн колдонуу да куфурга себеп болот. Итикадынын туура болушу пайда бербейт[1]. Капырлардын майрам күндөрүндө, ошол күнгө таандык нерселерди алар сыяктуу колдонуу же болбосо бул нерселерди капырларга белек кылуу куфур болот. Мусулман болуу үчүн напсинин ыйман келтирүүсү кажет эмес. Напсиден көңүлгө келген куфурга себеп боло турган нерселерди ойлоп, аларды сыртка чыгарып айтпоо - ыймандын күчтүү экендигинин белгиси. Куфурга себеп боло турган нерсени колдонгон адамды капыр деп айтпоо керек. Бир мусулмандын бир ишинде же болбосо сөзүндө токсон тогуз куфурдун ыктымалы болуп, бир ыйман ыктымалы болсо, бул адамга капыр делбейт. Мусулмандар тууралуу жакшы ойдо болуу керек.

Акылдуу, билимдүү, адабиятчы экенин көрсөтүү үчүн же болбосо жанындагыларды таң калтыруу, күлдүрүү, кубантуу же мазактоо үчүн айтылган сөздөрдө куфри хукмиге түшүп калуу коркунучу бар. Ачууланып, каарданып турганда айтылган сөздөр да ушундай. Ошондуктан, ар бир сөз менен иштин кайда алып бара тургандыгын ойлоо керек. Ар бир нерседе дини жөнүндө кам көрүү зарыл. Эч бир

1 Ибни Хажердин **"Эл-илам би-каватиил-ислам"** китебинин 363-чү бетин караңыз.

күнөөнү жеңилге албаш керек. Бир адам кичинекей күнөө кылса, ага "тообо кыл" делсе, "тообо кыла турган бир нерсе кылган жокмун го" десе же болбосо "эмнеге тообо кылуум керек" десе куфур болот. Кичинекей кезинде никеси кыйылган кыз акылдуу болуп, балагатка жеткенде ыйманды, Исламды билбесе жана суралганда түшүндүрүп бере албаса, никеси бузулат. Себеби, никенин сахих болушу үчүн жана анын улануусу үчүн ыймандуу болуу зарыл. Кичинекей кезинде ата-энесине көз каранды болуп, ыйманы бар эле. Балагатка жеткенде аларга багыныңкы болуусу уланбайт. Эркек бала дагы ушундай. Бир момунду өлтүргөн же өлтүрүлүүсүн буйрук кылган адамга "жакшы кылдың" деп айткан адам капыр болот. Өлтүрүлүүсү важиб болбогон адам үчүн өлтүрүлүүсү зарыл деп айтуу куфур болот. Бир адамды жөнү жок жерден урган же өлтүргөн заалымга "жакшы кылдың", ал буга татыктуу эле" деп айтуу куфур болот. Жалгандан "Аллах билип турат, сени балама караганда көбүрөөк жакшы көрөм" деп айтуу куфур болот. Мансаптуу бир мусулман чүчкүргөндө ага **"йархамукаллах"** деген адамга "чоңдорго минтип айтууга болбойт" деп айтуу куфур болот. Милдет экенине ишенбей, маани бербей, төмөнсүнтүп намаз окубоо, орозо кармабоо, зекет бербөө куфур болот. Аллахтын ырайымынан үмүт үзүү дагы куфур. Өзү негизинен арам болбой, кийин кандайдыр бир себеп менен арамга айланган мүлк, акча **"Харам ли гайрихи"** деп аталат. Уурдалган жана арам жолдордон келген байлык да ушуга жатат. Буларды арам эмес деп айтуу куфур болбойт. Тарп, чочко, шарап сыяктуу негизинен арам болгон нерселер **"Харам ли айнихи"** деп аталат. Буларды адал деп айтуу куфур болот. Арам экендиги анык билинген арамдардын бирине адал деп айтуу куфур болот. Азан, мечит, фыкх китептери сыяктуу Ислам тарабынан кадырланган нерселерди төмөнсүнтүү куфур болот. Радиодон, микрофондон угулган азан чыныгы азан эмес. Ал азандын окшошу. Бир нерсенин окшошу ал нерсенин өзү боло албайт. Дааратсыз экенин же намаздын убактысынын кирбегенин билип туруп намаз окуу, билип туруп кыбыладан башка тарапты карай бурулуп окуу куфур болот. Бир мусулманды жамандоо үчүн капыр деп айтуу куфур болбойт. Капыр болуусун каалап айтуунун куфур боло турганды жогоруда билдирилген болчу. Аллаху тааланын буйруктары **"фарз"** деп аталат.

Тыюу салган нерселери **“харам”** деп аталат. Фарздар менен харамдар **“Исламият”** жана **“Ахкам-и Исламиййа”** деп аталат. Исламга туура келбеген нерселерди кылуу **“Күнөө кылуу”** деп аталат. Күнөө кылуу куфур болбойт. Күнөө экендигине маани берилбесе куфур болот. Ибадат кылуунун зарыл экенине жана күнөөдөн сактануунун зарыл экенине ишенбөө куфур болот. Жыйналган салыктардын султандын мүлкү экенине ишенүү куфур болот. Бир олуянын бир эле күн жана бир эле убакытта ар түрдүү мамлекеттерде көрүнгөнүн айтуу мүмкүн экендиги Садр-ул-Исламда билдирилген. Чыгышта жайгашкан бир аял менен батышта жайгашкан бир эркектин балдары болушу мүмкүндүгү фыкх китептеринде жазылган. Улуу аалым Омар Насафи (рахима-хуллаху таала): “Аллаху тааланын олуясына адатын, мыйзамдарын бузуп керемет берүүсү мүмкүн”, - деп айткан. Бул сөз туура. Дин сабатсызынан: “Ыйман деген эмне? Ислам деген эмне?” - деп сурабоо керек. Булардын жоопторун айтып, анан “ушундайбы?” деп суроо керек. Никеси кыйыла турган жигит менен кыздан алгач ушинтип сурап, мусулман экендиктерин билип алуу зарыл. Куфурга себеп боло турган сөздөр менен аракеттер көрүнсө, аны кылган адамды дароо эле капыр деп атабаш керек, куфурду каалап, Исламдын өкүмдөрүнө маани бербегендиги билинмейинче су-и зан кылбоо (жаман ойдо болбоо) керек.

Мусулман ыймандын кетүүсүнө себеп боло тургандыгы бир добуш менен билдирилген нерселерди өз каалоосу менен айтса же кылса капыр болот. Мындай адам **“Муртад”** (б.а., динден кайткан адам) деп аталат. Муртаддын муртад болуудан мурда жасаган ибадаттары жана сооптору жок болот. Кайра ыйманга келсе, бай болсо кайрадан ажыга баруусу зарыл болот. Намаздарынын, орозолорунун, зекеттеринин казасын кылуусу зарыл болбойт. Муртад болуудан мурда казага калтыргандарын казасын орундоо зарыл. Себеби, муртад болгондо мурдагы күнөөлөрү жок болбойт. Муртад болгон адамдын никеси бузулат. Ыйманга келип, никени жаңыламайынча мурдагы балдары валад-и зина (зинадан туулган бала) болот. Сойгону тарп болуп, желбейт. Ыймандын кетүүсүнө себеп болгон нерсеге тообо кылмайынча бир гана **“калимаи шахадатты”** айтуу менен же намаз окуу менен мусулман боло албайт. Муртад боло турган нерсени

кылганын мойнуна албоосу да тообо болуп эсептелет. Тообо кылбай өлсө түбөлүк Тозок отунда күйөт. Ошондуктан, куфурдан коркуу зарыл жана аз сүйлөө керек. Хадис-и шарифте: **“Ар дайым кайырдуу, пайдалуу нерселерди сүйлөгүлө. Же болбосо унчукпагыла!” -** деп билдирилген. Оор басырыктуу болуу керек, тамашакөй, оюнкараак болбоо керек. Динге, мыйзамдарга, акылга жана адамгерчиликке туура келбеген нерселерди кылбоо керек. Өзүн куфурга түшүп калуудан сактоосу үчүн Аллаху таалага көп дуба кылуу керек. Хадис-и шарифте: **“Ширктен сактангыла. Ширк - кумурсканын бутунун үнүнөн да жашыруун”, -** деп айтылган. Бул хадис-и шарифтеги “ширк” куфур дегенди билдирет. Мынчалык жашыруун нерседен сактануу кандай болот деп суралганда: **“Аллахумма инна на’узу бика ан-нушрика-бика шай’ан на’ламуху ва нас-тагфирука лима ла-на’ламуху дубасын окугула!” -** деп айтылган. Бул дубаны эртең менен жана кечинде көп окуу керек. Капырлардын Тозок отунда түбөлүк азап көрө тургандыктары, Бейишке такыр киргизилбей тургандыктары бир добуш менен билдирилген. Эгерде капыр бул дүйнөдө түбөлүк жашаганда, түбөлүк капыр болууга ниеттенгени үчүн азабы да түбөлүк болот. Аллаху таала бардык нерсенин халыкы (жаратуучусу) жана ээси. Өз мүлкүндө каалаганын кылууга акысы бар. Андан “эмне үчүн мындай кылдың” деп суроого эч кимдин акысы жок. Бир нерсенин ээсинин ошол нерсени каалагандай колдонуусуна зулумдук деп айтууга болбойт. Аллаху таала Курани каримде залым эместигин, эч бир макулуктарына (жараткандарына) зулумдук кылбай турганын билдирет.

(Аллаху тааланын **“Асма-и хуснасы”** (б.а., жакшы ысымдары) бар. Анын бул ысымдары да Өзү сыяктуу азали (башталышы жок) болуп эсептелет. Бардык нерсени жоктон бар болгонун, бардык жаратылгандардын жок болуп жатканын көрүп жатабыз. Бул абал чексизден мындай келе жаткан боло албайт. Бардык нерсени жоктон бар кылган жана эч качан жок болбогон бир жаратуучу жараткан. Бул жаратуучу Өзүнүн бар экенин билдирүү үчүн пайгамбарларды жана китептерди жиберген. Пайгамбарлар жана китептер белгилүү. Аттары дүйнөнүн бардык жериндеги китепканаларда жазылган. Бар болгон нерсени четке кагууга болбойт. Аллаху тааланын бар экенине ишенбөө

анык бир нерсени четке каккандык, моюндабагандык болуп саналат. Аллаху тааланын бар жана бир экендигине ишенбөө бул күнүмдүк окуяларды китептерден окуп туруп дагы эле ага ишенбегендикке окшойт. Бул болсо акылдуу адам кыла турган нерсе эмес. Токсон тогуз ысымдын арасында болгон **“Мунтаким”** жана **“Шадид-ул икаб”** ысымына байланыштуу жети Тозокту жаратты. **“Рахман”, “Рахим”, “Гаффар”, “Латиф”** жана **“Рауф”** сыяктуу ысымдарына байланыштуу сегиз Бейишти жаратты. Тозокко жана Бейишке кирүүгө себеп боло турган нерселерди эзелде белгилеп койду. Өтө ырайымдуу болгондуктан алар тууралуу кулдарына билдирди. “Тозокко кирүүгө себеп боло турган нерселерди кылбагыла! Анын оту абдан катуу. Чыдай албайсыңар!” - деп, кулдарына кайра-кайра кабар берип, эскертүүдө. Түбөлүк болгон Бейиштин жакшылыктарына ээ кыла турган нерселерди жасап (Исламдын өкүмдөрүнө моюн сунуп), дүйнөдө жана акыретте ыракат жана бактылуу жашоого чакырат. Бул чакырыкты жактырып, тандоолору үчүн адамдарга акыл жана эрк, тандоо жакшылыгын да берди. Аллаху таала эч бир адамдын Тозокко кирүүсүн, Тозокко алып баруучу нерселерди кылуусун эзелде буйрук кылбады, тилебеди. Бирок, дүйнөдө кимдердин Бейиштин жолун, кимдердин да Тозоктун жолун тандай турганын эзелде билчү. **“Каза”** менен **“тагдыр”ы**, б.а., илиминин дагы башталышы жок (эзели). Абу Лахабдын Тозокко бара тургандыгын кабар берүүсү анын Тозокко баруусун эзелде каалагандыгы үчүн эмес. Тозоктун жолун тандай турганын билгени үчүн эле.

Ыйманга келүү өтө оңой. Жаратылгандардагы эсептүү тартипти, системаны кароо жана алардагы өтө кылдаттык тууралуу ой жүгүртүү ар бир адамга важип. Атомдон баштап күнгө чейинки бардык жаратылгандардагы тартип, бири-бирине болгон байланыштары алардын кокустан бар болуп калбаганын, илимдүү, хикматтуу жана чексиз кубаттуу бир зат тарабынан жаратылгандыгын ачык көрсөтүп турат. Акылдуу болгон ар бир адам мектепте жана университетте астрономия, табият таануу, биология жана медицина илимдерин үйрөнгөндө бул жаратылгандардын бир жаратуучусунун бар экенин жана Анын бардык кемчиликтерден узак экенин жана Мухаммед алейхиссаламдын Анын Пайгамбары экенин, билдиргендеринин

баарынын андан келгенин дароо түшүнөт. Бул жаратуучуга дароо ишенет. Капырлардын, б.а., капыр бойдон өлгөндөрдүн Тозокто түбөлүк кала турганын, момундардын дагы түбөлүккө Бейиштеги жакшылыктардын ичинде жашай тургандыктары тууралуу билип алгандан кийин кубануу менен мусулман болот. Эрзурумдук Ибрахим Хаккы Хазрети х.1195 (м.1781) жылы Сиридде кайтыш болгон. **"Марифатнама"** деп аталган китебинин тогузунчу бөлүмүндө мындай дейт: "Табият таануу жана астрономия илимдери жана техникалык машиналар, фабрикалар акыл менен, тажрыйба менен пайда болгондуктан убакыт өткөн сайын жаңылары табылып, көптөгөн эски маалыматтардын ката экендиги аныкталды. Эски жана жаңы, ката жана туура илимдердин бардыгы бул ааламдын жоктон бар кылынгандыгын, чексиз илим жана кудурет ээси бир жаратуучунун бар экенине ишенүү зарыл экенин көрсөтүүдө". (Мухаммед алейхиссаламдын көркөм ахлагы менен мужизаларын окуган адам да Анын пайгамбар экенин түшүнөт.)

ДИН САБАТСЫЗДЫГЫ
(Дин жахилдиги)

2- Көңүл ооруларынын экинчиси - **жахалат** (сабатсыздык, наадандык) болуп саналат. Сабатсыздыктын түрлөрү жана зыяндары тууралуу куфур бөлүмүнүн башында жазылган.

БАЙЛЫК МАНСАПКА БЕРИЛҮҮ

3- Көңүл ооруларынын, б.а., жаман мүнөздөрдүн үчүнчүсү байлыкка жана мансапка (атакка) болгон кумар. Төмөндөгү хадис-и шарифтер **"Хуббурриясат"** деп аталган бул оорунун диагнозун коюу жана дарылоо жолдорун билдирүүдө:

1) "Эки ачка карышкырдын бир короо койдун ичине кирип, тийгизген зыянына караганда байлык менен атакка болгон кумардын зыяны андан да көбүрөөк."

2) "Адамга зыян катары дин жана дүйнө иштеринде бармак менен көрсөтүлүүсү жетиштүү." Б.а., адамдын дин же дүнүйөлүк иштерде атактуу болуусу динине дагы, дүнүйөсүнө дагы өтө зыяндуу.

3) "Мактанууну жакшы көрүү адамды сокур жана дүлөй

кылат. Күнөөлөрүн жана кемчиликтерин көрбөй турган болот. Дурус сөздөрдү, өзүнө айтылган насааттарды тыңдабай калат.”

Мансаптуу жана атактуу болууну каалоо адамдарда үч нерседен улам пайда болот: Биринчи себеп: Напсинин каалоолоруна жетүү. Напис тилектерине арам жолдордон кол жеткизүүнү каалайт. Экинчиси: өзүнүн жана башкалардын укуктарын залымдардан куткаруу жана мустахаб болгон, мисалы, садака берүү үчүн, жакшылык, кайрымдуулук кылуу үчүн, мустахаб болгон иштерди орундоо үчүн, мисалы, жакшы жеп-ичүү, кийинүү, жакшы үйлөрдө жашоо жана бала-бакыралуу болуп, ырахат жана бактылуу жашоо үчүн, ибадаттарына тоскоол боло турган нерселерден кутулуу үчүн жана Ислам динине, мусулмандарга кызмат кылуу үчүн мансап ээси болууну каалоо. Мындай ниет менен мансапка кол жеткизип жатканда рия сыяктуу жана туура нерселерди туура эмес нерселер менен аралаштырып жиберүү сыяктуу мусулманчылыкта тыюу салынган нерселерди кылбай турган болсо жана важибдерди, сүннөттөрдү таштабай турган болсо, мындай адамдын мансап ээси болуусу жаиз, жада калса, мустахаб. Себеби, жаиз жана зарыл болгон нерселерге жеткизе турган себептерди, каражаттарды жасоо дагы жаиз жана зарыл болот. Аллаху таала Курани керимде жакшы адамдарды кандай боло тургандыктарын билдирип жатып, алардын “Мусулмандарга имам (башчы) болууну каалагандыктарын” да билдирүүдө. Сулайман алейхиссалам: “Эй Раббим! Менден кийин эч кимге насип кылбай турган мүлктү (бийликти) мага ихсан кыл!” деп падыша жана башчы болууну тилеген. Мурдагы диндерден билдирилген жана тыюу салынбаган кабарлар динибизде дагы өтөт (өтүмдүү). Хадис-и шарифте: **“Хак жана адилеттүүлүк менен бир күн башчы болууну, бир жыл үзгүлтүксүз** (Аллахтын жолунда) **согушуудан жакшы көрөм”, -** деп айтылган. Бир хадис-и шарифте: **“Бир саат адилеттүүлүк менен башкаруу, алтымыш жыл нафил ибадат кылуудан жакшыраак”, -** деп билдирилди. Рия менен жана халал-харам аралаштырып бийлик-мансап ээси болуу жаиз эмес. Жакшы ниет менен болсо дагы жаиз эмес. Себеби, арамдар менен макрухтарды жакшы ниет менен болсо дагы кылуу жаиз эмес. Жада калса, кээ бир арамдардын жакшы ниет менен кылынуусу андан бетер

күнөө. Ниеттин жакшы болуусу ниеттин жакшы болуусу Исламиятка мойун сунууда, ибадаттарда пайдалуу болот. Мубах, жада калса, фарз болгон бир амал ниетке байланыштуу күнөө болуп калышы мүмкүн. Күнөө кылган адамдын: “Сен жүрөгүмдү кара! Жүрөгүм (көңүлүм) таза. Аллах жүрөктү карайт” деген сөздүн жаңылыш, жада калса, зыяндуу экендиги ушул жерден да билинүүдө.

Мансап ээси болууну каалоонун себептеринин үчүнчүсү - напсини кубантуу. Напис байлыктан лаззаттанганы сыяктуу мансаптан да лаззаттанууда. Эгер мусулманчылыкка туура келбеген нерселер болбосо, напсин анын лаззаттанган нерсесине жеткизүү арам болбосо да, адамдын такыбаасынын аз экенин көрсөтөт. Мансап ээси болгондон кийин адамдардын көңүлүн табуу үчүн рия, кошоматчылык жана көшөкөрдүк кылуу коркунучу бар. Жада калса, мунафыктык (эки жүздүүлүк), хак менен батылды аралаштыруу жана куулук менен жалган сыяктуу коркунучтуу жагдайлар болушу мүмкүн. Адал менен арам нерсе аралашкан нерсени кылбаш керек. Мансап ээси болуунун ушул үчүнчү себеби арам эмес болсо дагы, жакшы болбогондугу үчүн дарысын билүү жана колдонуу керек. Баарынан мурда мансаптын убактылуу экенин, зыянын жана кообун ойлоо керек. Атактан жана урматка ээ болуп текебердик кылуудан кутулуу үчүн мусулманчылыкта мубах болуп, жаиз болуп, эл жактырбаган нерселерди кылуу керек. Илгери бир падыша захид (диндар) бир адамдын үйүнө конокко барыптыр. Захид киши падышанын жана жанындагылардын өзүнө жакын болгусу келип жатканын байкап калып, аларга зыяпат бериптир. Ошентип, даярдаган тамагын өзү ач көздүк менен, бат-бат жеп баштаптыр. Падыша бул жагдайды көрүп, захидди жактырбай кетип калыптыр. Захид анын артынан: “Алхамдулиллах! Раббим мени куткарды”- дептир. Мансап ээси болуу каалоосун кетире турган эң күчтүү дары - адамдардан узак болуу. Дин жана дүйнө үчүн керектүү милдеттердин сыртында адамдардын арасына аралашпоо керек. Хадис-и шарифте ушул дарыны колдонуу сунуш кылынууда.

АЙЫПТАЛУУДАН КОРКУУ

4 - Көңүл ооруларынын төртүнчүсү - адамдардын жамандоолоруна, ушактоолоруна, айыптоолоруна таарынуу. Куфри жухудиге себеп боло турган нерселердин үчүнчүсү - адамдардан уялуу жана башкалардын жамандоолорунан, айыптоолорунан коркуу. Абу Талибдин капыр болуусунун себеби ушул эле. Абу Талиб хазрети Алинин "радыйаллаху анх" атасы жана Расулуллахтын "саллаллаху алейхи ва саллам" атасынын бир тууганы. Ал Расулуллахтын пайгамбар экенин билчү. Адамдардын жамандоолорунан коркуп жана айыпташат деп ойлоп, ыйман келтирбеди. Абу Талиб өлүм төшөгүндө жатканда Расулуллах "саллаллаху алейхи ва саллам" анын жанына келип: **"Эй агам! Сага шафаат кыла алуум үчүн ла илаха иллаллах деп айт!"-** деди. Жооп катары: "Эй инимдин уулу туура айтып жатканыңды билем. Бирок, адамдардын артыман "Өлүмдөн коркуп, ыйманга келиптир" деп айтууларын каалабайм."- деди. Байдави тафсиринде Касас сүрөөсүнүн: **"Сүйгөндөрүңдү хидаятка** (туура жолго, ыйманга) **келтирүү сенин колуңда эмес"** деген маанидеги элүү алтынчы аяти каримасынын ошол кезде түшкөндүгү билдирилген. Башка бир риваят боюнча Курайш капырларынын чоңдору Абу Талибдин жанына келип: "Сен биздин жетекчибизсиң, айткандарың биз үчүн мыйзам. Бирок, сенден кийин Мухаммед менен (алейхиссалату вассалам) арабызда душманчылыктын улануусунан коркуудабыз. Ага айт! Динибизди жамандабасын", - дешти. Абу Талиб Расулуллахты "саллаллаху алейхи ва саллам" жанына чакырып, уккандарын айтып берди. Расулуллахтын алар менен бир келишимге келбей тургандыгын түшүнгөндөн кийин мусулман экенин билдирүүчү кээ бир нерселерди айтты. Аны угуп, Расулуллах агасынын ыйман келтирүүсүн сурады. Ага Абу Талиб: "Адамдардын мени жамандоолорунан коркпогонумда ыйман келтирип, сени кубантмакмын", - дейт. Өлөр алдында бир нерселерди айтты. Эмне деп айтып жатканын уга алуу үчүн Абдуллах ибни Аббас "радыйаллаху таала анхума" ага жакын келип, "Ыйман келтиргенин билдирип жатат", - деди. Абу Талибдин ыйман келтиргендиги шектүү. Ахли сүннөт аалымдарынын билдирүүсү боюнча ыйман келтирбеди. Имам Азам Абу Ханифа "рахима-хуллахи таала" Абу Талибдин капыр бойдон өлгөнүн айткан. Хазрети Али "радыйаллаху анх" Расулуллахка "саллаллаху алейхи ва саллам"

келип: “Ыймансыздыкты тандаган агаңыз өлдү”- дегенде: **“Жууп, кепиндеп, көм! Тыюу салынмайынча анын кечирилүүсү үчүн дуба кылабыз”-** деп айтты. Бир нече күн үйүнөн чыкпай, ал үчүн көп дуба кылды. Сахабалардан кээ бирөөлөрү муну угуп, алар дагы капыр бойдон өлгөн туугандары үчүн дуба кыла баштышты. Мындан улам “Тообо” сүрөсүнүн: **“Пайгамбарлар жана ыйман келтиргендер өз туугандары болсо дагы мушриктер үчүн истигфар кылбоосу керек”** маанисиндеги жүз он төртүнчү аяти каримасы түштү. Бир хадис-и шарифте: **“Кыямат күнү капырлардан азабы эң жеңил боло турганы Абу Талиб. Буттарында оттон бут кийим болот жана анын ысыгынан мээси кайнайт”, -** деп айтылган.

Адамдардын жамандоолорунан жана айыптоолорунан коркпоонун чарасы катары мына ушуларды ойлоо керек: Эгер адамдардын жамандоолору туура болсо кемчиликтеримди мага билдиришип жатат. Эми андай кылбоого чечим чыгардым деп, алардын мындай жамандоолоруна кубануу керек. Аларга ыракмат айтуу керек. Хасан Басриге (рахима хуллаху таала) бирөөнүн аны ушактап жатканы айтылды. Хазрети Хасан Басри өзүн ушактаган адамга бир табак халва жиберип: “Соопторуңду мага белек кылганыңды уктум. Жооп катары мына ушул таттууларды жиберип жатам”, - деди. Имам Азам Абу Ханифа (рахима хуллаху таала) хазиреттерине да бирөөнүн аны ушактаганын кабар беришти. Ага бир кесе алтын жиберип: “Бизге берген соопторун көбөйтө турган болсо, биз дагы акчасын көбөйтөбүз”, - деди. Ал эми, жамандоолор жалган болсо, жалаа болсо, зыяны аны айткан адамга болот. Анын сооптору мага берилет. Менин күнөөлөрүм ага жүктөлөт деп ойлоо керек. Жалаа жабуу, намима кылуу ушактоодон да жаман болуп саналат. Намима - мусулмандардын арасында сөз ташуу. “**Мактубаты Масумия”** китебинин 2-том, 123-катын окуңуз!)

МАКТАЛУУНУ СҮЙҮҮ

5- Көңүл ооруларынын бешинчиси - **“Мадх”** жана **“Сана”** кылынууну, б.а., макталууну жакшы көрүү. Мунун себеби - адамдын өзүн жактыруусу, өзүн жогору, жакшы деп эсептөөсү. Макталуу мындай адамга жагымдуу болот. Мунун артыкчылык, жакшылык эместигин, болсо дагы, убактылуу экенин ойлоо керек. Кибир (текебердик) оорусу бөлүмүндө бул маселе боюнча кененирээк маалымат берилет.

БИДАТ ИТИКАД
(Бидат ишеним)

6 - **“Бидат итикад”** деп **-** ыйман келтирүү зарыл болгон нерселерди бурмалап, жаңылыш, бузук ишенүүнү атайт. Ыймандын бузук жана бурмаланган болуусу. Мусулмандардын көпчүлүгү ушул жаман ооруга чалдыккан. Сезүү органдары менен түшүнүлбөй турган, эсеп менен жетүүгө болбой турган нерселерде акылды колдонуу жана акылдын жаңылган нерселерине ишенүү адамды ушул ооруга алып барат. Ар мусулмандын **“итикадда мазхаб”**дын эки имамынын бирине, б.а., **“Матуриди”** же болбосо **“Ашари”** мазхабынын бирине моюн сунуусу зарыл. Бул эки имамдын бирине багынуу адамды аталган оорудан куткарат. Себеби, **“Ахли сүннөт”** аалымдары “рахима-хумуллаху таала” акылдын күчү жетпей турган илимдерде бир гана Курани каримге жана хадис-и шарифтерге моюн сунушкан, акылдарын болсо ушул экөөнүн маанилерин издеп табуу жана түшүнүүдө гана колдонушкан. Ахли сүннөт аалымдары бул маанилерди сахабалардан тыңдап үйрөнүшкөн жана ушул үйрөнгөндөрүн китептерине жазышкан. Ал эми сахабалар болсо Расулуллахтан үйрөнүшкөн.

(Курани каримде жана хадис-и шарифтерде ачык билдирилген бир нерсеге ишенбеген же шектенген адам **“капыр”** (Аллахтын душманы) болот. Ачык билдирилбеген, күмөндүү болгон буйруктарга жаңылыш маани берүү **“бидат”** болот. Курандан, хадистен жаңылыш маани чыгарган адам **“ахли бидат”** (бидатчы) деп аталат. Өзүнүн жеке түшүнгөндөрүн, пикирлерин Куран, хадис деген адам **“зындык”** деп аталат. Ушул жаңылыш түшүнгөн маанилерине ишенген адам

бидатчы болот. Мындай нерсе болбойт, акылым кабыл кылбайт десе капыр болот. Бир арамды мубах деген адам бир аятка же хадис-и шарифке таянып айтып жаткан болсо, капыр болбойт, бидатчы болот. Абу Бакир менен Омардын халифа болуп шайланышы адилетсиз болду деп айтуу бидат. Халифалыкка укуктары жок болчу деп айтуу куфур болот. Мухаммед Шихристани (рахима хуллаху таала) **“Милал жана Нихал”** аттуу китебинде мындай дейт: “Ханафи мазхабынын аалымдары итикадда (ишенимде) Абу Мансур Матуриди (рахима хуллаху таала) хазреттерине моюн сунушкан. Анткени, Абу Мансур хазреттери усул менен фуруъда Имам Азам Абу Ханифанын мазхабында эле. **“Усул”** - акыйда, ишеним деген сөз. **“Фуруъ”** - Ислам өкүмдөрү деген сөз. Малики, Шафии жана Ханбали мазхабдарынын аалымдары итикадда Абул Хасан Ашари (рахима хуллаху таала) хазреттерине моюн сунушкан. Абул Хасан Ашари хазреттери Шафии мазхабында болчу. Шафии аалымдарынан Абул Хасан Али Субкинин уулу Абдулваххаб Тажуддини Субки (рахима хуллаху таала) айтат: “Ханафи аалымдарынын китептерин иликтеп чыктым. Он үч маселеде Шафии акыйдасынан бөлүнгөнүн көрдүм. Бирок, бул бөлүнүүлөрү аларды туура жолдон чыгарбайт. Негизде эч кандай айырмачылык жок. Экөө да тең хак, туура жолдо. Мухаммед Хадими (рахима хуллаху таала) **“Барика”** аттуу китебинде 317-бетинде Матуриди мененАшари мазхабдары арасындагы эң кичинекей айырмачылыктарды дагы кошуп эсептегенде, баарынын жетимиш үч экени билдирилген. Бидатчылардын сөзсүз Тозокко бара тургандыгы тууралуу **“Хадика”** жана **“Барика”** китептеринде узун жазылган.)

ХАВА-И НАФС
(Напсинин зыяндуу каалоолору)

7 - Көңүл ооруларынын, б.а., жаман мүнөздөрдүн жетинчиси **(напсинин каалоолору)**на, шахваттарына, талаптарына, лаззаттарына багынуу. Мунун жаман экени аят-и карималарда ачык билдирилген. Напсинин каалоолорунун адамды Аллахтын жолунан адаштыра тургандыгы Курани каримде кабар берилген. Себеби, напси ар дайым Аллаху тааланы моюндабай таныл, Ага каршы чыгууну каалайт. Ар бир иште напсинин талаптарын орундоо - напсиге табынуу болуп

саналат. Напсиге баш ийген адам куфурга же бидатчы болууга же болбосо күнөөгө бет бурат, б.а., арам иш кыла баштайт. Абу Бакир Тамистани (рахима хуллаху таала) мындай дейт: "Напсиге баш ийүүдөн кутулуу - дүнүйө жакшылыктарынын эң жогоркусу. Себеби, напси Аллаху таала менен кулдун арасындагы пардалардын эң чоңу." Сахл бин Абдуллах Тустери (х.283-ж. Басра) мындай дейт: "Ибадаттардын эң мыктысы - напсиге баш ийбөө." Ислам бин Юсуф Балхи Хатем-ул-Асамга (х.237-ж) бир нерсени белек кылды. Хатем ал белекти кабыл кылганда андан; «Муну кабыл кылуу напсинин каалоолорун орундоо болбойбу?» - деп суралды. Хатем: "Кабыл кылуу менен өзүмдү төмөн, аны болсо жогору санадым. Белекти албай кайтарып бергенимде өзүмдү жогору, аны төмөн санаган болоор элем. Напсиме ошол жакмак", деп жооп берди. Расулуллах "саллаллаху алейхи ва саллам" узун бир хадис-и шарифтин аягында мындай дейт: **"Адамды балээлерге учуратуучу нерселер үчөө: Сарандык, напсиге баш ийүү, өзүн жакшы көрүү."** Имам Газали (рахима хуллаху таала) мындай дейт: "Аллаху тааланын адамга көмөктөшүүсүнө тоскоол болуучу пардалардын эң жаманы - **"Ужб"** болуп саналат. Ужб - өзүнүн кемчиликтерин көрбөй, жасаган ибадаттарын жактыруу дегенди билдирет. Иса "алейхиссалам" айтты: "Эй, хаварилер! Жел көптөгөн жарыктарды өчүргөн. Ужб дагы көптөгөн ибадаттарды өчүрүп, соопторун жок кылган."

Хадис-и шарифте: **"Үммөтүмдүн эки жаман мүнөзгө учуроолорунан катуу корком. Алар - напсиге баш ийүү жана өлүмдү унутуп, дүнүйөнүн артынан кубалоо",** - деп айтылган. Напсиге баш ийүү Исламга моюн сунууга тоскоол болот. Өлүмдү унутуу напсиге баш ийүүгө себеп болот.

Хадис-и шарифте: **"Акылдуулуктун белгиси - напсини жеңип, ага ээ болуу жана өлгөндөн кийин зарыл боло турган нерселерди даярдап коюу. Акмактыктын белгиси - напсиге баш ийип, Аллаху таалададан кечирим, мээримдүүлүк күтүү",** - деп айтылган. Напсиге баш ийип, тообо жана истагфар кылбай, кечирим жана Бейишти күтүү акмактык болот. Себебине жармашпай, шарттарын орундабай бир нерсени күтүү (таманни) деп аталат. Себептерин орундагандан кийин натыйжасын күтүү "рэжа" деп аталат. Таманни адамды жалкоолукка

алып барат. Рэжа болсо эмгектенүүгө себеп болот. Напсинин жакшы көрүп, каалаган нерселери “хава” деп аталат. Напси жаратылышы боюнча жамандыктар менен зыяндуу нерселерди жакшы көрүүчү жана каалоочу.

“Ар дайым напсиден сактан,
Ишенбе ага эч качан,
Жетимиш шайтандан ашкан,

Өтө кооптуу душман” - деген саптар орундуу айтылган. Напсинин адамды арамдар менен макрухтарга сүйрөөсүнүн зыяндары айдан ачык. Анын каалоолору - айбандарга таандык каалоолор. Айбандык каалоолор болсо - бир гана дүнүйөлүк керектөөлөр. Адам бул каалоолордун артынан кубалаган сайын, акыреттик керектөөлөрүн даярдоо маселесинде артта калат. Өтө маанилүү болгон дагы бир нерсе: напси мубахтарга эч качан тойбойт. Мубахтарды жасаган сайын каалоолору да арта берет. Ошондо дагы тойбойт. Адамды арамдарга сүйрөй баштайт. Мындан башка, мубахтарды чектен тыш колдонуу кыйынчылыктарга, кайгыларга, ооруларга себеп болот. Мындай адам ар дайым курсагын, жыргалын гана ойлойт. Сараң жана маскара болот.

(Имам Раббани “рахима хуллаху таала” айтат: “Бардык болмуштардын (жаратылгандардын) негизи адем, б.а., жоктук. Бардык нерсе жок кезде Аллаху таала аларды жоктукта билчү. Илиминдеги бул адемдерге (жоктукка) Өзүнүн сыпаттарынан чагылдырды. Ошентип, жаратылыштардын негиздери пайда болду. Илимдеги ушул негиздерди сыртка чыгарды. Болмуштар пайда болду. Алманын данегинин алма дарагына негиз болуусу сыяктуу. Адамдын жаратылышын түшүнүү үчүн бир нерсенин күзгүдөгү чагылышкан сүрөтүн ойлойлу. Күзгүдөгү ушул көрүнүш ошол нерседен келген нурлардын күзгүдөгү чагылышкан сүрөттөрү. Күзгү адем (жоктук) сыяктуу. Адамдын көңүлү жана руху ушул нурларга окшойт. Күзгү адамдын денесине, айнектин жылтырагы болсо напсиге окшойт. Б.а., напсинин негизи - адем (жоктук). Көңүл жана рух менен эч кандай байланышы жок.” Напсиге баш ийген адам ар дайым Исламдын сыртына чыгат. Айбандарда акыл менен напси болбогондуктан алар керектөөлөрүн тапканда гана колдонушат. Бир гана денесине

зыян бере турган нерселерден качышат. Ислам дини ыракатта жана тынчтыкта өмүр сүрүү үчүн зарыл болгон нерселерден жана дүнүйө лаззаттарынан пайдалуу болгондоруна тыюу салбайт. Буларга кол жеткизүүдө жана колдонуусунда акыл менен динге моюн сунууну буйрук кылат. Ислам дини адамдардын дүйнөдө дагы, акыретте дагы ырахат жана тынчтыкта жашоолорун каалайт. Ошондуктан акылга моюн сунууну буюрууда. Напсиге баш ийүүгө тыюу салууда. Акыл жаратылбаганда адам ар дайым напсиге баш ийип, балакеттерге кириптер болоор эле. Ал эми, напси болбогондо адам жашоосу жана көбөйүүсү үчүн, маданияттуу түрдө өмүр сүрүү үчүн керектүү болгон нерселерге кол жеткизүүдө арта калып, напси менен жихад кылуу (күрөшүү) сообунан куру калаар эле. Периштелерден жогору болуу жолу жабык калаар эле. Хадис-и шарифте мындай деп билдирилди: **“Акыретте боло тургандар тууралуу силердин билгендериңерди айбандар да билгенде жегенге эт таба албайт элеңер!”** Б.а., айбандар акыреттеги азаптардан корккондуктан жеп ичүүдөн тыйылар эле. Бир гана сөөгү менен териси калмак. Адамдарда напси болбогондо айбандар сыяктуу коркунучтан улам жеп-ичүүдөн тыйылып, жашай алышпайт эле. Адамдардын жашай алуулары напсилеринин гафлети жана дүнүйө лаззаттарын жакшы көрүүлөрү менен гана ишке ашат. Напси эки жагы курч бычак сыяктуу. Ушуну менен катар уулуу дары сыяктуу. Табыптын айтканына ылайык колдонгон адам анын пайдасын көрөт. Чектен тыш колдонгон адам болсо куруйт. Ислам напсинин өлтүрүлүүсүн, жок кылынуусун эмес, тарбиялануусун, андан пайдаланууну буйрук кылат.)

Напсинин Исламдын сыртына чыгуусун алдын алуу үчүн эки түрдүү жихад бар. Биринчиси: ага моюн сунбоо, анын каалоолорун орундабоо. Бул **“Риязат тартуу”** деп аталат. Риязат вара жана такыбаа аркылуу жүзөгө ашат. **Такыбаа -** арамдардан тыйылуу. **Вара -** харамдардан жана мубахтардын керегинен артыгынан тыйылуу. Жихаддын экинчиси: напсинин каалабаган нерселерин орундоо. Бул- **мужахада** деп аталат. Бардык ибадаттар мужахада болуп саналат. Ушул эки жихад напсини тарбиялайт. Адамды жетилдирет. Рухту кубаттандырат. Сыддыктардын, шейиттердин жана салихтердин жолуна жетүүгө себеп болот. Аллаху таала кулдарынын моюн

сунууларына, ибадаттарына муктаж эмес. Кулдарынын күнөө кылуусу Ага эч кандай зыянын тийгизбейт. Кулдарынын напсилерин тарбиялоолору жана напсилери менен жихад кылуулары үчүн ушуларды буйрук кылган.

Эгер адамдарда напси болбогондо, адамдык касиеттер калбай, периштелик касиеттер пайда болоор эле. Ал эми, дене көптөгөн нерселерге муктаж. Жеп-ичүү, уктоо, эс алуу ж.б.у.с. Чабандеске ат керектүү болгондой адамга да дене керек. Атка жем-суу берип карап туруу керек болгондой денеге да көңүл бөлүп, кызмат кылуу керек. Себеби, ибидаттар дененин жардамы менен орундалууда. Бир адамдын түнү бою уктабай намаз окуп чыккандыгы айтылганда: **"Ибадаттардын эң жакшысы аз болсо да үзгүлтүксүз орундалганы", -** деп билдирилди. Ибадаттардын үзгүлтүксүз орундалуусунун натыйжасында ошол ибадат кул үчүн көнүмүшкө айланат.

Ниет кылып, Исламга моюн сунуу **"ибадат кылуу"** деп аталат. Аллаху тааланын буйруктары жана тыюулары **"ахкам-ы Исламия"** жана **"ахкам-ы илахийя"** деп аталат. Буйрук кылынгандар **"фарз",** тыюу салынгандар **"харам"** деп аталат. Хадис-и шарифте: **"Ибадаттарды алыңар жеткенче орундагыла. Көтөрүңкү маанай менен орундалган ибадаттардын баасы өтө жогору болот", -** деп билдирилген. Дене жакшы эс алганда ибадаттар көтөрүңкү маанай менен орундалат. Дене менен мээ чарчап турганда жасалган иштен улам зеригүү пайда болот. Чарчоону кетирүү үчүн анда-санда мубах болгон нерселер менен денени сергитип туруу керек. Имам Газали "рахима-хуллаху таала" мындай дейт: "Көп ибадат кылганда дене чарчайт. Аракет кылгысы келбей калат. Ошол кезде уктоо менен же салих адамдардын өмүр баяндарын окуу менен же болбосо мубах болгон көңүл көтөрө турган нерселер менен денени эс алдыруу керек. Ушундай кылуу эригип ибадат кылуудан жакшыраак болот."

Ибадат кылууда максат - мужахада кылып, напсини тарбиялоо жана көңүлгө ыракат берүү, көңүлдү Аллахка байлоо. **"Намаз адамды жаман жана адепсиз нерселерди кылуудан коргойт", -** деп билдирилди. Сүйүү менен, көтөрүңкү маанай менен окулган намаз ушундай болот. Мындай көтөрүңкү маанайдын пайда болуусу

үчүн напсинин мубах болгон нерселердеги каалоолорун керектүү өлчөмдө орундоо керек болот. Ушундай кылуу Исламга моюн сунуу болот. Ибадаттарга себеп болгон мубахтар да ибадат болуп саналат. **“Аалымдын уйкусу сабатсыздын ибадатынан жакшыраак”** деген хадис-и шариф ушул сөзүбүздүн далили. Көздөрүндө уйку менен таравих намазын окуу макрух болот. Уйкусу кеткенден кийин сергек болуп окуу керек. Уйку аралаш окулган намазда борпоңдук менен гафлет пайда болот.

(Жогоруда жазылгандарды жаңылыш түшүнүп албоо керек. Чарчоо жана эргүү пайда болгондо ибадат кечиктирилет бирок, ташталбайт. Фарздарды эч бир себепсиз таштап коюуу чоң күнөө. Алардын казасын орундоо фарз болот. Важиптердин да казасын орундоо важип болот. Сүннөттөрдү таштап койгон сүннөттүн сообунан куру калат. Себепсиз таштап коюуну адат кылып алса бул сүннөттөргө таандык болгон шафаатдан куру калат. Чарчоо, алсыздык, көңүлсүз болуу фарздарды убагынан кечиктирүү үчүн үзүр боло албайт. Убагынан кечиктирүүнүн күнөөсүнөн жана азабынан адам кутула албайт. Ахкам-и Исламиййага, б.а., фарздарга жана арамдарга маани бербөөнүн куфур экендиги акаид китептеринде билдирилген болчу. Ислам душмандары ушул жерде да жаштарды алдоого, Исламды ичинен жыгууга аракет кылышууда. Аларга алданып калбоо үчүн Ахли сүннөт аалымдары тарабынан жазылган фыкх жана илмихал китептерди окуп, фарздар менен арамдарды жакшы кылып үйрөнүүдөн башка чара жок.)

ТАКЛИД МЕНЕН ЫЙМАН

8 - Көңүл ооруларынын сегизинчиси - таанымбаган адамды “таклид кылуу” (уйуу, багынуу). Ахли сүннөт аалымы экендиги белгисиз адамдын сөздөрүнүн, китептеринин жана өзүнүн макталып жатканына карап, жасалма, тартымдуу пропагандаларга алданып, жактырып калуу жана андайларга уйуу жаиз эмес. Кандай адам экенин аныктабай туруп ага ынануу, ал тууралуу ишеничтүү адамдардан сурабастан ишениминде, сөздөрүндө жана ибадаттарында аны ээрчүү адамды балакетке алып барат. Мусулман болуу үчүн б.а., Аллаху тааланын бар жана бир экенин, кудуретин, сыпаттарын түшүнүү үчүн ансыз деле эч кимге таклид кылуунун кажети жок. Табият

таануу илимдерин жакшы үйрөнгөн акылдуу адам бир гана ойлоо аркылуу эле Аллахтын бар экенин түшүнөт. Ыйманга кол жеткизет. Жаратылышка карап анын Жаратуучусунун бар экенин түшүнбөө акмактык болот. Ар бир адамдын ушундай ойлонуп, ыйманга келүүсүн динибиз буйрук кылууда. Салаф-и салихин (сахабалар, табииндер) ушул буйрукту бир ооз макулдук менен билдиришкен. Хижраттан 400 жыл өтүп пайда болгон кээ бир жаңылыш топтогулар издөө менен истидлалдын (жаратылгандарды карап Жаратуучуну табуу) кажети жок деп айтышкан болсо да алардын сөздөрүнүн эч кандай куну жок. Себеби, кийин келгендердин жалганы мурдагылардын ижмасын (бир ооздон макулдугун) жокко чыгара албайт. Ошондуктан, энесин, атасын, устаздарын туурап, туура акыйдага ээ болгондордун ыйманы сахих болсо да назарды жана истидлалды таштап койгону үчүн б.а., табият таануу илимдерин кыскача үйрөнүп, Аллаху тааланын бар экенин ойлобогондугу үчүн күнөө кылган болуп эсептелет. Табият таануу илимдерин үйрөнбөгөн адам эне-атадан, китептен үйрөнүп ыйман келтирип, ойлонуп кабыл алып, акылын колдонуп ишенгени үчүн истидлалды таштап койгон болуп эсептелбейт дегендер да бар.

Амалдарда, ибадаттарда ижтихад даражасына көтөрүлгөн аалымдардын бирин тандап, ар бир ишинде аны тууроо зарыл. Төрт мазхаб аалымдарынын бирөөнү тууроо зарыл. Мындай чыныгы Ахли сүннөт аалымын таба албаса алардын китептерин тууроо керек. **“Ижтихад”** - насстарда (Курани карим менен хадис-и шарифтерде) ачык билдирилбеген жабык, жашыруун болгон маалыматтарды түшүнүү, түшүндүрүп берүү дегендик. Аят-и карималар менен хадис-и шарифтер **“Насс”** деп аталат. Ижтихад кылуу шарттарына жана укугуна ээ болгон терең аалымдар **“Мужтахид”** деп аталат. Хижраттан төрт жүз жыл кийин мужтахид жетилип чыкпады. Мужтахидге да муктаждык калбады. Себеби, Аллаху таала жана Анын Расулу Мухаммед алейхиссалам кыяматка чейин жашоо тиричилик жана илимий куралдарда кылына турган өзгөрүштөрдүн, жаңылыктардын бардыгын камтый турган өкүмдөрдү билдирди. Мужтахиддер да ушулардын бардыгын түшүнүп, ачыктап беришти. Кийин келген аалымдар бул өкүмдөрдүн жаңы ачылган жаңылыктарга кандай колдонуу керектигин тафсир жана фыкх китептеринде

билдирди. **“Мужаддид”** деп аталган бул аалымдар кыяматка чейин болот. “Илимий куралдар өзгөрдү. Жаңы нерселерге туш келүүдөбүз. Дин адистери жыйналып жаңы тафсирлердин жазылуусу жана жаңы ижтихаддардын жасалуусу зарыл”, - деп, насстарга кошумчалар, өзгөрүштөр киргизилүүсү зарылдыгын жактай тургандардын **“Зындыктар”** (капыр) жана Исламга душмандар экендиктери түшүнүлөт. Исламга душман болгондордун эң кооптуусу - англичандар. Кеңири маалымат үчүн **“Мусулмандар кандай алсыратылды”** деп аталган китепти окуңуз!

Туура болгон төрт мазхабдын бирин туурай баштагандан кийин, муктаждык болбой туруп башка мазхабды тууроого болбойт. Бирок, бир амалды орундоодо өз мазхабында кыйынчылык туулса, ошол амалды төрт мазхабдын бирин тууроо аркылуу орундоо жаиз болот. Төрт мазхабды **“талфик”** кылуу б.а., бир амалды орундоо үчүн төрт мазхабдын жеңилдиктерин жыйнап орундоо жаиз эмес. Мындай жасалган амал менен ибадат сахих болбойт. Хижраттан төрт жүз жыл өткөндөн кийин кыяс жасай ала турган, ижтихад даражасына көтөрүлгөн мутлак (абсолют) мужтахид жетилип чыкпагандыктан, ал доордон кийин келген аалымдарды таклид кылуу (тууроо) жаиз эмес. Ал доордон мурда жетилип чыккан мужтахиддердин биринин мазхабын үйрөнүү үчүн бул мазхаб аалымдарынын ооз бирдиги менен кабыл алган фыкх китептерин окуу зарыл. Ахли сүннөт аалымы болгон чыныгы дин адистери тарабынан тастыкталбаган китептерден жана сөздөрдөн динди үйрөнүүгө аракет кылбоо керек. Туш келген диний китеп боюнча ибадат кылуу жаиз эмес. Ахли сүннөт болбогон дин адистеринин китептери менен сөздөрүнө уйбоо керек. **“Кадихан”**, **“Ханийа”, “Хуласа”, “Баззазийа”** жана **“Захирийа”, “Ибни Абидин”** аттуу фатва китептери ханафи мазхабында, **“Мухтасары Халил”** Малики мазхабында жана **“Ал-Анвар лиамали абрар”** жана **“Тухфат-ул-мухтаж”** Шафииде жана **“Ал-фыкху алал-мазахиб-ил-арбаа”** төрт мазхабдын туура, сахих китептери болуп саналат. Ибадат жана ахкам илимдери хадис китептеринен оңой түшүнүлбөйт. **“Ахкам”** деп адал менен арамдарды айтат. Хадис китептеринин эң туурасы – **“Бухари”, “Муслим”** жана **“Кутуби Ситта”** деп аталган калган төрт хадис китептери.

Тасаввуф тууралуу жазылган китептердин эң баалуусу –

“Месневи” аттуу китеп. Тасаввуф менен Исламды кошо түшүндүргөн эң баалуу китеп – Имам Раббани хазреттеринин **“Мактубат”** аттуу китеби.

Аалым болуп көрүнгөн жана дин адиси деп аталган ар кимдин эле сөзүнө жана китебине уюп амал этүү жаиз эмес. Жогоруда билдирилген баалуу китептерден жыйналып которулган Ахли сүннөт аалымдарынын жазган **“илмихал китептери**н**”** окуу зарыл. Мындай которулбаган, ойдон чыгарып жазылган илмихал китептерин жана ойдон чыгарылган тафсирлерди окуу адамды дүйнө жана акыретте балакеттерге дуушар кылат. (Казандык Муса Бегиев аттуу капыр, өзүн мусулман деп таанытууда, Курани карим менен хадис-и шарифтерге ишенбей, жаңы бир дин чыгарып аны Ислам деп айтууда. Жасалма сөздөр менен мусулмандарды артта калган, Ахли сүннөт аалымдарына фанатиктер деп атоодо. Куран менен хадистер, бүгүнкү табият таануу илимдери менен жетилген жаштардын моюн суна турган дини эмес деп, оюнан чыгарган пикирлерин дин деп атоодо, китептери менен жаштарды алдоодо. Ага алдангандар, чыгарып жаткан “Кабар бюллетени” аттуу журналдарында ката, адамгерчиликке туура келбеген, пас жалгандар менен Ахли сүннөт аалымдарына жалаа жабууда. Алардын Ахли сүннөт китептерин окуп, туура жолго келүүлөрү үчүн дуба кылабыз.)

Ширктен б.а., куфурдан, ыймансыздыктан кийинки эң чоң күнөө - бидат ишениминде болуу. Бул адашкан жана бузулган акыйданын карама-каршысы **“Ахли сүннөт вал жамаат”** акыйдасы деп аталат. Аллахка ыйман келтирүүдөн кийин ибадаттардын жана артыкчылыктардын эң мыктысы - Ахли сүннөт ишениминде болуу. Ахли сүннөт – бул ишенимде, сөздө, бардык иштерде, ибадаттарда жана адамдар менен болгон мамилелерде Мухаммед алейхиссаламдын сүннөтүнө, б.а., жолуна жана сахабаларга, табииндин жана андан кийин келген Ахли сүннөт аалымдарынын (радыйаллаху таала анхум ажмаин) ижмасына б.а., ооз бирдигине уйуу болуп саналат. Алардын жолун фыкх жана илмихал китептеринен окуп үйрөнүү зарыл. Чыныгы мусулмандар - ушул жолдо болгондор. Мусулмандардын көпчүлүгү напсилерине жана кыска акылдарына, жеке көз караштарына жана доорлорундагы таабият таануу илимдерине уюп, Ахли сүннөт

аалымдарынын жолунан айрылышкан. Ошентип, **“бидат ээси”** болушкан.

[Жаман адам менен (фасык менен) дос болуунун аягы балакет болот. Жаман адам - мусулманчылыкты жактырбаган адам. Мухаммед алейхиссаламдын буйрук жана тыюулары **“Ислам”** жана **“Ахками илахия”** деп аталат. Адамдардын эң жаманы - **“Зындыктар”.** Алар мусулман атын жамынып, чоң селде, эски чапандын ичине жашынып алышат. Пайгамбарыбыз менен Исламды макташат. Бирок, Курани карим менен хадис-и шарифтерге жаңылыш маани берип, Исламды калагандай кылып өзгөртөт. Алар - англичандардын кызматкерлери жана Лондондогу масон борборлорунан алган көп акча, жасалма диплом, атак үчүн капырларга сатылган акмактар. Акылдуу болгон, Ахли сүннөт китептерин окуган адам аларга алданбайт. Пайгамбарыбыз ушул мунафыктардын (эки жүздүүлөрдүн) келе тургандыктарын жана Тозоктун эң түбүндө оор азапта түбөлүк күйө тургандыктарын кабар берген. Жаш досторубузду ушундай айлакер душмандарга алданып калуудан коргоо үчүн ушул саптарды жазуудабыз. Бул насаатыбыз акылы болгон адамга өтө пайдалуу болот. “Акылдууга аз насаат саз, акылсызга добул каксаң аз” деген сөз бар.

РИЯ

9 - Көңүл ооруларынын, б.а., жаман мүнөздөрдүн маанилүүлөрүнүн алтымыш экенин билдирген элек. Алардын тогузунчусу - рия болуп саналат. Рия - бир нерсени болушунан тескерисин көрсөтүү. Көз бойоо, өзүн көрсөтүү, мактануу дегендик. Акыреттик амалдарды жасап, акыреттин жолунда экенин көрсөтүү аркылуу дүнүйөлүк максаттарга кол жеткизүү дегендик. Кыскасы, дүнүйөлүк пайда табуу үчүн динди колдонуу. Ибадаттарын көрсөтүп, адамдарга жакшы көрүнүү. (Сөздөрү же ибадаттары рия (Аллах үчүн эмес, адамдар үчүн болгон) максатында болгон адамдын диний сабаты болсо ал **“мунафык”** деп аталат. Диний сабаты жок болсо **“дин азгыны”** деп аталат. Табият таануу илимдеринен кабарсыз болуп, өзүн илимпозмун деп таанытып, жеке ойлорун табият таануу илимдери катары айтып, мусулмандарды алдоо, алардын диндерин, ыймандарын бузууга аракет кылуучу Ислам душмандары **“зындык”**

же болбосо **“илим азгыны”** деп аталат. Дин азгындары менен илим азгындарына алданбоо керек.) Рия тек мажбурлап, икрах кылынганда (коркутулганда) гана жаиз болот. **Икрах -** бир адамды каалабаган нерсесин кылууга мажбурлоо дегенди билдирет. Өлүм же болбосо дене мүчөсүнүн бирин кесүү менен коркутулуу **“мулжи икрах”** деп аталат. (Залымдардын, каракчылардын кыйноого алуулары, жабырлоолору да мулжи икрахка жатат.) Мындай учурда мажбурланган ишти орундоо зарурат (кажет) болот. Камоо менен уруу-согуу аркылуу мажбурлоо жеңил икрах деп аталат. Жеңил икрахка учураган адамдын рия кылуусу жаиз эмес. Риянын карама-каршысы, тескериси - **ыклас**. **“Ыклас - дүнүйөлүк пайдаларды ойлобой ибадаттарын бир гана Аллаху тааланын ыраазычылыгы үчүн орундоо.”** Ыкластуу адам ибадат кылганда башкаларга көрсөтүүнү оюна да келтирбейт. Ыкластуу адамдын ибадаттарын башкалардын көрүүсү анын ыкласына зыянын тийгизбейт. Хадис-и шарифте: **“Аллаху тааланы көрүп тургандай ибадат кыл! Сен көрбөсөң да Ал сени көрүп турат”, -** деп айтылган.

Башкалардын сүйүүсүнө жана мактоолоруна жетүү үчүн дүнүйөлүк иштер менен аларга жакшылык кылуу рия болот. Ибадат менен болгон рия андан да жаман. Аллаху тааланын ыраазычылыгын такыр ойлобой кылынган рия баарынан да жаман. Ибадат кылып, Аллаху тааладан дүнүйөлүк пайдаларды суроо рия болбойт. Жамгыр дубасына чыгуу, истихара кылуу дагы ушуга жатат. Жалданып имам, муфтий, мугалим болуп иштөө жана кыйынчылыктан, оорудан жана кедейликтен кутулуу максатында аят-и карималарды окуу да ушуга жатат деп айтылды. Буларда ибадат ниети да дүнүйөлүк пайда ниети да бар. Соода максаты менен ажыга баруу да ушундай. Ибадат ниети такыр эле жок болсо гана рия болот. Ибадат ниети көбүрөөк болсо сооп пайда болот. Ибадаттарын башкаларга көрсөтүү аларга үйрөтүү жана кызыктыруу ниети менен болсо рия болбойт жана көп сооп болот. Рамазан айында орозо кармоо рия болбойт. Аллаху тааланын ыраазычылыгы үчүн намазды баштап, кийин пайда болгон риянын зыяны жок. Рия менен орундалган фарздар сахих болот. Ибадат карызы орундалса да сооп болбойт. Этке болгон керектөөсүн камсыз кылуу үчүн курмандык чалуу жаиз эмес. Аллаху таала үчүн жана бир адам үчүн кошо ниет кылып курмандык чалуу жаиз эмес. Аллаху тааланын

ыраазычылыгын көздөбөй бир гана ажыдан, газадан келген адам үчүн жана келген башчыны, бийлөөчүнү тосуп алуу үчүн союлган малдын эти леш (тарп) болот. Ал этти жеш арам болот. Риядан коркуп ибадатты таштап коюу жаиз эмес. Аллаху тааланын ыраазычылыгы үчүн намазга туруп, намазды окуп бүткөнгө чейин бир гана дүнүйөлүк иштерди ойлосо намазы сахих болот. Атак-даңкка себеп боло тургандай даражада кийинүү да рия болот. Дин адамдарынын таза, баалуу кийимдерди кийүүсү зарыл. Ошондуктан, имамдардын Жума жана Айт намаздарында баалуу кийимдерди кийүүсү сүннөт.

Атак-даңк үчүн вааз, насаат айтуу, китеп жазуу да рия болот. **Вааз -** амри маруф (диндин буйруктарын, жакшылыктарын үгүттөө) жана нахий мункар (күнөөлөрдөн, жамандыктардан тыйылууну насаат кылуу) дегенди билдирет. Талашып-тартышуу, башкалардан жогору көрүнүү жана мактануу үчүн илим үйрөнүү рия болот. Дүнүйөлүк нерселерге жетүү үчүн, б.а., байлыкка, мансапка кол жеткизүү үчүн илим үйрөнүү да рия болот. Рия - арам. Аллаху таала үчүн болгон илим Аллаху тааладан коркууну арттырат. Өз кемчиликтерин көрүүгө себеп болот. Шайтандын алдоосуна тоскоол болот. Илимин дүнүйөлүк пайдаларга, байлыкка, мансапка жетүү үчүн каражат кылып алган дин адамдары **"улама-и су",** б.а., жаман дин адамдары деп аталат. Алардын бара турган жери - Тозок. Адамдардын жанында сүннөткө ылайык кылып, жалгыз калганда адептерине да уйбай кылынган ибадат рия болот.

Жасалган ибадаттын сообун кайтыш болгондорго же тирүүлөргө багыштоо жаиз. Ажылыктын, намаздын, орозонун, садаганын, окулган Курани карим, мавлид окуунун, зикир жана дубанын соопторун бирөөгө багыштоо Ханафи мазхабында жаиз. Аталган ибадаттарды акчага, соодалашып жасоо жаиз эмес. Аллаху таала үчүн Курани карим окуганга берилген белек алынат. Малики жана Шафии мазхабдарында садага, зекет жана ажылык сыяктуу акча менен орундалуучу ибадаттардын сообун багыштоо жаиз болуп, намаз, орозо, Курани карим окуу сыяктуу дене менен орундалуучу ибадаттардын сообу багыштоо жаиз эмес. Хадис-и шарифте: **"Көрүстөндүн жанынан өтүп бара жаткан адам он бир жолу Ихлас сүрөсүн окуп, сообун маркумдарга хадия кылса** (багыштаса), **ага маркумдардын**

санындай сооп берилет", - деп билдирилген. Ханафи мазхабындагы адам сообун багыштайт, Малики менен Шафии мазхабындагылар маркумдун кечирилүүсү үчүн дуба кылат.

Ибадаттардын сахих болуусун каалаган адам Аллаху тааланын ыраазычылыгы үчүн орундоого ниет кылуусу зарыл. Ниет көңүл менен кылынат. Бир гана ооз менен айтылса ниет кылынган болбойт. Көңүл менен ниет кылуу шарты менен ооз менен айтып ниет кылуу жаиз болот деп айтылды. Көңүл менен кылынган ниет менен ооздон кылынган ниет бирдей болбосо көңүлдөгү ниетке каралат. Бир гана касам ичүү андай эмес. Касам ичкенде айтылган сөз маанилүү. Ибадаттарда ниетти ооз менен айтуу тууралуу эч кандай хадис-и шариф да, кабар да жок. Төрт мазхабдын имамдары да билдирген эмес. Ниет - ибадат кылууну көңүлгө келтирүү, эске түшүрүү эмес. Аллаху таала үчүн орундоону каалоо, кайрат кылуу, умтулуу дегендик. Ниет ибадатты баштаарда кылынат. Алдын ала, мисалы, бир күн мурда кылынса ниет болбойт. Бул максат, каалоо, убада деп аталат. Мисалы, Ханафи мазхабында орозого ниет кылуунун убактысы бир күн мурда, күндүн баткандан баштап, эртеси күн **"Дахва-и кубра"** убактысына чейин.

Башкалардын күнөө кылуусуна себепчи болуп калбоо үчүн бир адамдын мубахтардан кечүүсү жакшы болот. Бирок, сүннөттөрдөн жада калса, мустахабдардан кечүүсү жаиз эмес. Мисалы, башкалардын ушактабоосу үчүн мисвак колдонууну, селде кийүүнү, башы ачык жүрүүнү жана эшекке минүүнү таштап коюу жакшы болбойт. Мисвак - мисвак жыгачынын же зайтун же тут жыгачынын талынан кесилген бутакча. Калыңдыгы бир бармактай, узундугу бир карыш болот. Аялдардын мисвактын ордуна сагыз чайноолору да жаиз. Мисвак таба албаган адам тиштерин баш бармагы жана шахадат бармагы менен (сөөмөй) ушалайт. Хазрети Башир Хафи көчөдө башы ачык жүрчү.

Күнөө кыла турган адамдын бул күнөөдөн тыйылуусу Аллаху тааладан корккондугу үчүн же адамдардан намыстангандыгы үчүн же болбосо башкалардын да ал күнөөнү кылуусуна себепчи болуп калбоо үчүн болот. Аллаху тааладан коркуп тыйылуунун белгиси - ал күнөөнү жашыруун болсо да кылбоо. Адамдардан намыстануу - бул алардын жамандоолорунан коркуу. Башкалардын күнөө кылуусуна себепчи

болуу жашыруун күнөө кылгандан да жаман күнөө. Башкалардын бул күнөөнү кылгандыгынын күнөөсү да кыяматка чейин ошол күнөөгө себеп болгон адамга жазыла берет. Бир хадис-и шарифте: **“Адам күнөөсүн дүйнөдө жашырса Аллаху таала да кыямат күнү бул күнөөнү кулдарынан жашырат.”** Адамдарга өзүн вара, такыбаа экенин көрсөтүү үчүн күнөөлөрүн жашыруу жана жашыруун улантуу рия болот.

Ибадаттарын башкаларга көрсөтүүдөнхая кылуу, тартынуу жаиз эмес. **Хая -** күнөөлөрүн, айыптарын көрсөтпөө дегенди түшүндүрөт. Ошондуктан, вааз берүүдөн, амри маруф жана нахий мункар кылуудан (диний китептерди, илмихал китептерди жазуудан жана сатуудан) жана имам, азанчы болуудан, Курани каримди окуудан жана мавлид окуудан уялуу жаиз эмес. **“Хая ыймандан” деген** хадис-и шарифиндеги хая - жаман, күнөө нерселерди көрсөтүүдөн уялуу дегендик. Момун алгач Аллаху тааладан уялуусу зарыл. Ал үчүн ибадаттарын чын жүрөктөн, ыклас менен кылуу керек. Бухара аалымдарынан бири султандын уулдарынын көчөдө пайдасыз оюн ойноп жүргөнүн көрүп калат. Колундагы аса таяк менен аларды урат. Алар качып кетишет. Атасына барып даттанышат. Султан ал аалымды чакырып: “Султанга каршы чыккан адам камала тургандыгын билбейсиңби?” - дейт.

Аалым: “Аллахка каршы чыккан адамдын Тозокко бара тургандыгын билбейсиңби?” - деп жооп берет.

Султан: “Амри маруф кылуу милдетин сага ким берди?” - деп сурайт.

Аалым: “Сени ким султан кылды?” - деп сураганда, султан: “Мени халифа султан кылды”, - деп жооп берет.

Аалым: “Мага амри маруф кылуу милдетин сенин халифаңдын Раббиси берди”, - дейт.

Султан: “Сага Самарканд шаарында амри маруф кылуу милдетин бердим”, - дегенде, аалым: “Мен өзүмдү бул милдеттен бошоттум”, - деп жооп берет.

Султан таң калып: “Бул жообуң мени таң калтырды. Уруксат берилбей туруп милдетериңди айттың, уруксат берилгенден кийин милдеттен бошогонуңду айтуудасың”, - дейт.

Аалым: “Сен азыр уруксат берген болсоң кийин дагы милдетимен

бошотосуң. Ал эми Раббимдин берген милдетинен мени эч ким бошото албайт”, - дейт.

Бул сөздү уккан султан: “Менден эмне кааласаң ошону сура, берейин”, - дейт.

Аалым: “Мени жаш кезиме кайтар”, - дейт.

Султан: “Бул колуман келбейт”.

Аалым: “Бир буйрук жазып бер, Тозоктогу периштелердин башчысы Малик мени отто күйгүзбөсүн”.

Султан: “Бул да колуман келбейт”.

Аалым: “Менин ушундай бир улуу султаным бар, каалаганымдын баарын Андан сурайм. Тилегенимдин бардыгын берди, эч качан колуман келбейт деп айтпады”, -дейт.

Султан аалымга: “Мени дубаларыңда унутпа”, - деп эркин коё берет.

Хадис-и шарифте: **“**Башкаларга көрсөтүү үчүн намазын мыкты окуп, жалгыз калганда андай окубаган адам, Аллаху таалага акарат кылган болот**”** жана **“**Силерде болуусунан эң көп корко турган нерсем - ширк-и асгариге учуроолоруң. Ширк-и асгар - рия дегендик**”** жана **“**Дүйнөдө рия менен ибадат кылганга, кыяматта, эй жаман адам! Бүгүн сага сооп жок. Дүйнөдө кимдер үчүн ибадат кылган болсоң соопторуңду алардан сура деп айтылат**”** жана **“**Аллаху таала айтат: Менин шеригим жок. Башкасын мага шерик кылган сооптордуу андан сурасын. Ибадатыңарды ыклас менен кылгыла! Аллаху таала ыклас менен кылынган иштерди кабыл кылат**”, -** деп билдирилди. Ибадат Аллаху тааланын ыраазычылыгына жетүү үчүн кылынат. Башкалардын сүйүүсүнө, жакшылыгына кол жеткизүү үчүн кылынган ибадат ага табынуу, сыйынуу болуп саналат. Аллаху таалага ыклас менен ибадат кылуубуз буйрук кылынды. Хадис-и шарифте: **“**Аллаху тааланын бир экенине ыйман келтирген жана намаз менен зекетин ыклас менен орундагандан Аллаху таала ыраазы болот**”**, - деп айтылды. Расулуллах “саллаллаху алейхи ва саллам” Муаз бин Жабалды “радыйаллаху таала анх” Йеменге башчы кылып жиберип жатканда: **“**Ибадаттарыңды ыклас менен кыл. Ыклас менен кылынган аз амал кыяматта сага жетиштүү болот**”** жана **“**Ибадаттарын ыклас менен кылгандарга сүйүнүчтөр болсун. Алар - хидаят (туура жол)

жылдызлары. Фитналардын караңгылыгын жок кылышат” жана “Дүйнөдө арам кылынган нерселер - наалатталган. Бир гана Аллаху таала үчүн кылынган нерселер барктуу”, - деп билдирилди. Дүйнө жакшылыктары өткүнчү. Өмүрү өтө кыска. Буларга кол жеткизүү үчүн динин берүү- акмактык. Адамдардын баары алсыз. Аллаху таала кааламайынча эч ким эч кимге пайдасын да зыянын да тийгизе албайт. Адамга Аллаху таала жетиштүү.

Аллаху тааладан коркуу зарыл, бирок, Анын ырайымынан да үмүт үзбөш керек. Үмүт коркууда көп болуусу керек. Мындай болгондун ибадаттары жагымдуу болот. Жаштарда коркуунун болуусу, карыларда үмүттүн көп болуусу зарыл деп айтылды. Оору кишилерде үмүттүн көп болуусу керек. Коркуусуз үмүт жана үмүтсүз коркуу жаиз эмес. Биринчиси кутула тургандыгына өтө ишенген болуу, ал эми экинчиси кутула тургандыгына такыр үмүтсүз болуу дегендик. Хадис-и кудсиде: **“Кулумду мени кандай ойлогон болсо ошондой тосуп алам”, -** деп билдирилди. Зумар сүрөөсүнүн 53-аяти каримасынын маанисинде: **“Аллах бардык күнөөлөрдү кечирет. Ал - гафур, рахим”, -** деп айтылды. Мындан үмүттүн көбүрөөк болуусу керек экендиги түшүнүлөт. **“Аллахтан коркуп ыйлаган адам Тозокко кирбейт”** жана **“Мени билген нерселерди силер билгениңерде аз күлүп, көп ыйлаар элеңер” деген** хадис-и шариф да хавфтын, б.а., коркуунун көп болуусу керектигин көрсөтүп турат.

ТУЛ-И АМАЛ
(Кумарын жыргатуу үчүн көп жашоону каалоо)

10 - Көңүл ооруларынын онунчусу **“Тул-и амал”.** Тул-и амал - завк жана сафа (жыргал, ыракат, оюн-зоок) кылуу үчүн узак өмүр сүрүүнү каалоо. Ибадат кылуу үчүн узак өмүр сүрүүнү каалоо тул-и амал болбойт. Тул-и амал ээлери ибадаттарын убагында кылышпайт. Тообо кылууну таштап коюшат. Көңүлдөрү катуу болот. Өлүмдү оюна да келтиришпейт. Вааз жана насааттан ибрет (үлгү, сабак) алышпайт. Хадис-и шарифте: **“Лаззаттарды токтото турган нерсени көп ойлогула”** жана **“Өлүмдөн кийин боло тургандарды силер билгендей жаныбарлар билгенде, жеш үчүн семиз жаныбар таба албайт элеңер”** жана **“Күнү-түнү өлүмдү эстеп жүргөн адам**

кыямат күнү шейиттер менен бирге болот", - деп билдирилди. Тул-и амал ээси дайыма өмүрүн бир гана дүнүйөлүк байлык менен мансапка кол жеткизүү жолунда өткөрөт. Акыретти унутат. Жалгыз гана завк жана сафасын ойлойт. Бала-бакырасын бир жылдык азык-түлүгүн камдап коюу тул-и амалга жатпайт. Бир жылдык нафака **"хаваиж-и аслиййа"** деп аталат. Бул зарыл каражаттар болуп эсептелип, нисаб өлчөмүнө (байлык эсебине) кошулбайт. Буга ээ болгон адам бай болуп саналбайт. Буга ээ болбогон бойдок адамдын кырк күндүк азыгын сактоосу жаиз. Андан көп өлчөмдө сактоосу тобокелди бузат. Хадис-и шарифте: **"Адамдардын эң жакшысы - өмүрү узак жана амалы жакшы болгон адам"** жана **"Адамдардын эң жаманы - өмүрү узак, бирок, амалы начар болгон адам"** жана да **"Өлүмдү тилебегиле. Кабыр азабы өтө оор. Өмүрү узак болуп, Исламга уюу - чоң бакыт"** жана **"Мусулманчылыкта агарган чачтар, кыяматта нур болот", -** деп билдирилген.

Тул-и амалдын себептери - дүнүйөнүн оюн-зоокторуна аябай кумар болуу, өлүмдү унутуу жана ден соолугу менен жаштыгына алдануу. Тул-и амал оорусунан кутулуу үчүн ага себеп боло турган нерселерди жок кылуу керек. Ажалдын каалаган бир убакытта келип калышы мүмкүн экенин ойлоо керек. Ден соолуктун жана жаштыктан ажалга тоскоол боло албашын унутпоо зарыл. Балдардын жана жаштардын өлүмүнүн саны карылардан өлүмүнүн санына караганда көп болуп жаткандыгын статистикалар көрсөтүп турат. Көпчүлүк оорулуу кишилердин айыгып, бутка туруп кеткени, ал эми көпчүлүк ден соолугу чын адамдардын кокустан өлүп жаткандыгы да ар дайым көрүлүүдө. Тул-и амал ээси болуунун зыяндарын жана өлүмдү эске алуунун пайдаларын ойлоо керек. Хадис-и шарифте: **"Өлүмдү көп эске алгыла. Аны ойлоо адамды күнөө иштерден коргойт жана акыретке зыяндуу болгон нерселерден сактанууга себеп болот", -** деп айтылды. Сахабалардан Бера бин Азиб "радыйаллаху таала анх" айтат: "Бир жаназаны алып бардык. Расулуллах "саллаллаху алейхи ва саллам" кабырдын башына отурду. Ыйлай баштады. Ыйык көз жаштары топуракка тамды. Кийин: **"Эй, досторум! Баарыңар мына ушуга даярдангыла!" -** деп айтты. Омар бин Абдулазиз (рахима хуллаху таала) бир аалымды көргөндө насаат айтуусун суранды. Ал: "Сен азыр халифасың, өзүң каалагандай буйрук кыласың. Эртең

өлөсүң”, - деди. Дагы бир аз айт дегенде: “Адам алейхиссаламга чейин бардык ата-бабаларың өлдү. Эми кезек сага жетти” деди. Халифа узак ыйлады. Хадис-и шарифте: **“Адамдарга вааз** (насаат) **катары өлүм жетет. Байлык сураганга казама жана тагдырыма ыйман келтирүү жетиштүү”, -** деп айтылды жана **“Адамдардын эң акылдуусу өлүмдү көп эстегени. Өлүмдү көп эстеген адамга дүйнөдө аброй, акыретте бийик даражалар насип болот”** жана **“Аллаху тааладан уялгыла. Башкаларга кала турган нерселерди жыйноо менен убактыңарды текке кетирбегиле. Жете албай турган нерселерге ээ болууга аракет кылбагыла. Керегинен артык имараттарды салуу менен өмүрүңөрдү өткөрбөгүлө”** жана **“Үйлөрүңөрдү арам заттар менен салбагыла. Диндериң менен дүйнөңөрдүн бузулуусуна себеп болот”** жана өтө жакшы көргөн Усама бин Зайддын “радыйаллаху таала анх” бир айдан кийин төлөө шарты менен жүз алтынга бир кул сатып алганын укканда: **“Силер ага таң калбадыңарбы? Усама тул-и амал ээси болуптур”, -** деп айтты. Өтө зарыл заттарды карызга алуу жаиз. Бир хадисте: **“Бейишке кирүүнү каалаган адам тул-и амал ээси болбосун. Дүнүйө иштери менен алектенүү өлүмдү унуттурбасын. Арамды жасоодо Аллаху тааладан уялсын”, -** деп билдирилди. Арам болгон лаззаттардын ичинде өмүр сүрүү үчүн тул-и амал ээси болуу арам. Мубахтар менен зооктонуу үчүн тул-и амал ээси болуу арам болбосо да жакшы эмес. Узак өмүр сүрүүнү эмес, ден соолугу чың болуп, аманчылыкта жакшылык кылып өмүр сүрүүнү каалоо керек.

ТАМА
(Дүнүйө лаззаттарын арам жолдордон издөө)

11 - Жүрөк ооруларынын он биринчиси – тама. Дүнүйө лаззаттарын арам жолдор менен издөө “тама” деп аталат. Таманын эң жаманы, адамдардан күтүү. Текебердикке, ужбка себеп боло турган “нафил” ибадаттарды кылуу жана акыретти унуттура турган “мубах”тарды кылуу да тама болот. Таманын карама-каршысы “тафвиз” деп аталат. Тафвиз – адал жана пайдалуу нерселерди табууга аракет кылып, аларга жетүүнү Аллаху тааладан күтүү.

Шайтан рияны ыклас сыяктуу көрсөтүп, таманы болсо тафвиз

сыяктуу көрсөтүп, адамдарды алдоого аракет кылат. Аллаху таала ар бир адамдын көңүлүнө бир периштени милдеттендирген. Ал периште адамга жакшы ойлорду **“илхам”** салат. Шайтан да адамдын көңүлүнө жаман ойлорду **“васваса”** салат. Адал жеген адам илхам менен васвасаны бири-биринен айырмалай алат. Арам жей тургандар айырмалай албайт. Адамдын напсиси да көңүлгө жаман ойлорду салат. Бул жаман ойлор жана каалоолор **“хава”** деп аталат. Илхам жана васваса туруктуу болбойт. Напсинин хавасы болсо туруктуу жана барган сайын арта берет. Васваса дуба кылуу жана зикир чалуу аркылуу азайып, жок болот. Хава болсо бир гана күчтүү “мужахада” (күрөшүү) аркылуу азайып, жок болот. Шайтан итке окшойт. Ит кууп жиберилсе качат. Бирок, башка жактан кайра келе берет. Ал эми напси болсо жолборско окшойт. Чабуулу бир гана ал өлтүрүлгөндө токтойт. Адамдарга васваса берүүчү шайтан ошондуктан “ханнас” деп аталган. Адам шайтандын бир васвасасына алданбаса, шайтан андан баш тартат. Башка васвасага баштайт. Нафс-и аммара (тарбияланбаган напси) дайыма зыяндуу нерселерди каалайт. Шайтан болсо сообу көп болгон иштерге тоскоол болуу үчүн сообу аз иштерди жасатууга да васваса кылат. Чоң күнөөгө тартуу үчүн аз жакшылык кылууга да васваса кылат. Шайтандын васвасасы болгон кайырлуу иш адамга жагымдуу келет жана ашыгып, тез жасоону каалайт. Ошондуктан, хадис-и шарифте: **“Ашыгуу – шайтандан. Беш нерсе болсо ага жатпайт: Кызын турмушка чыгаруу, карызын төлөө, жаназа кызматтарын тез орундоо, конокту тойдуруу, күнөө кылганда дароо эле тообо кылуу”, -** деп билдирилген. **“Эшиат-ул-лемеат”** китебинде намазды кечиктирбөө керек деген бөлүмүндөгү хадис-и шарифте: **“Эй, Али! Үч нерсени кечиктирбе! Намазды алгачкы убагында оку! Даяр болгон жаназа намазын дароо оку! Жесирди же кызды теңи сураганда дароо бер!”** Б.а., намазын окуй турган жана күнөө кылбай турган, нафакасын адалдан тапкан бири чыкканда, дароо ага бер деп билдирилди. Илхам менен болгон жакшы иш Аллаху тааладан коркуп, шашпай жасалат жана натыйжасы ойлонулат. Бир хадисте: **“Периштеден келген илхам Исламга ылайык болот. Шайтандан келген васваса болсо Исламдан айрылууга себеп болот”, -** деп кабар берилген. Адамдын илхам кылынган нерселерди жасоосу зарыл.

Васвасага алданбоо үчүн аракет кылып, күрөшүүсү зарыл. Напсисине моюн сунган адам васвасага берилип кетет. Напсинин каалоолоруна моюн сунбаган адамдын илхамга моюн сунуусу оңой болот. Бир хадис-и шарифте: **“Шайтан жүрөккө васваса салат. Аллахтын аты зикир кылынып, айтылганда качат. Айтылбаса васвасаларын улантат”, -** деп билдирилген. (Зикир чалууну зарыл экендиги ушул хадис-и шарифтен да белгилүү болууда.) Көңүлгө келген ойдун түрүн аныктоо үчүн Исламга ылайык же ылайык эместигине каралат. Эгер бул жол менен аныкталбай турган болсо анда салих бир аалымдан суралат. Салих эмес, динди дүнүйөлүк пайда табуу үчүн колдонгон жаман дин адамынан суралбайт. Же болбосо, Расулуллахка “саллаллаху алейхи ва саллам” чейин устаздарынын баары белгилүү болгон чыныгы бир жол көрсөтүүчү аалымдан суралат. **“**Кутб-и мэдар**”** деп аталган олуялар аз да болсо кыяматка чейин болот. **“**Кутб-и иршад**”** деп аталган Ахли сүннөт аалымы ар доордо жана ар жерде табыла бербейт. Көп убакыт аралыгында бир жана сейрек кездешет. Бүт жерде көптөп табылуучу сабатсыз тарикатчыларды жана жасалма шейхтерди чыныгы жол көрсөтүүчү деп санабоо керек. Мындайлардын тузагына түшүп, дүйнө жана акырет бактылуулугунан куру калбаш үчүн өтө сак болуу керек. Көңүлгө келген ой напсисине оор келсе бул анын кайырлуу экенин билдирет. Напсисине жагымдуу келип, дароо жасагысы келсе жаман экендиги түшүнүлөт.

Шайтандын куулуктары өтө көп. Булардын ону өтө маанилүү: Биринчиси: “Аллаху таала сенин ибадаттарына муктаж эмес”, - деп айтат. Ага каршы: **“Салих амалдын пайдасы аны жасаганга”** деген маанидеги Бакара сүрөсүнүн алтымыш экинчи аятын эске түшүрүү керек.

Шайтандын экинчи куулугу: “Аллаху таала ырайымдуу жана карим (кечиримдүү), сени да кечирет, Бейишке киргизет”, - дейт. Буга каршы Лукман сүрөсүнүн отузунчу аятындагы: **“Аллахтын карим болуусу силерди алдабасын”** жана Марям сүрөсүнүн алтымыш үчүнчү аятынын, **“Бейишке кулдарыбыздан муттаки** (такыбаа) **болгондорду мураскор кылабыз”** деген маанисин эске түшүрүү ке рек.

Үчүнчү куулугу - “Сенин ибадаттарыңда ар дайым кемчилик бар.

Рия аралашкан. Мындай ибадаттар менен такыбаа боло албайсың. Аллаху таала Маида сүрөсүндө: **“Аллах бир гана такыбаалуу аамдардын ибадаттарын кабыл кылат”, -** деп айтууда. Сенин ибадаттарың кабыл болбойт. Мунун баары куру убаракерчилик. Куру бекер, себепсиз эле таяк жеген айбан сыяктуу өзүңдү кыйнап жүрөсүң”, - дейт. Буга каршы, “Мен Аллаху тааланын азабынан кутулуу жана буйруктарына моюн сунуу үчүн ибадат кылып жатамын. Менин милдетим буйрукту орундоо. Кабыл кылып же кылбай тургандыгын Анын өзү билет. Шарттары туура жана фарздары толук орундалган ибадаттардын сахих болуусу шексиз”, - деп айтуу керек. Фарздарды таштап коюу чоң күнөө. Бул күнөөлөрдөн кутулуу үчүн ибадаттарды орундоо зарыл. Ибадат кылбастан Бейишке кирүү үчүн дуба кылуу күнөө. Хадис-и шарифте: **“Акылы бар адам напсисине моюн сунбайт жана ибадат кылат. Ал эми акмак болсо напсисине моюн сунуп, анан Аллахтын ырайымын күтөт”, -** деп билдирилген. Акыретке керектүү нерселерди бул фаний[2] дүйнөдө камдап алуу керек.

Шайтандын куулуктарынын төртүнчүсү - “Азырынча иштеп, дүнүйөлүк байлык таап, жагдайыңды жакшыртып ал. Ошол кезде эркин, ыракат ибадат кыласың”, - деп ибадат кылууга тоскоол болот. Буга жооп катары: “Ажал менин колумда эмес. Ар кимдин өмүрүн Аллаху таала эзелде тагдырына жазылган. Балким жакында өлөөрмүн. Ибадат милдеттеримди убагында орундап калуум зарыл”, - деп айтуу керек. Хадис-и шарифте: **“Халекел-мусаввифун”, -** деп билдирилди, б.а., бүгүнкү милдеттерин эртеңки күнгө калтыргандар зыянга учурады дегени.

Шайтандын куулугунун бешинчиси - эгер ибадаттардан баш тарттыра албаса, “Тез окуп сал, убагыңды текке кетирбе” деп намаздын шарттарын, фарздарын толук орундаттырбоого аракет кылат. Ага каршы, “Фарздар өтө аз. Буларды акырын жана шарттарына ылайык орундоо керек. Фарз болбогондорду да шарттарына ылайык аз орундоо, шарттарында кемчилик менен көп орундалгандан жакшыраак” деп айтуу керек.

Шайтандын куулуктарынын алтынчысы рияны сунуш кылат. “Баары сени көрсүн, жактырсын”, - дейт. Буга жооп катары, “Өзүнө

2 Өткүнчү, жалган.

пайда же зыян келтирүү эч кимдин колунда эмес. Башкаларына болсо эч пайда же зыян бере албайт. Мындай болгон адамдардан бир нерсени күтүү пайдасыз жана негизсиз. Пайда жана зыян берүүчү жалгыз гана Аллаху таала. Бир гана Анын көрүп тургандыгы мага жетиштүү деп айтуу керек.

Жетинчи куулугу катары, ибадаттарга тоскоол боло албай тургандыгына көзү жеткенде адамга ужб, б.а. ибадаттарын жакшы көрүү васвасасын берет. “Сен сыяктуу акылдуу, сергек адам барбы? Азыркы заманда адамдардын баары адашып, караңгылык уйкусунда жатканда сен ибадат кылып жатасың”, - дейт. Буга каршы “бул акыл менен сергектик менден эмес. Раббимдин мага берген жакшылыгы. Анын жакшылыгы болбосо, ибадат кыла албаймын”, - деп айтуу керек.

Сегизинчи куулугу катары “ибадаттарыңды жашыруун кыл. Ошондо Аллаху таала сенин махабатың менен абийириңди адамдардын көңүлүнө салат”, - деп жашыруун рияга түшүргүсү келет. Буга каршы “Мен Аллаху тааланын кулумун. Ал менин кожоюнум. Ибадаттарымды кааласа жактырат, каалабаса кабыл кылбай четке кагат. Адамдарга билдирип же билдирбөөсүнө мен аралаша албаймын”, - деп айтуу керек.

Тогузунчу куулугу катары да “ибадат кылуунун эмне кереги бар? Адамдардын “саид” “Бейиштик” же “шаки” “Тозоктук” экендиктери эзелде тагдырына жазып коюлган. Маңдайында саид деп жазылган адам ибадаттарын таштап койсо да кечирилип, Бейишке кирет. Эзелде шаки деп жазылганы канча ибадат кылса да пайдасы болбойт, сөзсүз Тозокко барат. Андай болсо өзүңдү бекерге кыйнаба! Жыргап жүрө берсең!” - деп айтат. Буга жооп катары “Мен кулмун, кулдун милдети кожоюнунун буйруктарын орундоо” деш керек. Эгер буга каршы “Буйрукту орундабаганда азап коркунучу пайда болсо, буйрукту орундоо зарыл болот. Эзелде саид деп жазылган адамда мындай коркунуч болбойт” десе, жооп катары “Раббим бардык нерсени билет жана каалаганын кылат. Каалаганына хайыр (жакшылык), каалаганына жамандык берет. Андан эсеп суроого эч кимдин акысы жок”,- деп айтуу керек. Иблис Иса алейхиссаламга көрүнүп: “Эзелде Аллаху тааланын тагдырга жазгандары болот” дейсиң, туурабы? - деп

сурады. Иса алейхиссалам: “Ооба, туура”, - деп жооп берди. “Андай болсо, өзүңдү ушул тоодон таштап көрчү. Эгер маңдайыңа тирүү калуу жазылган болсо сага эчтеке болбойт”, - деди. Иса алейхиссалам: “Эй малун! Аллаху таала кулдарын сынайт. Кулдун болсо кожоюнун сыноого акысы жок”, - деп жооп берди. Шайтандын мындай куулугуна каршы “Ибадат кылуу пайдалуу. Анткени, маңдайыма саид деп жазылган болсо сооптордун көбөйүүсү, даражалардын жогорулоосу үчүн ибадаттарды орундоо керек. Шаки болсом ибадат кылбоо азабынан кутулуу үчүн ибадат кыламын”, - деп айтуу керек. Ибадат кылуунун мага эч кандай зыяны да жок. Себеби, Аллаху таала - хаким. Ибадат кылгандарды азапка тартуу Анын хикматына жарашпайт. Ибадаттан баш тартуунун маңдайына саид деп жазылганга зыяны болбосо да пайдасы жок. Андай болсо ибадаттан эмнеге баш тартуум керек? Акылдуу адам пайдалуу нерсени кылат. Пайдасыз нерседен баш тартат. Маңдайыма шаки деп жазылган болсо Тозокко Раббимдин душманы болуп киргенден көрө моюн сунуп киргенди тандайм. Ошондой эле Аллаху таала ибадат кылгандарды Бейишке киргизип, ибадат кылбагандарды Тозокто азаптай тургандыгын убада кылган. Аллаху таала убадасында бекем. Убадасынан кайтпай тургандыгы бир ооздон айтылган.

Аллаху таала бардык нерсени себеп менен жаратууда. Адет-и илахиййасы (адаты) ушундай. Тек мужиза жана кереметте гана адатын бузат. Ибадаттарды Бейишке кирүүгө бир себеп кылгандыгын билдирүүдө. Б.а., Бейиштин жакшылыктарын ибадаттар үчүн сыйлык катары жараткан. Хадис-и шарифте: **“Эч ким Бейишке ибадаты себеби менен кире албайт”, -** деп билдирилген. Сыйлык башка, себеп болуу башка.

Шайтандын куулуктарынын онунчусу: “Ибадат кылуу эзелде маңдайына жазылган болсо аны орундоого мүмкүнчүлүгүң болот. Аллаху тааланын тагдырга жазганы өзгөрбөйт. Ибадат кылууда жана андан баш тартууда адамдар мажбур болууда”, - дейт. Шайтандын бул сөздөрү мурдакы айткан сөздөрү менен бирдей. Маңдайына эзелде саид деп жазылгандарга ибадат кылуу насип болот. Шаки деп жазылгандардын да баш тартуулары керек болот. Шайтандын бул куулугуна каршы, бардык нерсени жана адамдын жакшы, жаман

ар ишин Аллаху таала жаратса да, адамдар менен жаныбарларга "ирада-и жузия" (тандоо эркиндигин) берген. Ирада-и жузия адамдын каалоосу менен ишке ашат. Бирок, муну адам жаратты деп айтылбайт. Анткени, ирада (каалоо) сыртта пайда боло турган, көзгө көрүнө турган нерсе эмес. Ал адамдын көңүлүндө пайда болот. Сыртта бар болгон нерсенин пайда болуусу "халк этүү" б.а., жаратуу деп аталат. Аллаху тааланын "Ирада-и куллия"сы болсо сыртта бар болгон бир кубат. Аллаху таала адамдын ыктыярдуу иш-аракеттерин жаратуу үчүн адамдын ирадасын (каалоосун) себеп кылган. Бул шарт болбосо да жаратат. Бирок, бул шарт менен, бул себеп менен жаратуусу Анын адаты болуп саналат. Пайгамбарларында "алейхимуссалавату ваттаслимат" жана олуяларында (каддасаллаху таала асрарахумул азиз) бул адатын (тартибин) бузуп, себепсиз да жараткандыгы көп көрүлгөн. Бул "керемет" деп аталат.

Адамдардын иштери тек ирада-и жузия менен (өз каалоосу менен) гана ишке ашпайт. Адамдын ар каалаганы боло бербейт. Ошондой эле, жалгыз Аллаху тааланын каалоосу менен жаратуу да адаты эмес. Ошондуктан, адамдар иш-аракеттеринде мажбур эмес. Адам каалайт. Аракет кылууну каалайт, күчүн колдонот. Аллаху таала дагы кааласа ал иш-аракет пайда болот. Шайтан: "Аллаху таала кааласа гана адам ибадат кылат, каалабаса кылбайт. Андай болсо, адам бир нерсени кылууга же кылбоого мажбур болууда. Адам иштесе да иштебесе да эзелде тагдырына жазылганын көрөт", - деп алдайт. Адамдын иш-аракеттери тагдырына жазылганы боюнча орундалса да, орундалуусу үчүн адегенде адам ирада-и жузиясын колдонууда. Иштин орундалуусун же орундалбоосун адамдын өзү каалоодо. Адамдын иш-аракеттерин Аллаху тааланын эзелде жазуусу – адамдын эмнени каалай тургандыгын билүүсү жана каалоосу дегени. Буларды лавх-ул махфузда жазып койгон. Ошондуктан, кулдун мажбур болуусу кажет болбойт. Ислам аалымдарынан Саййид Абдулхаким хазреттери: "Эзелде каза менен тагдыр – Аллаху тааланын кулдарынын эмне кылууну каалай тургандыктарын билүүсү. Эмне кылууларын эзелде буйрук кылуусу эмес", - деп билдирди. Б.а., каза менен тагдыр эмр-и эзели (эзелде буюрулган эмир) эмес, илм-и эзели (эзелде билүүсү) болуп саналат. Атап айтканда жабр-и мутахакким (жабыр берүүчү

эмес) эмес, илм-и мутакаддим (мурдатан билүүчү) болуп саналат.

Бир адам башка адамдын бир күндүк кыла турган иштерин билсе жана ал иштерин кылуусун каалап, баарын бир кагазга жазса, ал иштерди кыла турган адамды мажбур кылган болбойт. Кыла турган иштеримди билчү элең жана кылуумду кааладың, кагазга да жазып койдуң. Андай болсо, бул иштерди сен жасадың деп да айта албайт. Себеби, ал мунун баарын өз каалоосу менен өзү жасаган. Ал адамдын билгендиги, каалагандыгы жана жазгандыгы үчүн кылган эмес. Аллаху тааланын эзелде билүүсү, каалоосу жана лавх-ул махфузга жазуусу да адамдарды мажбур кылуу болуп саналбайт. Аллаху таала эзелде каалагандыгы үчүн лавх-ул махфузга жазган. Кулдун эмне кыла тургандыгын билгендиги үчүн орундалуусун каалаган. Аллаху тааланын эзелдеги билүүсү, кулдун өз каалоосу менен жасай турган ишине байланыштуу. Кулдун иши да Аллаху тааланын ошол илими менен, каалоосу менен жана жаратуусу менен пайда болууда. Кул каалоосун колдонбосо (каалабаса) Аллаху таала кулдун каалоосун колдонбой тургандыгын (каалабай тургандыгын) эзелде билгендиги үчүн каалабайт жана жаратпайт. Демек, илим маалымга байланыштуу. Адамдардын каалоосу болбогондо адамдардын иштери бир гана Аллаху тааланын каалоосу менен жаратылганда адамдар мажбур деп айтылган болоор эле. Ахли сүннөт мазхабы боюнча адамдардын иш-аракеттери адамдын күчү менен Аллаху тааланын кудуретинин биригүүсүнүн таасиринен пайда болот.

[Адамдын көңүлү зат эмес. Электр жана магнит толкундарына окшойт. Орун ээлебейт. Бирок, денебиздин сол жагында жайгашкан жүрөк деп аталган эт бөлүгүндө кубаты жана таасирлери пайда болууда. Акыл, напси жана рух дагы көңүл сыяктуу нерселер. Бул үчөөнүн да көңүл менен байланышы бар. Адамдын көзү, кулагы, мурду, оозу жана териси менен сезген түс, үн, жыт, даам жана жылуулук, катуулук сыяктуу нерселер сезүү жолдору аркылуу мээге келет. Мээ өз кезегинде буларды дароо көңүлгө билдирет. Акылдын, напсинин, рухтун жана шайтандын каалоолору көңүлгө келет. Көңүл эмне кылуу керектигине чечим чыгарат, тандайт жана каалайт. Бул нерселерди же четке кагат, жок дейт, же болбосо мээге билдирет. Мээ дагы буларды аракет нервдери аркылуу дене мүчөлөрүнө билдирет.

Дене мүчөлөрү Аллаху таала кааласа жана кубат берсе кыймылдап, көңүл каалаган жана ыктыяр кылган нерсе ишке ашат.]

КИБИР
(Текебердик)

12 - Көңүл ооруларынын он экинчиси **“**кибир**”** (текебердик). Текебердик **-** өзүн башкалардан жогору көрүү дегенди билдирет. Мындай адамдардын көңүлү өзүн башкалардан жогору көрүү менен ыракаттанат. **“**Ужб**”** да өзүн жогору деп билүү деген сөз. Ужбда башкаларды ойлобойт, бир гана өзүн жана ибадаттарын жакшы көрөт. Текебердик – жаман мүнөз жана арам болуп саналат. Жаратуучусун, Раббисин унутуунун белгиси. Дин адамдарынын көпчүлүгү ушул жаман ооруга чалдыккан. Хадис-и шарифте: **“Көңүлүндө** кымындай кибир болгон адам Бейишке кирбейт**”** деп билдирилген. Кибирдин карама-каршысы **“**Таваду**”** (карапайымдык, кичи пейилдик) деп аталат. Таваду өзүн башкалар менен бирдей көрүү, өзүн башкалардан төмөн да же жогору да көрбөө. Таваду – адам үчүн эң жакшы мүнөздөрдүн бири. Хадис-и шарифте: **“Таваду кылганга сүйүнчү болсун”, -** деп билдирилди. Таваду ээси өзүн башкалардан төмөн көрбөйт. Төмөн, маскара жана кор болбойт. Адалдан таап, көп белек берет. Дин аалымдары жана илимпоздор менен таанышат. Кедейлерге жардам берет. Хадис-и шарифте: **“Таваду кылган, адалдан тапкан, мүнөзү жакшы болгон, адамдар менен жумшак мамиледе болгон жана эч кимге жамандык кылбаган адам эң жакшы адам”** жана **“Аллаху таала үчүн таваду кылганды Аллаху таала көтөрөт”, -** деп билдирилди. Текебердик кылганга, б.а., текебер болгон адамга каршы текебердик кылуу жаиз. Аллаху таала кулдарына каршы мутакаббир. Аллаху таала кибрия ээси. Текебер адамга каршы текебер болуу садага берүү сыяктуу сооп. Текебердүү адамга таваду кылган адам өзүнө зулумдук кылган болот. Бидат ээлерине жана байларга каршы да текебердик кылуу жаиз. Бул текебердик өзүн жогору көрсөтүү үчүн эмес, аларга сабак катары гафлеттен (караңгылыктан, ыклассыздыктан) ойготуу үчүн. Согушта душманга каршы текебердик кылуу сооп. Бул текебердик “Хуйела”**)** деп аталат. Садага берип жатканда кубаныч менен бирге бир аз текебер көрүнүү кажет. Садага

берүүчүнүн текебердики кедейге каршы эмес. Берип жаткан малын төмөн көрүү үчүн. Б.а., малга көңүлүн байлабагандыгын көрсөтүү. Хадис-и шарифте: **“Берген кол алган колдон жогору”, -** деп кабар берилген. Рия ээлерине, өзүн көрсөтүп, мактангандарга каршы текебердүү болуу жаиз. Өзүнөн төмөн болгондорго таваду кылуу өтө жакшы болсо да б.а., чектен тыш болбоо керек. Чектен тыш болгон таваду “Тамаллук” деп аталат. Тамаллук бир гана устазга жана аалымдарга карата болсо жаиз. Башкаларга карата болсо жаиз эмес. Хадис-и шарифте: **“Тамаллук – мусулмандын ахлагынан эмес”, -** деп кабар берилген.

Текебердиктин эң жана түрү Аллаху таалага каршы текебер болуу. Намруд ушундай эле. Ал өзүн кудай деп жарыялады. Аллаху таала насаат кылуу үчүн жиберген пайгамбарын (алейхиссалату вассалам) отко таштады. Фараон да ушундай акмактардын бири эле. Мысырда өзүн кудаймын деп жарыялады. Мен силердин күчтүү кудайыңармын деп айтты. Аллаху таала насаат кылуу үчүн Муса алейхассаламды жиберди. Ага ишенбеди. Аллаху таала аны Сувейш суусуна чөктүрүп, өлтүрдү. Алар сыяктуу бул дүйнөнүн жаратуучусуна ишенбегендер **“**дахри**”,** атеист деп аталат. [Ар кылымда мындай акмактар келген. Мао, Сталин сыяктуу залымдар миллиондогон адамдарды өлтүрүп, зордук-зомбулук көрсөтүп жана дин адамдарын, Ислам китептерин жок кылып, улуттарды коркутуп, баш ийдирген. Ойлоруна келгенин зордук менен жасаттырып, чектен чыгышкан. Кудайга таандык сыпаттарга ээбиз деп эсептешкен жана айтышкан. Ислам китептерин жайылуусуна, окулуусуна тыюу салып, дин тууралуу, Аллаху таала тууралуу сүйлөгөндөрдү өлтүргөн. Өздөрү Аллаху тааланын каарынан, ачуусунан кутула албай жок болушкан. Аттары тарыхта өткөн бардык залымдар сыяктуу наалат жана жек көрүү менен эскерилүүдө. Бүлүк жана куулук менен айрым арап мамлекеттеринин башына отуруп алган уулу пропагандалар менен мээлери ууланган залымдар менен диктаторлор да ошол атеисттердин жолун улантып, Исламга душмандык кылышууда. Тарых китептеринде жазылган залымдардын коркунучтуу акыбеттеринен үлгү алышпоодо. Дүйнөдө жана акыретте баштарына келе турган азаптарды, балээлерди эч ойлошпоодо.]

Расулуллахка “саллаллаху алейхи ва саллам” каршы да текебердик кылгандар көп угулду. “Аллахтын жиберген пайгамбары ушулбу?” - деп айтышты. “Бул Куран Мекке шаарынын алдынкы катардагы абройлуу адамдарына түшүрүлгөндө жакшы болмок”, - деп айтышты. Тарых боюнча Исламдын улуу кишилерине каршы ушул сыяктуу текебердик кылып, кемсинткендер аз болгон жок. Бул текебердик күчсүз, алсыз, колунан эч нерсе келбеген, жада калса, өзүнөн жана денесинин түзүлүшүнөн кабары болбогон кулдун өз кожоюнуна, ээсине, күчү-кубаты чексиз болгон Раббисине каршы согушу эле. Качандыр Иблис дагы ушундай текебердик кылган болчу. Периштелерге Адам алейхиссаламга сажда кылууларын буйрук кылганда: “Топуракка каршы эмне үчүн сажда кылат экенмин? Мен андан жогорумун. Мени оттон, аны балчыктан жараттың”, - деп Раббисине каршы чыкты. Оттун жалынын, жагымдуулугун жана жарык бергенин көрүп, аны суу менен топурактан жогору деп эсептеди. Ал эми, аброй менен мартаба өзүн жогору саноодо эмес, жөнөкөйлүктө. Бейиште топурак бар жана миск жыттанат. Бейиште от жок. От Тозокто азап каражаты. От бузууга, ал эми топурак имарат тургузууга жарайт. Жаратылгандар топурактын үстүндө жашоодо. Казналар топуракта болот. Кааба топурактан жасалган. Оттун жарыгы караңгылыкты кетирсе да топуракта гүлдөр, жемиштер өсүүдө. Ааламдын, жаратылыштардын эң жогорусу болгон Мухаммед алейхиссаламдын орду топурак.

Хадис-и шарифте: **“Аллаху таала айтат: кибрия, үстөмдүк жана улуулук мага таандык. Бул экөөсүндө мага орток болгонду Тозокко таштаймын, эч аябаймын” жана “Көңүлүндө кымындай текеберлик болгон адам Бейишке кире албайт”, -** деп айтылганда, “кооз кийим кийүүнү жана таза бут кийим колдонууну жакшы көргөн адам да ушундайбы?” деп суралды. Жообунда**: “Аллаху тааланын өзү жамил. Жамал ээлерин жакшы көрөт”**, - деп айтылды. [Көрксүз, жийиркеничтүү болбош үчүн, түрү жагымсыз деп аталбоо үчүн жасала турган тазалыкка, сулуулук жамал ээси болуу деп аталат. Өзүнө кажет болгон заттарын жагымдуу жана сүйкүмдүү көрүнө тургандай колдонуу жамал болот. Сонун кийинип, сонун көрүнүп, башкалардан жогору көрүнүү үчүн денесинде, кийиминде, буюмдарында болгон өзгөрүштөр зыйнат деп аталат. Денесин, ден-соолугун, аброюн, кадыр-

баркын коргоо үчүн кажет болгондон ашыкча нерселер болуп саналат. Эркектердин ар жерде, аялдардын болсо чоочун эркектердин жанында зыйнат заттарды колдонуулары жаиз эмес.] Аллаху тааланын ар бир иши сонун. Ал мүнөзү көркөм болгондорду жакшы көрөт. Бул хадис-и шариф текеберлердин башка күнөө кылгандар сыяктуу азапсыз, дароо Бейишке кире албай тургандыктарын билдирүүдө. Бейишке кире албай тургандардын бара турган жери Тозок. Себеби, акыретте бул экөөнөн башка бара турган жер жок. Зерредей ыйманы болгон адам Тозокто түбөлүккө калбайт, Бейишке кирет. Чоң күнөө кылып, тообо кылбаган, шапаат кылынбаган, кечирилбеген мусулман Тозокто күнөөлөрүнө жараша азаптангандан кийин кайра чыгарылат. Бейишке кирген Бейиштен эч чыкпайт. Хадис-и шарифте: **“Текебердиги, кыянаты жана кул акысынан карызы болбогон момун эсепсиз Бейишке кирет”** жана **“Кул акысы момундун айыбы, кемчилиги”**, - деп билдирилген. Нафака үчүн карыз алуу жана малы болгондо дароо кайтаруу керек. Жогорудагы хадис-и шарифте кажет болбосо да алынган, малы болгондо төлөнбөгөн жана арам жолдор менен алынган карыз аялына болгон махр карызы жана дин илимин үйрөтпөө карызы тууралуу билдирилүүдө. Расулуллах “саллаллаху алейхи ва саллам” кайтыш болоор алдында: **“Эй Али! Баланча яхудиге карызым бар. Аны төлө!” -** деди. Яхудиден карызга арпа алган болчу. Кайтарылуусу үчүн осуят кылды. Яхуди аалымдарынын улууларынан бири болгон жана Расулуллах менен “саллаллаху алейхи ва саллам” бир жолу сүйлөшүү аркылуу хак пайгамбар экендигин түшүнүп, ыйман келтирген Абдуллах бин Салам “радыйаллаху таала анх” бир кучак келген отунду аркасына көтөрчү. Муну көргөндөр: “Ушунча көп малың, акчаң болуп туруп эмне үчүн өзүңдү минтип кыйнайсың”, - деп айтышканда: “Напсимди текебердиктен куткаруу үчүн”, - деп жооп берди. Байдын кызматчысына акча бербөө үчүн жүгүн өзү ташуусу, өзүн кордогону бул тазаллул, төмөндүк болуп саналат. Сүннөткө моюн сунуу үчүн жана напсини сындыруу үчүн ташуусу, жакшы жада калса, сооп болот. Хадис-и шарифте: **“Кыямат күнү Аллаху таала үч адам менен сүйлөшпөйт. Баарын өтө катуу азаптайт: Зина кылган карыя, жалган сүйлөгөн өкмөт башчысы жана текебер болгон кедей”, -** деп айтылды. Омар “радыйаллаху

анх” Шам шаарына келгенде, Абу Убайда бин Жаррах “радыйаллаху таала анх” кол астындагылар менен бирге аны тосуп алды. Халифа төөсүнөн түшүп, ордуна кулун отургузду. Анткени, кулу менен кезектешип минип келе жаткан болчу жана төөгө минүү кезеги кулга келген эле. Өзү төөнүн тизгининен кармап жүрдү, суунун жээгине келгенде масысын чечип, сууну кечип өтө баштады. Шам аскеринин кол башчысы болгон Абу Убайда “радыйаллаху таала анх”: “Эй Халифа! Бул эмне кылганыңыз? Шамдыктардын бардыгы, өзгөчө румдар мусулмандардын халифасын көрүү максатында чогулушту. Сизди карап турушат. Бул жасаганыңызды жактырышпайт” дегенде, “Эй Абу Убайда! Сенин бул сөзүң ушул жерге жыйналгандар үчүн өтө зыяндуу. Уккандар адамдын кадыры (мартабасы) бир нерсеге минип келүү жана кооз кийимдер кийүүдө экен деп эсептешет. Чыныгы кадырдын мусулман болуу менен ибадат кылууда экенин түшүнбөйт. Биз төмөн, сабатсыз адамдар элек. [Ажам (Иран) шахтарынын колунда туткун элек] Аллаху таала биздерди мусулман болуу мартабасына ээ кылды. Аллаху таала берген бул изааттан, бул мартабадан башка аброй издесек Аллаху таала бизди дагы төмөн (кор) кылат. Бардык нерседен да төмөн кылат. Изаат Исламда. Исламдын буйруктарына моюн сунган кадырлуу болот. Бул буйруктарды жактырбай, изаатты, тынчтыкты, бакытты башка нерселерде издеген адам кор болот”, - деди. Ислам буюрган буйруктардын бири – таваду. Таваду кылган адам кадырлуу болот, көтөрүлөт. Ал эми текебердик кылган адам болсо кор болот.

Бир хадис-и шарифте: **“Кыямат күнү дүйнөдө текебер болгондор кумурска сыяктуу төмөн жана кор абалда кабырларынан чыгарылат. Кумурскадай, бирок, адам сүрөтүндө болушат. Бардыгы аларды төмөн көрүшөт. Тозоктун эң терең жана азабы эң катуу болгон Болис чуңкуруна ташталат. Ал жерге түшкөндөр кутулуудан үмүттөрү жок болгондуктан Болис деп аталган. От ичинде кайып болуп кетишет. Суу сурашканда аларга Тозоктогулардын ириңдери берилет”, -** деп билдирилген. Мединанын акими болгон Абу Хурайра “радыйаллаху таала анх” бир кучак келген отунду ташып жүргөн болчу. Мухаммед бин Зияд (рахметуллахи таала) аны таанып, жанындагыларга: “Жол бергиле,

амир келе жатат”, - дейт. Жаштар башчынын мындай карапайымдыгына таң калышты. Хадис-и шарифте: **“Мурдагы үммөттөрдүн ичинде текебер бирөө этектерин жерге сүйрөп жүрчү. Анын бул иши гайрат-и илахиййеге тийип, аны жер жутту” жана “Эшекке минүү, жүндөн болгон кийим кийүү жана койдун сүтүн саап текеберсиздиктин белгиси”,** - деп билдирилди.

Текебердиктин негизги жети себеби бар: Илим (диний илимдер), ибадат, насаб (тек), жамал, күч-кубат, байлык, мансап. Бул сыпаттар, касиеттер сабатсыздарда болсо текебердикке себеп болот.

Илим текебердикке себеп болуу менен катар анын чарасы (дарысы) да илим. Текебердикке себеп болгон илимдин дарысы өтө оор. Себеби илим өтө баалуу нерсе. Ошондуктан, илим ээси өзүн жогору жана абройлуу деп эсептейт. Мындай адамдын илимин сабатсыздык деп атоо туура болот. Чыныгы илим адамга өзүнүн алсыздыгын, кемчилигин жана Раббинин улуулугун, үстөмдүгүн билдирет. Жаратуучусуна карата коркуусунун жана кулдарына карата тавадусун арттырат. Кул акыларына маани бере турган болот. Ушундай илимди үйрөтүү жана үйрөнүү – фарз. Бул **“**Илм-и нафи**”** (пайдалуу илим) деп аталат. Бул илим ыклас менен ибадат кылууга себеп болот. Текебердикке себеп болуучу илимдин дарысы эки нерсени билүү менен болот. Биринчиси - илимдин баалуу, абройлуу болуусу салих ниетке байланыштуу. Сабатсыздыктан жана напсинин жаман каалоолорунан кутулуу үчүн үйрөнүү зарыл. Имам болуу, муфтий болуу, дин адамы болуп таанылуу үчүн үйрөнбөш керек. Экинчиси, илими менен амал кылуу керек жана башкаларга да үйрөтүү керек. Бул эки нерсени ыклас менен кылуу керек. Амал жана ыклас менен болбогон илим зыяндуу болот. Хадис-и шарифте: **“Аллах үчүн болбогон илимдин ээси Тозокто оттун үстүнө отургузулат”** деп билдирилген. Мал-мүлк, мартаба, атак-даңк үчүн илим үйрөнүү ушуга жатат. Дүйнөлүк нерселерге кол жеткизүү үчүн илим үйрөнүү, б.а., динди дүнүйөлүк табуу үчүн колдонуу алтын кашык менен нажасат жегенге окшойт. Динди дүнүйөлүк табуу үчүн курал кылып алгандар дин уурулары болуп саналат. Хадис-и шарифте: **“Дин илимдерин дүнүйөлүк табуу үчүн үйрөнгөндөр Бейиштин жытын да ала алышпайт”,** - деп айтылган. Табият таануу илимдерин дүнүйөлүк пайда үчүн үйрөнүү

жаиз. Жада калса, зарыл болуп саналат. Хадис-и шарифте: **“Бул үммөттүн аалымдары эки түрдүү болот: Биринчилери, илимдери менен адамдарга пайдалуу болушат. Алар адамдардан эч нерсе күтүшпөйт. Мындай адамга деңиздеги балыктар менен жер бетиндеги жаныбарлар жана асмандагы куштар да дуба кылат. Илиминин башкаларга пайдасы болбогон, илимин дүнүйөлүк табуу үчүн колдонгондорго кыяматта Тозоктогу оттон жасалган жүгөн салынат”, -** деп билдирилди. Жер менен асмандагы бардык макулуктардын тасбих чала тургандыктарын Курани карим кабар берген. **“Алымдар пайгамбарлардын мурасчылары”** деп айтылган хадис-и шарифтеги аалым – Расулуллахтын “саллаллаху алейхи ва саллам” жолунда болгон, Анын жолуна моюн сунган дин алымы дегенди билдирет. Исламга моюн сунган аалым айлана тегерегине нур чачып турган жарыктын булагы сыяктуу болот. **“Кыямат күнү бир дин адамы алып келинип Тозокко ташталат. Тозокто аны тааныгандар тегерегине чогулушуп, сен дүйнөдө Аллахтын буйруктарын айтчу элең. Эмнеге бул азапка дуушар болдуң, деп айтышат. Ооба, “бул күнөө, кылбагыла” деп айтчу элем, бирок, өзүм кылчу элем. Кылгыла деген нерселеримди өзүм кылчу эмесмин. Ошондуктан, жазасын тартуудамын, деп жооп берет”** жана **“Мираж түнү көккө көтөрүлүп бара жатканымда адамдарды көрдүм. Алар оттон жасалган кайчылар менен эриндерин кесип жаткан болчу. Бул адамдар кимдер экенин Жабраилден сурадым. Үммөтүңдүн хатибдеринен, ваиздеринен, өздөрү кылбаган нерселерин башкаларга кылгыла деп айткандар деди”** жана **“Тозок забанилери** (азап периштелери) **күнөө кылган карийлерге, бутка сыйынгандардан мурда азап кылышат. Себеби, билип кылынган күнөө билбей кылынгандан да жаман”** деген хадис-и шарифтер белгилүү. Сахабалар чоң аалым болгондуктан кичинекей күнөөлөрдөн чоң күнөөлөрдөн коркcондой коркчу. Бул жерде айтылган карийлер, Тоорат карийлери болсо керек. Себеби, күнөө кылган мусулмандарга капырлардан да өткөн оор азап кылынбайт. Же болбосо ушул үммөттөн болуп, күнөөлөрдөн, арамдардан тыйылууга маани бербей, капыр болгон карийлер болушу мүмкүн. Хадис-и шарифте: **“Алымдар мамлекет адамдарына аралашмайынча**

жана дүнүйө топтоонун артында болмоюнча, пайгамбарлардын аманатын ташуучулар. Дүнүйө жыйнай баштаганда жана өкмөт адамдарынын арасына аралашканда, бул аманатка кыянат кылышкан болот", - деп билдирилди. Аманатчынын өзүнө аманат кылынган нерселерди коргоосу зарыл болгондугу сыяктуу, дин аалымынын да Ислам билимдерин бузулуудан коргоосу зарыл. Расулуллах "саллаллаху алейхи ва саллам" Каабаны тавааф кылып жатканда Андан кандай адам эң жаман деп сурашат. **"Жаманын сураба, жакшысын сура. Аалымдардын жаманы, адамдардын эң жаманы", -** деп жооп берди. Анткени, жаман аалымдар билип туруп күнөө кылышат. Иса алейхиссалам**:** "Жаман аалымдар суунун жолун жаап калган аска таш сыяктуу. Суу аска таштан ашып өтө албайт. Суунун агуусуна да тоскоол болууда", - деген. Жаман дин адамдары канализацияга окшойт. Сырты бекем, көркөм искусство чыгармасы. Ичи болсо ыпылас, кирге толо. Хадис-и шарифте: **"Кыямат күнү азаптардын эң оору, илими өзүнө пайдасы болбогон дин адамына берилет", -** деп билдирилди. Ошондуктан, мунафыктар, б.а., мусулман болуп көрүнүүчү капырлар Тозоктун түбүнө кетишет. Себеби, алар угуп, билип туруп, өжөрлүк кылып, капыр болгондор. Илим ээси, б.а., дин илимдерин үйрөнгөн адам же түбөлүк бакытка жетет же болбосо чексиз азапка дуушар болот. Хадис-и шарифте: **"Тозокто азаптанып жаткандардын айрымдары өтө жаман жыттанат. Бул жыт башкаларга оттон да жаман азап берет. Сен эмне күнөө кылдың да мынчалык сасып жатасың деп суралганда, мен дин адамы элем. Билгендеримди өзүм кылбайт элем", -** деп билдирилди. Абуддерда "радыйаллаху таала анх" мындай дейт: "Илими менен амал кылбай турган дин адамы дин аалымы деп аталбайт." Иблис бардык диндерди билчү. Бирок, илими менен амал кылбады. Чөлдө калып кеткен адамдын жанында он түрдүү кылычы жана ар кандай курал-жабдыктары болсо, аларды колдонууну мыкты билсе жана эр жүрөк болсо, өзүнө чабуул жасаган арстанга каршы колдонбосо, бул курал-жабдыктардын ага пайдасы болобу? Албетте, пайдасы болбойт. Ушул сыяктуу дин илимдеринен миң маселени үйрөнсө, бирок, буларды колдонбосо пайдасын көрбөйт. Ооруп калган адам дагы дартынын даарысын тапкан болсо, бирок, аны колдонбосо, пайдасын көрбөйт.

“Акыр заманда ибадат кылгандардын көпчүлүгү диний сабатсыз болот. Дин адамдарынын көбү фасык болот” деген хадис-и шарифте билдирилген фасык дин адамдары дүнүйөлүк табуу үчүн өкмөт адамдарынын арасына аралашат. Суфян-и Саври (рахимахуллаху таала) мындай дейт: “Тозокто оттон бир өрөөн бар. Бул өрөөндө өкмөт адамдарынын арасына аралашкан риячы карийлер азап тартат.” Суфян дагы мындай дейт: “Илимде ушунчалык жогорулаган элем, бир аятка отуз үч түрлүү маани берчүмүн. Султандын зыяпатына бардым. Жеген тамактарымдын таасири менен билгендеримдин баарын унуттум.” Мухаммед бин Салама (рахима хуллаху таала) мындай дейт: “Дүнүйөлүк пайда үчүн өкмөт адамдарынын эшигинде күткөн бир кааринин абалы, жийиркеничтүү нерсенин үстүнө конгон чымындын абалынан да жаман.

“Аллаху таала берген илимин башкаларга үйрөтпөгөн адамга кыямат күнү оттон аркан байланат” деген хадис-и шариф жогоруда айтылган болчу. Илимди илим издеген ылайыктуу кишилерден аяган дин адамдары ушундай болушат. Ниса сүрөсүнүн **“Мал-мүлкүңөрдү сафихтерге** (акмактарга) бербегиле!” деген маанидеги бешинчи аяты акмактарга, мунафыктарга илим үйрөтүүгө тыюу салууда.

“Ислам бардык жерге жайылат. Жада калса, Ислам соодагерлери соода үчүн чоң деңиздерде эркин сапарга чыгышат жана газийлердин (дин жолунда согуша тургандар) **ысымдары башка мамлекеттерге жайылат. Каарилер чыга баштайт, “Менден дагы жакшыраак окуй турган барбы? Менден да көп нерсе билген барбы”? - дешет. Тозоктун отундары ушулар”** деген хадис-и шарифтен белгилүү болгондой рия менен окуу жана текебердик кылуулары өздөрүн Тозокко сүйрөйт.

Хадис-и шарифте: **“Аалыммын деп айткан адам – сабатсыз адам”, -** деп айтылды. Ар суралган нерсеге жооп берген, ар көргөнүнөн маани чыгарган жана бардык жерде мен билемдик кылган адам сабатсыздыгын көрсөткөн болот. Билбеймин, окуп, издештирип келип, анан айтамын деген адамдын чыныгы аалым экендиги белгилүү болот. Расулуллахтан “саллаллаху алейхи ва саллам”: “Эң жакшы жер кайсы жер?” - деп суралганда: **“Билбеймин, Раббим билдирсе айтамын”, -** деп жооп берген. Муну Жабраил алейхиссаламдан сураган, анда да

ушундай жооп алган. Жабраил алейхиссалам Аллаху тааладан сурап, **“Мечиттер”** деген жоопту алган. Араф сүрөсүнүн **“Кечиримдүү бол жана ма’руфту буйрук кыл!”** деген маанидеги жүз токсон сегизинчи аяты келгенде Жабраил алейхиссаламдан мунун түшүндүрмөсүн сураган, ал дагы Раббимден сурап билейин деп кетет. Кайтып келип: “Аллаху таала **“Сенден алыстаганга жакында! Сенден жардам сураганга жакшылык кыл! Сага зулумдук кылгандарды кечир!”** деген буйругун берди”, - деп айтты. Ша’би (рахима хуллаху таала) өзүнөн суралган суроолордун бирөөнө “билбеймин” дегенде, сен Ирак мамлекетинин муфтийисиң. “Билбеймин” деп айтуу сага жарашабы? - деп айтышты. Ошондо Ша’би хазреттери: “Периштелердин улуулары дагы билбейбиз деп айтышкан. Эми менин сөзүмдүн эмне пайдасы болмок?” - деп жооп берди. Имам-ы Абу Юсуф (рахима хуллаху таала) бир суроонун жообун билбеймин дегенде, суроону сурагандар ага: “Байтул малдан (мамлекеттин казынасынан) айлык аласың, бирок суроого жооп бере албайсың”, - деп айтышты. Ошондо имам аларга: “Байт-ул малдан айлыкты билгендерим үчүн гана алып жатамын, билбегендерим үчүн алганымда байт-ул малдын казнасы жетпейт болчу”, - деп жооп берди. Напсине баш ийбеген сабатсыз менен дос болуу, напсинин туткуну болгон дин адамы менен дос болуудан жакшыраак. Дин адамы экендиги үчүн текебердик кылуу, сабатсыздыктын белгиси. Анткени, илим тавадуга себеп болот, текебердиктен тыят.

Текебердик кылуу – арам. Текебердик Аллаху тааланын бир сыпаты. Кибир жана Кибрия сыпаты Ага гана таандык. Адам напсин канчалык төмөн тутса, Аллаху тааланын алдында кадыр-баркы ошончолук жогору болот. Өзүнө баа бергендин Аллаху тааланын алдында кадыры болбойт. Кибирдин зыяндарын билбеген адамды аалым деп айтуу жалган болот. Адамдын илими арткан сайын Аллаху тааладан коркуусу да артат. Күнөө кылууга батынбайт. Ошондуктан, Пайгамбарлар “алейхимуссалам” таваду ээлери болчу. Аллаху тааладан катуу коркчу. Аларда кибир, ужб сыяктуу жаман мүнөздөр такыр болгон эмес. Кичүүлөргө, фасыктарга жана күнөөкөрлөргө карата да текебер болбош керек. Тек гана текеберлерге каршы текебер болуу керек. Аалым сабатсызды көргөн кезде: “Бул адам билбегендиктен

күнөө кылып жатат. Мен болсом, билип туруп кыламын", - деш керек. Бир аалымды көргөндө: "Ал мага караганда көп билет жана илимин актап жатат. Ыклас менен амал кылат. Мен мындай эмесмин", - деш керек. Өзүнөн жашы улуу бирөөнү көргөндө: "Ал менден көп ибадат кылган", - деш керек. Жаштарды көргөндө: "Алардын күнөөсү аз, менин күнөөлөрүм көп", - деп айтуу керек. Досторун көргөндө: "Мен өз күнөөлөрүмдү билемин, бирок, алардын амалдарын билбеймин. Билинип турган кылмышка жаза берилет, билинбегенине эмес. Андай болсо, ага караганда мен жазага ылайыктууракмын", - деп, өзүн төмөн саноо зарыл. Бир бидатчыны же капырды көргөндө: "Адамдын абалы соңку деминде белгилүү болот. Менин абалым эмне болоор экен", - деп, аларга карата да текебердик кылбаш керек. Бирок, аларды жакшы көрбөө керек. Куфурду, бидатты жоюуга аракет кылып жүргөн **"**Диндеги реформачылар**"** Расулуллахтын "саллаллаху алейхи ва саллам" сүннөтүнө душман. Алар сүннөттүн нурун өчүрүүгө жана бидатты, бузукулукту жаюуга жана Ахли сүннөт алымдарын (рахима хуллаху таала) жамандоого, аят менен хадис-и шарифтерге жаңылыш маани берип, Исламды ичинен жыгууга аракет кылышууда.

[Басмабыздан чыгып жаткан бардык китептер Ахли сүннөт аалымдарынын (рахима хуллаху таала) китептеринен которулган. Жеке ой-пикирлерибиз эмес. Китептерибиздин бардыгында Ахли сүннөт аалымдарынын "рахима-хумуллаху таала" улуулуктарын, үстөмдүктөрүн жаштарга жеткизүүгө аракет кылуудабыз. Дүйнөдө жана акыретте бакытка кол жеткизүү үчүн бирден-бир чара – Ахли сүннөт аалымдарынын "рахима-хумуллаху таала" китептеринде көрсөтүлгөн жол экендигин билдирүүдөбүз. Бул бакытты, кутулуу жолун адамзатка тааныттууга аракет кылуудабыз. Бул үчүн эч кандай дүнүйөлүк пайда табууну көздөбөйбүз. Эч кимден эч нерсе күтпөйбүз. Бидатчылар, мазхабсыздар жана ар түрдүү Ислам душмандары китептерибиздин окулуусун, жайылуусун каалабашы мүмкүн. Китептерибизге шайтандай жалаа жабуулары мүмкүн. Илим ээси болбогондуктары үчүн илимий бир кемчилик таба албай жатышат. Китептерден акча таап жатышат, пайда көрүп жатышат деп да айта алышпайт. Бул китептер жаңылыш, бул китептерди окубагыла дегендер кездешүүдө. "Кай жери жаңылыш? Көрсөтүп берчи!" - деп

суралганда, “Ушинтип уктук элек, ушундай имиш”, - деп айтышууда. Алхамдулиллах! Зээндүү жаштар мындай бөлүп-жаруучуларга алданбайт. Окурмандарынын саны барган сайын артууда.]

Бул бөлүп-жаруучуларды да жакшы көрбөө керек. Ал эми, адамдын өз күнөөлөрүн унутпоосу жана эзелде өзү тууралуу кандай тагдыр жазылгандыгын жана соңку деминин кандай боло тургандыгын ойлоосу зарыл. Акыретте кимдин кимден жогору боло тургандыгы, дүйнөдө анык түрдө билинбейт. Көптөгөн дин адамдары капыр болуп жан берген. Көптөгөн капырларга да ыйман менен жан берүү насип болгон. Азыр капырды Тозоктук, өзүн болсо Бейиштик деген адам кайыпты билгендигин айткан болот. Бул куфур болуп саналат. Себеби, Бейиштик жана Тозоктук болуу соңку демде белгилүү болот. Соңку деминин кандай боло тургандыгын айтуу кайыпты билген болуп саналат. Ошондуктан, кимге болсо дагы текебердик кылуу жаиз эмес.

Суроо**:** “Капырга жана бидатчыга нахи-мункар кылып, насаат айтуу керек. Өзүн алардан төмөн көргөн адам, аларга кандайча насаат айта алат? Мындан сырткары, адам кандай жашаса, ошондой жан берет, “адат-и илахи” ушундай. Эгер мунун тескериси болгон болсо да, бул чанда кездешет. Ошондой эле, Аллаху таала мусулмандарды мактап, ыймансыздардан жогору экендиктерин билдирүүдө”, - деп суралса, буга **“жооп”** катары мындай деп айтабыз: Аларды жакшы көрбөөнүн кажет болуусу, Аллаху тааланын **“Жакшы көрбөгүлө!”** деп буюргандыгы үчүн. Алардан жогору болгондугубуз үчүн эмес. Султан кичинекей баласын кызматчысы менен бир жерге жибергенде, эгер бала тентектик кылса жемелеп урушуусун, жада калса, уруусун буйрук кылат. Ал дагы бала тентектик кылганда урушат, урат. Бирок, урган кезде да өзүн баладан кадырлуу, жогору эместигин билет. Ага текебердик кыла албайт. Мусулмандардын капырларды жакшы көрбөөсү ушуга окшойт. Аллаху таала мусулмандардын өздөрүн эмес, ыймандарын жогору экенин билдирди. Кимде ыйман бар болсо, ал жогору болот. Түбөлүк жогорулук соңку демде белгилүү болот.

Бир ибадаттын кадырлуу болуусу да шарттарга байланыштуу. Мусулман малаяни менен, б.а., убактысын пайдасыз нерселер менен өткөрбөйт. Хазрети Абу Бакир айтат: “Биз бир арам нерсе кылып коёбуз деп коркуп, жетимиш адалды кылуудан баш тартчу

элек.” Ошондуктан, эч ким ибадатына ишенбеши керек. Көп ибадат кылгандыгы үчүн текебердик кылбаш керек. Ибадаттын кабыл болуусу үчүн ниеттин калыс болуусу, б.а., жалгыз Аллаху тааланын ыраазычылыгы үчүн кылынуусу зарыл. Бул ыкласка ээ болуу оңой эмес. Напсини тазалоо такыбаа аркылуу ишке ашат. Такыбаа – арамдардан баш тартып, сактануу дегендик. Напсиси тазаланбаган адамдын ибадаттарды ыклас менен орундоосу өтө кыйын.

Аталары менен, ата-бабалары менен мактануусу жана текебердик кылуусу – сабатсыздык жана акмактык. Кабил Адам алейхиссаламдын уулу болчу. Кенан - Нух алейхиссаламдын үч уулунун бири. Башка аты Ям деп да аталган. Бир тууганы Яфес дин аалымы болчу. Кенан болсо куфурдан кутула албады. Атасынын пайгамбар болуусу аны куфурдан куткарбады. Адамдын мактанган ата-бабалары бир ууч топурак болду. Топурак менен мактануу акылга туура келеби? Алардын салих болгондуктары менен мактанбаш керек. Алар сыяктуу салих болууга, алардын жолунда болууга аракет кылуу керек.

Аялдардын көпчүлүгү сулуулуктары менен текебердик кылышат. Ал эми, сулуулук адамда түбөлүк калбайт, убактылуу жана тез кетет. Адамга мүлк болбойт. Убактылуу болгон нерселер менен текебердик кылуу – акмактык. Сырткы көрүнүштүн сулуулугу көңүлдүн сулуулугу менен, б.а., көркөм мүнөздөр менен бирге болгондо гана кадырлуу болот. Көңүл тазалыгы да Расулуллахтын сүннөтүнө моюн сунуу менен белгилүү болот. Адамдын көңүлүнө, рухуна, ахлакына баа берилбесе, көңүл бурулбаса анын айбандан айырмасы калбайт. Жада калса, айбандардан да төмөн болот. Кирдеген, талкаланган машине сыяктуу. Дайым бапестеп багып, тазалап, ремонттоп турчу бузук машинага окшойт. Мындай адамга текебердик кылуу жарашабы? Анын бир гана таваду кылуусу зарыл болот.

Жаш жана бакубат болуу менен текебердик кылуу да сабатсыздык. Физикалык жана сезүү органдары жагынан айбандар адамдарга караганда алда канча күчтүүрөөк. Анда айбандардын адамдарга текебердик кылуусу керек болот. Ар дайым күчтүү, бакубат болуп тургандыгына, ооруга, кырсыкка учурабай тургандыгына ким кепилдик бере алат? Жаштыгын, күч-кубатын, жада калса, кыймыл-аракетин, дем алуусун жоготпогон адам болгонбу? Ушунчалык

убактылуу, өмүрү өтө кыска болгон жана айбандар менен орток болгон нерселерди көрсөтүп, текебердик кылуу акылга туура келеби?

Мал-мүлкү менен, балдары менен, атагы менен, мансабы жана даражасы менен текебердик кылуу адамга таптакыр жарашпайт. Себеби, булардын бардыгы адамдын өз эмгеги менен тапкан жетишкендиктери эмес. Булар – келип кетүүчү, өзүндө калбай турган, адамдан тез айрыла турган нерселер. Булар ахлаксыз, жаман адамдарда да болот. Жада калса, аларда өтө көп. Булар үстөмдүк болгондо, буларга кол жеткизе албагандардын жана кол жеткизип, айрылгандардын өтө төмөн адамдар болуулары зарыл болмок. Мал-мүлк, абройго себеп болгондо ууруларнын аз убакытка болсо да абройлуу болуулары зарыл болоор эле.

"Хыкд" да текебердикке себеп болбош керек. Хыкд сөздүктө кек сактоо, жек көрүү деген маанини билдирет. Көңүлүндө душманчылык сактоо. Андай адамдар өзү менен бирдей же жогору даражада болгон адамга ачууланат. Ага эч нерсе кыла албагандыктан текебердик кылат. Таваду кылуу керек болгон адамга таваду кыла албайт. Анын туура сөздөрүн, насааттарын кабыл албай четке кагат. Тегерегиндеги адамдарга андан жогорураак экенин көрсөткүсү келет. Ага азап тарттырса кечирим сурабайт.

"Хасед" (көралбастык) да текебердикке себеп болот. Анда болгон жакшылыктардын андан кетип, өзүнө келүүсүн каалайт. Анын туура сөздөрүн жана насааттарын четке кагат. Андан бир нерсе сурап үйрөнүүнү каалабайт. Өзүнөн жогору экенин билип турса да ага каршы текебердик кылат.

"Рия" да текебердик кылууга себеп болууда. Рия менен, мактануу менен тааныбаган адамга башкалардын жанында текебердик кылат. Жалгыз калганда андай кылбайт. Мындай адамдардын текебердигинен кутулуу үчүн аалымдардын вакар ээси (сүрдүү) болуулары жана аброюна жараша кийим кийүүлөрү зарыл. Ошондуктан, Имам азам Абу Ханифа (рахима-хуллаху таала): "Селдеңер чоң болсун жана чапаныңардын жеңи эндүү болсун", - деген. Адамдарга вааз-насаат айта турган адамдардын жаңы, таза кийим кийип өздөрүнө көрк берүүлөрү ибадат болот. Урматка ээ болбогон адамдын сөзүн тыңдашпайт. Анткени, сабатсыздар адамдын сырткы көрүнүшүн

карашат. Илимин, ахлагын түшүнүшпөйт.

Көп адам өзүн текебер экенин билбейт. Ошондуктан, текебердиктин белгилерин билип алуу зарыл. Текебер адам бир жерге келгенде адамдардын аны орундарынан туруп тосуп алууларын каалайт. Өзүн урмат кылынганын түшүнүп, аларга насаат кылгысы келген аалымдын өзү үчүн орундарынан туруп тосуп алууларын каалоосу текебердик эмес. Өзү отуруп, башкалардын тике турууларын каалоо текебердик болот. Хазрети Али "радыйаллаху анх" мындай деген: "Тозоктук адамды көргүсү келген адам, өзү отуруп башкаларды тургузган адамды карасын!" Сахабалар "алейхимуррыдван" Расулуллахты "саллаллаху алейхи ва саллам" бардык нерседен артык жакшы көрчү. Ал келгенде орундарынан турушчу эмес. Себеби, Расулуллахтын алардын орундарынан турууларын каалабаганын билишчү. Ушуну менен катар, аалымдар келген кезде илимдин аброюн көрсөтүү үчүн туруп каршы алуу керек. Яхия бин Каттан (рахима-хуллаху таала) асыр намазын окугандан соң мечиттин мунарасына жөлөнүп отурган эле. Жанына ошол замандын атактуу аалымдарынын бир канчасы келди. Алардын ичинде Ахмед бин Ханбал (рахима хуллаху таала) да бар эле. Бардыгы тике туруп хадис илиминен сурай башташты. Яхия суроолордун баарына жооп берди. Эч кимге отур деп айтпады. Эч ким отурууга батына албады. Сүйлөшүүлөрү шам намазына чейин уланды. Жаш аалым сабатсыз карыядан жогорураакта отурат. Шакирт устазынан мурда сөзгө баштабайт. Устазы жок кезде анын ордуна отурбайт. Көчөдө анын алдына түшүп жүрбөйт. Бир адам бир жерге келгенде ал жердегилердин орундарынан туруп тосуп алуусун жакшы көрүп, бирок, бул жакшы көрүүдөн кутулууну кааласа, бул жакшы көрүү **"мейл-и табии",** б.а., табигый каалоо болот. Же болбосо, шайтандын васвасасы болот. Экөө да күнөө эмес. Анткени, бул колунда эмес, каалоосунун сыртында болууда.

Жалгыз жүрбөй, аркасынан башкалардын ээрчип жүрүүсүн каалоо же өзү атка минип, шакирттеринин жерде жүрүүсүн жакшы көрүү да текебердиктин белгиси. Расулуллах "саллаллаху алейхи ва саллам" Мединанын Баки көрүстөнүнө бара жаткан болчу. Бир нече киши аны көрүп, артынан ээрчишти. Расулуллах токтоп, алардын алдыга өтүүлөрүн буйрук кылды. Алардын артынан жүрдү.

Себеби суралганда: **“Бут добуштарын уктум. Көңүлүмө кылдай текебердик келбеши үчүн ушундай кылдым”, -** деп жооп берди. Албетте, Пайгамбарыбызга эч качан текебердик келбейт. Себеби, Аллаху таала Ал кишини бүткүл арам жана макрухтардан коргогон. Сахабаларына сабак болсун деп ушундай кылды. Абуддарда “радыйаллаху таала анх” мындай дейт: “Текебер адамдын артынан жүрүүчүлөр арткан сайын, анын Аллаху тааладан узакташуусу да артат.”

Моюнунда акысы барларды, б.а., жакындарын зыярат кылбоо да текебердиктин белгиси. Өзүнөн төмөн болгондорду зыярат кылуу тавадунун белгиси.

Жанына башкалардын отуруусун каалабоо жана оорулуулар менен бирге отурбоо, үй иштерин кылбоо, үйүнө керектүү болгон нерселерди өзү сатып алып үйүнө алып келбөө жана бир жолу кийген кийимин кайра кийүүнү каалабоо, булардын баары текебердиктин белгилери. Жумушта жумуш кийимин кийгиси келбөө да ушуга жатат. Жакырлар чакырса барбай, байлар чакырганда баруу да текебердикке жатат. Туугандарын жана бала-бакырасын муктаж болгон нерселери менен камсыз кылбоо жана дурус сөздү кабыл кылбай талашып-тартышуу, кемчилигин, айыбын айткандарга рахмат айтпоо адамдардын жанында болсо рия болот. Жалгыз кезде да, адамдардын жанында да кылса текебердик болот.

Кичи пейил боло алуу үчүн дүйнөгө кайдан келгендигин жана кайда бара тургандыгын жакшы билүү зарыл. Адам мурда такыр жок болчу. Башталышта колунан эч нерсе келбеген, аракеттене албаган бөбөк болчу. Азыр деле каалаган бир убакытта ооруга чалдыгып калуу жана өлүү коркунучунда. Соңунда баары бир өлөт жана чирип топурак болот. Айбандарга, курт-кумурскаларга жем болот. Өлүм менен жазалоо бөлмөсүнө киргизилип, өлүм жазасына тартыла турган саатын күткөн адамдын, өлүм бөлмөсүндө тарткан кыйынчылыктары сыяктуу ар бир адам дүнүйө зынданында да ар убакытта качан азап жиберилүүсүн күтүүдө. Өлөт, чирийт, курт-кумурскаларга жем болот, кабыр азабын тартат, анан кайра тирилип Кыяматтын азаптарын тартат. Тозокто түбөлүк күйүүдөн корккон адамга текебердик жарашабы же кичи пейилдикпи? Адамдардын жаратуучусу, жетилдирүүчүсү,

ар дайым кооптордон коргоочусу болгон жана Кыяматта суракка тартуучу, түбөлүк азап берүүчү болгон, чексиз күч-кубат, кудурет ээси, окшошу, шериги болбогон жалгыз хаким (башкаруусу) жана каадыр (кудуреттүү) болгон Аллаху таала: **"Текебердик кылгандарды жакшы көрбөймүн, таваду кылгандарды жакшы көрөмүн", -** деп билдирүүдө. Алсыз, колунан эч нерсе келбей турган, байкуш адамга ушулардын кайсысын кылуу жарашат? Акылы бар, өзүн жана Раббисин тааныган адам текебер боло алабы? Адам өзүн төмөн экенин, алсыздыгын Раббисине ар дайым көргөзүп турууга мажбур. Ал үчүн ар дайым, ар жерде алсыздыгын көргөзүүсү, карапайым болуусу зарыл. Абу Сулайман Дарани "рахима-хумуллаху таала" мындай деп айтат: " Бардык адамдар мени ушул абалымдан да төмөнсүтүүсү, маскара кылгысы келсе, муну кылыша албайт. Себеби, өзүмдү адамдардын маскаралык, төмөндүк деп ойлогон даражаларынын эң төмөнкүсүнөн да төмөнмүн деп билемин." Адам өзүн бардык адамдардан, жада калса, Иблистен, Фараондон да төмөн деп ойлой алабы? Себеби, бул экөө [жана Сталин, Мао жана алардын жолун жолдоочулары сыяктуу Ислам жана адамзаттын душманы болгон залымдар] капырлардын эң жамандары. Өздөрүн кудай деп жарыялап, каалаганын кылуу үчүн миллиондогон адамдын жанын кыйган жана азапка салып кыйнагандар, капырлардын эң төмөндөрү экендиги анык. Аллаху таала аларга каарданып, куфурдун эң жаманын берген. Ал мага болсо мээримдүүлүк кылып, ыйман жана хидаят берди. Эгер каалаганда мунун тескерисин да бере алат болчу. Алхамдулиллах андай кылбады. Ушуну менен катар, бул жашка келгенге чейин көп күнөө кылдым. Эч ким кылбаган жамандыктарды кылдым. Соңку демимдин кандай боло турганын да билбейм деп, таваду кылуу зарыл экенин өзүнө түшүндүрүүсү керек.

Хадис-и шарифте: **"Аллаху таала мага кичи пейил болууну буйрук кылды. Эч бириңер эч кимге текебердик кылбагыла!" -** деп буйрук кылынды. Зымми деп аталган гайри муслим (мусулман эмес) жарандарга да, уруксат менен (паспорт менен) келген чет элдик соодагерлерге да, жумушчуларга жана туристтерге да текебердик кылбаш керектиги ушул хадистен белгилүү болууда. Ар адамга кичи пейилдик кылуу керек болгондон кийин, аларга кыянат кылуу,

таарынтуу эч жаиз эмес.

[Дар-ул-харбда (капыр мамлекетинде) капырлардын мал-мүлктөрүнө, жандарына, абройлоруна, намысына кол салуу, ал жерде уурулук, каракчылык кылуу, зулумдук кылуу, таарынтуу, капырлардын мыйзамдарына каршы чыгып, башчыларын акарат кылуу, бүлүк чыгаруу, адамдардын тынчын алуу, салыктан качып, коомдук транспорттордун акысын төлөбөй жана Исламдын аброюна жана көркөм ахлагына жарашпаган кандайдыр бир жаман аракеттерде болуунун жаиз эместиги ушул хадис-и шарифтен жана жогоруда жазылган түшүндүрмөлөрдөн белгилүү болууда. Капыр мамлекеттериндеги христиан мыйзамдарына каршы чыкпоо аларды улул-амр деп билүү эмес. Аллаху таалага каршы чыгууга себеп боло турган буйруктарга каршы чыгууга болбойт. Улул-амрдын да, капырлардын да мындай буйруктарына каршы чыгууга болбойт. Өкмөткө, мыйзамдарга каршы чыгуу, кай жерде болсо да фитна чыгуусуна себеп болот. Фитнага себеп болуу арам. Фыкх китептеринде икрах (коркутулуу) бөлүмүндө жана Мухаммед Масумдун (рахматуллахи алейх) үчүнчү том, 55-катында мунун түшүндүрмөсү бар. Бир адам Ислам мамлекетинде же Дар-ул-харбда, б.а., капырлардын мамлекетинде Пайгамбарыбыздын "саллаллаху алейхи ва саллам" ушул буйругуна моюн сунбай капырларга каршы да адепсиздик, бузукучулук кылса, алардын бийлигине каршы кылмыш жасаса, күнөө кылуу менен катар Исламды жана мусулмандарды бүт дүйнө жүзүнө варвар (артта калган) деп тааныткан болот. Исламга чоң кыянат кылган болот.

Жихад – **"**Амр-и маруф**"** [диндин буйруктарын, жакшылыктарын үгүттөө] жана **"**Нахй-и анил-мункар**"** [күнөөлөрдөн, жамандыктардан тыйылууну насаат кылуу] деген сөз. Бул жихад экиге бөлүнөт: Биринчиси, капырларга Исламды таанытуу, аларды куфурдун балакетинен куткаруу деген сөз. Экинчиси, мусулмандарга илм-и халдарын (адал-арам илимин) үйрөтүү, алардын арам амал кылууларына тоскоол болуу. Булардын экөөсү да үч түрдү жол менен ишке ашырылат. Биринчиси, дене аркылуу жасалат. Дене менен, б.а., ар түрдүү согуш куралдары менен жихад кылуу, Исламдан кабары болбой, башкалардан көрүү менен же залымдардын,

колонизаторлордун кысымы жана кыйноолору жана алдоолору менен куфурга сүйрөлгөн адамдарга Исламды жаюуга тоскоол болгон диктаторлорго, империалистик күчтөргө каршы болот. Заманбап согуш куралдары менен согушуп, бул заалым диктаторлордун, империалисттердин күчүн кыйратып, алардын эзүүсүндө, кысымында кыйналып жаткан элдерди туткундан, кулчулуктан куткарылат. Аларга Ислам илимдери үйрөтүлүп, чын көңүлү менен мусулман болуулары сунуш кылынат. Кабыл алышпаса мусулмандар менен бирге Ислам дининин адилеттүүлүккө, эркиндикке жана теңдикке чакырган өкүмдөрүнүн астында, мусулмандар менен бирдей укукка ээ болуп жана өз диндери талап кылган нерселерди жана ибадаттарды эркин орундап жашоолоруна уруксат берилет. Мындай куралдуу жихадды, б.а., согушту бир гана мамлекет ишке ашырат. Б.а., мамлекеттин аскери, куралдуу күчтөрү ишке ашырат. Мамлекеттин буйругусуз, кабарысыз, уруксатысыз эч бир мусулмандын капырларга кол салуусу, каракчылык кылуусу жаиз эмес. Мамлекеттин камкорлугунда болгон капырлардын бирөөсүн өлтүргөн мусулманды Ислам дини эң оор жазага тарткан. Мындан белгилүү болуп жаткандай Ислам дининдеги жихад – мамлекеттерди жыгуу, адамдарды өлтүрүү эмес. Адамдарга Исламды таанытып, өздөрүнүн каалоолору менен чын жүрөктөн мусулман болууларына аракет кылуу дегенди түшүндүрөт. Пайгамбарыбыз “саллаллаху алейхи ва саллам” жана сахабалар “радыйаллаху таала анхум эжмаин” жана чыныгы мусулман болгон Ислам мамлекеттери, мисалы, Осмон мамлекети ар дайым ушундай жихад кылышкан. Күчсүз, коргоосуз адамдарга чабуул жасашкан эмес. Бул адамдарга Исламдын жетип баруусуна, таанылуусуна кедерги болгон, Ислам душманы, капыр диктаторлор менен, империалисттер менен жана мусулман атын жамынып алган бидат ээси иритки салуучулар менен согушуп, алардын колонизатордук, эзүүчү күчтөрүн жоюшкан. Ушундай караңгы күчтөрдүн зулумдугу астында эзилип, жабыр көргөн адамдарды куткарып, боштондукка чыгарышкан. Аларга Исламды үйрөтүп, өз каалоолору, өз эрктери менен чын жүрөктөн чыныгы мусулман болууларына, түбөлүк бакытка жетүүлөрүнө себепкер болушкан.

Ислам мамлекетинин, Ислам аскеринин экинчи милдети -

мусулмандарды жана Ислам динин жоюу үчүн, Ислам мамлекеттерине кол салган капырларга жана жаңылыш ишенимдеги иритки салуучуларга каршы жихад кылып, мусулмандарды жана Ислам динин коргоо. Аллаху таала Анфал сүрөсүндө Ислам мамлекетинин капыр мамлекеттеринде жасалган согуш куралдарын изилдеп, үйрөнүп, булардын баарын тынчтык заманында жасоолорун буйрук кылууда. Буларды жасабаган бир өкмөт, Исламга моюн сунбаган болот. Душмандарынын чабуулдарына туруштук бере албай, миңдеген мусулмандын шейит болуусуна жана Исламдын алсыздануусуна себеп болот.

Ислам жихадынын экинчи түрү - ар түрдүү массалык маалымат каражаттары аркылуу Исламды адамдарга жеткизүү, уктуруу. Бул жихадды Ислам аалымдары кылышат жана Ислам мамлекетинин жардамы жана контролу аркылуу жасалат. Кылымыбызда Ислам душманы болгон капырлар, миссионерлер, масондор, коммунисттер жана мазхабсыздар ар түрдүү массалык маалымат каражаттары аркылуу Исламга чабуул жасашууда. Жалган менен, жалаа менен адамдарды, жада калса, сабатсыз мусулмандарды алдоо аркылуу Ислам динин жоюуга аракет кылышууда. Азыр Христиандардын он бир суроо ойлоп чыгарып, бардык Ислам мамлекеттерине алып барып жатышкандыгы тууралуу 1992 –жылында билдик. Бангладештеги Ислам аалымдары аларга жооп жазып, поптордун шермендесин чыгарышкан. Стамбулдагы “Хакикат басмаканасы” бул жоопторду “Ал-Аказиб-ул-жадида-тул-хыристияниййа” аты менен “Ассырат-ул-мустакым” китебине кошуп, бардык жерге жиберүүдө. “Кадияний” “Ахмадийлер”, “Бахаийлер”, “Мавдудийчилер”, “Таблиг-и жамаатчылар”, “Салафичилер”, “Мазхабсыздар” жана “Ваххабилер” Курани каримден жана хадис-и шарифтерден жаңылыш жана бузук маанилерди чыгарып, Исламдын туура жолунан тайышууда. Бул адашкандардын чектен ашкандары капыр (Аллахка душман) болууда. Булардын бардыгы басма каражаттары аркылуу китеп, журнал, брошюраларды чыгарып жана радиолор менен жаңылыш ишенимдерин жайышууда. Муну ишке ашыруу үчүн миллиондогон каражаттарды сарпташууда. Бир жагынан “Ахли сүннөт” же “Сүннү” деп аталуучу чыныгы мусулмандарды алдап,

Исламды ичинен жыгышууда. Башка жагынан да Исламды дүйнө жүзүнө жаңылыш таанытып жатышат. Мусулман болгусу келген чет элдиктер ушул ар түрлүү пропагандалардын натыйжасында эмне кылууну билбей жатышат. Же мусулман болуудан баш тартышууда же болбосо жаңылыш, бузулган бир жолго кирип, мусулман болдук деп ойлошууда.

Исламдын ички жана сырткы душмандарынын жыгуучу, алдатуучу пропагандаларына каршы Ахли сүннөт аалымдарынын чыныгы мусулманчылыкты, б.а., Мухаммед алейхиссаламдын жана сахабалардын (радыйаллаху таала анхум ажмаин) жолун массалык маалымат каражаттары аркылуу дүйнө жүзүнө жаюулары күнүбүздүн эң маанилүү жихады.

Жихаддын үчүнчү бөлүмү дуба аркылуу жасала турган жихад. Бардык мусулмандардын ушул жихадды жасоолору фарз-ы айн. Бул жихадды жасабоо чоң күнөө болот. Бул жихадды жасоо жихаддын биринчи жана экинчи бөлүмдөрүн жасап жаткандарга дуба кылуу менен болот. Согуш аскерлери дуба аскерлеринин жардамына муктаж. Ыклас менен кылынган дуба сөзсүз кабыл болот.

Жихаддын жогоруда жазылган үч бөлүмүн да Аллаху тааланын жардамына ишенип жана динине уюп жасагандарга Аллаху таала сөзсүз жардам берет. Жихадка дайындалбай, кажет болгон эң жаңы куралдарды, кубаттарды алдын ала жабдыктабай, аракет кылбай, бири-бирибизди жакшы көрбөй, отурган жерибизде кылган дубаларыбызды Аллаху таала кабыл кылбайт. Дубанын кабыл болушу үчүн алгач себептерге жармашуу зарыл. Тобокел да ушундай. Жихадда ийгиликтүү болуу үчүн Исламга толук амал кылуу зарыл экенин жогоруда билдирдик. Ислам жихадка алдын ала даярдалуу зарыл экенин буйрук кылат. Жихаддын биринчи бөлүмүн жасай алуу үчүн эң жаңы согуштук куралдардын ар түрдүүсүн алдын ала даярдап, буларды колдонууну үйрөнүү жана командирге жана өкмөткө моюн сунуу, жик салуучулук кылбаш керек. Мамлекеттин куралдуу күчтөрүнө караштуу фонддорго ар мусулмандын колдон келгенче көп акча белекке берүүсү зарыл. Жихаддын экинчи бөлүмүн жасап жаткан Ахли сүннөт аалымдарына жана аларга караштуу фонддорго, мекемелерге да жардам берүү, мал-мүлкү менен жихад кылуу болуп

саналат. Дене жана мал-мүлк менен, акча менен жихад кылгандарга Аллаху таала Кыяматта Бейишти убада кылат. Али Мухаммед Балхи х. 1411-ж. басылган Фарсы тилиндеги “Муфтий-йи мужахид” китебинде жихат тууралуу кенен түшүндүрүүдө.]

Хадис-и шарифте: **“Жакшылыктарга кол жеткизгендерден кичи пейилдик кылгандарга жана өздөрүн айыптуу деп билгендерге жана адалдан таап, кайрымдуулук кылгандарга жана фыкх илимдери менен хикматты** (тасаввуфту) **бириктиргендерге, адал менен арамга көңүл бургандарга, жакырларга мээримдүүлүк кылгандарга, иштерин Аллах ыраазычылыгы үчүн кылгандарга, көркөм мүнөз ээлерине жана эч кимге жамандык кылбагандарга, илими менен амал кылгандарга жана байлыгынын ашыкчасын таратып, сөзүнүн артыгын сактагандарга куш кабарлар болсун”,** - деп айтылды.

Маскара кылуу үчүн жана мунафыктык кылып, рия кылып, байлыкка, мансапка кол жеткизүү үчүн же болбосо корккондугу үчүн кылынган таваду да – жаман мүнөз. Бул жаман мүнөздөн кутулуу үчүн буга себеп болгон жамандыктардан кутулуу зарыл. Мындай жаман себептерден кутулган адамдын тавадусу көркөм мүнөз болот.

ИЛИМДИН ЖАНА ААЛЫМДАРДЫН КАДЫРЫ

Фарси тилинде жазылган “Рияд-ун насыхин[3]“ китебинин 356-бетинен баштап мындай деп айтылат:

“Мирсад-ул-ибад минал-мабда-и илал-ме’ад”[4] китебинде жазылган хадис-и шарифте: **“Аалымдардын арасында кадырлуу болуу үчүн жана сабатсыздар менен талашып тартышуу үчүн жана бардык жерде атактуу болуу үчүн дин илимин үйрөнгөн илим адамы Бейиштин жытын да жыттай албайт”.** Бул хадис-и шарифтен маалым болуп жаткан нерсе байлык жыйноо жана бир мансапка кол жеткизүү үчүн жана хайвани каалоолорун кандыруу үчүн илим үйрөнгөн, илими менен амал кылбаган адам Ислам аалымы эмес. Башка бир хадисте: **“Дүйнөлүк жыйноо үчүн илим**

3 Фарсча “Рияд-ун Насыхин” китебин Мухаммед Небхами 835-хижри жылы жазган. 1313-ж. Бомбейде басылып, 1994-ж. Хакикат Китеп Үйү тарабынан экинчи басмасы басылган.

4 “Мирсад-ул-ибад” автору Нажмуддин Абу Бакр Рази, 654-ж. кайтыш болгон.

үйрөнгөн адам дүйнөдө байлыкка жана мансапка кол жеткизет. Акыретте болсо тапканы жалгыз Тозоктун оту гана болот”, - деп айтылды. Мындай илимдин пайдасы жок. Мындай илимден качуу керек. Анткени, хадис-и шарифте: **“Эй Раббим! Мени пайдасыз илимден корго!”** - деп айтылды. Бир мусулмандын үйрөнүүсү зарыл болгон илимдер “Ислам илимдери” деп аталат. Ислам илимдери да эки бөлүмдөн турат. “Дин илимдери” жана “Табият таануу илимдери”. Динде реформаторлор дин илимдерин “Схоластик илимдер”, табият таануу илимдерин болсо “Рационал илимдер” деп аташууда. Пайдасыз илим эки түрдүү болот: Биринчиси - жогоруда билдирилген Тозоктук болгондордун үйрөнгөн диний илимдери. Экинчиси – дин илимдери менен бирге болбогон табият таануу илимдери. [Байыркы Римдиктердин яхудилерди арстандардын арасына таштап, кылган зулумдуктары жана орто кылымдарда христиандардын кресттик жортуулдары аркылуу Палестинада мусулмандарга каршы жасаган коркунучтуу чабуулдары жана Гитлердин Европадагы жана Орус, Кытай коммунисттеринин Азияда миллиондогон адамдардын өмүрүн кыйган ядролук куралдары, англистердин элдерди алдап, тууганды тууганга каршы уруштурган чабуулдары, булардын бардыгы ошол табият таануу илимдеринин жардамы менен жасалды.] Аллаху таала табият таануу илимдеринде илгерилеген мындай канкор адамзат душмандарын эшектерге окшотууда, “Алар - Тоорат [жана Инжил] жүктөлгөн эшек сыяктуу”, - деп айтууда. Ислам ахлагынан кабары болбогон бул заалым илимпоздор Хак жолунда эмес. Хак таала булардан ыраазы эмес. [“Кунуз-уд-дакаик” китебиндеги хадис-и шарифте: **“Эң жакшыңар - Куранды үйрөнгөн жана үйрөткөнүңөр”,** - деп айтылды.] “Мишкат” китебинде мындай деп айтылган: **“Ар бир мусулман эркек менен аялдын Ислам илимдерин үйрөнүүсү фарз”.** Бул хадис-и шариф Аллаху тааланын ыраазычылыгына ылайык болгон илимдерди үйрөнүүнү буйрук кылууда. Ылайыктуу болбогон адамдарга илим үйрөтүү чочконун моюнуна алтын жана бермет боо тагуу сыяктуу.

[Түркия газетасынын 12 июнь 1995-жылындагы календарында жазылган хадис-и шарифте: **“Кыямат жакындаганда чыныгы дин илимдери азаят. Сабатсыз дин адамдары өздөрүнүн жеке**

көз караштары менен фатва берип, адамдарды туура жолдон адаштырат”, - деп билдирилген.] Бир хадис-и шарифте мындай деп айтылды: **“Бир заман келет, адамдар дин адамынан көчөдө кезиктирген эшектин өлүгүнөн качкандай качышат.”** Бул абал адамдардын абалдарынын бузук, жийиркеничтүү боло тургандыгын кабар берүүдө. Анткени, илимге Аллаху таала кадыр берүүдө. Бирок, дүнүйөгө табынган акмактар, бала кезинде эне-атасынан тарбия албаган, мектепке барбаган, чоңойгондо да чыныгы дин аалымынын сухбатына катышуу же алардын китептерин окуу аброюна ээ боло алышкан эмес. Андайлар карманган диндеринин ката болуп калуусунан коркпойт жана чыныгы дин аалымдарынын китептеринен окуп үйрөнүшпөйт. Алардын бир гана оюу – акча, мал-мүлк жыйноо жана мансапка кол жеткизүү. Алар мүлктүн адалдан же арамдан келгенине маани беришпейт. Дурусту жаңылыштан ажыратышпайт. Илимдин жана чыныгы дин аалымдарынын кадыр-баркын билишпейт. Чыныгы дин адамдарынын вааздары, китептери алардын көзүндө мал базарында жыпар жыттуу атырлар сата турган жана сокурларга күзгү сата турган адам сыяктуу. Абу Лахаб сыяктуу адамга “Таха” сүрөсүн окуу жана көчөдөгү селсаяк кишинин чөнтөгүн баалуу таштар менен толтуруу, сокурга сүрмө белек кылуу акылдуу адамдын кыла турган нерсеси эмес. Аллаху таала мындай акылсыз адамдарга “Алар айбан сыяктуу, жада калса, андан да төмөн” деп билдирген. Анас бин Малик кабар берген хадис-и шарифте: **“Аалымга орунсуз тил тийгизген адамды Аллаху таала бардык адамдардын арасында кордоп, маскара кылат. Аалымды урматтаган адамды Аллаху таала пайгамбарлар сыяктуу азиз кылат** (кадырлайт), **абройлуу кылат”,** - деп айтылган. Бир хадис-и шарифте: **“Бир адам аалымдын добушунан жогору добуш менен сүйлөсө, Аллаху таала аны дүйнөдө жана акыретте кор кылат. Эгер өкүнүп тообо кылса кечирилет.”** Мындан белгилүү болгондой чыныгы аалымдарды урматтоо зарыл.

Саптар:
Бир тамчы суудан жаратылдың, унутпа!
Абайла, өзүңдү аалымдар менен бир тутпа!
Тыңда, бул тууралуу эмне буюрду Мустафа:

“Аалымга урмат, урмат болот мага!”

Адамды адашуудан, жаман жолдон илим жана аалымдар куткара тургандыгын жакшылап билип ал. Жол көрсөтүүчү болбосо туура жолго жетүү мүмкүн эмес. Ал үчүн, Ахли сүннөт аалымдарын, алардын жазган туура диний китептерин издеп табуу зарыл. Улуу пайгамбар Муса алейхиссалам илимдин эң жогору даражасында болушуна карабастан жана Аллаху таала менен сүйлөшүү аброюна ээ болуп, Аллаху тааланын махабат шербетинен ичкен болушуна карабастан илим үйрөнүү үчүн Хызыр алейхиссаламдын шакирти Юша алейхиссаламга келгендиги **“**Кахф**”** сүрөсүндө билдирилүүдө. Муса алейхиссалам мантык (логика) илиминин устазы болсо да Хызыр алейхиссаламдан илим үйрөнүүгө келди. Бухари тафсиринде бул тууралуу кеңири жазылган. Андай болсо эй досум! Баалуу өмүрүңдү илимден жана аалымдан да баалуу нерсе таап, ошого сарптап жатасыңбы? Динибиз илимди баалоону, аалымдарга урмат кылууну жана Аллах жолунда болгондор менен бирге болууну буйрук кылып жаткандыгын билбейсиңби? Ошондуктан, баалуу өмүрүңдү пайдасыз нерселер менен өткөрбө! Хадис-и шарифте: **“Туура илимдүү адам жана илими менен амал кылган бир аалым менен Пайгамбарлар арасында бир даража айырма бар. Бул даража пайгамбарлык даражасы болуп саналат**”, - деп айтылды. Бул бакытка жетүү үчүн илим үйрөнүүгө аракет кылуу керек.

Окуя: Имам Абу Юсуф Кадинин он беш жаштагы уулу болгон. Уулун өтө жакшы көрчү. Күтүлбөгөн жерден көз жумат. Шакиртине: “Жерге берүү ишин сизге калтырдым. Мен устазымдын сабагына бара жатам. Бүгүнкү сабакты өткөрүп албайын”, - дейт. Имамды кайтыш болгондон кийин түштө көрүшөт. Жаннатта чоң сарайдын каршысында турган эле. Ал сарайдын бийиктиги Аршка жеткен.

Бул сарай кимдики? - деп сурашканда,

Меники - деп жооп берет.

Буга кантип жеттиң? – дешкенде,

Илимге жана илим үйрөнүүгө, үйрөтүүгө махабатым менен – деп буюрду. Эй, бир тууганым! Дүнүйөдө жана акыретте азиз болуу үчүн

илим үйрөн!

Окуя: Бул пенденин устазынын балдарынын эң улуусу такыбаалуу жана аалым эле.[5] Кайтыш болуп жатканда атасы жаздыгынын жанында болот. Көз жумганда үстүн жабат. Медресеге келип бир жүз хадис сабагын берет. Кийин медреседен чыгып жаназа ишине киришет. Тоолордон, туш-тараптан келген бир үн: "Уулумдун ажалы келди. Кайтыш болду. Бул иш Аллаху тааланын ыраазылыгы менен болгондугу үчүн мен дагы ыраазы болдум. Башка чара билбейм. Аллаху таала берген каза жана буйругу ушундай болду", - деп жаткан эле. Хассан бин Атыййенин "радыйаллаху анх" риваят кылган хадис-и шарифте: "Аалымдын өлүмүнө кайгырбаган адам – мунафык. Адамдар үчүн бир аалымдын өлүмүнөн дагы чоң кайгы жок. Бир аалым өлгөндө асман жана асманда болгондор жетимиш күн ыйлашат", - деп буюрулган. Чыныгы аалым кайтыш болгондо динде бир жара ачылып, кыяматка чейин жабылбайт. Башка дагы бир хадис-и шарифте: **"Бир адам же аалым болот, же болбосо илим үйрөнүп жаткан шакирт болот. Же болбосо буларды жакшы көрөт. Бул үчөөнөн башкалары** малканада учуп жүргөн чымындар сыяктуу", - деп буюрулган. Бул төртүнчү даражадагы адам болуп калбоого аракет кылгыла!

Саптар:

Адамды Жаханнамдан куткарган – илим.
Эч ким сенден ала албай турган нерсе – илим.
Илимден башканы сураба,
Дүнүйөдө жана акыретте максатка жеткирген – илим!

Белдежи фатваларында айтылгандай Имам Садр-уш-шахид[6] мындай дейт: **"Чыныгы аалымды мазактаган адамдын аялы бошойт".** Бир аалымды акмак, сабатсыз, доңуз, эшек деген адам жазаланат. Акарат кылып айта турган болсо капыр болот, аялы бош болот. Имам Мухаммед буюргандай куфурга себеп болгон ар бир сөздү сүйлөө да мына ушундай. Илимге жана аалымдарга акарат кылган капыр болот. Аллаху таала бардыгыбызга пайдалуу илим насип кылсын. Пайдасы болбогондон сактасын. Пайдасы болгон

---

5 Бул - Рияд-ун-насыхин китебинин автору Мевлана Мухаммед Ребхами. Мунун устазы Алламе Мухаммед Желал Кайини Сумме Хирави болгон.

6 Садр-уш шахид Хусамиддин Омар 536-ж. Самаркандда шейит болгон.

илим Расулуллахтан келген илим болуп саналат. Бул илимдер Ахли сүннөт аалымдарынын китептеринде жазылган.

ТАЗАЛЛУЛ
(Өзүн төмөнсүнтүү)

13 – Тавадунун (карапайымдыктын) чегинен ашуусу **"**Тазаллул**",** өзүн кор көрсөтүү деп аталат. Тазаллул арам. Башка арамдарда болгондой эле бул дагы зарыл болгон абалда жаиз болот. Динин, малы-жанын, намысын коргоо, заалымдан кутулуу **"**Зарурат**"** болот. Машакаттуу абал болгондо жеңилдик издөөгө болот.

Тазаллул жаман мүнөздөрдөн болуп саналат. Бир аалымдын жанына өтүкчү келсе, аалым туруп ордуна аны отургузса жана кетип жатканда эшикке чейин аны узатып барып өтүктөрүн алдына койуусу тазаллулга мисал боло алат. Мунун ордуна жөн эле өйдө туруп кийин отурганда, бул жерге отуруңуз деп жер көрсөткөндө жана ал-ахыбалын, эмне себеп менен келгендигин сураганда, суроолоруна жылуу маанай менен жооп бергенде, чакырган болсо чакырыгын кабыл кылганда, бир кыйынчылыгы болсо аны чече тургандай бир нерсе кылганда таваду (жөнөкөйлүк) көрсөткөн болмок. Хадис-и шарифте: **"Дин бир тууганын кыйынчылыктан куткарган адамга** [нафил] **ажылык жана умра сообу берилет", -** деп айтылды. Хазрети Хасан "радыйаллаху таала анх" Сабит Бенаниден "рахима-хуллаху таала" кандайдыр бир муктаждыгын орундоону суранат. Мечитте итикаф кылып жатам, башка убакта кылайын дегенде дин бир тууганын муктаждыгын аткаруу үчүн баруунун [нафил] ажылык сообунан да жакшыраак экендигин билбейсиңби деди. Байлык-бийлик ээлери муктаж болгондорго жана устаздардын шакирттерине мүмкүнчүлүгү, мал-байлыгы менен жардам кылууларынын чоң сооп болуусу бул хадис-и шарифке таянууда. Нафакасы, б.а., бир күндүк тамак-ашы бар болгон адамдын кайырчылап тиленүүсү тазаллул болот, арам болот. Мунун бир күндүк нафакасы жок башка бир адам үчүн же болбосо карызы бар адам үчүн жардам чогултуусу тазаллул болбойт. Чоң белек алуу үчүн аз бир нерсени белекке берүү да тазаллул болот. Аяти карима мындай белек берүүгө тыюу салууда. Алынган белекке жооп катары андан көп берүү абзал. Бирок, бергенинен көбүрөөк алуу үчүн

белек берүүгө болбойт. Чакырылбастан конокко баруу да тазаллул болот. Хадис-и шарифте: **“Чакырылган жерге барбоо күнөө. Чакырылбаган жерге баруу уурулук кылуу болот”, -** деп айтылды. Нике кыйдырып жаткан адам чакырса, эгер ал жерде арам нерсе болбосо чакырыгына баруу важиб болот. Башка чакырыктарга баруу сүннөт. Рия жана мактануу үчүн чакырган болсо андай чакырыктарга барууга болбойт. Бир пайда көрүү үчүн бийлик адамдары менен, соттор менен, байлар менен достук куруу тезеллул болот. Зарыл жагдайларда буларды кылууга уруксат бар экендиги жогоруда билдирилген. Мындай адамдар менен жолуккан кезде жана аларга салам берип жатканда ийилүү, сажда кылуу тезеллул болот. Өтө чоң күнөө. Ибадат үчүн ийиле турган болсо куфур болот. Яхудилердин салам берүүлөрүнө окшогондук болот. [Факир деген сөз муктаж (кедей) дегенди билдирет. Исламиятта курмандык нисабы өлчөмүндө малы болбогон адам **“Кедей”** болуп саналат. Расулуллахтын “саллаллаху алейхи ва саллам” Аллаху тааладан сураган жана мактанган факирлик ар качан, ар иште Аллаху таалага муктаж экендигин билүү болуп саналат. Абдуллах Дехлеви “рахиме-хуллаху таала” “Дурр-уль-меариф” аттуу китебинде: “Тасаввуфта факир - бул мураты жок, б.а., Аллаху тааланын ыраазылыгынан башка тилеги болбогон дегенди түшүндүрөт”, - деп буюрган. Мындай адам нафакасы болбогондо сабыр жана канаат кылат. Аллаху тааланын жазганына, бергенине ыраазы болот. Аллаху таала буйрук кылгандыгы үчүн ырыскысын табуу үчүн эмгектенет. Иштеп жатканда ибадаттарын таштабайт жана арам иш кылбайт. Акча табууда да, тапканын сарптоодо да Исламиятка баш ийет. Мындай адамга байлык да, кедейлик да пайдалуу болот. Дүнүйө жана акырет бактысына жетүүгө себепчи болот. Бирок, напсине жетеленип, сабыр жана канаат кылбаган адам Аллаху тааланын каза жана тагдырына ыраазы болбойт. Кедей болсо аз бердиң деп каршы чыгат. Бай болсо ага тойбой дагы каалайт. Тапканын арамдарга жумшайт. Байлыгы да, кедейлиги да дүнүйөдө жана акыретте азап тартуусуна себеп болот.]

Ар кесипти жана сооданы аркалоо, айлыкка мубах болгон иштерди кылуу, мисалы, чабан болуу, дыйканчылык кылуу, курулуштарда иштөө жана арабакеч болуп эмгектенүү тазаллул эмес. Пайгамбарлар “алейхимуссалавату ваттаслимат” жана Олуялар “рахима-хумуллаху

таала” да буларды кылышкан. Өзүнүн жана бала-чакасынын нафакасын даярдоо үчүн эмгектенүү фарз. Башкаларга жардам үчүн ар түрдүү иште эмгектенип дагы көбүрөөк акча табуу мубах болуп эсептелет. Идрис алейхиссалам тикмечилик кылчу. Давуд алейхиссалам темирчилик менен алектенчү. Ибрахим алейхиссалам чарбачылык жана кездеме соодасы менен эмгектенчү. Эң биринчи болуп кездеме токуган адам – Адам алейхиссалам. [Дин душмандары алгачкы адамдардын өсүмдүк жалбырак менен кийинишкендигин, үңкүрлөрдө жашашкандыгын жазышкан. Булардын эч бир далилдери жок.] Иса алейхиссалам өтүкчүлүк кылган. Нух алейхиссалам жыгаччылык, Салих алейхиссалам теричилик менен эмгектенген. Пайгамбарлардын көбү “алейхимуссалавату ваттаслимат” чабандык кылышкан. Хадис-и шарифте: **“Үйүнүн муктаждыктарын алып келүү текеберсиздиктин белгиси”, -** деп айтылды. Расулуллах “саллаллаху алейхи ва саллам” мал-оокат саткан жана сатып алган. Сатып алгандары көбүрөөк болгон. Эмгек акысына иштеген жана адам иштеткен. Башкалар менен орток иш кылган. Башка бирине өкүл болгон жана өкүл кылган. Хадия берген жана алган. Аманатка мал алган. Вакф кылган. Дүнүйөлүк иш үчүн эч кимге ачууланган эмес, таарынта турчу сөз айткан эмес. Ант кылган жана кылдырган. Ант берген нерселерин аткарган жана аткарбаганда каффарат бергени да болгон. Латифе (тамаша) кылган жана айткан, тамашалары дайыма чындыкка шай жана пайдалуу болгон. Жогоруда саналган нерселерди кылуудан тартынуу, уялуу текебер болот. Көп адамдар ушул жерде жаңылышат. Таваду менен тазаллулду бири-бири менен алмаштырып алышат. Напси бул жерде көп адамды алдайт.

Кел, эй, чет жерде туткун болуп калган инсан.
Кел, эй, дүнүйөгө малынып гафил богон инсан!
Көз ач, айлананы кара, канча бектер келди кетти.
Кандай мажнун бул фаниге көңүл байлап турган инсан!
Капаста булбулга шекер беришет, бирок, эч токтобойт.
Кызык, неге турат бул зынданга кирген инсан!
Эсиңди жый, мындай нерсе колдо барда.
Чексиз азап тартат “Койсоңчу сен” деген инсан!

УЖБ
(Кылган жакшылыктарын жактыруу)

14 – Жаман мүнөздөрдүн он төртүнчүсү – ужб. Ужб – бул кылган ибадаттарын, жакшылыктарын жактырып, ага мактануу болуп эсептелет. Кылган ибадат жана жакшылыктарынын кадырын билип, буларды колдон чыгарып алууну ойлоп коркуу ужб болбойт. Же болбосо, булардын Аллаху тааладан келген жакшылык экендигин ойлоп кубануу да ужб болбойт. Булардын Аллаху тааладан келген жакшылык экендигин ойлонбостон өзүм кылдым, өзүм таптым деп кубануу өзүн жакшы көргөндүк, ужб болот. Ужбдун антоними **“**Миннет**”** деп аталат. Миннет – жакшылыкка өз колу менен, өз эмгеги менен жетпегендигин, Аллаху тааланын жакшылыгы экендигин ойлонуу болуп саналат. Ушундайча ойлонуу ужб болуп калуу коркунучу болгон кезде фарз болот. Башка мезгилде мустахаб болуп саналат. Адамды ужбга тарткан себептердин башында сабатсыздык жана гафлет болууда. Бул ужбдан кутулуу үчүн бардык нерсенин Аллаху тааланын каалоосу менен болгондугун жана акыл, илим, ибадат кылуу, мал-оокат, байлык-бийлик сыяктуу баалуу жакшылыктардын Аллаху тааланын лутуфу жана жакшылыгы экендигин ойлоо керек. **“**Нимат**”** (жакшылык) – адамга пайдалуу болгон, таттуу сезилген нерсе дегенди билдирет. Бардык жакшылыктарды жиберген – Аллаху таала. Андан башка жаратуучу жана жиберүүчү жок. Асхаб-ы кирамдын кээ бирлери “радыйаллаху таала анхум эжмаин” Хунейн газаватында аскерлердин көптүгүн көрүп эми биз эч жеңилбейбиз дешти. Бул сөздөр Расулуллахтын “саллаллаху алейхи ва саллам” кулагына келгенде капаланды. Ушул үчүн Аллаху тааланын жардамы келбей жеңилүү башталат. Кийин, Женаб-ы Хак мээримдүүлүк кылып жеңиш насип кылды. Давуд алейхиссалам дуба кылып жатып: “Йа, Рабби! Балдарыман бир канчасынын намаз кылбаган бир дагы түн жок жана орозо кармабаган эч бир күн болгон эмес”, - деген эле. Буга жооп катары Аллаху таала: **“Мен каалабаганымда, кубат жана мүмкүнчүлүк бербегенимде булардын эч бири кылынмак эмес”,** - деп буюрду. Давуд алейхиссаламдын бул сөзү гайрат-и илахиге тийип, тарых китептеринде жазылган кыйынчылыктардын башына

келүүсүнө себеп болду. Текеберге себеп болгон нерселерди жогоруда билдирген элек. Булар ужбга да себеп болот. Аллаху тааланын жакшылыктарына шүгүр кылуу да чоң жакшылык болуп саналат.

Ужбдун зыяндары, апааттары көп: Текеберге себеп болот. Күнөөлөрдү унутууга себеп болот. Күнөө көңүлдү карайтат. Күнөөлөрүн эстеген адам ибадаттарын жогору көрбөйт. Ибадат кылуу дагы Аллаху тааланын лутуфу, жакшылыгы экендигин ойлонот. Ужбга чалдыккан адам Аллаху тааланын мээримин жана азабын да унутат. Башкалардан пайдалануудан да куру калат. Эч ким менен кеңешпейт.

Хадис-и шарифте: **“Үч нерсе адамды азапка сүйрөйт: Бухл, хева жана ужб.”** Бухл ээси, б.а., сараң адам Аллахка жана пенделерине карата акыларын жана вазыйпаларын өтөөдөн куру калат. Хевасына, б.а., напсинин кумарына жетеленген жана ужб ээси болгон, напсисин жактырган адам сөзсүз балээге дуушар болот. Имам Мухаммед Газали “рахима-хуллаху таала”: “Бардык жамандыктардын булагы үчөө: Көралбастык, рия, ужб. Көңүлүңдү булардан тазалоого аракет кыл!” – деп буюрган. Ужб ээси дайыма мен дейт. Жыйналыштарда алдыда болууну каалайт. Ар сөзүнүн кабыл кылынуусун каалайт.

Хадис-и шарифте: **“Күнөө кылбасаңар андан да чоң күнөөгө түшө турганыңардан корком. Ал болсо – ужб”** – деп айтылды. буюрулду. Күнөө кылган адам башын бүгүп жүрөт. Тообо кылышы мүмкүн. Ужбга чалдыгып өзүн өзү жактырган адам илими жана амалы менен мактанат. Эгоист болот. Тообо кылуусу кыйын болот. Күнөө кылгандардын сыздоолору Аллаху таалага таспих кылгандардын мактануусунан жакшыраак. Ужбдун эң жаманы каталарын, напсинин хевасын жактыруу болуп саналат. Дайыма напсине баш ийет. Насыят кабыл кылбайт. Башкаларды сабатсыз деп ойлойт. Чындыгында, ал адамдын өзү сабатсыз. Бидат ээлери, мазхабсыздар мына ушундай болушат. Бузук, адашкан ишенимдерин жана амалдарын туура жана жакшы деп эсептеп, буларга бекем карманып алышкан. Мындай ужбдун дарысын табуу өтө кыйын. Маида сүрөсүнүн **“Өзүңөрдү карагыла. Өзүңөр туура жолдо болсоңор башкалардын адаштыруусу силерге зыян бербейт!”** деген жүз сегизинчи аяти каримасынын маанисин Расулуллахтан сурашат. Жообунда: **“Исламияттын буйруктарын билдиргиле жана тыюу салган нерселерин айткыла! Бир адам ужб кылып, силерди тыңдабаса өз абалыңарга карагыла”,** - деп

буюрду. Ужб оорусу менен ооругандардын дарыларын даярдаган аалымдар – Ахли сүннөт аалымдары болуп эсептелет. Бирок, бул оорулуулар ооруларын билбегендиги, өздөрүн сообуз деп эсептегендиги үчүн бул табыптардын насыяттарын, илимдерин кабыл кылышпайт, кыйынчылыкта калышат. Чындыгында, бул аалымдар Расулуллахтан "саллаллаху алейхи ва саллам" алган дарыларды эч өзгөртпөстөн, бузбастан сунууда. Сабатсыздар, акмактар бул дарыларды алар жасашты деп ойлошот. Туура жолдо экендиктерин ойлоп, өздөрүн жакшы көрүшөт.

ХАСЕД
(Көралбастык)

15 – Жаман мүнөздөрдүн он бешинчиси – хасед. Хасед кызгануу, көралбастык дегенди билдирет. Көралбай жүргөн адамдан Аллаху таала ал адамга берген жакшылыктардын кетүүсүн каалайт. Пайдалуу эмес зыяндуу болгон бир нерсенин андан кетүүсүн каалоо көралбастык болбойт, **"**Гайрет**"** болот. Илимин мал-оокат табуу, күнөө кылуу үчүн колдонгон дин адамынан илимдин кетүүсүн каалоо гайрет болот. Мал-оокатын арамда, зулумдукта, Исламды жыгууда, бидаттарды жана күнөөлөрдү колдонгондун мал-оокатынын жок болуусун каалоо дагы көралбастык эмес дин гайрети болот. Бир адамдын көңүлүндө көралбастык болсо, бирок, өзү буга капаланып муну каалабай турган болсо бул күнөө болбойт. Көңүлдө болгон ой-санаа күнөө болуп эсептелбейт. Бул ойдун көңүлгө келүүсү адамдын колунда эмес. Көңүлүндө көралбастык бар экендигине кайгырбаса же өзү каалап көралбастык кыла турган болсо күнөө жана арам болот. Бул көралбастыгын сөзү жана аракети менен билдире турган болсо андан да чоң күнөө болот. Хадис-и шарифте: **"Адам үч нерседен кутула албайт: Суи зан, тайере, көралбастык. Суи зан кылганда буга ылайык мамиле кылбагыла. Ийгиликсиз деп ойлогон нерсени Аллахка тобокел кылып аткаргыла. Көралбастык кылган адамыңызды эч таарынтпагыла!"** – деп айтылды. Тайере – бул ийгиликсиздикке ишенүү дегенди түшүндүрөт. Суи зан – бир адам тууралуу жаман ойдо болуу дегенди түшүндүрөт. Бул хадис-и шарифте белгилүү болгондой көңүлдө көралбастык пайда болуусу

арам эмес. Мындан ыраазы болуу, дагы да каалоо арам болот. Хадикада: Көңүлгө келген ой беш даражада болот: Биринчиси көңүлдө турбайт, чыгарылат. Бул “Хажис” деп аталат. Экинчиси көңүлдө белгилүү бир убакытка турат. Бул “Хатыр” деп аталат. Үчүнчү кылып же кылбоодо эки анжы болот. Бул “Хадис-ун-нафс” деп аталат. Төртүнчү даражада кылынуусун тандоо керек. Бул “Хемм” деп аталат. Бешинчи даражада бул тандоо кубаттанып, чечим чыгарат. Бул “азм” жана “жезм” деп аталат. Биринчи үч даражаны периштелер жазбайт. Хемм менен хасене болсо жазылат. Сеййие болсо эгер андан баш тартса сооп жазылат. Азм кылына турган болсо бир күнөө жазылат. Кылбай турган болсо бул да кечирилет. Хадис-и шарифте: **“Көңүлгө келген жаман нерсе айтылбаса жана буга шай аракет болбосо кечирилет”, -** деп айтылды. Адамдын көңүлүнө куфур же бидат ишеними бар бир ой келгенде буга кайгырып мындан дароо баш тартса бул кыска ой куфур болбойт. Бирок, бир нече жылдан кийин капыр болууга чечим кылса, жада калса, мунун бир шартка байласа да чечим чыгарар замат капыр болот. Бир нече жылдардан кийин бир капыр менен үйлөнүүгө чечим чыгарган аял да мына ушундай болот.

[Арам иш кылуунун күнөөсү кылууга чечим чыгаруудан да чоң. “Харам” – бул Аллаху таала тыюу салган нерсе. Күнөө “исм” деп аталат. Б.а., арам иш кылганга жооп катары бериле турган жаза дегенди билдирет. Күнөө кылуу деген сөз жаза жана азап кылынуусуна себеп боло турган бир нерсени кылуу арам иш кылуу дегенди билдирет. “Сооп” жакшылык жана ибадат кылган адамга акыретте бериле турчу сыйлык деген маанини билдирет. Аллаху таала дүнүйөдө жакшылык жана ибадат кылгандарга акыретте сооп бере тургандыгын убада кылган. Жакшылык жана ибадат кылгандарга акыретте сооп берилүүсү важиб жана зарыл эмес. Аллаху таала лутуф жана мээримдүүлүк кылып буларга акыретте сооп бериле тургандыгын убада кылган. Аллаху таала убадасынан кайтпайт, сөзсүз кылат.]

Хадис-и шарифте: **“Киши арам иш кылууну көңүлүнөн өткөрүп, Аллаху тааладан коркуп аны аткарбаса эч күнөө жазылбайт. Арам ишти кылар замат бир күнөө жазылат”, -** деп айтылды.

Капыр [Аллахка душман] болууга жана бидат ээси болууга ниет кылуу арам. Ошол заматта болот. Себеби, бул эки ниеттин

өздөрү жаман. Өздөрү арам. Арам кылууну ойлонуу болсо арамга себеп болгондугу үчүн жаман. Ойлонуунун өзү жаман эмес, муну кылуу, аткаруу жаман. Жамандыкты кылбаганча арамдыктын жана күнөөнүн кетүүсү Аллаху тааланын мээриминен жана Мухаммед алейхиссаламдын урматына бул илахи мээрим анын үммөтүнө тийиштүү болгон.

Адам бир адамда болгон жакшылыктын ал адамдан кетүүсүн каалабастан анын өзүндө да болуусун кааласа көралбастык болбойт. Бул **"**Гыбта**"** деп аталат (б.а., суктануу). Гыбта жакшы мүнөз болуп саналат. Ислам өкүмдөрүн, фарздарды аткарууга жана арамдардан сактанууга көңүл бурган салих адамды гыпта кылуу, б.а., ошол адамдай болууну каалоо важиб. Дүнүйөлүк мал-мүлк үчүн гыпта кылуу танзихен макрух болот.

Хадис-и шарифте: **"Аллаху таала момун кулуна гайрат кылат** (кызганат)**. Момун да момунга гайрат кылат", -** деп айтылды. Аллаху таала бул гайратынан улам фухушту (никесиз мамиледе болууну) арам кылган. Аллаху таала: **"Эй Адам уулдары! Силерди өзүм үчүн жараттым. Бардык нерсени да силер үчүн жараттым. Сен үчүн жаратканларым сени өзүм үчүн жаратылгандан кайтарып гафил жана алагды кылбасын", -** деп буюрууда. Башка бир хадиси шарифте: **"Сени өзүм үчүн жараттым. Башка нерселер менен алектенбе! Ырыскыңа кепилмин, өзүңдү капалантпа!"** – деп айтылган. Юсуф алейхиссаламдын "Султандын жанында менин атымды айт!" деп айтуусу Аллаху тааланын гайратына тийип, жылдар бою зынданда калуусуна себеп болду. Ибрахим алейхиссаламдын уулу Исмаилдин дүнүйөгө келүүсүнө кубануусу Аллаху тааланын гайратына тийип муну курмандык чалуусу буйрук кылынган. Аллаху таала сүйгөн адамдарга, кээ бир Олуяларга ушундай гайрат кылгандыгы көрүлгөн. "Гайрат" - бул биринде болгон акыга анын башка бирин орток кылуусун каалабоо болуп саналат. Аллаху тааланын гайрат кылуусу кулунун жаман нерсе кылуусуна ыраазы болбоосу болуп эсептелет. Кулдун милдети каалаганын кылуу эмес. Ага кулдук кылуу болуп саналат. Анын буйруктарына жана тыюларына баш ийүү болуп саналат. Ар каалаганын аткаруу бир гана Аллаху таалага тийиштүү. Бир гана Анын акысы бар. Пенденин өз каалаганын кылуусу, күнөө

кылуусу Аллаху тааланын акысына орток болгондук болот. Момун күнөө кылууда өзүнө гайрат кылуусу керек. Бул дагы күнөө кылып жатканда толкундануусу, жүрөгүнүн согуусу, кысылуусу менен болот. Момундун көңүлү - Аллаху тааланын үйү жана жакшы мүнөздөрдүн орду. Көңүлүндө жаман ойлорго орун берүү жамандарды жакшыларга орток кылгандык болот. Көңүлдүн буга ыраазы болбоосу, чырпынып ага тоскоолдук кылуусу гайрат болот. Ансардын башчысы болгон Саад бин Убаде "радыйаллаху таала анх": "Йа, Расулуллах "саллаллаху таала алейхи ва саллам"! Аялымды чоочун эркек менен бир төшөктө көрсөм төрт күбө көрмөйүнчө өлтүрө албаймбы?" – дегенде: **"**Ооба, өлтүрө албайсың**",** – деп буюрду. Саад буга жооп катары төрт күбө керек болсо да буга чыдай албайм. Дароо өлтүрөм дегенде, Расулаллах "саллаллаху алейхи ва саллам": **"Башчыңардын сөзүн уккула, ал өтө гайраттуу. Мен андан да көп гайраттуумун. Аллаху таала менден да гайраттуу",** - деп буюрду. Б.а., мындай гайрат болбойт. Мен андан да гайраттуу болсом да Исламияттын чегинен чыкпайм. Аллаху таала баарынан гайраттуу болсо да бул фухуштун жазасын дароо бербейт дегиси келди. Сааддын акылуу болгон жазаны берүүдө ашыкпоосуна ишарат кылды. Арам кылып жатканда көргөн ар бир мусулмандын тазир жазасын кылуусу керек. Көргөндөрдүн ишти кылгандан кийин кылууга болбойт. Бул учурда бир гана өкмөттүн жана соттун муну орундоолору керек болот. Зина кылып жатканын көрүп өлтүргөн адам сотто төрт күбөнү көрсөтүүсү керек. Бир гана ант ичүүсү кабыл болбойт. Төрт күбө алып келе албаса киши өлтүргөн болуп соттолот.

Аялдын ортогуна (б.а., байбиче менен токолдун бири-бирине) гайрат көрсөтүүсү жаиз эмес. Расулаллах "саллаллаху алейхи ва саллам" бир түнү Хазрети Аишанын бөлмөсүнөн чыкты. Хазрети Аиша аялдарынын биринин жанына баратат деп ойлоп гайрат кылды. Расулаллах "саллаллаху алейхи ва саллам" келип анын капа болгондугун түшүнүп: **"Кызгандыңбы?"** – деп сурады. "Мен сыяктуу бир бечара Сен сыяктуу жаратылгандардын эң жогорусу, эң мээримдүүсү болгон бир зат үчүн кызганбай коймокпу", - деди. Буга жооп кылып: **"Шайтандын васвасасына берилипсиң"**, - деди. "Менин жанымда шайтан барбы? Йа, Расулаллах!" – дегенде: **"Ооба,**

бар", - деди. "Эй, Аллахтын Расулу! Сиздин жаныңызда да барбы?" – дегенде: **"Ооба, менин жанымда да бар. Бирок, Аллаху таала мени анын васвасасынан коргоодо", -** деди. Б.а., менин шайтаным мусулман болгон. Мага жакшы нерселерди эскертет. Бир хадис-и шарифте: **"Аллаху таала эч кимге бербеген эки жакшылыгын мага берди: Шайтаным капыр эле. Аны мусулман кылды. Исламиятты жаюда бардык жубайларымды мага жардамчы кылды", -** деп айтылды. Адам алейхиссаламдын шайтаны капыр эле. Жубайы Хазрети Хавва Жаннатта шайтандын ант ичүүсүнө алданып Адам алейхиссаламдын ката кылуусуна себеп болду.

Адамдардын Аллаху таалага гайрат кылуулары арам кылынуусун каалабоо менен болот.

Көралбастыктын карама-каршысы "Насыят" кылуу болуп саналат. Аллаху тааланын бир адамга берген жакшылыгынын ал адамда калып, динине жана дүнүйөсүнө пайдалуу болуусун калоо дегендик. Насыят кылуу бардык мусулмандарга важиб. Хадис-и шарифте: **"Жакшылыкка себеп болгонго муну кылуунун сообунчалык сооп берилет"** жана **"Өзүнө каалаган нерсени дин бир тууганы үчүн да каалабаган адам ыйман келтирген болбойт"** жана **"Диндин негизи - насыят", -** деп айтылды. Насыят айтуу бул Аллаху тааланын бар экендигин, бир экендигин, бардык кемал жана жемал сыпаттарынын Анда болгондугун, Ага ылайык болбогон сыпаттардын, кемчиликтердин Анда жок экендигин, калыс ниет менен Ага ибадат кылуу керек экендигин, күчүнүн жетишинче Анын ыраазылыгын алууга аракет кылуусун, Ага каршы чыкпоону, Анын досторун жакшы көрүп, душмандарына да каршы туруусун, Ага баш ийгендерди сүйүүнү жана каршы чыккандарды сүйбөөнү, жакшылыктарын саноону жана буга шүгүр кылууну, бардык махлуктарына мээримдүүлүк кылууну, Анда болбогон сыпаттарды Ага карата айтпоону билдирүү Аллаху таала үчүн насыят кылгандык болот. Шүгүр кылуу – бул Аллаху таала жиберген жакшылыктарды Исламиятка ылайык колдонуу болуп саналат. Курани каримде билдирилгендерге ишенүүнү, буйрук кылынгандарды аткарууну, өз акыл, көз карашы менен ойдон чыгарып котормо жасабоону, Ал тууралуу көп жана туура окуу, Ага дааратсыз кол тийгизүү жаиз эмес

экендигин адамдарга билдирүү Курани карим үчүн насыят кылуу болуп саналат. Мухаммед алейхиссалам билдирген нерселердин бардыгына ынануу керек экендигин, Ага жана ысымына урмат кылууну, Анын сүннөттөрүн аткаруу жана аларды жайылтууну, Анын көркөм ахлагы менен ахлактанууну, Аалин, Асхабын жана үммөтүн сүйүүнү билдирүү Расулуллах “саллаллаху таала алейхи ва саллам” үчүн насыят кылуу болуп саналат. Ага урмат көрсөткөн, Анын динин коргогон, Анын динин кармануууда, ибадат кылууда өздөрүнө эркиндик берген өкмөттөргө жардам кылуу, аларга туураны билдирүү, мусулмандардын укуктарын сактоону билдирүү, аларга көтөрүлүш кылбоо, мыйзамдарга каршы чыкпоо, алардын Исламиятка жана адамдарга кызмат кылуулары үчүн дуба кылуу, аркаларында намаз окуу, капырлар менен жихадда мал-жан жана дуба менен аларга жардам берүүгө жүгүрүү, зекет жана салыктарды төлөө, курал менен эч кимге кол салбоо, зулумдук жана адилетсиздик кылганда да аларга каршы чыкпай таттуу сөз мамиле менен аларды туура жолго, адилетке алып келүү, аларга кошоматтык кылбоо, туура жолдон айрылууларына себеп болбоо, өкмөт адамдарына каршы чыкпоо керек экендигин бардык адамдарга билдирүү жана Ахли сүннөт аалымдарынын “рахметуллахи таала алейхим ажмаин” фыкх китептерине, илмихал китептерине жана ахлак китептерине баш ийүүнү билдирүү мамлекет үчүн насыят кылгандык болот. Адамдарга дүнүйөдө жана акыретте пайдалуу болгон нерселерди кылуу жана зыяндуу болгон нерселерди кылбоо керек экендигин, эч кимге кыйынчылык тарттырбоону, көңүл оорутпоону, билбегендерин үйрөнүүнү, кемчиликтерди жабууну, фарздарды буйрук кылууну, арамдардан баш тартууну, булардын бардыгын таттуу тил менен, аларга мээримдүүлүк менен билдирүүнү, кичүүлөргө мээрим, улууларга урмат кылынуусун, өздөрү үчүн каалаган нерселерди башкаларга да кылуу, өздөрүнө кылынуусун каалабаган нерселерди башкаларга да кылбоолорун, аларга дене менен, мал-оокат менен жардам кылынуусун билдирүү болсо бардык адамдар үчүн насыят кылгандык болот.

Хадис-и шарифте: **“Мусулмандарга жардам кылбаган адам алардын жакшылыктары жана ырахаттыктары үчүн эмгек кылбаган адам алардан эмес. Түнү жана күндүз Аллах жана**

Курани карим үчүн, Расулуллах үчүн, мамлекет башчысы үчүн жана да мусулмандар үчүн насыят кылбаган адам дагы булардан эмес", - деп айтылды.

Көралбастык ибадаттардын сообун кетирет. Хадис-и шарифте: **"Көралбастык кылуудан сактангыла. От отунду жок кылган сыяктуу көралбастык дагы жакшылыктарды жок кылат!"** – деп айтылды. Көралбастык кылган адам аны ушактап, кайраштырат. Анын малына-жанына кол салат. Кыямат күнү бул зулумдуктарына жооп катары бардык жакшылыктары алынып ага берилет. Хасед кылынып жаткан адамдары жакшылыктарды көргөндө дүнүйөсү азап ичинде өтөт. Уйкусу качат. Жакшылык, кайрымдуулук кылгандарга он эсе сооп берилет. Көралбастык болсо булардын тогузун жок кылат, бирөө калат. Куфурдан [Аллахка душман болуудан] башка эч бир күнөө жакшылык кылуудан тапкан сооптордун бардыгын жок кыла албайт. Күнөө экендигине ишенбестен же Исламиятка маани бербестен арам кылуу жана куфурга, муртад болууга себеп болгон иштерди кылуу сооптордун бардыгын жок кылат. Себеби, мындай иш кылган адамдар муртад болушат. Хадис-и шарифте: **"Өткөн үммөттөрдөн эки жамандык силерге жукту: Көралбастык жана кыруу. Бул сөзүм менен алардын баштарын кырышкандыгын айтайын деген жокмун. Диндеринин тамырларын кырып жок кылышкандыгын айтып жатам. Ант кылып айтам, ыйманы жок адам Жаннатка кирбейт. Бири-бириңерди жакшы көрмөйүнчө ыйманга жете албайсыңар. Бири-бириңерди жакшы көрүү үчүн көп саламдашкыла!"** – деп буюрулду.

[Саламдашуунун өтө маанилүү экендигин бул хадис-и шариф ачык көрсөтүүдө. Саламдашууну буйрук кылууда. Эки мусулман кездешкенде биринин **"Саламун алейкум"** деп айтуусу сүннөт. Экинчиси буга жооп кылып **"ва алейкум салам"** деп айтуусу фарз. Капырларга тийиштүү сөздөр менен саламдашуу жана кол, дене кыймыл-аракети менен саламдашуу жаиз эмес. Кезигишкен эки мусулман бири-биринен алыста бара жаткан болсо сөзү угулбай тургандыгын билсе айтуу менен бирге оң колду кашынын четине көтөрүүнүн да жаиз экендиги билдирилген. Капырларга карата башка сөздөр менен саламдашып, фитнага тоскоол болуу керек. Фитнаны

ойготуу – арам. Бул арамга тоскоол болуу өтө сооп иш.]

“Мусулмандар кайырлуу болот. Көралбастык кылынганда кайыр калбайт”, - деп айтылган. Башка бир хадис-и шарифте: **“Көралбастык, сөз ташуу, төлгөчүлүк кылгандар менден эмес”,** - деп айтылды. Намима – бул фитна чыгаруу, араздаштыруу үчүн адамдардын арасында сөз ташуу. Кеханет – бул билбегенин айтып мындан өкүм, маани чыгаруу дегенди билдирет. [Билинбеген нерселерди кабар берген төлгөчүлөр **“Кахин”** деп аталат. Төлгөчүлөргө ишенбөө керек.] Бул хадис-и шарифтен көралбастык кылган адамдын шапааттан куру кала тургандыгы белгилүү болууда. Б.а., шапаат суроого акысы болбойт.

Хадис-и шарифте: **“Алты адам алты нерседен эсепке тартылып махшарда азап тарткандан кийин Тозокко киришет. Мамлекет башчылары зулумдан, араптар уруулуктан, айыл башчылары текеберинен, соодагер кыянаттыктан, айылдыктар сабатсыздыктан, аалымдар көралбастыктан”,** - деп айтылды. Соода менен алектенген адам жалган сүйлөө, пайыз, соодада куулук кылуу эмне экендигин жана бул арамдардан кутулуунун чараларын үйрөнүүсү керек. Карапайым калктын, ар бир мусулмандын Ахли сүннөт итикадын жана илмихалын үйрөнүүлөрү керек. Бул хадис-и шариф көралбастыктын дин адамдарында көбүрөөк боло тургандыгынан кабар берүүдө. “Тафсир-и кабир”де мындай делет: “Көралбастык он бөлүктөн турат. Булардын тогузу дин адамдарында. Дүнүйө кыйынчылыктары он түрдүү болот. Булардын тогузу салихтерде болот. Зыллет (кордук) он бөлүктөн турат. Тогузу яхудилерде. Таваду он бөлүктөн турат. Тогузу насарада. Шахват он бөлүктөн турат. Тогузу аялдарда, бири эркектерде. Илим он бөлүктөн турат. Бири Иракта. Ыйман он бөлүктөн турат. Тогузу Йеменде. Акыл он бөлүктөн турат. Тогузу эркектерде. Жер жүзүнүн берекети он бөлүктөн турат. Тогузу Шамда.” Фахреддини Рази хазретлери бул тафсиринде өз заманында болгондорду билдирген. Расулуллах “саллаллаху таала алейхи ва саллам” дүнүйөгө келүүдөн мурда яхудилер согушка кирердин алдында: “Йа, Рабби! Жибере тургандыгыңды убада кылган жана эң көп сүйгөндүгүңдү билдирген ошол улук Пайгамбардын урматына”, - деп дуба кылышчу. Дубалары кабыл болуп Аллаху таала аларга

жардам кылчу. Расулуллах “саллаллаху алейхи ва саллам” адамдарды мусулман болууга чакырганда Аллаху таала убада кылган Пайгамбар экендигин түшүнүшөт. Бирок, көралбастык кылып, кызганып Пайгамбарга каршы чыгышты. Алардын көралбастыгы өздөрүнүн жана кыяматка чейин келе турган тукумдарынын түбөлүк азапка сүрүлүүлөрүнө себеп болду.

Аллаху таала шайтандын зыянынан сактануубузду буйрук кылгандай көралбастык кылган адамдын зыянынан да сактануубузду буйрук кылды.

Хадис-и шарифте: **“Жакшылык ээлеринен муктаждыктарыңарды жашыруун сурагыла. Себеби, жакшылык ээлерине көралбастык кылынат”, -** деп айтылды. Муктаждыктарыңардын жообу пайда болгондо көралбастыкка учурайсыңар. Сырын сактаган адам кааласа ачыкка чыгарат, көп адам айтканына өкүнөт, капа болот. Адам айта элек сөзүнүн кожоюну. Кааласа айтат, каалабаса айтпайт. Бирок, айтып койгон сөздөрүнүн туткуну болот. Кап, айтпай эле койсом болмок экен дейт. Малга, оокатка бекем болгон адамдардын көбү сырга бекем болушпайт. “Захабыңды, зихабыңды жана мазхабыңды кат!” деген сөз бар. [Захаб – алтын, зихаб – итикад, мазхаб болсо – иштеринде карманган жол дегенди түшүндүрөт.]

Көралбастык кылуу Аллаху тааланын тагдырын өзгөртө албайт. Бошко капаланган, чарчаган болот. Бекер күнөө тапкан болот. Муавия “радыйаллаху анх” уулуна насыят катары: “Көралбастыктан катуу сактан! Көралбастыктын зыяндары сенде душманыңдыкынан да мурда жана көбүрөөк пайда болот”, - деди. Суфян-ы Севри “рахметуллахи таала алейх”: “Көралбастык кылбаган адамдын акылы тунук болот”, - деген. Көралбастык кылган эч бир адам максатына жете алган эмес. Эч кимден урмат көрбөгөн. Көралбастык адамдын нервдерин бузат. Өмүрүнүн кыскаруусуна себеп болот. Эсмаи айтат: “Бир айылдык адамга жолуктум. Жүз жыйырма жашта эле. Көп жашка чыгуусунун сырын сурадым. “Себеби, эч көралбастык кылбайм”, - деди” Эбуллейс-и Самарканди “рахметуллахи таала алейх” айтат: “Үч адамдын дубасы кабыл болбойт. Арам жегендин, гыйбат кылгандын, көралбастык кылгандын.”

Ким көралбастык кылынып жаткан болсо ал андан дүнүйөдө да акыретте да мындан эч зыян көрбөйт. Адам кимди көралбастык кылса ошол адамда жакшылыктардын азайбагандыгын, тескерисинче, көбөйгөндүгүн көрүп огош бетер нерви кайнайт. Көралбастыктан кутулуу үчүн ага хадия жиберип, насыят кылып аны мактоо керек. Ага карата таваду көрсөтүү керек. Анын жакшылыгынын артуусу үчүн дуба кылуу керек.

ХЫКД
(Кекчилдик)

16 – Хыкд – калб ооруларынын он алтынчысы. Хыкд – башкасын жек көрүү, көңүлүндө ага каршы кек сактоо, душманчылык сезими. Насаат айткан адамга карата мындай кек сактоо арам. Андай адамдарга хыкд эмес, моюн сунуу зарыл. Ал Аллахтын буйругун орундады. Аны сүйүү, урматтоо зарыл. Зулумдук кылган адамга каршы хыкд арам эмес. Бирөөгө карыз берген адам кайтыш болсо, анын акы мурасчыларына төлөнбөсө Кыяматта төлөнөт. Залымды кечирүү жакшы. Ухуд согушунда Расулуллахтын "саллаллаху алейхи ва саллам" ыйык жүзү жараланып, ыйык тиши сынганда, сахабалар (радыйаллаху таала ажмаин) катуу капаланышты. Расулуллахка: "Дуба кылыңыз, Аллаху таала жазаларын берсин", - деп айтышты. Ошондо Пайгамбарыбыз: **"Наалат кылуу үчүн жиберилбедим. Кайырлуу дуба кылуу үчүн, бардык макулуктарга мээримдүүлүк кылуу үчүн жиберилдим"** жана **"Эй, Раббим! Буларга хидаят бер. Таанышпай жатат, билишпей жатат", -** деп айтты. Душмандарын кечирди. Лаанат кылбады.

Хадис-и шарифте: **"Садага берүү менен байлыгың кемип калбайт. Аллаху таала кечиргендерди кадырлайт. Аллах ыраазычылыгы үчүн кечиргендерди Аллаху таала көтөрөт", -** деп айтылды. Гүлабадий айтат: "Бул хадисте билдирилген садага фарз болгон садага. Б.а., зекет дегени. Кичи пейилдик кылган адамдын ибадаттарына көп сооп берилет. Күнөөлөрү тез кечирилет. Адамдын жаратылышында хайваний (айбандарга таандык) рухтун жана напсинин каалоолору бар. Мал-дүнүйөнү, акчаны жакшы көрөт. Каар, кекчилдик жана текебердик белгилери байкала баштайт. Бул

хадис ошол жаман мүнөздөрдүн чарасын (дабасын) билдирүүдө. Садаганы, зекетти буйрук кылууда. Кечирүү аркылуу, ачууну, кекти тазалоодо. Хадис-и шарифте кечирүү мутлак б.а., шартсыз билдирилүүдө. Мутлак болгон буйрук мукаддиятты көрсөтпөйт. Б.а., бир шартка байлабайт. Мутлак буйрук жалпы болуп, эч бир нерсеге байланыштуу болбойт. Акысын алуу мүмкүн болбосо да кечирүү жакшы болот. Мүмкүн болсо кечирүү андан да жакшы. Себеби, акысын алууга күчү жетип туруп кечирүү напсиге оор келет. Зулумдук кылганды кечирүү жумшактыктын, мээримдүүлүктүн жана эрдиктин эң жогору даражасы. Өзүнө жакшылык кылбаган адамга белек берүү да адамгерчиликтин эң жогорку даражасы болуп саналат. Жамандык кылганга жакшылык кылуу адамзаттын эң жогорку даражасы. Мындай сыпаттар душманды доско айландырат. Иса алейхиссалам айтты: "Тиш сындыргандын тиши сынат. Мурун-кулак кескендин мурду, кулагы кесилет деген болчумун. Азыр болсо жамандык кылганга каршы жамандык кылбагыла. Оң бетиңерди урганга сол бетиңерди бургула деймин". Шейх Ибнул Арабий (каддасалаллаху таала сирра-хулазиз)[7] мындай дейт: "Жамандык кылганга жакшылык кылган адам жакшылыктардын шүгүрүн орундаган болот. Жакшылык кылганга жамандык кылган адам шүгүрсүздүк кылган болот." Акысын жегенден бир гана акысын алуу, артыгы менен албоо "Интисар" болот. Кечирүү – адилеттүүлүктүн жогору даражасы, интисар болсо эң төмөнкү даражасы. Адилеттүүлүк салихтердин эң жогору даражасы. Кечирүү кээде залымдарга каршы алсыздык болуп көрүнүшү мүмкүн. Зулумдуктун артуусуна себеп болушу мүмкүн. Интисар ар дайым зулумдуктун азаюусуна, жада калса, жок болуусуна себеп болот. Мындай кездерде интисар кылуу кечирүүдөн жакшыраак, жада калса, сооп болот. Акысын артыгы менен алуу **"Жавр",** зулумдук болот. Жавр кылгандарга азап бар экендиги билдирилген. Залымды кечирген Аллаху тааланын махабатына жетет. Залымдагы акысын акысы өлчөмүндө алуу адилеттүүлүк болот. Капырларга карата адилеттүүлүк кылынат. Бирок, күчү жетип туруп кечирүү жакшы мүнөздөн болуп саналат. Расулуллах "саллаллаху алейхи ва саллам" бир адамдын залымга каргыш айтканын көргөндө: **"Интисар кылдың", -** деди. Кечиргенинде андан да жакшыраак болмок. **"Барика"** китебинин

7 Мухйиддин ибни Араби 638 [м.1240-ж] Шамда кайтыш болгон.

биринчи томунун аягындагы хадис-и шарифте: **“Ушул үч нерсе болгон адам Бейишке каалаган эшигинен кирет: Кул акысын төлөгөн, ар намаздан кийин он бир жолу Ихлас сүрөсүн окуган, катилин** (киши өлтүргүч) **кечирип өлгөн”, -** деп билдирилген. Зулкарнайн пайгамбар эмес болчу деген аалымдар мындай дейт: “Бирок, ага пайгамбарларга берилген сыпаттардын төртөөсү берилген. Булар: Күчү жетип туруп кечирчү. Убадасын орундачу. Ар дайым чындыкты айтчу. Ырыскысын бир күн мурда даярдачу эмес. Зулумдук канчалык көп болсо, аны кечирүүнүн сообу да ошончолук көп болот.

Хыкддан он бир жамандык пайда болот: Хасад, шаматат, хижр, истисар, жалган, гыйбат, сыр сактабоо, мазактоо, жамандык кылуу, акысын төлөбөө жана кечиримге тоскоол болуу.

Хыкд оорусуна чалдыккан адам жалаа жабуу, жалган айтуу, жалгандан күбө болуу жана гыйбат айтуу, сырды жаюу, таарынтуу, башка адамдын акысын жеш жана карым-катнашты үзүп коюу күнөөлөрүнө чалдыгат. **“Ушул үч нерсе болбогон адамдын бардык күнөөлөрүнүн кечирилүүсү үмүт кылынат: Ширк менен куфурга түшпөй кайтыш болуу, сыйкырчылык кылбоо жана дин бир тууганына хыдк кылбоо”** деген хадис сыйкырдын Исламда орду жок экенин көрсөтүүдө.

Сыйкыр, магия арам болуп саналат. Сыйкыр кылган адам фарсы тилинде “жаду” деп аталат. Сыйкыр менен каалаганын кыла турганына ишенсе капыр болот. Сыйкырдын таасирине ишенбеген адам да капыр болот. Сыйкырдын дарылар сыяктуу Аллаху таала кааласа таасир эте ала турганына ишенүү керек. Сыйкыр менен ар каалоосун Аллаху тааланын жарата тургандыгына ишенүү куфур болбосо да, чоң күнөө болот. Сыйкырдын дабасы тууралуу **“Саадати Абадийя”** китебинде толук жазылган.

Хадис-и шарифте: **“Аллаху таала Шабандын он бешинчи түнү бардык кулдарына ырайым кылат. Бир гана мушрикти жана мушахинди кечирбейт”, -** деп билдирилген. Мушахин – бидатчы, мазхабсыз дегендик.

[Ахли сүннөт вал жамаат ишениминде болбогон адам **“**бидатчы” деп аталат. Төрт мазхабдын биринде болбогон адам Ахли сүннөт жолунан айрылган болот. Ахли сүннөт акыйдасында болбогон адам

же капыр болот же болбосо бидатчы болот. Капырлардын түрлөрү көп. Булардын эң жаманы мушрик. Мушрик деп Аллаху таалага жана акырет күнүнө ишенбеген адамга айтылат. Атеист, масон, коммунист да мушрик дегенди билдирет. Бидатчылар капыр эмес. Бирок, бузук ишенимдеринде чектен чыккандардын, Курани каримде жана хадис-и шарифтерде ачык билдирилген нерселерге каршы чыкса, алардын капыр боло тургандыктарын Ислам аалымдары айтышкан. Курани каримде жана хадис-и шарифтерде мушрик деген сөз капыр сөзүнүн ордуна колдонулган. Мисалы, мушрикти кечирбеймин деп айтылган, бул капырлардын эч бир түрүн кечирбеймин дегенди билдирет. Бидатчылардан чектен чыкпай, капыр болбогондору мусулман, **“**ахли кыбыла**”** болот. Бирок, булардын Ислам динине зыяндары капырлардын зыяндарынан да көбүрөөк. Мазхабсыз дин адамдары, Мавдудичилер, салафи деп аталган Ибни Таймиячылар, Сайийд Кутубчулар ушундай. Индиялык аалымдардан муфтий Махмуд бин Абдулгаййур Пишавурий “рахимахуллаху таала” 1264 (м. 1848) жылында басып чыгарган **“**Хужжат-ул-Ислам**”** деп аталган китебинде, **“**Тухфат-ул-араб-и вал-ажам**”** рисаласынан алып, фарсы тилинде мындай дейт: “Мусулмандардын мужтахиддерди таклид (тууроолору) кылуулары важип. Анткени, Нахл сүрөсүнүн кырк үчүнчү жана Анбия сүрөсүнүн жетинчи аяттарынын маанисинде **“Аалымдардан сурап үйрөнгүлө!”** жана Тообо сүрөсү жүзүнчү аятынын маанисинде: **“Алгачкы Мухажирлер менен Ансарлардан жана буларга моюн сунгандардан Аллах ыраазы”, -** деп айтылган. Бул аяттар таклид кылууну буйрук кылууда. Муаз бин Жабал “радыйаллаху таала анх” Йеменге аким болгондо: “Китептен жана хадистен таба албасам ижтихад кыламын, түшүнгөнүм боюнча буйрук кыламын”, - деди. . Расулуллах “саллаллаху алейхи ва саллам” бул жоопту жактырып, Аллаху таалага хамд (мактоо) айтты. Мысырдагы Малики аалымдарынан Ахмед Шихабуддин Карафи “рахима-хуллаху таала” 684 (м. 1285) жылы кайтыш болгон. Бул улуу аалымдын “Жаңы мусулман болгон адамдын каалаган бир аалымды таклид кылуусу кажет боло тургандыгы ижма менен билдирилген” дегенин Жалалуддин Суюти “рахима-хуллаху таала” **“**Жезил-ул-Мавахиб**”** китебинде билдирүүдө. Хадис имамынын сахих деген бир хадисине

мусулмандардын да сахих деп айтуусу жаиз болгондугу сыяктуу фыкх имамынын сахих деген бир өкүмгө сахих деп айтуулары да жаиз болот. Ниса сүрөсүнүн элүү сегизинчи аятында: **"Келише албаган дин иштеринде китепке жана сүннөткө кайрылгыла!"** деп буйрук кылынган. Бул буйрук мужтахид болгон аалымга айтылган буйрук. Ибн Хаздын жана динде реформаторлордун "Тирүү жана өлгөн эч бир адамга таклид адал эмес. Ар кимдин өзү ижтихад кылуусу кажет" деген сөздөрүнүн эч кандай баркы жок. Анткени, булар Ахли сүннөт эмес. [Ибн Хаздын мазхабсыз экени, жаңылыш жолдо экени "Ашадд-ул-жихад) китебинин аягында жазылган.] Муфтийдин мужтахид болуусу важиб. Мутлак мужтахид болбогон муфтийдин өзүнчө жаңыдан фатва берүүсү арам. Бирок, мурдакы мужтахиддердин фатваларын китептерден таап айтуусу жаиз. Мужтахид болбогон муфтийден фатва суроо жаиз эмес. "Кифаял"да орозо бөлүмүндө мындай айтылат: "Мужтахид болбогон адамдын тыңдаган бир хадиске амал кылуусу жаиз эмес. Бул хадис мансух же та'вилдүү болушу мүмкүн. Фатва мындай эмес. "Такрир"де ушундай жазылган. "Тухфа" китебинен алынган котормо бүттү.]

Хыкддын себептеринин бири гадаб (каардануу). Гадаб кылган, ачууланган адам өч ала албаганда гадабы хыкдка айланат. Гадаб кандын аракетинин артуусуна (Кандын басымынын артуусунан) пайда болот. Аллах үчүн гадабка келүү жакшы. Бул адамдын дин үчүн кайрат кылгандыгы болуп саналат.

Расулуллах күндүз болчу саим,
Түнкүсү да намазга болчу каим.

Үммөт болсоң ал Мужтабага,
Сүннөткө, макрухка көңүл бур дайым.

ШЕМАТЕТ
(Башкалардын жамандыгына кубануу)

17 – Шематет – бул башкалардын башына келген балээлерге кубануу дегенди түшүндүрөт. Хадис-и шарифте: **"Дин бир тууганыңарга шематет кылбагыла! Шематет кыла турган болсоңор Аллаху таала балээни андан алып силерге берет",** - деп

айтылды. Заалымдын зулумдугунан, зыянынан кутулуу үчүн анын өлүмүнө кубануу шематет болбойт. Душмандын башына келген өлүмдөн башка балээлерге кубануу шематет болот. Балээлердин келүүсүнө өзү себеп болгондугун ойлоп кубануу, мисалы, дубасынын кабыл болгондугуна кубануу мындан да жаман. Ужб деген жаман мүнөзгө чалдыгуусуна себеп болот. Ага келген балээ мен үчүн сыйкыр болушу мүмкүн деп ойлоосу керек. Ал адамдын балээден кутулуусу үчүн дуба кылуусу керек. Хадис-и шарифте: **"Момундун дин бир тууганы үчүн аркасынан кылган кайыр дубасы кабыл болот. Бир периште "Аллах бул жакшылыкты сага да берсин. Амин деп айтат". Периштенин дубасы болсо кайтарылбайт", -** деп айтылды. Эгер бир адам душман, заалым болсо ага келген балээ башкаларга зулумдук кылуусуна тоскоолдук болсо балээнин келүүсүнө кубануу шематет болбойт, күнөө болбойт. Дин гайраты болуп саналат. Дин гайраты болсо ыймандын кубаттуу экендигин көрсөтөт. Аллах үчүн гайрат кылуу жакшы нерсе. Айбандык арзуулары үчүн гайрат кылуу жакшы эмес. Заалымга дагы балээ келгенде кубануу дагы жакшы эмес. Бирок, башкаларга зулумдук кылуусуна тоскоол болгондугу үчүн жана башка заалымдардын да мындан өрнөк алуулары үчүн жаиз болууда.

ХИЖР
(Таарынуу)

18 – Хижр – бул достукту таштоо, таарынычта болуу дегенди билдирет. Хадис-и шарифте: **"Момундун момунга үч күндөн артык хижр кылуусу адал болбойт. Үч күндөн кийин барып ага салам берүүсү важиб болот. Саламына жооп бере турган болсо сообуна орток болушат. Бербесе күнөө ага болот", -** деп айтылды. Эркек болсун, аял болсун дүнүйө иштери үчүн момундун момунга таарынуусу, аны таштап кетүүсү, ортодогу байшланышты үзүүсү жаиз эмес. Зымми, мусулман эмес адамдар муамалатта мусулман сыяктуу болот. Ибадаттардан жана никеден башка иштер "Муамалат" деп аталат.

[Мусулман болбогон жарандарга да дүнүйө иштери үчүн таарынууга болбойт. Алардын дагы жарык маанай менен, таттуу

тил менен көңүлдөрүн алуу, таарынтпоо, акыларын өтөө керек. Мусулман болсун, капыр болсун, Ислам мамлекетинде болсун, дар-ул харбда (мусулман эмес мамлекетте) болсун, айтор, каерде болбосун эч бир адамдын мал-оокатына, жанына жана ар-намысына тийүүгө болбойт. Ислам мамлекеттеринде жашаган капырлар жана башка мамлекеттерден келген капыр туристтер, капыр соодагерлер муамалатта мусулмандарга берилген укуктарга жана эркиндикке ээ. Өз диндеринин жөрөлгөлөрүн аткарууда, ибадаттарын аткарууда эркин болушат. Исламият капырларга да эркиндик берген. Мусулман адам Аллахтын буйруктарына баш ийип, күнөө кылбашы керек. Өкмөттүн мыйзамдарына каршы чыкпоосу, кылмыш иш кылбоосу керек. Фитнага, ар түрдүү баш-аламандыкка себеп болбоосу керек. Мусулмандарга жана мусулман эместерге ар жерде жакшылык кылып, ар кимдин укугун сактоосу керек. Эч бир адамга кыйынчылык, зулумдук кылбоосу керек. Мусулмандыктын көркөм ахлагын ар жерде ар кимге өрнөк катары көрсөтүүсү, ар элдин Ислам динин жактыруусуна жана урматтоосуна себеп болуусу керек.]

Таарынган адамга үч күндөн мурда барыш элдешүү дагы жакшыраак. Кыйын болбоосу үчүн үч күн уруксат кылынган. Ал мөөнөт өткөндөн кийин күнөө башталып, күн өткөн сайын көбөйө берет. Күнөөнүн көбөйүүсү элдешкенге чейин улана берет. Хадис-и шарифте: **“Сага таарынган адамга барып, элдеш! Зулумдук кылган адамды кечир. Жамандык кылган адамга жакшылык кыл!”** – деп буюрулду. **“Ассаламу алейкум”** деген адамга он сооп берилет. Эсселаму алейкум ва рахметуллах ва баракатух деген адамга отуз сооп берилет. Жооп берүүдө дагы мына ушундай. Үч күндөн көп таарынып жүргөн адам шапаат кылынбай турган болсо, кечирилбей турган болсо Тозокто азап тартат. Күнөө кылган адамга ага насыят болсун деген ниет менен хижр кылууга болот, жада калса, мустахаб болот. Аллаху таала үчүн таарынуу болуп саналат. Хадис-и шарифте: **“Амалдардын, ибадаттардын эң баалуусу – хубб-и филлах жана бугд-ы филлах”, -** деп айтылды. Хубб-и филлах – Аллаху таала үчүн сүйүү болуп саналат. Бугд-ы филлах – Аллаху таала үчүн сүйбөө, таарынуу болуп саналат. Аллаху таала Муса алейхиссаламдан сурады: “Мен үчүн эмне кылдың?”. “Сен үчүн намаз окудум, орозо

кармадым, зекет бердим, ысымыңды көп зикир кылдым", - дегенде, Аллаху таала: "Намаз сага бурхан. Жаман иш кылуудан коргойт. Орозо - калкан. Зекет болсо махшарда көлөкө болот, сага ырахаттык берет. Зикир махшарда караңгылыктан куткарат, нур берет. Мен үчүн эмне кылдың?". "Йа, Рабби, сен үчүн болгон иштин эмне экендигин мага билдир", - деп жалбарганда: "Йа, Муса! Досторумду сүйдүңбү? Душмандарыман кол үздүңбү?" – деп буюрду. Муса алейхиссалам Аллаху таала эң көп жактырган ибадаттын хубб-и филлах жана бугд-ы филлах экендигин түшүндү. Күнөө кылган адамды, жамандык кылган адамга узун убакытка хижр кылууга болот. Ахмед бин Ханбалдын "рахима-хуллаху таала" арамдан келгендиги билинген хадияны кабыл кылгандыктары үчүн атасынын бир тууганын жана балдарын хижр кылгандыгы белгилүү. Расулуллах "саллаллаху алейхи ва саллам" Тебук согушунда келе албаган үч кишиге жана аялдарына хижр кылган.

ЖУБН
(Коркоктук)

19 – Жубн – коркоктук дегенди билдирет. Гадабдын, катуу мамиле кылуунун керектүү өлчөмү **"**Шажаат**"** (б.а., жигиттик, эрдик) деп аталат. Чегинен аз болуусу **"**Жубн**"** деп аталат. Жубн – жаман мүнөз. Имам Мухаммед бин Идрис Шафи "рахима-хуллаху таала" мындай деген: "Шажаат көрсөтүлүү керек болгон жерде коркоктун кылган адам эшекке окшойт. Кечирим берилген адам ыраазы болбосо шайтанга окшойт". Коркок адам аялына жана бир тууганына карата гайратсыздык, коргонучсуздук көрсөтөт. Аларды коргой албайт. Зулумдукка баш ийет. Арам кылган адамды көргөндө унчукпайт. Башкалардын оокатына көз артат. Ишинде бекем болбойт. Берилген милдеттин маанисин түшүнө албайт. Аллаху таала тообо сүрөсүндө шажаатты, эр жүрөктүүлүктү мактоодо. Нур сүрөсүндө

зина кылгандарга хад жазасын берүүдө мээрим кылынбоосу буйрук кылууда.

Хадис-и шарифте: **“Сүйүктүү кызым Фатима уурулук кыла турган болсо колун кесем!”** – деп буюрулду. Аллаху таала Фетх сүрөсүндө Асхаб-ы кирамга “радыйаллаху таала анхум эжмаин” **“Капырларга гадап кылышат”,** согушта катуулук көрсөтүшөт деп мактоодо. Тообо сүрөсү, жетимиш төртүнчү аят-и каримасынын маанисинде: **“Капырларга карата катуу бол!”.** Б.а., кол салган кезде коркпо делүүдө. Бир хадис-и шарифте: **“Үммөтүмдүн жакшысы – темир сыяктуу бекем болгону”, -** деп буюрулган. Исламга жана мусулмандарга душмандык кылгандарга, кол салгандарга карата катуу болуу керек. Буларга карата коркоктук кылууга болбойт. Коркуп качуу Аллаху тааланын тагдырын өзгөртпөйт. Ажал келгенде Азраил алейхиссалам адамды каерде болсо болсун табат. Өзүн коркунучка түртүү дагы жаиз эмес. Коркунучтуу жерде жалгыз калуу, жалгыз басуу дагы – күнөө.

ТАХАВВУР[8]

20 – Гадабдын (ачуунун), катуулуктун ашыкча жана зыяндуу болуусу **“**Тахаввур**”** деп аталат. Тахаввур ээси болгон адам ачуулуу, орой болот. Мунун карама-каршысы жумшактык болот. Жушмак адам ачууланууга себеп болгон нерселер менен каршылашканда ачууланып, эмоцияга берилбейт. Коркок адам өзүнө зыян алып келет. Ачуулуу адам өзүнө да башкаларга да зыян берет. Тахаввур адамды акылынан адаштырат, куфурга чейин киргизет. Хадис-и шарифте: **“Ачуу ыйманды бузат”, -** деп айтылды. Расулуллахтын “саллаллаху алейхи ва саллам” дүнүйөлүк нерсе үчүн ачуулангандыгы көрүлгөн эмес. Аллах үчүн гадабга келчү. Гадаб ээси болгон адам каршысында турган адамдын да өзүнө жооп кайтара тургандыгын ойлонуусу керек. Ачууланган адамдын нерви бузулат, жүрөк оорусуна чалдыгат. Бул дарт сыртына да таасир берип жаман жана коркунучтуу кебетеге айланат.

Ачууну жеңүү “Казм” деп аталат. Казм кылуу өтө сооптуу. Казм ээсине, б.а., ачуусун жеңген адамга Жаннат сүйүнчүлөнгөн. Аллах

8 Гадаб – жинденүү, каардануу. Казм – ачууланбоо.

ыраазылыгы үчүн казым болгон адам каршысындагы адамды кечирип ага каршылык көрсөтпөй турган болсо Аллаху таала аны өтө сүйүп, Жаннаттын булар үчүн дайындалганын билдирген. Хадис-и шарифте: **“Бир адам Аллаху тааланын ыраазылыгы үчүн ачуусун таштай турган болсо Аллах ал адамдан азабын алып таштайт”, -** деп айтылды. Хадис-и шарифте: **“Бир мусулманда үч нерсе болсо Аллаху таала аны коргойт, аны сүйөт, ырайым кылат. Жакшылыкка шүгүр кылуу, заалымды кечирүү, ачууланганда ачуусун жеңүү”, -** деп айтылды. Жакшылыкка шүгүр кылуу – бул аны Исламиятка ылайык колдонуу болуп саналат. Хадис-и шарифте: **“Ачууланган адам каалаган нерсесин кылууга күчү жетип турса да жумшак мамиле кыла турган болсо Аллаху таала анын көңүлүн ишеним жана ыйман менен толтурат.”**

“Бир адам ачуусун жашыра турган болсо Аллаху таала анын айыптарын, кемчиликтерин жашырат”, - деп айтылды. Имам Газали “рахима-хуллаху таала”: “Жумшактык ээси болуу ачуусун жеңүүдөн да баалуу”, - деп айткан. Хадис-и шарифте: **“Йа, Рабби, мага илим бер, жумшактык менен кооздо, такыбаа бер! Афийат менен мени сулуулаштыр”, -** деп айтылды. Абдуллах ибни Аббасты “радыйаллаху таала анхума” бир адам сөгөт. Буга жооп катары: “Бир муктаждыгың болгон болсо сага жардам берейин”, - деди. Адам башын салып уялганынан кечирим сурады. Хазрети Хусейндин уулу Зейнел Абидин Алини “радыйаллаху таала анхума” бир адам сөгөт. Көйнөгүн чечип ага хадия кылат. Иса алейхиссалам яхудилердин жанынан өтүп бара жатканда ага өтө жаман сөздөрдү айтышат. Аларга жакшы жана жылуу сөздөр менен жооп берет. Алар сага жамандык кылып жатышат, сен болсо аларга жакшы сүйлөп жатасың дешкенде: “Ар ким жанында эмне болсо ошону берет”, - деп айтты. Жумшак болгон адам дайыма жакшы маанайда ырахат жүрөт. Аны бардык адамдар макташат.

Хадис-и шарифте: **“Ачуу шайтандын васвасасынан пайда болот. Шайтан оттон жаратылган. От суу менен өчүрүлөт. Ачууланган кезде даарат алгыла!”** – деп айтылды. Ошондуктан, ачууланганда аузу бисмиллах жана эки кул аузуну окуу керек. Адам ачууланган кезде акылын жоготот. Исламияттын чегинен чыгат.

Хадис-и шарифте: **“Ачууланган адам өйдө турган болсо отурсун. Ачуусу улана турган болсо жатсын!”** – деп айтылды. Тике турган адамдын өч алуусу жеңил болот. Отурган кезде азаят. Жатса дагы да азаят. Ачуу текеберден туулат. Жатуу текебердин азайуусуна себеп болот. Ачууланган кезде **“Аллахуммагфир ли-зенби ва эзхиб гайза калби ва эжирни минешшейтан”** деп окуу хадис-и шарифте буйрук кылынды. Мааниси “Йа, Рабби! Күнөөмдү кечир. Мени көңүлүмдөгү ачуудан жана шайтандын васвасасынан куткар” дегенди түшүндүрөт. Ачуулануга себеп болгон адамга жумшак мамиле кыла албаган адам анын жанынан кетип, аны менен көрүшпөөсү керек.

Дүнүйө үчүн да, акырет үчүн да эч бир адамга ачууланбаш керек. **“Ла тагдаб”** деген хадис-и шариф ачуулануга тыюу салууда. Бир адам ачуулана турган болсо бардык нервдери бузулат. Кээ бир органдары ооруга чалдыгат. Докторлор буга дары таба алышпайт. Бул үчүн бир гана дары **“**Ла тагдаб**”** хадис-и шарифи. Ачууланган адам сөздөрү менен, кыймыл аракеттери менен жанындагылардын да тынчын алат. Алар дагы нерв оорусуна чалдыгышат. Үйдөн ырахаттык, тынчтык кетет. Уянын чачыроосуна, жандын кыйылуусуна дагы себеп болот. Бир үйдө ачууланган бир адам болбосо ал үйдө ырахаттык жана тынчтык болот. Ачууланган адам бар болсо тынчтык калбайт. Эркек менен аялынын ортосунда, бала менен эненин ортосунда келишпестик, жада калса, душмандык өксүбөйт. Ислам өкүмүнө ылайык жашоо ырахаттык, бактылуулук жана тынчтык алып келе тургандыгын ушул жерден да түшүнүүгө болот. Ислам өкүмүнө ылайык жашаган капырлар дагы дүнүйөдө бактылуу болушат.

Сабатсыз жана акмак адамдар ачууланууну жана тахаввур кылууну шажаат жана эркектик, иззат-и нафс, гайрат жана хамиййат деп аташууда. Бул жакшы ысымдарды ачуулануу деген жаман мүнөзгө тагышууда. Ачууланууну н жакшы экендигин айтышууда. Муну макташ үчүн улуулардын ачуулук көрсөткөн окуяларын да айтышууда. Мындай кылуу сабатсыздык болуп саналат. Акылдын кем экендигин көрсөтөт. Ошондуктан, оорукчан адам дени сак адамдан, аял эркектен, кары адам жаш адамдан тезирээк ачууланат. Отуз жаштан жаш болгон адам жаш, отуз менен элүү арасындагы адам жетилген адам, элүү жаштан жогору адам шейх, б.а., карыя [жетимиштен ашкан адам

пир-и фани] деп аталат.

Исламияттан, китептен албастан өз оюнан чыгарып катуулук менен вааз берген адамды тыңдабоо дагы мунун ачуусуна себеп болот. Мунун дарысы тууранЫ жумшактык менен сүйлөө болуп саналат. Хазрет-и Хасан жана Хусейн “радыйаллаху таала анхума” чөлдө бара жатышкан эле. Бир кары адамдын даарат алып жаткандыгын көрүшөт. Дааратты туура эмес, эрежесиз алып жаткан эле. Карыган болгондугу үчүн дааратты минтип алууга болбойт деп айтуудан тартынышат. Жанына барып: “Мубарек ак сакал! Бирибиз бирибизден жакшы даарат ала турганыбызды айтуудабыз. Бир даарат алалы. Кимибиздин туура айтып жатканыбызды бизге билдир”, - дешет. Алгач Хасан, кийин Хусейн жакшылап даарат алышат. Кары адам көңүл коюп карайт. “Балдарым! Даарат алууну мына азыр силерден үйрөндүм”, - дейт. Ибрахим алейхиссалам эки жүз мажусиге тамак берет. “Бизге кандай буйрук бересиң, аткаралы”, - дешет. “Силерден бир нерсени суранам”, - дейт. “Ал эмне?” – дешкенде: “Менин Раббиме бир жолу сажда кылууңарды каалайм”, - деди. Өз ара сүйлөшүшөт. “Бул кары адамдын жакшылыктары, тамак ашы белгилүү. Мунун көңүлүн оорутпай бир жолу сажда кылып кийин кайрадан өзүбүздүн теңирлерибизге сыйына беребиз. Бир зыяны тийбейт”, - дешет. Булар саждада турганда Ибрахим алейхиссалам: “Йа, Рабби, күчүмдүн жеткени ушунча. Мындан көбүн кылдыруу колуман келбеди. Буларды хидаятка, саадатка жеткирүү бир гана сенин кудуретиң менен. Буларга мусулмандыкты насип кыл!” – деди. Дубасы кабыл болуп бардыгы мусулман болот. Арам кыла турган адамга жашыруун насыят кылуу керек. Арам кылып жаткан адамга таттуу сөз менен ошол жерде айтылат. Ар кимге алгач жашыруун, башкалар уга турган жерден алыс насыят берүү таасирлүүрөөк болот.

Бир адамдын сөзүн ката түшүнүү да ачууланууусуна себеп болот. Мындай убактарда аз жана ачык сүйлөө, шектүү сөздөрдүү колдонбоо керек. Бир нерсени жабык түшүндүрүү угуп турган адамга кыйын болот. Анын тынчын алат. Эмр-и маруф кылуунун үч шарты бар: Биринчиси - Аллаху тааланын буйругун жана тыюусун билдирүүгө ниет кылуу. Экинчиси – айткан нерсесинин далилин, булагын билүү. Үчүнчүсү – пайда боло турчу кыйынчылыктарга сабыр кылуу. Жумшак сүйлөө керек, орой сөз сүйлөбөө керек. Орой сүйлөгөн жана

талашкан адам фитнанын чыгуусуна себепчи болот. Хазрети Омар халифа кезинде бир кечте Абдуллах ибни Масуд менен "радыйаллаху анхум" Мединаны кыдырып жүрүшкөн эле. Бир эшиктен обон салып ыр ырдаган аялдын үнү угулат. Эшиктин тешигинен ичин карашат. Алдында шараптын бөтөлкөсү менен каршысында ырчы кыз турган бир кары адамды көрүшөт. Дароо терезеден ичкери кирет. "Йа, эмирелмуминин!" Аллаху тааланын ыраазысы үчүн мени уга аласыңбы", - дейт. "Айт, кана", - дейт. "Мен Аллаху таалага бир каршылык кылдым. Бирок, сен Анын үч буйругуна каршы болдуң." "Алар эмнелер?" – дегенде: "Аллаху таала башка адамдардын үйүнө көз тикпегиле деп буюрууда. Сен эшиктен үйдүн ичин карадың. Аллаху таала башка биринин үйүнө уруксат албастан кирбегиле деп буюрууда. Сен уруксатсыз кирдиң. Аллаху таала үйлөргө эшиктеринен киргиле, салам бергиле деп буюрду, сен болсо терезеден кирдиң, салам бербедиң", - дейт. Хазрети Омар бул адамга адилеттик ынсап менен жооп берип, туура айтасың деди жана андан кечирим сурады. Ыйлап сыртты көздөй чыкты.

Насыят берген адамга жана бардык мусулмандарга хусни зан кылуу, жакшы кабылдоо керек. Сөздөрүн мүмкүн болушунча жакшыга жоруу керек. Мусулмандын кайырлуу жана салих экендигине ишенүү ибадат болот. Бир мусулманга суизан кылып, ага ишенбөө жаман куйлуу болууну көрсөтөт. Уккан сөздү түшүнүүгө аракет кылуу, түшүнө албаганын болсо суроосу керек. Сөз ээсине дароо суи зан кылбоо керек. Шайтандын көңүлгө салган васвасаларынан эң көп ийгиликке жеткени суи зан васвасасы болуп эсептелет. Суи зан кылуу – арам. Бир сөздөн жакшы маани чыгарууга мүмкүнчүлүк болбосо мунун жаңылыштык менен айтылышы мүмкүн экендигин эстен чыгарбоо керек.

Бир кедей адам бир бай адамдан бир нерсе сураса, бай адам бербесе экөө тең ачууланышы мүмкүн.

Бир иш менен алектенип отурган, бир нерсени ойлонуп отурган, көңүлү түшүп капаланып отурган, кыйын абалда турган адамга бир нерсе айтуу анын ачууланышына себеп болушу мүмкүн. Баланын ыйлоосу, бакыруусу, жаныбарлардын бакыруулары да ушундай. Мындай ачуулануу өтө жаман. Жансыздардын кыймылынан

ачуулангандар болгон. Бул андан да жаман. Койгон жеринен томолонсо, жыгачты чапканда сынбаса ачууланып сөгүнгөн, урган, талкалап салган, өрттөп жиберген адамдар да болгон. Өз кылганына жинденип бул үчүн өзүн өзү сөгүп, өзүн өзү ургандар да жок эмес. Ибадатта кемчилик кылгандыгы үчүн өзүнө ачуулануу жакшы болот. Динине гайрат болот, сооп алган болот. Буйруктарына же тыюуларына жинденип өкмөткө, өкмөт адамдарына, Расулуллахка "саллаллаху алейхи ва саллам", жада калса, Аллаху таалага каршы ачуулануу баарынан да жаманы болуп саналат. Куфурга себеп болот**.** **"Ачуулануу ыйманды бузат"** деген хадис-и шариф Аллаху таалага, Расулуллахка карата ачуулануунун куфур экендигин көрсөтүүдө.

Арам иш кылып жаткан адамды көргөндө ачуулануу жакшы болот. Дин гайратынан улам болот. Бирок, ачууланган кезде акылдын, Исламияттын чегинен чыкпоосу керек. Ага капыр, мунафык, даййус же башка уят, жаман нерселерди айтуу арам болот. Айткан адамдын тазир кылынуусу, жазалануусу керек болот. Арам кылып жаткан адамды көргөн адам муну сабатсыз же акмак деп айтууга уруксаты болсо да жумшак, таттуу сөз менен насыят берүүсү жакшы болот. Хадис-и шарифте: **"Аллаху таала дайыма жумшак сүйлөөнү жакшы көрөт",** - деп айтылды. Арам иш кылганды, мыйзамдарга каршы чыкканды, өкмөт кызматкерлеринин, полициянын күч колдонуп мындан кайтаруусу керек. Бирок, чегинен ашыкча токмоктоосу, кыйноосу зулумдук болот, күнөө болот. Мамлекет кызматчысы жок болсо күчү жеткен адам мындан кайтаруусу керек. Өлүм, үйүн өрттөө сыяктуу жазаларды бир гана мамлекет сот тарабынан кылынат. Керегинен ашыкча жаза берүү зулумдук болот. Амри маруф жана нахйи мункар кылган өкмөт жана кызматчыларынын кыйноо көрсөтүүлөрү арам.

Гадабдын карама-каршысы жумшактык болуп саналат. Жумшактык ачууну жеңүүдөн да жакшыраак. Жумшактык ачууланбоо дегенди билдирет. Акылдын көптүгүнүн белгиси. Хадис-и шарифте: "Ачууга себеп болгон нерсенин алдында жумшактык кылган адамды Аллаху таала сүйөт." жана **"**Аллаху таала хая жана жумшактыгы, иффаттуулугу бар адамдарды сүйөт. Уят сөздөрдү айткан, көшөрүп кайырчылык кылгандарды сүйбөйт", - деп айтылган. Иффат – бул

башка биринин мал-мүлкүнө көз тикпөө дегенди билдирет. Расулуллах "саллаллаху алейхи ва саллам" **"Йа, Рабби! Мага илим, хилм (жумшактык), такыбаа жана афийат бер!"** деген дубаны көп айтар эле. Илм-и нафи – келам жана ахлак илимдери болуп саналат. Афийат – диндин жана ишенимдин бидаттардан, амалдын жана ибадаттын апааттардан, напсинин шахваттардан, көңүлдүн хева жана васвасадан, дененин ооруулардан саламаттык табуусу, кутулуусу дегенди билдирет. Расулуллахтан "саллаллаху алейхи ва саллам" дубалардын жакшысы кайсынысы деп суралганда: **"Аллаху тааладан афийат тилегиле. Ыймандан кийин афийаттан да чоң жакшылык жок", -** деп буюрган. [Афийатка жетүү үчүн көп истигфар кылуу керек.] Хадис-и шарифте: **"Илим жана токтоолук ээси болгула! Үйрөнүүдө жана үйрөтүүдө жумшак сүйлөгүлө! Илим менен текеберлик кылбагыла!"** – деп айтылган. Хадис-и шарифте: **"Исламиятка баш ийген жана жумшак болгон адамды Жаханнам оту жакпайт"** жана **"Жумшак болуу берекет алып келет. Ишинде чектен чыгуу жана мажүрөөлүк кылуу гафлетке себеп болот", -** деп айтылды. Хадис-и шарифте: **"Рыфк** (жумшактык) **ээси болбогон адамдан жакшылык келбейт!" "Рыфк адамга коoздук берет, кемчиликтерин кетирет", -** деп айтылды.

Душманга ачууланбоо керек, акырын үн менен "Аллах жазасын берсин", - деш керек. Аллаху таала адилетсиздик кылган адамга өтө оор жаза берет.

Хадис-и шарифте: **"Илим үйрөнүү менен, жумшактык болсо аракет менен пайда болот. Аллаху таала кайырлуу нерсе үчүн эмгек кылган адамды максатына жеткирет. Жамандыктан сактанган адамды андан коргойт",** – деп айтылды.

ГАДР
(Убадада турбоо)

21 – Ачууга себеп боло турган нерселердин бири **"**Гадр**",** б.а., берген ахдында жана мисакында турбоо. Бир жактын сөз берүүсү **"**Убада**"** деп аталат. Эки кишинин келишүүсү "Ахд" (келишим) деп аталат. Ант менен бекемделген убада **"**Мисак**"** деп аталат. Эки жактуу келишип, сөз беришип, алдын ала кабарлашпай сөзүн бузуу

“гадр” болот. Мамлекет башчысы капырлар менен түзгөн келишимди бузуу кажет экенине көзү жетсе, аларга кабар берүүсү важиб. Алдын ала кабар бербей келишимди бузуусу жаиз эмес. Хадис-и шарифте: **“Гадр кылган адам, кыямат күнү оор түрдө жазасын көрөт”, -** деп айтылды. Гадр кылуу – арам. Капырлар менен түзүлгөн келишимди да коргоо важиб.

Хадис-и шарифте: **“Ишеничтүү болбогон адамда ыйман жок. Убадасын бузган адамда дин жок”, -** деп айтылды. Бул хадис-и шариф аманатка кыянат кылгандын ыйманы камил (толук) болбойт, буга маани бербей турган болсо ыйманы калбайт дегенди билдирет.

Аллахумма иннака Афуввун. Каримун тухыббул афва фа’фу анни!

КЫЯНАТ

22 – Көңүл ооруууларынын жыйырма экинчиси бул – кыянат. Кыянат кылуу да ачуулануууга себеп болот. Кыянат да арам. Мунафыктыктын (эки жүздүүлүктүн) белгиси. Кыянаттын карама-каршысы аманат, ишеничтүү болуу. Кыянат – бирөөгө өзүн ишеничтүү кылып көрсөткөндөн кийин, ошол ишеничти буза турган иш кылуу дегенди билдирет. Момун – ишеничтүү адам, эч кимдин малына, жанына кыянат кылбай турган адам. Аманат менен кыянат мал-мүлктө болгондой, сөздө да болот. Хадис-и шарифте: **“Машварат кылына турган** (кеңеш сурала турган) **адам ишеничтүү”, -** деп билдирилди. Б.а., анын дурус кеңеш бере тургандыгына жана суралган маселенин башкалардан жашыра тургандыгына аманат кылынат, ишенет. Анын туура сүйлөөсү важиб. Адам мал-мүлкүн, ишеничтүү адамга тапшыра тургандыгы сыяктуу эле туура сүйлөй тургандыгына ишенген адам менен машварат кылат, кеңешет. Али Имран сүрөсүнүн 159-аятында: **“Кыла турган ишти алгач машварат кыл** (кеңеш)**!” -** деп айтылды.

Машварат, б.а., кеңешүү адамды өкүнүп калуудан коргой турган ишеничтүү коргон сыяктуу. Машварат кылына турган, б.а., кеңеш сурала турган киши адамдардын жагдайын, доордун жана мамлекеттин шарттарын билүүсү зарыл. Бул саясат илими деп аталат. Мындан сырткары, акылдуу, ой жүгүртүүсү кубаттуу, узакты көрө билген, жада калса, ден соолугу чын болушу зарыл. Машварат, б.а., кеңеш

сурала турган адамдын билбегендерин же билгендеринин терсин айтуусу күнөө болот. Жогорудагы шарттарга жооп бере албаган адам менен машварат кылынса (акылдашса) экөөнө да күнөө болот. Дин менен дүйнө иштеринде билбей туруп фатва бергенге периштелер наалат айтышат. Бир адам зыяндуу экенин билип туруп бир буйрук берсе кыянат кылган болот.

[**“**Хадика**”**да мындай айтылган: Абдуллах бин Масуд “радыйаллаху таала анх” мындай деди: “Диниңерде эң алгач айрыла турган, колуңардан чыгарып ала турган нерсеңер **-** аманат болот. Эң соңунда колуңардан кете турган нерсе – намаз. Дини-ыйманы болбой туруп эле намаз окуган адамдар чыгат.” Хадис-и шарифте: **“Достошкон адамын өлтүргөн менин үммөтүмөн эмес. Өлтүрүлгөн капыр болсо дагы ушундай”, -** деп айтылды.]

УБАДАНЫ БУЗУУ

23 – Убадасында турбоо дагы ачууга себеп болот. Бир жактын сөз берүүсү **“**Убада”, эки жактын убадалашуусу **“**Ахд**”** (келишим) деп атала тургандыгын жогоруда билдирген болчубуз. Бирөөгө зыян, азап тарттыра тургандыгына сөз берүү **“**Ва’ид**”** деп аталат. Ва’идди орундабоо **“**Керем**”**, мээримдүүлүк болот. Жалган убада берүү арам. Мындай убаданы орундабоо да бөлөкчө күнөө болот. Орундоо болсо жалганчылык күнөөсүн жок кылат. Фасид бей**’** (бузук, дурус эмес соода) да ушундай. Мындай сооданы бузуу, баш тартуу важиб болот. Бузуп, тообо кылса күнөөлөрү калбайт. Мындай сооданы токтотпосо күнөө эки эсе болот. Убадасын инжаз кылуу б.а., убадасына опаа кылып, орундоо зарыл.

Хадис-и шарифте: **“Мунафыктын** (эки жүздүүлүктүн) **белгиси үчөө: Жалган сүйлөө, убадасына турбоо, аманатка кыянат кылуу”, -** деп айтылды. Убадасында турууга күчү жетпесе мунафыктын белгиси болбойт. Өзүнө мал-оокат же сөз же болбосо сыр аманат кылынган адамдын буларга кыянат кылуусу мунафыктык болот.

Бухариде жазылган, Амр ибни Астын “радыйаллаху таала анх” уулу тарабынан билдирилген хадис-и шарифте: **“Төрт нерсе мунафыктын белгиси: Аманат кылынганга кыянат кылуу, жалган сүйлөө,**

убадасын бузуу жана ахдына гадр кылуу (келишимди бузуу) **жана сотто чындыкты айтпоо", -** деп айтылган. Ибни Хажар мындай дейт: Нифак б.а., мунафыктык адамдын сырты менен ичинин бири-бирине туура келбөөсү дегенди билдирет. Сөзү өзүнө окшобойт. Акыйдада ишенүү керек болгон нерселерде мунафыктык кылуу куфур болот. Ишинде жана сөзүндө мунафыктык кылуу арам болот. Акыйдада, ыйманда мунафыктык башка куфурлардан да жаман. Ишке ашыруу, орундоо ниети менен убада берүү жаиз, жада калса, сооп. Мындай убаданы ишке ашыруу важиб эмес, мустахаб. Ишке ашырбоо танзихан макрух болот. Хадис-и шарифте: **"Бир адам орундоо ниети менен берген сөзүндө тура албаса күнөө болбойт", -** деп айтылды. Ханафи жана Шафии мазхабдарында ахдды (келишимди) бузуу, үзүрлүү эмес болсо макрук, үзүрлүү себеп болсо жаиз. Бирок, буза тургандыгын алдын ала кабар берүүсү важиб. Ханбали мазхабында убадада туруу важиб. Орундабоо арам болот. Кылынуусу төрт мазхабда да сахих болгон бир нерсени кылуу такыбаа болот.

Ар бир мусулман төрт мазхабда болгондордун бардыгын жакшы көрүүсү, баарына жакшы дуба кылуусу, мазхабда таассуб кылбоосу (фанатизмге барбоосу) важиб. Төрт мазхабды "талфик" кылуу (бириктирүү) аалымдардын ооз бирдиги менен жаиз эмес. Талфик - бир ишти, бир ибадатты орундаганда төрт мазхабдын уруксаттарын, жеңилдиктерин алып жыйноо дегенди билдирет. Жасалган бул иш төрт мазхабдын эч биринде сахих эмес. Бир мазхабдын уруксаттарын жыйнап амал кылуу жаиз.

[Бир ибадатты, бир ишти орундоо үчүн төрт мазхабдын бирин таклид кылууга ниет кылуу, ошол мазхабга ылайык орундоо керек. Төрт мазхабдын ар биринде бир иштин орундалуусун бир оңой жолу, бир оор жолу бар. Биринчи жол "Уруксат", экинчи жол "Азимат" жолу деп аталат. Кубаттуу, жагдайы ыңгайлуу адамдын азимат менен амал кылуусу жакшыраак болот. Кыйын болгон нерсени орундоо напсиге оор келет, напсини катуу эзет, алсыратат. Ибадаттар напсини алсыратуу үчүн, сындыруу үчүн буйрук кылынган. Себеби, напси адамдын да, Аллаху тааланын да душманы. Аны алсыратып, азгырылуусун алдын алуу зарыл. Бирок толугу менен өлтүрүү мүмкүн эмес. Себеби, ал дененин кызматчысы. Акмак жана сабатсыз кызматчысы. Алсыз,

оорулуу, кыйын жагдайдагы адамдын ибадаттарында, иштеринде азимат жолун таштоосу, уруксат жолу менен орундоосу керек. Эгер өз мазхабынын уруксат жолу менен орундоо да кыйын болсо, башка үч мазхабдын бирин таклид кылып орундоосу жаиз болот.]

СУ-И ЗАН
(Бирөө тууралуу жаман ойдо болуу)

24- Күнөөлөрүн кечирилбейт деп ойлоо Аллаху таалага карата су-и зан кылуу болот. Момундарды арам иш кылуучу б.а., фасык (күнөөкөр) деп ойлоо су-и зан болот. Су-и зан кылуу арам. Бир адамдын арам иш кылганын көрүп, билип аны жакшы көрбөө су-и зан болбойт. Тескерисинче, бугд-и филлах болот, сооп болот. Дин бир туугандарын айыбын көргөндө ага хусн-и зан кылып, жакшыга жоруу керек. Аны түзөтүү керек. Бир адам тууралуу көңүлгө өзүнөн өзү эле жаман ойлордун келүүсү, эске түшүүсү су-и зан болбойт. Эгер ошол оюна келген жаман нерсеге карай көңүлү оосо, көңүл ага ишене баштаса су-и зан болот. Хужурат сүрөсүнүн 12-аятында: **“Эй ыйман келтиргендер! Су-и зан кылуудан өзүңөрдү сактагыла! Ойго келе турган нерселердин айрымдары күнөө болот”, -** деп билдирилген. Хадис-и шарифте: **“Су-и зан кылбагыла. Су-и занга берилүү ката чечим чыгарууга себеп болот. Адамдардын жашыруун нерселерин издештирбегиле, кемчиликтерин карабагыла, талашып-тартышпагыла, хасад** (көрө албастык) **кылбагыла, бири-бириңерди бир тууганыңар сыяктуу жакшы көргүлө. Мусулман мусулмандын бир тууганы. Ага зулумдук кылбайт, жардам кылат. Аны өзүнөн төмөн көрбөйт”, -** деп айтылган. Мусулмандын мусулманды өлтүрүүсү арам. Бир хадис-и шарифте: **“Мусулман мусулмандын жанына, мал-оокатына жана ар-намысына кол салбайт. Аллаху таала денеңердин күч-кубаттуулугун, сулуулугун карабайт. Амалдарыңарды да карабайт. Калбыңарды** (көңүлүңөрдү) **карайт”, -** деп айтылды. Аллаху таала көңүлдө болгон ыкласты жана Аллахтан коркууну карайт. Амалдардын, ибадаттардын кабыл болушу үчүн, сооп берилүүсү үчүн шарттарына ылайык болушу жана ыклас менен ниет кылынышы зарыл. “Ибадат сахих болсо кабыл кылынат. Ниети каралбайт” деп айтуу динсиздик

болот. Аллах ыраазычылыгы үчүн кылынбаган жакшы амалдар менен ибадаттар кабыл кылынбайт. “Аллаху таала көңүлдү карайт. Жакшы ниет менен кылынган бардык нерсени кабыл кылат” деп айтуу да сабатсыз шейхтердин, диний сабатсыз тарикатчылардын сөздөрү.

[Кээ бирөөлөр жүрөгүбүз таза деп арамдарды, жаман нерселерди кылуудан тыйылбайт. Жакшы ниет менен кылынган бардык нерсе жакшы амалдын, ибадаттын ордуна өтөт деп айтып, өздөрү болсо ачык-айкын эле күнөө кылып, мусулмандарды алдап, өздөрүнө шакирт жыйнагандарды жакшы көрбөө керек, аларды ээрчибеш керек. Булардын фасык экендиктерин айтуу су-и зан болбойт.]

Хадис-и шарифте: **“Аллаху таалага хусн-и зан кылгыла** (Аллах тууралуу жакшы ойдо болгула)**”, -** деп айтылган. Зумар сүрөсүнүн 53-аятында: **“Эй, күнөөлөрү көп болгон кулдарым! Аллахтын ырайымынан үмүтүңөрдү үзбөгүлө! Аллах күнөөлөрдүн бардыгын кечирет. Ал чексиз кечирим жана мээрим ээси”, -** деп билдирилген. Шарттарына ылайык тобо кылынган кезде Раббибиз ар түрлүү күнөөлөрдү сөзсүз кечирет. Кааласа куфурдан башка күнөөлөрдү тообосуз да кечирет. Хадис-и кудсиде: **“Кулум мен тууралуу кандай ойдо болсо, аны менен ал ойлогондой мамиледе боломун”, -** деп айтылган. Кабыл кыла турганын ойлоп тобо кылган адамды кечирет.

[Аллаху тааланын пайгамбарларына (салаватуллахи таала ваттаслиматуху алейхим ажмаин) кабар берүүсү **“**Вахий” деп айтылат. Вахи эки түрдүү болот: Жабраил аттуу бир периште Аллаху тааладан алган кабарларды алып келип Пайгамбарга окуйт. Бул **“**Вахи матлу**”** деп аталат. Бул вахийдин сөздөрү да маанилери да Аллахтан болот. Курани карим – вахи матлу. Вахийдин экинчи түрү – **“**Вахи гайри матлу”**.** Бул вахи Аллаху таала тарабынан пайгамбардын (алейхиссалату вассалам) көңүлүнө аян берүү аркылуу билдирилет. Пайгамбар бул вахийди өз сөзү менен жанындагыларга жеткизет. Бул сөздөр **“**Хадис-и кудси**”** деп аталат. Хадис-и кудсинин сөздөрү пайгамбардан, мааниси Аллахтан. Пайгамбардын (алейхиссалату вассалам) сөздөрү да маанилери да өзүнөн болгон сөздөрү **“**Хадис-и шариф**”** деп аталат.]

Хадис-и шарифте: **“Аллаху таалага хусн-и зан кылуу – ибадат”**

жана **“Өзүнөн башка илах болбогон Аллаху таалага ант беремин, Аллаху таала өзүнө хусн-и зан менен кылынган дубаны албетте кабыл кылат”** жана **“Кыямат күнү Аллаху таала бир кулунун Тозокко ташталуусун буйрук кылат. Тозокко бара жатканда артын карап, Йа Раббим! Дүйнөдө сага ар дайым хусн-и зан кылдым деген кезде, аны Тозокко алып барбагыла! Кулумду мени мага болгон ою боюнча тосуп аламын деп айтты”, -** деп билдирилген.

Салих же фасык экендиги анык болбогон момунга хусн-и зан кылуу керек. Фасык жана салих болуу ыктымалы тең болсо “Шек”, күмөн деп аталат. Тең болбосо, көп болуусу “Зан”, аз болуусу “Вахм” деп аталат.

ДҮНҮЙӨГӨ ДЕГЕН МАХАБАТ

25 - Арам жол менен табылган байлык мүлк болбойт. Колдонулуусу арам болот.

Адал мүлктүн керектүү өлчөмдөн артыгын жыйноо макрух. Зекети берилбесе азапка себеп болот. Хадис-и шарифте: **“Алтын менен күмүшкө кул болгон адамга наалат болсун!” -** деп айтылган. Кул ар дайым кожоюнунун көңүлүн табууга аракет кылат. Дүнүйө мүлкүнүн артынан кубалоо, напсинин каалоолорунун артынан кубалоодон да жаман. Мал-мүлктүн, акчанын артынан кубалоо, Аллаху тааланын буйруктарын унутууга себеп болсо, бул “Дүнүйө махабаты” деп аталат. Аллахты зикир (ойлоо) болбогон көңүлгө шайтан жайгашат. Шайтандын эң чоң куулугу – адамды жакшы амалдар кылдыруу аркылуу өзүн салих (диндар) деп ойлоткузуу. Мындай адам өзүнүн кулу болот. Хадис-и шарифте: **“Өткөн үммөттөрдүн ар бирине фитналар берилген. Менин үммөтүмдүн фитнасы – мал, акча жыйноо болот”, -** деп айтылган. Дүнүйөнүн артынан түшүп, акыретти унутат.

Хадис-и шарифте: **“Аллаху таала адамдарды жараткан кезде ажалдарын, өмүрлөрүн жана ырыскыларын тагдырга жазган”, -** деп айтылган.

Адамдын ырыскысы өзгөрбөйт, азайбайт, көбөйбөйт жана убагынан кеч калбайт.

Адам ырыскысын издегени сыяктуу, ырыскы да ээсин издейт.

Көптөгөн кедейлер бар, байлардан да жакшыраак жана бактылуу өмүр сүрүшөт.

Аллаху таала өзүнөн коркондорго, динине моюн сунгандарга күтпөгөн жерден ырыскы жиберет. Хадис-и кудсиде: **“Эй, дүнүйө! Мага кызмат кылгандарга кызматчы бол! Сага кызмат кылгандарга кыйынчылык көрсөт!” -** деп айтылган. Бир хадиси шарифте: **“Эй Раббим! Мени сүйгөндөргө кайырдуу мүлк бер. Мага душманчылык кылгандарга өтө көп мал-мүлк жана бала-бакыра бер!” -** деп айтылган. Бир яхудий өлдү. Бир үйү менен эки баласы калды. Үйдү бөлүшө алышпады. Дубалдан бир үн чыкты. «Мен үчүн бири-бириңерге душманчылык кылбагыла. Мен падыша элем. Узак өмүр сүрдүм. Мазарда жүз отуз жыл болдум. Анан топурагыман идиш, кумган жасалды. Кырк жыл үйлөрдө колдонулдум. Сындым. Көчөгө ыргытылдым. Анан менден кирпич жасалды. Ушул дубалдын курулушунда колдонулду. Бири-бириңер менен урушпагыла. Силер дагы мен сыяктуу болосуңар», - деди.

Хасан Челеби “рахима-хуллаху таала”, **“**Мавакиф**”** китебинин түшүндүрмөсүндө мындай деген: Хазрети Хасан менен Хазрети Хусейн ооруп калды. Хазрети Али менен Хазрети Фатима “радыйаллаху таала алейхим ажмаин” жана аял кызматкерлери, балдары айыгып кетсе үч күн орозо кармаганга назир кылышты. Балдар айыкты. Ооз ачаарга эч нерсе жок эле. Бир яхудийден үч са (1 са – 3,5 кг) арпаны карызга алды. Хазрети Фатима бир са арпадан ун жасады. Аны менен беш нан бышырды. Бир кедей келип, “Мага жегенге бир нерсе бериңизчи”, - деди. Нандарды да ага берип, дагы ачка жатышты. Эртеси күнү бир жетим келди. Буларды да ага берип, дагы ачка жатышты. Үчүнчү күнү болсо акысы бир кул келип тамак сурады. Муну да ага беришти. Аллаху таала Расулуллахка “саллаллаху алейхи васаллам” аят-и карима жиберип, алардын назирлерин жана исарларын (жоомарттыктарын) мактады. Ырыскысын (б.а., акчаны, мүлктү) өзүнө керектүү өлчөмүн алып калып, артканын таратуу **“**Зухд” деп аталды**.**

(Бир адамдын акысын кайтаруу, ага болгон карызын төлөө, **“**Адилеттүүлүк**”** кылуу болот. Акысынан артык берүү, **“**Ихсан**”** кылуу болот. Ырыскысын, өзүнө керектүү мүлктүн бардыгын башкага берүү

“Исар**”** болот**.**

Захид (диндар) болгон аалымдын эки рекет намазы, захид болбогон адамдын өмүр бою окуган намазынан кайырлуу.

Сахабалардын кээ бирлери “радыйаллаху таала анхум ажмаин”, таабииндердин кээ бирлерине, силер Расулуллахтын “саллаллаху алейхи васаллам” сахабаларынан көбүрөөк амал (ибадат) кылып жатасыңар. Бирок, алардын зухуддары силерден артык болгондуктан, силерден кайырлуураак эле дешкен. Дүнүйө махабаты, дүнүйөгө берилгендик – напсинин каалоолорун, напсине жагымдуу нерселерди жана буларга жетүүгө себеп болгон акчаны арам жол менен издөө дегенди билдирет. Дүнүйөгө берилүү – кыялдын артынан кубалоо дегендик. Себеби, дүнүйө лаззаттарынын зыяндары, пайдаларынан көбүрөөк. Колдо калбайт, тез кетет. Ал эми буларга кол жеткизүү болсо өтө кыйын. Эч кандай пайдасы болбогондор **“**Ла’б**”,** б.а., оюн жана **“**Лахв**”,** б.а., көңүл ачуу деп аталат.

[Адамды өлүмдөн, кандайдыр бир дене мүчөсүн жок болуусунан жана катуу оорудан куткара турган нерсе **“**Зарурат**”** деп аталат. Рухий жана денеси жагынан саламаттыгы үчүн жана да садага берүү, кайрымдуулук жакшылык кылуу, зекет, ажылык, курмандык чалуу, карыз берүү үчүн керек болгон нерселер **“**Муктаждык**”** деп аталат. Бул муктаждыктан ашыкча болуу менен бирге таттуу сезилип, жактырылган нерселер **“**Зыйнат**”** деп аталат. Керегинен артык болгон мал-мүлктү башкаларга көрсөтүү ниети менен колдонуу зыйнат болбойт, харам болот. Керек болгон өлчөмүн табуу үчүн эмгектенүү фарз. Керек өлчөмдө табуу сүннөт. Бул **“Канаат”** деп аталат. Зыйнат болгон нерселерди табуу мубах. Муктаждык жана зыйнат болгон нерселерди Исламиятка ылайык түрдө табуу ибадат болот. Буларды табам деп Исламияттын чегинен чыгуу харам болот. Мындайча колго тийген нерселер дүнүйөлүк болот. **“Ахкам-ы Исламиййа” –** бул Аллаху тааланын буйруктары жана тыюулары дегенди билдирет.]

Хадиси шарифте: **“Дүнүйөлүк болгон нерселер малун. Аллах үчүн болгон нерселер, Аллаху таала ыраазы болгон нерселер малун эмес”, -** деп айтылган. Дүнүйөлүк болгон нерселердин Аллаху тааланын алдында эч бир баасы жок. Ислам өкүмүн сактоо менен табылган жана колдонулган ырыскы дүнүйөлүк болбойт.

Дүнүйө жакшылыгы болот. Дүнүйө жакшылыктарынын эң баалуусу – салиха аял. Ыйманы бар, Исламиятка баш ийген адам **“салих”** [жакшы адам] деп аталат. Салиха аял күйөөсүн харам иш кылуудан коргойт. Жакшылык жана ибадат кылуусуна жардамчы болот. Салиха эмес аял зыяндуу болот. Дүнүйөлүк болот. Хадиси шарифте: **“Дүнүйө жакшылыктарынан мага аялдарым жана жыпар жыт сүйдүрүлдү”,** - деп айтылган. Хадиси шарифте: **“Дүнүйөлүк болгон нерселердин Аллах алдында чиркейдин канатындай баасы болгондо капырга бир жутум суу бермек эмес”, -** деп айтылды. Капырларга дүнүйөлүк нерселерди көп берүү менен аларды балээлерге сүйрөөдө. Хадиси шарифте: **“Момундун Аллах алдындагы баасы жыйнаган дүнүйөсүнчөлүк азаят”** жана **“Дүнүйөгө болгон сүйүү көбөйгөн сайын акыретке болгон зыяны да артат. Акырет сүйүүсү көбөйгөн сайын дүнүйөнүн ага зыяны азаят”, -** деп айтылды. Хазрети Али “радыйаллаху таала анх”: “Дүнүйө менен акырет чыгыш менен батыш сыяктуу. Бирине жакындаган адам экинчисинен алыстайт”, - деген. Хадиси шарифтерде: **“Дүнүйөлүк нерселердин аркасынан жүгүрүү суунун үстүндө басууга окшойт. Мунун буттарынын суу болбоосу мүмкүнбү? Исламиятка баш ийүүгө тоскоол болгон нерселер дүнүйө деп аталат.”**

“Аллаху таала бир кулун сүйсө аны дүнүйөдө захид (диндар) **жана акыретте рагыб кылат. Кемчиликтерин ага билдирет.”**

“Дүнүйөдө захид болгонду Аллаху таала сүйөт. Адамдарда болгондордо захид болгонду адамдар сүйөт.”

“Дүнүйөлүк издегендин буга жетүүсү кыйын. Акыретти издегендин буга жетүүсү жеңил.”

“Дүнүйөлүккө берилүү каталардын башы”, - деп айтылган. Б.а., ар түрдүү катага, күнөөгө себеп болот. Дүнүйө аркасында жүгүргөн адам шектүү нерселерге, кийин макрухтарга, харамдарга, жада калса, куфурга батат. Өткөн үммөттөрдүн Пайгамбарларына “алейхимуссалавату ваттаслимат” ишенбөөлөрүнө себеп – бул дүнүйөнү жакшы көргөндүктөрү болгон. Дүнүйөгө болгон сүйүү шарап сыяктуу. Муну ичкен адам андан өлүм убагында гана айрылат. Муса алейхиссалам Тур тоосуна бара жатканда бирөөнүн абдан ыйлаганын көрөт. Йа Рабби, кулуң Сенден корккондуктан ыйлап

жатат дейт. Көзүнөн кан акса да аны кечирбейм. Себеби, ал дүнүйөгө берилген деп айтты. Хадиси шарифте: **“Дүнүйөнү халалдан тапкан адамга акыретте эсеп бар. Харамдан тапкан адамга азап бар”** жана **“Аллаху таала бир кулун сүйбөсө мал-мүлкүн харамдарга сарптатат”, -** деп айтылды. Текеберлик үчүн имарат куруу мына ушундай. Бир хадиси шарифте: **“Бир адам халал акча менен имарат курса адамдар мындан пайдаланган мезгилчелик ага сооп берилет”, -** деп айтылды. Ысыктан кутулуу, таза аба демалуу ниети менен бийик имарат куруу жаиз. Текеберлик, мактануу үчүн бийик имарат куруу харам. Имам Азам Абу Ханифа: “Жахилдердин акаарат кылбоолору жана душмандарга кубаттуу көрүнүү үчүн аалымдардын, амирлердин кийимдери жана имараттарынын зыйнаттуу болуусу керек.”

ТАСВИФ
(Жакшы ишти эртеңкиге таштоо)

26 – Тасвиф – кайырлуу, жакшы иштерди кечиктирүү, эртеңкиге калтыруу деген сөз. Ибадаттарды, кайырлуу иштерди орундоодо ашыгуу **“**Мусара’ат**”** болот. Хадис-и шарифте: **“Өлүмдөн мурда тообо кылгыла. Кайырлуу иштерди жасоого кедерги чыгуудан мурда ашыккыла. Аллаху тааланы көп эстегиле. Зекет жана садага берүүгө ашыккыла. Ошентип, Раббиңердин ырыскыларына жана көмөгүнө кол жеткизгиле!”** жана **“Беш нерсе келбей туруп, беш нерсенин баркын билгиле! Өлүмдөн мурда өмүрдүн баркын, ооруудан мурда ден-соолуктун баркын, дүйнөдө акырет үчүн эмгектенүүнүн баркын, картайбай туруп жаштыктын баркын, кедейликтен мурда байлыктын баркын”, -** деп айтылды. Зекетин бербеген жана байлыгын акыреттин жолунда жумшабаган адам, кедей болгон кезде катуу өкүнөт. Хадис-и шарифте: **“Тасвиф кылган** (кечиктирген) **адам куруйт”, -** деп айтылган.

[Имам Раббани “рахметуллахи алейх” даараткканага киргенден кийин бир аз убакыт өтүп эшикти чалып кызматчысын чакырат. Кызматчы даарат суусун даярдабаганын ойлоп чуркап келет. Эшиктин ортосунан көйнөгүн чыгарып берип: “Муну ал, баланча кедейге белек кылып берип кел”, - деп айтканда: “Устаз, муну даараткканадан

чыккандан кийин берсеңиз болбойт беле? Эмнеге мынчалык өзүңүздү кыйнадыңыз?” - деди. Көйнөгүмдү ошол кедейге берүү даараткканада оюма келди. Сыртка чыкканга чейин кийинкиге калтырганымда шайтан васваса берип, ушул кайырлуу ишти орундоодон мени баш тартууга үндөөсүнөн корктум”, - деп жооп берди.]

ФАСЫКТАРДЫ ЖАКШЫ КӨРҮҮ

27 – Арам иш кылган адам **“**фасык**”** деп аталат. Фасыктыктын эң жаманы зулумдук кылуу. Себеби, зулумдук элдин көзүнчө, апачык жасалууда жана буга кул акысы да аралашууда. Али Имран сүрөсүнүн 57чи жана 140-чы аяттарында: **“Аллаху таала залымдарды жакшы көрбөйт”, -** деп айтылган. Хадис-и шарифте: **“Залымга узак өмүр тилеп дуба кылуу анын Аллаху таалага каршы чыгуусун каалоо болуп саналат”, -** деп айтылды. Суфяни Савриден (рахима-хуллаху таала): “Чөлдө бир залым суусаганынан өлөйүн деп жатат, ага суу берүүгө болобу?” - деп суралганда: “Жок, берүүгө болбойт”, - деп жооп берди. Заалым отурган үйүн башкалардан тартып алган болсо ал үйгө кирүү арам болот. Фасык адамга таваду’ (карапайымдык) кылган адамдын дининин үчтөн экиси кетет. Залымга таваду кылган адамдын абалын кандай боло турганын мына ушундан билип алуу зарыл. Залымдын колун өбүү, алдында ийилүү күнөө. Адилеттүүгө болсо жаиз. Абу Убайда бин Жаррах хазрети Омардын колун өпкөн (радыйаллаху анхума). Тапкан кирешесинин көбү арамдан болгон адамдын үйүнө конокко баруу жаиз эмес. Аны кандайдыр бир сөз же кыймыл-аракет менен мактоо арам. Бирок, өзүн же башкасын анын зулумунан куткаруу үчүн анын жанына баруу жаиз болот. Жанында болгон кезде жалган сүйлөбөө жана аны мактабаш керек. Кабыл ала тургандыгына көзү жетсе насаат кылынат. Залым сага келген кезде аны ордунан туруп тосуп алуу жаиз болот. Диндин улуулугун жана залымдын жаман экенин байкатуу үчүн турбаган жакшы болот. Мүмкүнчүлүк болсо насаат айтылат. Залымдан ар дайым узак турган жакшы. Хадис-и шарифте: **“Мунафык менен сүйлөшкөндө мырзам деп айтпагыла!” -** деп айтылды. Залымды, капырды урматтоо, урмат менен салам берүү, устазым деп айтуу куфур болот.

Аллаху таалага каршы чыкканга **“**фасык**”** деп айтылат.

Башкалардын да каршы чыгуусуна, фасыктын жайылуусуна себеп болгонго **“**фажир**”** деп айтылат. Арам иш кылгандыгы билинген фасыкты жакшы көрбөө керек. Бидатты б.а., жаңылыш ишенимдерди жайгандарын жана динди үйрөнүүгө тоскоол болгондорду жакшы көрүү күнөө. Хадис-и шарифте: **“Фасыктын фыскына тоскоол болууга күчү жетип туруп токтотпосо, Аллаху таала булардын бардыгына дүйнөдө жана акыретте азап кылат”, -** деп билдирилди. Омар бин Абдулазиз “рахима-хуллаху таала” мындай дейт: “Аллаху таала бир адам күнөө кылгандыгы үчүн, башкаларга азап кылбаса да, апачык күнөө кылгандарды көргөндөр аны токтотпосо, бардыгына азап кылат”. Аллаху таала Юша пайгамбарга (алеххиссалату васаллам): “Коомуңан кырк миң салих адамга жана алтымыш миң фасык адамга азап кыламын!” - деп вахи кылды. “Йа Раббим! Фасыктарга азап берүүңдү түшүнөмүн. Салихтерге азап кылууңдун себеби эмне?” - деп сураганда: “Менин ачуулангандарыма алар ачууланбады. Алар менен аралашып, бирге ичип-жешти”, - деп билдирди. Малына, жанына, бала-бакырасына жана мусулмандарга зыян келе турган б.а., фитнага себеп боло турган кезде бидатчыларга жана залымдарга амр-и маруф айтуу кажет болбойт. Апачык күнөө кылуучу фасыктарды бир гана чын көңүлдөн жаман көрүү жетиштүү. Таттуу жана жумшак сөздөр менен насаат айтуу керек болот.

Бир адам ибадат да кылса жана фасыктык да кылса ал адамга көбүрөөк кылган ишинин аты берилет. Экөө бирдей болсо ибадаты жагынан жакшы көрүлөт. Фасыктыгы жагынан жакшы көрүлбөйт. Башкалардын да фасыктык кылуусуна себепкер болгон адам өкмөт кызматкерлери тарабынан токтотулат.

[Аллаху тааланын махабатына жетүү үчүн Исламга ылайык жашаган жана бир муршидди сүйгөн адам **“**салих**”** деп аталат. Аталган махабатка жеткен адам **“**олуя**”** деп аталат. Башкалардын да жетүүсү үчүн аракет кылган вали **“**муршид**”** деп аталат. **“**Исламдын негизи үчөө: Илим, амал,ыклас**.”** Ислам илимдери экиге бөлүнөт:

Диний илимдер, дүнүйөлүк илимдер. Динди бузуучу реформаторлор диний илимдерди “схоластикалык илимдер”, дүнүйөлүк илимдерди “рационалдык илимдер” деп аташат. Диний илимдер бактан алмурут түшкөн сыяктуу адамдын башына бир жерден келип калбайт. Чыныгы бир муршиддин сөздөрүнөн, ахвалынан, кыймыл-аракеттеринен жана Ахли сүннөт аалымдарынын “илм-и хал” китептеринен үйрөнүлөт. Кыямат жакындаганда эч бир жерде чыныгы муршид боло албайт, диний сабатсыз, жалганчы, фасык дин адамдары көбөйөт. Булар Аллаху тааланын махабатына жетүү үчүн эмес, акча, мартаба жана аброй табуу үчүн иштешет. Байларга, мартабалуу кишилерге жакындашат. Бул дин ууруларына алданып калбоо жана бакытка жетүү үчүн белгилүү Ахли сүннөт аалымдарынын китептерин окуу керек. Доорубузда жана ар дайым күнөөлөрдүн эң зыяндуусу диний илимдерди үйрөнүүгө тоскоол болуу. Зыяндуу оюндарды көрүү диний китептерди окууга тоскоол болууда. Жаштар диний китептерди окубай койгондуктан дин сабатсызы болушууда. Динсиз, ыймансыз чоңоюшууда. Мусулман эне-аталардын балдарын бул балекеттен куткаруулары зарыл. Эне-аталар бул милдеттерин орундабай турган болсо балдары капыр болот, Тозокко кетет. Бул үчүн эне-аталар чыныгы Ахли сүннөт аалымдары жазган китептерди үйгө алып келип, балдарына окутуулары керек.]

ААЛЫМДАРГА ДУШМАНДЫК

28 – Ислам илимин жана аалымдарын “рахима-хумуллаху таала” мазактоо куфур болот. Ислам аалымын сөккөн, жамандаган адам капыр болот, муртад болот. Фыск жана бидат себебинен улам сүйбөө керек болот. Дүнүйө иштеринен улам сүйбөө күнөө болот. Салихтерди сүйбөө дагы ушундай. Хадис-и шарифте: **“Үч нерсе ыймандын лаззатын арттырат: Аллаху тааланы жана Расулун баарынан да жогору сүйүү, өзүн сүйбөгөн мусулманды Аллах ыраазысы үчүн сүйүү, Аллаху тааланын душмандарын сүйбөө”** жана **“Ибадаттардын эң баалуусу - хубб-и филлах жана бугд-ы филлах”, -** деп айтылды. Ибадаты көп болгон момунду ибадаты аз болгондон да көбүрөөк жакшы көрүү керек. Аллаху таалага каршылыгы көп болгон, куфурду жана фухушту жайылткан капырларды көбүрөөк жаман көрүү керек.

Аллах үчүн душмандык кылуу керек болгон нерселердин башында адамдын өз напси турат. Сүйүү деген сөз алардын жолунда болуу дегенди түшүндүрөт. Ыймандын белгиси болсо – **“хубб-и филлах жана бугд-ы филлах”.** Бир хадис-и шарифте: **“Аллаху тааланын кээ бир пенделери болот. Булар Пайгамбар эмес. Пайгамбарлар менен шейиттер кыямат күнү буларга суктанышат. Булар - бири-бирин таанымбаган, алыс жерлерде жашаган, Аллах үчүн бири-бирин сүйгөн момундар”, -** деп айтылган.

Бир хадис-и шарифте: **“Адам дүнүйөдө кимди сүйсө акыретте анын жанында болот”, -** деп айтылды. Анын жолунда болбосо сүйүүсү сахих болбойт. Адам динине жана аманатына ишенген салих адамдар менен достук куруусу керек. Яхудилер жана насранилер Пайгамбарларын “алейхимуссалавату ваттаслимат” сүйгөндүктөрүн айтышууда. Бирок, алардын жолунда болбогондуктары үчүн хахамдардын, поптордун ойдон чыгарган жаңылыш жолдо болгондуктары үчүн акыретте Пайгамбарларынын жанында болушпайт. Жада калса, Тозокко барышат. “Жеваб Веремеди” аттуу китепте яхудилер жана христиандар тууралуу кенен маалымат бар. Бийик рухтар сүйгөн рухтарын жогоруга тартышат. Төмөн рухтар дагы төмөнгө тартышат. Адам өлгөндөн кийин рухунун каерге бара тургандыгын дүнүйөдө кимдерди сүйүп жүргөн болсо ошолордун абалынан түшүнүүсү керек. Адам башка адамды табигый түрдө же акыл менен же өзүнө кылынган жакшылыктардан улам же Аллаху тааланын ыраазылыгы үчүн сүйөт. Дүнүйөдө бири-бирин сүйгөн адамдардын рухтары бири-бирин тарткандыгы сыяктуу кыяматта дагы бири-бирин тартышат. Энес бин Малик “радыйаллаху анх” мусулмандарды жогорудагы хадис-и шариф сүйүндүргөнчөлүк эч нерсе сүйүндүргөнбөгөндүгүн айткан. Капырларды сүйгөндөр алар менен бирге Тозокко барышат. Сүйүктүүсүнө баш ийбөө адамдын колунда эмес. Сүйүүнүн эң кубаттуу белгиси сүйүктүүнүн сүйгөндөрүн сүйүү, сүйбөгөндөрүн сүйбөө болуп эсептелет.

ФИТНА
(Бүлүк чыгаруу)

29 – Адамдарды кыйынчылыкка, балээге салуу, төңкөрүшкө себеп

болуу – бул фитна чыгаруу деп айтылат. Хадис-и шарифте: **“Фитна уйкуда. Муну ойготконго Аллах лаанат кылсын!”** – деп айтылды. Адамдарды өкмөткө каршы, мыйзамдарга каршы көтөрүлүшкө тукуруу фитна болот. Фитна чыгаруу арам. Акысыз жерге адам өлтүрүүдөн да чоң күнөө болот. Заалым болгон өкмөткө каршы көтөрүлүш кылуу да арам. Зулумдук көргөндөр көтөрүлүш кыла турган болсо буларга жардам берүү дагы арам. Көтөрүлүш кылуунун зыяны, күнөөсү зулумдун зыянынан жана күнөөсүнөн дагы көп.

Имамдын сүннөт болгон ченеминен көп окуп намазды создуктуруусу да фитна чыгаруу болот. Жамааттын бардыгы ыраазы болсо анда фитна болбойт, жаиз болот. Вааз айткандардын, дин адамдарынын жамаат түшүнө албай турган нерселерди айтуулары жана жазуулары да фитна болот. Бардык адамдарга түшүнө ала тургандай сүйлөө керек. Мусулмандарга аткара албай турган ибадаттарды буйрук кылбоо керек. Алсыз кавл болсо да кыла ала тургандарын айтуу керек. Эмр-и маруф кылып жатканда да фитна чыгарбоого көңүл буруу керек. Эмр-и маруф кылып жатканда өзүн коркунучка түртүү буйрук кылынбаган. Динге жана башкаларга да зыян берип, дүнүйө фитнасына да себеп болбоо керек. Өзүнө дүнүйөлүк зыяны тийе турчу эмр-и маруфту кылуу жаиз болот, жихад болот. Сабыр кыла албай турган болсо муну да кылбоосу керек. Фитна мезгилинде үйдөн чыкпоо керек, эм ким менен көрүшпөө керек. Фитнага түшкөн кезде сабыр кылуу керек.

Имам Раббани “рахима-хуллаху таала” экинчи томдун алтымыш сегизинчи мектубунда: “Сүйүктүү балам! Кайта-кайта жазуудамын, азыр күнөөлөрүбүзгө тообо кыла турчу, Аллахыбыздан кечирим сурай турчу мезгилдебиз. Фитналар көбөйгөн бул заманда үйгө бекинип, эч ким менен көрүшпөө керек. Фитналар жамгыр сыяктуу жаап, бардык жерди каптайт. Хадис-и шарифте: **“Кыямат болуудан мурда бардык жерди фитналар каптайт. Фитналардын зулумдугу сыртты караңгы түндөй кылат. Ошол убакта үйүнөн момун болуп чыккан адам кеч капыр болуп үйүнө кайтат. Кеч момун болуп үйүнө келген адам таң атканда капыр болуп турат. Ал убакта отуруу тик туруудан жакшыраак. Жай баскан адам жүгүргөн адамдан да жакшы. Ал убакта окторуңарды сындыргыла!**

Жааларыңарды кескиле. Кылычтарыңарды ташка чапкыла! Ал убакта үйүңөргө бири келгенде Адам пайгамбардын эки баласынан жакшысы сыяктуу болсун!" – деп айтылган. Асхаб-ы кирам "радыйаллаху таала анхум эжмаин" муну укканда ошол заманда жашай турган мусулмандарга эмне кылууну буюрасыз деп сурашат. Жообунда: **"Үйүңөрдүн буюму болгула".** Бир риваятта: **"Андай фитна убагында үйүңөрдөн сыртка чыкпагыла**", - деп айтылды. [Бул хадис-и шариф Абу Давудда жана Тирмизиде бар.] Бул күндөрдө Дар-ул-харб капырларынын Негрекут шаарында мусулмандарга Ислам мамлекеттеринде кылган зулумдарын, кыйноо азаптарын уккандырсыз. Мусулмандарга көрүлбөгөндөй акаарат кылышты. Мындай пас иштер акыр заманда көп болот. " Алтымыш сегизинчи мектубдан которуу толукталды.

"Тезкире-и Куртуби" мухтасарында жазылган хадис-и шарифте: **"Фитна чыгарбагыла! Сөз менен чыгарылган фитна кылыч менен болгон фитна сыяктуу. Заалымдар, фажырлар менен элди кайраштыруудан, жалган жана ифтира сөз айтуудан пайда болгон фитна кылыч менен кылынган фитнадан да зыяндуу",** - деп айтылды. Аалымдардын бардыгы бир ооздон малы-жанын куткарыш керек болгон адам да көтөрүлүш кылбоосу, өкмөткө, мыйзамдарга каршы чыкпоосу керек. Себеби, залым болгон өкмөткө карата сабыр кылууну хадис-и шарифтер буйрук кылууда. Расулуллахтын "саллаллаху алейхи ва саллам" **"Аллахумма инни асалу-ка филел хайрат ва теркелмункерат ва хуббел-месакин ва иза эредте фитнатан фи кавми фе-тевеффени гайре мевтун"** деген дубаны окугандыгын Имам Мухаммед "рахима-хуллаху таала" билдирүүдө. Бул дуба "Йа, Рабби! Мага кайырлуу иштерди кылуу, жаман нерселерди таштоону жана кедейлерди сүйүүнү насип кыл! Коомумдун арасында фитна чыгарууну каалаган убагында фитнага аралаша электе жанымды ал!" деген мааниде. Имам Куртуби "рахима хуллаху таала": "Бул хадис-и шариф фитнадан сактануу, ага аралашпоо керек экендигин, фитнага аралашкандан көрө өлүүнүн кайырлуу боло тургандыгын ачыкча көрсөтүүдө", - деген.

"Мишкат**"**тагы хадис-и шарифтерде айтылат: **"Фитна убагында мусулмандарга жана алардын башчыларына баш ийгиле. Туура**

жолдо болгон адам болбосо фитначылардын, көтөрүлүшчүлөрдүн арасына аралашпагыла! Өлгөнгө чейин фитнага кошулбагыла!". "Фитна заманында өкмөтүңөргө баш ийгиле. Силерге зулумдук кылса, мал-мүлкүңөрдү алса да ага баш ийгиле!" "Фитна заманында Исламиятка бекем кармангыла. Өзүңөрдү куткаргыла. Башкаларга акыл бербегиле! Үйүңөрдөн сыртка чыкпагыла! Тилиңерди туткула!". "Фитна заманында көп адам өлтүрүлөт. Аларга аралашпаган адам кутулат." "Фитначыларга аралашпаган адам саадатка жетет. Фитнага түшүп сабыр кылган адам да саадатка жетет." "Аллаху таала Кыямат күнү бир кулунан сурайт: - Күнөө кылган адамды көргөндө эмне үчүн тоскоол болбодуң дейт. Ал кул анын зыянынан, душмандык кылуусунан корктум жана сенин кечирим жана ырайымыңа ишендим дейт". Бул хадис-и шариф душмандын кубаттуу болгон убагында эмр-и маруфту жана нехй-и мункарды таштоонун жаиз боло тургандыгын көрсөтүүдө.

"Ширатул-Ислам" шархында фарздын аткарылуусун, арамдан сактанууну буйрук кылуу фарз-ы кифайа экендиги айтылат. Сүннөттүн аткарылуусун буйрук кылуу, макрухтан тыюу сүннөт. Арам иш кылып жаткан адам кол менен тыйылбайт. Сөз менен тыйылат. Б.а., жамандыгы, зыяны айтылат. Арам иш кылууга даярданып жаткан адам кол менен тыйылат. Сөз менен жана кол мнен тыйып жатканда фитна, зыян чыгарбоо керек. Тыйуунун пайдалуу боло тургандыгын алгач билүү керек. Көбүрөөк ишенүү дагы билүү болуп саналат. Хубб-и филлах жана бугд-ы филлах болбосо жасалган ибадаттардын пайдасы болбойт. Эмр-и маруф эч себепсиз ташталса дубалар кабыл болбойт. Кайыр жана береке калбайт. Жихадда жана кыйын иштерде ийгилик болбойт. Жашыруун кылынган күнөө муну кылган адамга зыян берет. Ачыктан ачык кыла турган болсо ар кимге зыяны тийет. Бир адамдын жамандоосу менен бир адамды жаман деп ойлоп калбоо керек. Биринин жамандоосу гыйбат болот. Муну тыңдоо дагы арам болот. Бир адамдын фасык экендиги эки адилеттүү күбөнүн бул адамдын жамандык кылгандыгын көргөндүктөрүн айтуулары менен же өз тажрыйбасы менен билинет. Күнөө кылып жаткан адамды көрүп туруп күчү жетип турса дагы мындан тыйбагандык (Мудахана"

болот. Мудахана кылгандардын кабырларынан маймыл жана чочко келбетинде тура тургандыктары хадис-и шарифте билдирилген. Эмр-и маруф кылган адамды достору жактырышпайт. Мудахана кылганды жактырышат. Заалым болгон өкмөт адамдарына сөз менен эмр-и маруф кылуу жихаддын эң баалуусу болуп эсептелет. Насыят берүүгө күчү жетпесе көңүлү менен кабыл кылбоо дагы жихад болот. Мамлекет адамдары кол менен, аалымдар сөз менен, калган мусулмандар көңүлдөрү менен эмр-и маруф кылышат. Эмр-и маруфту Аллах ыраазычылыгы үчүн кылуу жана айткан нерселеринин китептеги далилдерин билүү жана фитна чыгуусуна себеп боло тургандыгын билген адамдын эмр-и маруф кылуусу важиб болбойт. Жада калса, кээде арам болот. Мындай мезгилде фитнага себеп болбоо үчүн үйдөн чыкпоо керек. [Б.а., фитначылардын арасына аралашпоо керек.] Фитна чыга турган болсо же өкмөт зулумдук кылып фасад чыгара турган болсо ал шаардан, ал жерден хижрат кылуу (көчүү) керек болот. Көчүп кетүү мүмкүн болуп турганда өкмөттүн мажбурлоосу күнөө кылуу үчүн себеп болбойт. Көчүп кетүү мүмкүн болбосо бир четке чыгып, эч кимге кийлигишип аралашпоо керек. Сөзүнүн пайдасы болбой тургандыгын жана фитна чыга тургандыгын билсе эмр-и маруф кылуу важиб болбойт, мустахаб болот. Сөзүнүн пайдалуу боло тургандыгын, бирок, фитнага себеп боло тургандыгын да билсе анда да важиб болбойт. Фитна эгер токмок жей турганчалык кичине болсо мустахаб болот. Фитна чоң жана коркунучтуу болсо эмр-и маруф кылуусу арам болот. Эмр-маруфту жумшактык менен кылуу важиб. Корстук фитнага себеп болушу мүмкүн. Мусулманга жана зымми капырга карата курал менен мээлебөө керек, буларга да зулумдук, кыйноо тарттырбаш керек. “Шира”дан котормо толукталды.

МУДАХАНА ЖАНА МУДАРА

30 – Күчү жетип турса арам кылган адамга тоскоол болбоо мудахана болот. Арамды кылган адамга же жанындагы кишилерге болгон урматы динди кармануудагы бошоңдугу мудаханага себеп болууда. Фитна болбогон, б.а., динине жана дүнүйөсүнө же башкаларга зыяны болбогон учурда арам жана макрух иш кылган адамга тоскоол болуу керек. Тоскоол болбой, унчукпай туруу арам болот. Мудахана кылуу

арам иш кылган адамга ыраазы болууну көрсөтөт. Үн чыгарбоо көпчүлүк жерде жакшы болот. Бирок, хакты жакшылыкты айта турчу жерде унчукпай койууга болбойт. Йа, Расулуллах! Өткөн үммөттөрдүн бир бөлүгүнө зилзала менен азап кылынды. Топурактын алдында калышты. Булардын арасында салихтер [жакшы мусулмандар] да болгон эле деп айтылганда: **“Ооба, салихтер да бирге жок болушту. Себеби, Аллахка каршылык болуп жатканда унчукпай турушкан. Алардан айрылышкан эмес**”, - деп айтылды. Хадис-и шарифте: **“Үммөтүмөн бир бөлүгү кабырларынан маймыл жана чочко шекилинде турушат. Булар Аллаху таалага каршы чыккандарга аралашкандар, алар менен бирликте жеп-ичкендер эле”** жана **“Аллаху таала бир аалымга илим бергенде Пайгамбарлардан алган сыяктуу мындан да сөз алат”,** - деп айтылды. Илимин керек болгон убакта айтуудан тартынбай тургандыгына сөз берет. **“Кимде ким Аллаху таала берген илимди керек болгон учурда айтпай турган болсо кыямат күнү мойнуна оттон тасма тагылат”** деген хадис-и шариф жана Ниса сүрөсүнүн: **“Өздөрүнө илим жана хидаят бергендерибиз илимдерин адамдардан жашыра турган болушса Аллахтын жана лаанат кылгандардын лаанаты булардын үстүнө болсун!”** деген маанидеги отуз алтынчы аяти каримасы мудахана кылуунун арам экендигин көрсөтүүдө. Мудахананын карама-каршы мааниси “Гайрат” жана салабат деп аталат. Маида сүрөсүндө элүү төртүнчү аяти каримасында: **“Аллах жолунда жихад кылгандар жамандалуудан коркушпайт**”, - деп айтылды. Динде гайрат жана салабаты болгондор малы-жаны, сөзү, калеми менен Аллах ыраазылыгы үчүн жихад кылуулары керек экендиги бул аяти каримада билдирилүүдө. Хадис-и шарифте: **“Өтө ачуу болсо да хакты айткыла**”, - деп буюрулду. Бир захид адам Эмеви халифаларынын төртүнчүсү Мервандын жанында музыкалык аспап черткендерди көргөндө аспаптарын сындырат. Мерван бул адамдын арстандардын арасына ыргытылуусун буйрук кылат. Арстандардын арасында дароо намазга турат. Арстандар муну жалап баштайшат. Муну арстандардын жанынан алып халифага алып келишет. - Арстандан корккон жоксуңбу? – дейт. - Алардан коркуу оюма да келген жок. Түнү бою ойлонуп чыктым – дейт. – Эмнени ойлондуң? – дейт. Арстандар мени жалаган кезде түкүрүктөрү нажиспи жокпу? Аллаху таала намазымды

кабыл кылдыбы же кабыл кылбадыбы деп ойлондум – деп жооп берет.[9]

Өзүнө же болбосо башкаларга зыян келүү коркунучунан улам жакшылыкка үндөө жана арамдан тыюу мүмкүн болбосо мындай фитнага тоскоол болуу үчүн унчукпоо **“**Мудара**”** деп аталат. Көңүлү арамды тыюуну кааласа да мудара кылуу жаиз. Жада калса, садака берүү сообу тийет. Мудара кылып жатканда таттуу тилдүү жана күлүмдөө керек. Шакиртке сабак окутуп жатканда да мудара кылынат. Имам Газали “рахима-хуллаху таала” мындай деп айткан: “Адамдар үчкө бөлүнөт. Бири тамак-аш сыяктуу. Бардыгына дайыма керектүү. Экинчи бөлүк дары сыяктуу. Зарыл болгон учурда кереги тийет. Үчүнчү бөлүктөгүлөр оору сыяктуу. Буларга муктаждык болбойт. Бирок, өздөрү адамдарга жабышышат, жугушат. Булардан кутулуу үчүн мудара кылуу керек.” Мудара кылуу жаиз. Кээ бирде мустахаб болот. Үйүндө аялына мудара кылбаган адамдын ырахаты тынчтыгы калбайт. Расулуллахка “саллаллаху алейхи ва саллам” бир конок келгенде: “Ичке киргизгиле! Ал – жаман адам”, - деп буюрат. Ичке киргенде аны менен таттуу, жарык маанай менен сүйлөшөт. Ал кеткенде жумшак сүйлөшүүнүн себеби суралганда: **“Кыяматта эң жаман жерде боло турган адам – бул дүнүйөдө зыянынан сактануу үчүн сый көргөн адам”, -** деп буюрат. Хадис-и шарифте: **“Эч тартынбастан арам иш кылган адамды гыйбат кылууга боло тургандыгы сыяктуу зыяндарынан коргонуу үчүн буларга мудара кылууга да болот. Бирок, мудара мудаханага окшоп калбоо керек”, -** деп буюрулду. Мудара динди жана дүнүйөнү зыяндан сактоо үчүн дүнүйөлүк пайданы берүү болуп саналат. Мудахана болсо тескерисинче дүнүйөлүк нерселерге жетүү үчүн динди берүү болуп саналат. Заалым адамга мудара кылып жатканда өзүн жана зулумдуктарын мактоого болбойт.

ИНАД ЖАНА МУКАРАБА
(Чындыкты кабылдабоо)

31 – Инад жана мукараба – бул хакты жана тууранı уккан кезде кабыл кылбоо дегенди билдирет. Эбу Жахл жана Эбу Талиб инад кылып Расулуллахтын “саллаллаху алейхи ва саллам” пайгамбар

9 Мерван бин Хакем 65 [м. 683-жылы] өлтүрүлгөн.

болгондугуна ишенишпеди, четке кагышты. Инад риядан, хыкддан, көралбастыктан же тамадан пайда болот. Хадис-и шарифте: **“Аллаху тааланын эң сүйбөгөн адамы – хакты кабыл кылууда инад кылган адам”, -** деп айтылды. Хадис-и шарифте: **“Момун вакар ээси болот, жумшак болот”, -** делди. Вакар ээси болгон адам дүнүйө иштеринде жеңилдик көрсөтөт. Дин иштеринде аска-зоодой болот. Бир тоо убакыт өткөн сайын кемирилиши мүмкүн. Момундун дини эч кемирилбейт.

НИФАК
(Эки жүздүүлүк)

32 – Нифак – бул мунафыктык (эки жүздүүлүк), ичи башка, сырты башка болуу. Көңүлүндө куфур болгон адамдын момун экендигин айтуусу нифак болот. Көңүлүндө душмандык болуп туруп достук көрсөтсө анда дүнүйө нифакы болот. Куфурдун эң жаманы – динде нифак кылуу. Медина шаарындагы мунафыктардын башчысы Абдуллах бин Убей бин Селул эле. Мусулмандардын Бадр согушундагы жеңишин көргөндө мусулман болгондуктарын айтышат. Бирок, көңүлдөн ишенишкен эмес. Хадис-и шарифте: **“Мусулмандарга сөздөрү менен достук көрсөтүп, кыймыл-аракеттеринде душмандык кылгандарга Аллаху таала жана периштелер лаанат кылсын”** жана **“Мунафыктын үч белгиси бар: Жалган сүйлөйт, сөзүндө турбайт жана аманатка кыянат кылат”,** - деп айтылды. Мындай адам мусулман экендигин айтса, намаз окуса да мунафык болуп саналат.

ТАФАККУР КЫЛБОО

33 – Адамдын күнөөлөрүн ойлонуусу жана буларга тообо кылуусу, ибадаттарын ойлонуп буларга да шүгүр кылуусу керек. Макулуктардагы жана өз денесиндеги өтө чеберчиликти, тартипти, бири-бири менен болгон байланыштарын ойлонуп Аллаху тааланын барлыгын жана улуктугун түшүнүүсү керек. Макулуктардын, барлыктардын бардыгы “Алем” деп аталат.

[Алем үчкө бөлүнөт: “Алем-и ажсад”, “Алем-и арвах” жана “Алем-и мисал”. Алем-и мисал барлык ааламы эмес. Көрүнүш

ааламы. Ар бир барлыктын бул ааламда бир көрүнтүсү болот. Алем-и арвах - Арштан сырткаркы нерселер. Булар материалдык эмес. Булар “Алем-и эмр” деп да аталат. Алем-и ажсад материалдык аалам. Бул “Алем-и халк” деп да аталат. Бул дагы экиге бөлүнөт: Адам “Алем-и сагир” (кичи аалам) деп аталат. Адамдардан башка барлыктардын баары “Алем-и кебир” (чоң аалам) деп аталат. Алем-и кебирде болгон бардык нерсенин алем-и сагирде бир окшошу мисалы болот. Адамдын көңүлү рух ааламына ачылган бир эшик болуп саналат. Капырларда бул эшик жабылып, талкаланган. Ошондуктан, капырлардын рух ааламынан кабарлары жок жана боло албайт. Көңүлдүн жашоо табуусу, рух ааламына ачылуусуна бир гана чарасы - бул ыйман келтирүү, мусулман болуу. Момундун көңүл эшигинен Алем-и эмрге кирүүсү жана бул ааламда чексиз жашоого илгерилөөсү үчүн эмгектенүүсү керек. Исламияттын сегиз башкы илиминин бири болгон “Тасаввуф” илими бул эмгекти үйрөткөн өтө жогору илим. Бул илимдин адистери “Олуя” же “Муршид” деп аталат. Муршиддердин эң атактуусу – Имам Раббани Ахмед Фаруки. 1034 хижри жана 1624 милади жылы Индияда көз жумган. Медициналык жана техникалык факультеттерде окуп макулуктардын жаратылыш өзгөчөлүктөрүн, араларындагы эсептүү байланыштарды көргөн жана түшүнө алган акылы бар адамдын Аллаху тааланын барлыгына, бирлигине, улуктугуна, илимине, кудуретине ишенбөөсү мүмкүн эмес. Ишенбеген адам акылсыз, сабатсыз же болбосо дурусту кабылдабаган тоң моюн, кумарына берилген, напсинин туткуну болгон, башкаларга азап тарттыруудан кумар алган, заалым садист адам гана болушу мүмкүн. Капырлардын өмүр баяндарына назар салына турган болсо бул үч бөлүктөн бири экендиги дароо белгилүү болот.]

Хадис-и шарифте: **“Барлыктардагы тартипти ойлонуу менен Аллаху таалага ыйман келтиргиле!”, -** деп буюрулду. Астрономияны окуп жер шарынын, айдын, күндүн жана бүткүл жылдыздардын боштукта айланып тургандыгында жана бири-биринен алыстыкта болгон иреттерин, эсептерди түшүнгөн адамдын ыйманы кубаттанат. Тоолордун, кендердин, дарыялардын, деңиздердин, айбандардын, өсүмдүктөрдүн, жада калса, микроптордун жаратылуусунда түрдүү пайдалар бар. Эч бири бош жерге керексиз жаратылган эмес. Булуттар,

жамгырлар, чагылгандар, жер алдындагы суулар, энергиялык заттар жана аба, кыскасы, ар бир барлык белгилүү кызматтарды, белгилүү милдеттерди аткарууда. Адамдар бул сансыз макулуктардын сан жеткис кызматтарынан бүгүнкү күнгө чейин өтө азын гана түшүнө алган. Макулуктарды түшүнө албаган адамдын акылы булардын жаратканын кантип түшүнө алсын? Анын улуктугун, сыпаттарын бираз түшүнө алган Ислам аалымдары айран таң калышкан. “Аны түшүнүү – бул Анын түшүнүлбөй тургандыгын түшүнүү”, - дешкен. Муса алейхиссаламдын үммөтүнөн бир адам отуз жыл ибадат кылат. Бир булут ага көлөкө кылып күндөн коргойт. Бир күнү булут келбей күндүн алдында калат. Апасынан мунун себебин сурайт. Бир күнөө кылган болушуң керек дейт. Жок, күнөө кылган жокмун дегенде, асманды, гүлдөрдү караган жоксуңбу? Аларды көргөндө Жаратkандын улуктугун ойлонбодуңбу? – дейт. Ооба карадым. Бирок, тафаккурда (ойлонууда) кемчилик кылдым дегенде, мындан чоң күнөө болобу? Дароо тообо кыл деген эле. Акылы бар адамдын тафаккур милдетин эч качан аксатпоосу керек. Эртен өлбөй турганына ишенген адам барбы? Аллаху таала эч бир нерсени бошко, пайдасыз жараткан эмес. Адамдар түшүнө албай турган, көрө албаган пайдалар түшүнө алгандарына караганда көптөгөн эсе артык. Тафаккур төрт түрдүү болот дешкен. Аллаху тааланын макулуктарындагы жаратылуу чеберчиликти, пайдаларды ойлонуу Ага ишенүүгө жана сүйүүгө себеп болот. Ал убада кылган соопторду ойлонуу ибадат кылууга себеп болот. Ал кабар берген азаптарды ойлонуу Андан коркууга, эч кимге жамандык кылбоого себеп болот. Анын жакшылыктарына жооп катары күнөө кылгандыгын, Аны унутуунун ичинде жашагандыгын ойлонуу Аллаху тааладан уялууга себеп болот. Аллаху таала жерде жана асманда болгон макулуктарды ойлонуу менен алардан өрнөк алгандарды сүйөт. Хадис-и шарифте: **“Тафаккурдай баалуу ибадат жок”** жана **“Бир убак тафаккур алтымыш жыл ибадаттан да жакшыраак”, -** деп айтылган. Имам Газалинин фарсча “Кимйа-и Саадат” аттуу китебинде тафаккур тууралуу кеңири жазылган.

МУСУЛМАНГА БАДДУА
(Каргоо)

34 – Хадис-и шарифте: **“Өзүңөргө, балдарыңарга жаман дуба кылбагыла** (каргабагыла)**. Аллахтын тагдырына ыраазы болгула. Жакшылыктарын арттыруусу үчүн дуба кылгыла”** жана **“Эненин, атанын баласына карата жана зулумдук көргөн адамдын заалымга карата баддубалары кайтарылбайт”, -** деп айтылды. Бир мусулмандын капыр болуусу үчүн дуба кылган адамдын өзү капыр болот. Бир заалымдын капыр болуп өлүп, чексиз азап тартуусун каалоо куфур болбойт. Муса алейхиссаламдын ушинтип дуба кылгандыгы Курани каримде билдирилген. Имам Азам Абу Ханифа “рахима-хуллаху таала” башка адамдын капыр болуусун каалоо куфур болот деп буюрду. Заалымдан башкаларга баддуба кылуу (каргоо) арам. Залымга зулумдугунчалык баддуба кылуу жаиз болот. Жаиз болгон бир нерсенин өлчөмү үзүрүнүн (себебинин) өлчөмүндөй болот. Заалымды дагы каргабоо, сабыр кылуу, жада калса, кечирүү дагы жакшыраак. Зыммиге же кандайдыр бир капырга Аллах өмүр берсин деп айтууга болбойт. Мусулман болуусу үчүн же болбосо, жизйа берип мусулмандардын күчтөнүүсү үчүн мындай дуба кылууга болот. Капырга урмат менен салам берген адам капыр болот. Капырга сый-урмат билдирген сөз айтуу, мисалы, устазым деп айтуу куфур болот.

МУСУЛМАНГА ЖАМАН АТ ТАГУУ

35 – Мусулманга жаман ат тагуу же башка бири таккан жаман атты айтууга болбойт. Фамилия же псевдоним коюуга болот. “Сыддык Гүмүш” Хусейин Хилми Ышык устазыбыздын псевдоними болуп саналат. Хадис-и шарифте: **“Аты жаман болгон адам муну жакшы ысымга алмаштырсын!”** – деп буюрулду. Мисалы, Асийа деген атты Жамила кылуу керек. Мусулмандарга жакшы ысым берүү жаиз. Баласына мактоочу ысым койбоосу керек. Мисалы, Рашид, Эмин ысымдарын койбоосу керек. Мухйиддин, Нуруддин сыяктуу ысымдар дагы жалган жана бидат болот. Фасыктарды, диний сабатсыздарды, муртаддарды мындай ат менен чакыруу макрух. Себеби, булар мактоочу ысымдар. Каймана болсо да айтууга болбойт. Өз балдарына бул ысымдарды коюп, ийгиликтүү болуу үчүн коюу жаиз болот дешкен. Салих экендиктери белгилүү болгон аалымдарды бул ысымдар менен

зикир кылуу жаиз жана пайдалуу.

[Ибни Абидин “рахима-хуллаху таала” бешинчи томунда балага коюла турчу ысымдардын эң жакшылары Абдуллах, кийин Абдуррахман, кийин Мухаммед, кийин Ахмед, андан кийин Ибрахим экендигин жазган. Аллаху тааланын ысымдарынан болгон Али, Рашид, Азиз сыяктуу ысымдарды коюу дагы жаиз. Бирок, бул ысымдарды айтып жатканда урмат кылуу керек. Билип туруп урматсыздык кылган адам капыр болот. Мисалы, ысымы Абдулкадыр болгон адамды Абдулкойдур деп атоо, Хасандын ордуна Хассо, Ибрахимдин ордуна Ибо деп айтуу бул ысымдарды мазактагандык болот. Бул аттарды мазактоо ниети болбосо дагы куфур болбогондугу менен куфурга окшогон нерсени айтуудан сактануу керек. Бала дүнүйөгө келип дароо көз жумса ат коюлбастан жерге коюуга болбойт. Абдуннаби ысымы дагы жаиз болгону менен койбоо этияттуу болот. Сеййид Абдулхаким Арваси хазретлери хижри камери 1362 [м.1943] жылы кайтыш болгонго чейин Стамбулда, Баязид мечитинде Шейшемби, Бейшемби жана Ишемби күндөрү асыр намазынан кийин жыйырма беш жыл вааз жана иршад кылды. Бир ваазында: “Баланын эне-атанын үстүндө үч акысы бар: Туулган кезде мусулман атын коюу. Акыл киргенде окуу-жазуу, илим жана кесип үйрөтүү. Балакатка келгенде дини жана ахлагы жакшы болгон бир мусулман бирин таап аны менен дароо үйлөндүрүү”, - деп айтты. Кыздарды ушундай үйлөндүргөн эне-ата, жада калса, ар бир бир тууган жана кошуна дагы көп сооп табышат. Европа, Америкада дин, адеп душманы кылып жетилдирген асылсыз адамдарга жалган диплом берип профессор деген ысым жана этикетка менен мусулман мамлекеттерине жиберишүүдө. Бул сабатсыз капырларды лицейлерге, университеттерге мугалим жана профессор кылышууда. Булар тузактарына түшкөн мусулман балдарын динсиз, мазхабсыз кылышууда. Алардын колунда окуп жетилгендер оңой эле саткын, адам өлтүргүч болушууда.]

КЕЧИРИМДИ КАБЫЛ КЫЛБОО

36 – Мусулмандын кечиримин четке кагуу макрух. Хадис-и шарифте: **“Мусулман бир тууганынын кечиримин кабыл кылбоо күнөө болот”**, - деп айтылды. Кечиримди кабыл кылуу жана

кемчиликтерди кечирүү Аллаху тааланын сыпаттарынан. Мындай болбогон адамга Аллаху таала гадап жана азап кылат. Кечирим суроо үч түрдө болот: Эмне үчүн кылдым? Же болбосо муну эмне үчүн кылдым. Кылбасам жакшы болмок же экинчи кылбайм деп айтуу. Же болбосо кылбадым деп четке кагуу. Кылдым, экинчи кылбайм деп айтуу тообо кылгандык болот. Момун кечирүүсү үчүн кечирим суроосун күтөт. Мунафык адам болсо айыбынын ашкереленүүсүн каалайт. Хадис-и шарифте: **“Уяттуу болгула. Жаман нерселерди кылбагыла. Аялдарыңарды дагы уяттуу кылгыла.”** жана **“Уяттуу болсоңор аялдарыңар да уяттуу болушат. Энеңерге, атаңарга жакшылык кылсаңар балдарыңар да силерге жакшылык кылышат. Дин бир тууганынын кечиримин кабыл кылбаган адам кавсар хавузунан ичпейт”, -** деп айтылды. Бул хадис-и шариф дин бир тууганынын жамандык кылгандыгын жана кечириминин жалган экендигин билбеген адам үчүн. Себеби, мунун кечиримин четке кагуу мусулманга суизан кылгандык болот. Жалган сүйлөп жаткандыгын билип туруп кечиримин кабыл кылуу кечирим болот. Кечирүү важиб эмес, мустахаб болуп саналат.

КУРАНИ КАРИМДИ ЖАҢЫЛЫШ ТАФСИР КЫЛУУ

37 – Тафсир – бул баяндоо жана ачыктоо дегенди түшүндүрөт. **“**Тавил**”** – ружу кылуу. Тафсир **-** бир маани берүү. Тавил – түрдүү маанилердин арасынан бирин тандоо. Өз көз карашы менен тафсир кылуу жаиз эмес. Тафсир риваят менен кылынат. Тавил дираят (акыл, тажрыйба) менен кылынат. Хадис-и шарифте: **“Курани каримди өз көз карашы менен чечмелеген адам туура болсо дагы ката кылган болот”, -** деп буюрулган. Расулуллахтан “саллаллаху алейхи ва саллам” жана Асхабы кирамдан “радыйаллаху анхум” келген кабарлар жана аалымдардын тафсирлери жана да тафсир илиминин усулун карабастан, Курайш лугатын (тилин, диалектикасын) билбестен, акыйкат менен кайманаlistаны ойлобостон, мужмал, муфассал, жалпы жана жекече болгондорду бири-биринен айырмалабастан, аяти карималардын түшүрүлүү себептерин жана насих, менсух экендигин изилдебестен берилген маанини Аллаху тааланын каламы (сөзү) деп айтуу туура эмес. **“**Тафсир**”** – бул Аллаху тааланын сөзүнөн Аллаху

тааланын максатын түшүнүү дегенди билдирет. Өз оюнан чыгарган маани туура болсо дагы уруксат берилген жол менен чыгарбагандыгы үчүн ката болот. Берген мааниси жаңылыш болсо капыр болот. Хадис-и шарифтерди дагы сахих же бузук экендигин билбей туруп айтуу сахих болсо дагы күнөө болот. Мындай адамдын хадис-и шариф окуусу жаиз эмес. Хадис китептеринен хадис накыл кылуу үчүн хадис аалымдарынан ижазат алган болуу керек. Хадис-и шарифте: **"Ойдон чыгарган бир сөздү хадис деп айткан адам Тозокто азап көрөт", -** деп айтылды. Курани каримди тафсир аалымдарынан, ижазаты жок адамдын дагы тафсир китептеринен алып айтуусу жаиз. Жогорудагы билдирилген тафсир кыла алуу шарттарына ээ болгон адам жазылуу ижазаты болбостон тафсир жана хадис накыл кыла алат. Ижазат берүү үчүн акча алуу жаиз эмес. Ылайык болгон адамга ижазат берүү важиб. Ылайык болбогон адамга ижазат берүү харам.

Хадис-и шарифте: **"Курани каримге ылайык болбостон маани берген адам Тозокто азап көрөт"** жана **"Билбеген нерсесин хадис деп айткан адам Тозокто азап көрөт"** жана **"Курани каримге өз пикири менен маани берген адам Тозокто азап көрөт", -** деп айтылды. Бидат ээлеринин өздөрүнүн бузук ишенимдерин далилдеш үчүн аяти карима жана хадис-и шариф окуулары мына ушундай. [Шиилер, Ваххабилер, Табилиги жамаатчылар, Мевдудичилер жана Сейийд Кутбчулар мына ушундай. Юсуф-и Небхани "рахметуллахи алейх" мындай бузуку тафсирлерди **"**Шевахид-ул хак**"** деген китебинде кеңири түшүндүргөн. Курани каримдин тышкы мааниси болгондугу сыяктуу ички мааниси дагы бар деп өз ойлору менен маани берген [зындыктар] да мына ушундай. Сөздөрдүн өз замандарында, өз араларында колдонгон маанилерине карата тафсир кылгандар дагы мына ушундай.

Осмон мамлекетиндеги аалымдардан болгон Нух бин Мустафа Коневи "рахима-хуллаху таала" 1070 [м.1660] жылы Каирде кайтыш болгон. Мухаммед Шихристанинин "рахима-хуллаху таала" **"**Милал ва Нихал**"** деген китебине кылган котормодо мындай дейт: **""**Исмаилиййа**"** фыркасында болгондор Имам Жафар Садыктын улуу баласы Исмаилдин жолундабыз дегендиктери үчүн бул ысымды алышкан. Булар "Батыниййа" фыркасы деп да аталат. Себеби,

Курандын захир (сырткы) мааниси болгондугу сыяктуу батын (ички) мааниси дагы бар. Захир мааниси фыкхчылар калыпташтырган белгилүү жана чектүү нерселер. Батын мааниси болсо Курандын ички мааниси болуу менен бирге чексиз деңиз болуп саналат дешкен. Захир маанини таштап батын деп, өз ойлорунан чыгарган нерселерге ишеништи. Бирок, Пайгамбарыбыз "саллаллаху алейхи ва саллам" Курани каримдин захир, ачык маанисин билдирди. Захир маанини таштап ич маанини ойдон чыгаруу куфур болот. Зындыктык болот. Бул куулук менен Исламиятты жок кылууга далалаттанышты. Себеби, **"**мажусилер**",** б.а., отко сыйынгандар Исламдын жайылуусуна тоскоол болуу үчүн алардын башчысы болгон Хамдан Курмут бул бөлүнүүчүлүктү чыгарып, **[Карамыта]** мамлекетин курган. Ажыларды өлтүрүп, Хажар-и асвадды Кабадан чыгарып Басрага алып келет. "Жаннат дүнүйө лаззаттары, Жаханнам болсо диндин өкүмүнө баш ийүү", - деп айтышты. Арамдарды чеберчилик, санат деп аташты. Ислам дини жаман мүнөз, фухш деп билдирген ахлаксыздарды көңүл көтөрүү үчүн сабак болот деп жаштарды жамандыкка түртүштү. Мамкеттери Исламятка өтө көп зыян берди. 372 [м.983] жылы гадаб-и илахиге туш болуп жок болушту.]

Тафсирди накыл аркылуу кылуу керек. Тафсир кыла алуу үчүн мына бул он беш илимди билүү керек: Лугат, нахв, сарф, иштикак, меани, баян, беди, кыраат, усул-и дин, фыкх, асбаб-ы нузул, насих жана менсух, усул-и фыкх, хадис, илм-и калб. Бул илимдерди билбеген адамдын тафсир кылуусу жаиз эмес. Ислам өкүмүнө баш ийген адам илимдүү аалымдарга Аллаху тааланын себепсиз берген илим **"**Мевхибе**"** же **"**Калб илими**"** (көңүл илими) деп аталат. Хадис-и шарифте: **"Илими менен амал кылган адамга Аллаху таала билбегендерин билдирет", -** деп айтылды. Жогорудагы он беш илимге ээ болбогон адамдын тафсир кылуусу жаиз эмес. Эгер кыла турган болсо өз көз карашы менен кылган болот. Жаханнамда күйүүгө ылайык болот. Хадис-и шарифте: **"Кырк күн ыклас менен Исламиятка баш ийген адамдын көңүлүн Аллаху таала хикмат**

менен толтурат. Буларды айтат”, - деп айтылды. Муташабих аяттарга маани берген адам өз көз карашы менен тафсир кылган болот. Бидатээлеринин тафсирлери мына ушундай.

Курани каримде болгон маалыматтар үчкө бөлүнөт: Бир бөлүгүн эч бир пендесине билдирген эмес. Затынын жана сыпаттарынын акыйкаты жана кайыптан кабар берүү мына ушундай. Экинчи бөлүк бир гана Пайгамбарына билдирген сырлары болуп саналат. Буларды Пайгамбары “алейхиссалам” бир гана Аллаху таала уруксат бергендерге гана билдирет. Үчүнчү бөлүктөгү маалыматтарды Пайгамбарларына “алейхиссалату вассалам” билдирген жана бардык үммөттөрүнө билдирүүсүн буйрук кылган. Бул үчүнчү бөлүк дагы экиге бөлүнөт: Биринчиси бир гана ишитүү менен үйрөнүлөт. Кыяматтагы абалдар мына ушундай. Экинчиси көрүп изденүү менен жана окуп маанисин түшүнүү менен үйрөнүлөт. Ыйман жана Ислам маалыматтары мына ушундай. Мужтахид имамдар дагы Насстардагы ачык билдирилбеген Исламият маалыматтарын так түшүнө алышкан эмес, ихтилафка (пикир карама-кайчылыгына) түшүшкөн. Мына ушундайча амалда түрдүү мазхабдар пайда болгон. Жогоруда билдирилген он беш илимге ээ болгон адамдын чыгара турган маанилери тафсир деп аталбайт, **“**тавил**”** деп аталат. Себеби, бул маанилерде өз тандоосу болот. Б.а., түшүнгөн түрдүү маанилерден бирин тандоо менен өз тандоо эркиндигин колдонот. Эгер тандаган мааниси аяти карималардын жана хадис-и шарифтердин ачык маанилерине же ижмага туура келбесе фасид болот. **“**Барика**”**нын акырында бий бийлөөнүн арам экендигин түшүндүрүп жатып мындай дейт: “Бизге тафсир китептерине карап амал кылуу буйрук кылынган жок. Фыкх китептерине баш ийүүбүз буйрук кылынды.”

АРАМ ИШ КЫЛУУДА ӨЖӨРЛӨНҮҮ

38 – Күнөө кылууга касд кылуу (ниеттенүү) аз күнөө кылса дагы өжөрлөнгөндүк болот. Касд кылуу ниеттенүү менен, калоо жана чечим чыгаруу менен болот. Чечим чыгарып бир эле жолу кылса да өжөрлөнгөндүк болот. Эч кылбаса жана дайыма кылууга ниеттенсе, бирок, чечим чыгарбаса өжөрлүк болбойт. Дайыма кылууга чечим

чыгарса жана кылгандан кийин өкүнүп аны таштаса анда өжөрлүк болбойт. Кайрадан кылып дагы тообо кылса анда да өжөрлүк болбойт. Тообо кылып жатканда күнөө кылып жаткандыгына өкүнүү жана күнөөдөн дароо баш тартуу жана экинчи ирет кайталабоого чечим берүү шарт. Бул үч шартты аткарбай туруп бир гана тил менен тообо кылдым деп айтуу жалганчылык болот. Кичине күнөөлөрдү кылууда өжөрлөнүү чоң күнөө болот. Бир чоң күнөөнү бир жолу кылуудан да чоң күнөө болот. Тообо кылган кезде чоң күнөө дагы кечирилет. Кичине күнөөнү төмөнсүнтүү, ага маани бербөө чоң күнөө болуп саналат. Кичине күнөө кылгандыгын айтып мактануу чоң күнөө болот. Кичине күнөө кылган адамды аалым жана салих деп эсептөө дагы чоң күнөө. Кичине күнөө кылганда да Аллаху тааладан жана азабынан коркуу керек. Аллаху тааладан уялбаса жана азап кылына тургандыгын ойлонбосо чоң күнөө болот.

УШАК КЫЛУУ
(Гыйбат)

39 – Белгилүү бир момундун же зымминин [мусулман жарандардын] айыбын аны жамандоо үчүн аркасынан сөз айтуу гыйбат болот. [Жамандаган сөздөр чын болсо **“**гыйбат**”** (б.а., ушак) болот. Жалган болсо **“**ифтира**”** (б.а., жалаа) болот. Гыйбат жана жалаа жабуу чоң күнөө болгондой эле буларды тыңдоо дагы арам. Айткан жана тыңдаган адам Тозоктун отунда күйөт. Аны айткан адамды тыюу керек, эгер тыйа албаса ал жерден туруп кетүү керек. Жана булар үчүн кайыр дуба кылуу керек. Достордун, жакшы көргөн адамдардын ысымдарын жазып дубалга асуу керек, бул ысымдарды көргөн сайын аларга дуба кылуу керек. Мазарлардын үстүнө таш тигилип, үстүнө маркумдун ысымы жазылып, өтүп баратып көргөндөр бул маркумга рахмат жана истигфар окушат. Жылдар бою бул дубаларга жеткен маркумдар кабыр азабынан кутулушат.] Гыйбат арам. Тыңдап жаткан адам ал адамды таанубаса гыйбат болбойт. Ушакталган адам муну угуп калса көңүлү ооруйт. Денесинде, тукумунда, ахлагында, ишинде, сөзүндө, дининде, дүнүйөсүндө, жада калса, кийиминде, үйүндө, малжандыгында болгон бир кемчилик аркасынан айтылган кезде муну укканда көңүлү ооруй турган болсо гыйбат болот. Жабык мааниде айтуу,

кыймыл аракет менен билдирүү, жазуу менен билдирүү дагы айтуу сыяктуу эле гыйбат болот. Бир мусулмандын күнөөсү жана кемчилиги айтылган кезде хафыздардын, дин адамдарынын “алхамдулиллах, биз мындай эмеспиз” деп айтуулары гыйбаттын эң жаманы болуп саналат. Бир адам тууралуу айтылып жатканда “алхамдулиллах, Аллах бизди уятсыз кылбады деген сыяктуу аны жамандоо өтө ыплас гыйбат болот. “Баланча адам жакшы адам, бирок, ибадатында ушул кемчилиги болбосо дагы да жакшы болмок”, - деп айтуу гыйбат кылгандык болот.” Хужурат сүрөсүнүн он экинчи аятында: **“Бири-бириңерди гыйбат кылбагыла”,** - деп буюрулду. Гыйбат кылуу адамдарды кайраштыруу, ушак кылуу дегенди билдирет. Бир адамды гыйбат кылуу өлгөн адамдын этин жегендей болот деп айтылган. Хадис-и шарифте: **“Кыямат күнү бир адамдын эсеп дептери ачылат. Йа, Рабби! Дүнүйөдө баланча-баланча ибадаттарды кылгам. Эсеп баракта булар жазылган эмес дейт. Алар дептериңен өчүрүлдү, гыйбат кылган адамдарыңдын дептерине жазылды деп айтылат”** жана **“Кыямат күнү бир адамдын жакшылык дептери ачылат. Өзү кылбаган ибадаттарды ошол жерден көрөт. Булар сени гыйбат кылган адамдардын сооптору делет”,** - деп айтылды. Абу Хурайра “радыйаллаху анх” айтат, Расулуллах “саллаллаху алейхи ва саллам” менен бирге отурган элек. Арабыздан бири туруп кетти. Йа, Расулаллах! Ырахатсыз болуп кетти деп айтылат. **“Досуңарды ушактадыңар, этин жедиңер”,** - деп буюрду.” Аиша “радыйаллаху анха” айтат: “Расулуллахтын “саллаллаху алейхи ва саллам” жанында бир аялдын узун экендигин айттым, “Оозуңдагыны чыгар!” – деп буюрду. Түкүрдүм. Оозуман бир эт бөлүгү чыкты. Аллаху таала сыпаттарды, өзгөчөлүктөрдү зат абалында көрсөтүүгө кудуреттүү. Гыйбат дин бир тууганынын, бир зымминин уккан кезде көңүлү ооруй турчу кандайдыр бир кемчилигин аркасынан айтуу болуп саналат. Аллаху таала Муса алейхиссаламга вахий кылып: “Гыйбат кылып тообо кылган адам Жаннатка эң акырында кирет. Гыйбат кылып тообо кылбаган адам Жаханнамга эң биринчи кирет.” Ибрахим Эдхем “рахима-хуллаху таала” бир тамакка чакырылган эле. Дасторкондо чакырылган адамдардан биринин келбегени айтылган кезде ал оор адам деп айтышат. Ибрахим бин Эдхем “рахима-хуллаху таала”:

“Гыйбат кылында”, - деп айтып, чыгып кетет. Хадис-и шарифте: **“Бир адам тууралуу айтылган бир кемчилик ал адамда бар болсо бул сөз гыйбат болот. Эгер жок болсо бухтан, б.а., жалаа болот”, -** деп айтылды. Диндеги кемчиликтерди айтуу, мисалы, намаз окубайт же шарап ичет, же уурулук кылат же сөз ташыгыч деп айтуу жана бул дүнүйөдөгү кемчиликтерди айтуу, мисалы, сокур, чалдыр деп айтуу гыйбат болот. Диндеги кемчиликтери аны жамандоо үчүн айтылган болсо гыйбат болот. Анын оңолуусун ойлоп айтылган болсо гыйбат болбойт. Ага боор ооруп айтуу дагы гыйбат болбойт делинген. Бул айылда намаз окубаган адам бар, же болбосо, коммунист адам бар, ууру бар деп айтуу гыйбат болбойт. Себеби, белгилүү бир адам айтылган жок.

Бир адам намаз окуп, орозо кармап, ошол эле убакта адамдарга колу менен зыян келтирет. Мисалы, урат, мал-оокатын тартып алат, уурулук кылат. Же болбосо тили менен зыян берет. Мисалы, сөгөт, жалаа жабат, гыйбат кылат, сөз ташыйт. Көз көрүнөө кылынган фыск жана арамдарды, бидаттарды айтуу гыйбат болбойт. Буларды тыйуусу үчүн өкмөткө кабар берүүсү күнөө болбойт. Бир адам атасынан жашырынып арам иш кылганда атасынын тоскоол боло тургандыгын билген адам атасына айтуусу же болбосо жазып кабар берүүсү керек. Тыйа ала тургандыгын билбесе кабар берүү жаиз болбойт. Себеби, душмандыкка себеп болот. Бир адамдын зыяндарын ага боор ооругандыктан же башка адамдардын андан сактануулары үчүн айтылса гыйбат болбойт. Аны жамандоо үчүн айтылса гыйбат болот. Алты адамдын кемчиликтерин, айыптарын аркасынан айтуу гыйбат болбойт: Ага боору ооругандыгы үчүн айтуу, ага тоскоол болуулары үчүн айтуу, фатва алуу үчүн айтуу, мусулмандарды анын зыянынан сактоо үчүн айтуу. Ал кемчилик ал адамга ат болуп калган болсо аны ушул ат менен таанытууга мажбур болуп калса. Ачыктан ачык, баарына билинген фыск, бидатты жана зулумду айтуу. Ачууланып, аны жамандоо ниети менен айтылган нерсе гыйбат болот. Сатылып жаткан малдын кемчилигин кардарга айтуу сатуучуну гыйбат кылгандык болбойт. Үйлөнө турчу эркекке нике кылына турчу кыздын айыбын, кемчилигин кабарлоо гыйбат эмес насыят болот. Бир нерсени билбеген адамга насыят берүү важиб. Ачыктан ачык харам кылган жана зулумдук кылган адамдын ачык болбогон башка айыптарын

билдирүү гыйбат болот. Хадис-и шарифте: **“Уят жилбабын чечкен адамды тууралуу айтуу гыйбат болбойт”**, - деп айтылды. Жилбаб – аялдардын кең жоолугу. Бул жерде уят жилбабын чечүү ачыктан ачык арам иш кылуу дегенди билдирүүдө. Хадис-и шариф мындай адамдын уяты болбогондугуна белги берүүдө. Имам Газали жана кээ бир аалымдар “рахима-хумуллаху таала” ачыкча күнөө кылгандардын жана башкалардын кемчилигин айтуунун гыйбат болуусунда аны жамандоо шарт эмес дешкен. Ошондуктан гыйбат кылуудан өтө сактануу керек.

Адамды гыйбат кылууга түрткөн себептер көп. Бул жерде он бири билдирилет: Ага карата душмандык, жанындагылардын пикирлерине кошулуу деген ой, сүйүлбөгөн бир адамды жамандоо, өзүнүн ал күнөөдө болбогондугун билдирүү, өзүнүн андан жогору экендигин билдирүү, көралбастык кылуу, жанындагыларды күлдүрүү, азилдешүү, аны мазактоо, күтпөгөн адамдын арам иш кылганына таң калгандыгын билдирүү, буга капа болгондугун, боор ооругандыгын билдирүү, арам иш кылгандыгы үчүн аны жактырбагандыгын билдирүү.

Гыйбат адамдын соопторунун азайуусуна, башкалардын күнөөлөрүнүн өзүнө бериле тургандыгына себеп болот. Буларды дайыма ойлоо адамдын гыйбат кылуусуна тоскоол болот.

Гыйбат үч түрлүү болот: Биринчисинде мен гыйбат кылбадым, анда болгон нерсени айттым дейт. Мындай деп айтуу куфур болот. Себеби, арамды адал дегендикке жатат. Экинчисинде гыйбат кылынган адамга угузуу. Чоң арам болот. Тообо кылуу менен кечирилбейт. Аны менен адалдашуусу керек болот. Үчүнчүсүндө гыйбат кылынган адамдын мындан кабары болбойт. Тообо жана истигфар кылуу менен жана ага кайырлуу дуба кылуу менен кечирилет.

Жанында гыйбат кылынып жаткандыгын уккан адам буга дароо тоскоол болуусу керек. Хадис-и шарифтерде: **“Дин бир тууганына анын кабары болбостон жардам кылган адамга Аллаху таала дүнүйөдө жана акыретте жардам кылат”** жана **“Жанында дин бир тууганы гыйбат кылынганда күчү жетип туруп ага жардам кылбаган адамдын күнөөсү дүнүйөдө жана акыретте өзүнө жетет”** жана да **“Кимде ким дүнүйөдө дин бир тууганынын намысы**

болгон бир нерсесин коргосо Аллаху таала бир периште жиберип аны Жаханнам азабынан коргойт”, - деп билдирилди. Дагы бир хадиси шарифте: **“Ким эгер дин бир тууганынын жеке намысына байлануштуу бир нерсесин коргосо Аллаху таала аны Жаханнам азабынан коргойт”,** - деп айтылды. Гыйбат кылынып жаткан кезде ошол жерде болгон адам коркпосо сөз менен, корксо көңүлү менен жектебесе гыйбат күнөөсүнө орток болгон болот. Сөзүн бөлүүсү же болбосо туруп кетип калуусу мүмкүн болсо анда кылышы керек. Колу менен, башы менен, көзү менен жектөөсү жеткиликсиз болот. Ачык эле унчукпа деп айтуусу керек.

Гыйбат кылуунун каффараты өкүнүү, тообо кылуу жана ал адамдан кечирим суроо болуп саналат. Өкүнбөстөн кечирим суроо риякорлук болот, айрыкча бир күнөө болот. [Өлгөн адамды жана зыммини гыйбат кылуу арам экендиги Ибни Абидин, 5-чи том, 263-бетте жазылган.]

ТООБО КЫЛБОО

40 – Тообо - бул харам иш кылгандан кийин өкүнүп, Аллаху тааладан коркуу, мындан кийин кайталабоого ниет кылуу жана чечим чыгаруу. Дүйнөдө зыяны тиет деп коркуп өкүнүү тообо болбойт. Ар түрдүү күнөө иш кылып жүргөн адам булардын кээ бирөөлөрүн таштабай жүргөн кезде, кээ бирөөлөрүнө тообо кылса сахих (туура) болот. Тоободон кийин ошол күнөөнү кайра кылган адам кайра тообо кылса сахих болот. Ошентип, бир нече ирет кайра тообо кылуусу сахих болот. Чоң күнөөнүн кечирилүүсү үчүн тообо кылуу шарт. Беш маал намаз жана Жума намазы, Рамазан орозосу, ажыга баруу, истигфар кылуу, чоң күнөө кылуудан сактануу сыяктуу ибадаттар майда күнөөлөрдүн кечирилүүсүнө себеп болот. Шарттарына ылайык тообо кылынганда куфур жана күнөөлөр сөзсүз кечирилет. Шарттарына ылайык ыклас менен орундалган ажылык **“Хажжи мабрур”** деп аталат. Хажжи мабрур каза болгон фарздардан жана кул акыларынан башка күнөөлөрдүн кечирилүүсүнө себеп болот. Бул экөөнүн кечирилүүсү үчүн казалардын жана кул акыларынын өтөлүүсү да зарыл. Ажылык менен фарздарды орундабоонун күнөөсү кечирилбесе да убагында орундабоонун, убагынан кечиктирүүнүн күнөөсү кечирилет. Ажылыктан кийин фарздардын казасын

орундоону дароо баштабаса кечиктирүү күнөөсү кайра башталат жана убакыт өткөн сайын арта берет. Ошондуктан, казага калган ибадаттардын казасын өтөөнү кечиктирүү чоң күнөө болот. Муну жакшы түшүнүү керек. **“Хажж-и мабрур кылгандын күнөөлөрү кечирилет. Дүйнөгө жаңы келгендей болот”** деген хадиси шариф каза жана кул акыларынан башка күнөөлөрдүн кечириле тургандыгын билдирүүдө. Расулуллахтын (саллаллаху алейхи васаллам) Арафа түнүндө жана Муздалифада ажылардын күнөөлөрүнүн кечирилүүсү үчүн кылган дубаларынын да ушундай экендиги билдирилген. Каза жана кул акыларынын да кечирилүүсү мүмкүн деген аалымдар болгон болсо да булар тообо кылып казаны өтөөдө алсыз болгондор үчүн деп айтылган. Худ сүрөсүнүн 115-аятында: **“Жакшылыктар күнөөлөрдү жоёт”, -** деп айтылган. Бул аятка “казасы орундалганда кечирилет” деген маани берилген. Ушакталган адамдын уккандан кийин таарынуусу да ушул ушакты айткан адамга айрыкча чоң күнөө болот. Бул күнөөнүн кечирилүүсүнө себеп боло турган жакшылык – аны менен халалдашуу (кечирим суроо) болуп саналат.

Күнөөдөн кийин дароо эле тообо кылуу фарз. Тообону кечиктирүү бул күнөөнү кылуудан да чоң күнөө. Бул күнөө күн сайын бир эсе арта берет. Ошондуктан, айрыкча дагы тообо кылуу зарыл. Бир күнөөнүн тообосу кылынганда мунун тообосун кечиктиргенден пайда болгон күнөөлөрдүн бардыгы кечирилет. Фарздарды орундабоонун тообосу бир гана казасын өтө аркылуу сахих болот. Ар күнөөнүн кечирилүүсү үчүн чын жүрөктөн тообо кылуу жана тили менен истигфар айтуу (кечирим тилөө) жана дене менен казасын өтөө зарыл. Жүз жолу тасбих тартуу б.а., **“Субханаллахи ва бихамдихи субханаллахил азыйм”** деп айтуу жана садага берүү жана да бир күн орозо кармоо өтө жакшы болот.

Нур сүрөсүнүн 31-аятыында: **“Эй, Момундар! Аллаху таалага тообо кылгыла!” -** деп айтылган. Тахрим сүрөсүндө 8-аятта: **“Аллаху таалага тавба-и насух кылгыла!” -** деп айтылды. Насух сөзүнө жыйырма үч маани берилген. Булардын эң белгилүүсү өкүнүп, тили менен истигфар кылуу жана башка кайталабоого чечим чыгаруу. Бакара сүрөсү, 222-аятында: **“Аллаху таала тообо кылгандарды жакшы көрөт”, -** деп билдирилди.

Хадиси шарифте: **“Эң жакшыңар күнөөдөн кийин дароо тообо кылганыңар”, -** деп айтылды. Күнөөлөрдүн эң чоңу – куфур жана мунафыктык жана иртидад (динден чыгуу).

[Мусулман эмес жана ыйман келтирбеген адам **“капыр”** деп аталат. Мусулмандарды алдоо үчүн мусулман болуп көрүнгөн капыр **“мунафык”** жана **“зындык”** деп аталат. Мусулман болуп туруп кийин капыр болгон адам иртидад кылды деп аталат. Динден кайткан адам **“муртад”** деп аталат. Бул үчөө чын жүрөктөн ишенип, чыныгы ыйман келтире турган болсо сөзсүз мусулман болот.]

“Барика” жана “Хадика” китептеринде тил апааттары деген бөлүмүндө жана “Мажма’ул-анхур” китебинде мындай деп айтылат: “Мусулман эркек же аял аалымдар бир ооздон куфурга себеп боло тургандыгын билдирген бир сөздүн же иштин куфурга себеп боло тургандыгын билип туруп, б.а., коркутулбай, өз ыктыяры менен же болбосо башкаларды күлдүрүү үчүн айтса же кылса маанисин түшүнбөсө да ыйманы кетет, “муртад” болот. Бул “Куфр-и инади” деп аталат. Эгер мунун куфурга себеп боло тургандыгын билбей, өз ыктыяры менен айтса же кылса да муртад болот. Бул “Куфр-и жахли” деп аталат. Анткени, ар бир мусулмандын билүүсү зарыл болгон нерселерди үйрөнүүсү фарз. Билбөөсү үзүр эмес, чоң күнөө. Куфр-и инади жана куфр-и жахли менен муртад болгон адамдын никеси бузулат. Жубайынан векалет (өкүлдүк) алып эки күбөнүн жанында же мечитте жамаат менен “Таждид-и никах” (нике жаңыртуу) кылуусу зарыл болот. Экиден көп таждид үчүн “Хулла” керек болбойт. Куфурга себеп боло турган сөздү, жаңылышып (атайын эмес) же тавил менен (башка мааниде) же болбосо коркутулуу менен айтса муртад болбойт, никеси да бузулбайт. Куфурга себеп болуусу аалымдардын арасында тартышмалуу болгон бир сөздү билип айткан адам муртад болбосо да анын тообо жана истигфар кылуусу жана таждид-и никах кылуусу этияттуу болот.” Мечиттерге барган мусулмандардын куфр-и инади жана куфр-и жахли менен муртад болуу ыктымалын ойлоо кыйын. Бир гана ушул соңку түрү менен муртад болуу ыктымалы болгондуктан имамдар жамаатка “Таждид-и ыйман” дубасын б.а., “Аллахумма инни уриду ан ужаддидал имана ванникаха таждидан би-кавли ла илаха иллаллах Мухаммадун расулуллах” деп окутуп, тообо жана таждид-и

никах кылынууда. Ошентип, **“**Ла илаха иллаллах деп таждид-и ыйман кылгыла (ыйманыңарды жаңырткыла)**!”** деген хадиси шарифтеги буйрук орундалууда. [Ар убакытта ар бир аял күйөөсүнө: “Арабыздагы никени жаңылооң үчүн сени өкүл кылдым”, - деп айтуусу керек жана күйөөсү да: “Бул өкүлдүктү кабыл кылдым”, - деп айтуусу керек. Имам ар Жума намазында дубадан кийин таждид-и ыйман дубасын окууга тийиш, жамаат да бирге айтуусу керек. Баарынын ыймандары жана никелери жаңыланган болот.]

Ахли сүннөт аалымдары “рахима-хумуллаху таала” бир ооздон билдирбеген, алардын билдиргендерине ылайык болбогон ишеним **“**Бидат**”** жана **“**Далалат**”** (адашуу) деп аталат. Куфурдан кийин эң чоң күнөө бул – бидатчы болуу. Булардан бидатын жайуу үчүн, мусулмандарга жугузуу үчүн аракет кылган зындыктардын күнөөсү алда канча көп. Өкмөттүн буларды катуу жазалоосу, аалымдардын сөз жана жазуу менен насаат кылуулары, жахилдердин булар менен кездешпөөсү, китептерин жана журналдарын окубоосу зарыл. Алардын жалгандарына, жалааларына, толкундандыруучу жана жалындуу сөздөрүнө алданып калбоо үчүн өтө сак болуу керек. Азыр мазхабсыздар, Мавдудичилер, Саййид Кутубчулар жана Жамаат-и таблигия деп аталган жахилдер жана Ваххабилер, Шиилер, Нусайрилер жана ар түрдүү ысымдар менен пайда болуп жаткан жасалма тарикатчылар, жалганчы шейхтер бузук акыйдаларын, жаңылыш ишенимдерин жайылтуу үчүн ар түрдүү амалдарды колдонушууда. Мусулмандарды алдоо жана Ахли сүннөттү басуу, жоюу үчүн напсилеринин жана шайтандын жана англистердин жардамы менен акылга жана ойго сыйбаган тузактарды, оюндарды даярдап жатышат. Байлыгын, миллиондогон акчаларын сарпташып, Ахли сүннөткө каршы суук согуштарын улантышууда. Жаштардын Ислам динин, хак жолду Ахли сүннөт аалымдарынын китептеринен окуп үйрөнүүлөрү зарыл. Болбосо куфур, бидат жана адашуу селдерине туш болуп чөгүшөт. Дүйнө жана акырет азаптарына дуушар болушат. [Хакикат Китеп Үйү бир гана Ахли сүннөт китептерин басууда. Бул китептерди алып окугандарга сүйүнчүлөр болсун!] Бидатчылардын лидерлери Курани каримге жаңылыш, бузук маани беришүүдө. Бул маанилерди айтышып, бузук түшүнүктөрүн

аят жана хадис менен далилдегенин айтышууда. Бирок, Ахли сүннөт китептерин окуп, чындыкты түшүнгөндөр буларга алданып калуудан кутулат. Чындыкты билбегендердин булардын адашкан сөздөрүнө, тузактарына түшүп калбоосу мүмкүн эмес сыяктуу. Булардын жаңылыш ишенимдери Курани каримде жана хадиси шарифтерде ачык билдирилген жана мужтахид имамдардын сөз бирдиги менен мусулмандардын арасында жайылган ыйман илимдерине ылайыктуу болбосо, капыр болушат. Куфурдун бул түрү **“**Илхад**”** жана өздөрү **“**Мулхид**”** деп аталат. Мулхиддердин мушрик экендиктери, китепсиз капыр болуп санала тургандыктары акаид китептеринде жазылган.

Бидатчылардын да, муртаддардын да тооболору кабыл болот. Булардын тообо кылуулары үчүн Ахли сүннөт ишенимин кыскача үйрөнүп, жаңылыш ишенимдерине өкүнүүлөрү зарыл.

Фарздарга маани берип, жалкоолук менен кылбаган адам муртад болбойт. Ыйманы кетпейт. Бирок, бир фарзды кылбаган мусулман эки чоң күнөө кылган болот. Биринчиси - ошол фарздын убактысын ибадатсыз өткөрүү, б.а., фарзды кечиктирүү күнөөсү. Мунун кечирилүүсү үчүн **“**тообо кылуу**”,** өкүнүп кайгыруусу, мындан ары кечиктирбей тургандыгына сөз берүүсү зарыл. Экинчиси - бул фарзды таштап койуу, аткарбоо күнөөсү. Бул чоң күнөөнүн кечирилүүсү үчүн бул фарздын дароо казасын орундоо зарыл. Казасын кечиктирүү да айрыкча бир күнөө болот.

[Улуу Ислам аалымы, он төртүнчү кылымдын мужаддиди, захири жана батини (сырткы жана ички) илимдердин адиси, мадрасат-ул-мутахассисин мударистеринен болгон, тасаввуфта профессор аалым Саййид Абдулхаким Арваси “рахима хуллаху таала” сабактарында, мечиттерде, вааздарында жана сухбаттарында мындай деп көп айтар эле: “Бир фарзды үзүрсүз (себепсиз) убактысында орундабоо – чоң күнөө”. Убактысынан кийин дароо казасын орундабоонун андан да чоң күнөө экендиги китептерде жазылган. (Фарздарды убактысы өткөндөн кийин ошол фарзды окуй тургандай убакыттын ичинде мунун казасы себепсиз окулбаса, кечиктирүү күнөөсү [6 минутта] бир эсе артат. Мындан кийин дале ушундай убакыттын ичинде окубаса, дагы бир эсе артат. Ошентип, фарздарды окуй тургандай убакыттардын ар бири [б.а., ар 6 минут] өткөн сайын күнөөлөр

көбөйүп, эсепке жана ойго сыйбас даражада көбөйөт.) Бир фарздын казасы үзүрсүз орундалбай турган болсо күнөөсү ушинтип көбөйүүдө. Беш маал намаздын ар бири ар күнү фарз болгондуктан ар казасынын күнөөсү ар күнү жаңыдан башталууда. Беш маал намаз үчүн бир күндө жогоруда бир фарз үчүн билдирилгендин беш эсеси көбөйөт. Көп жылдап окулбаган намаздардын күнөөлөрүнүн канчалык көп боло турганын ушул жерден да билүүгө болот. Бул коркунучтуу күнөөдөн кутулуу үчүн бардык чараларды колдонуу зарыл. Ыймандуу жана акылдуу адамдын күнү-түнү каза намаздырын окуп, Тозоктогу намаз окубоонун азабынан кутулууга аракет кылуусу керек. Себеби, үзүрсүз, жалкоолук менен окулбаган намаз үчүн жетимиш миң жыл Тозокто азап бериле тургандыгы билдирилди. Жогоруда айтылган эсепсиз намаз күнөөлөрү үчүн Тозокто канча деген көп азап тарта тургандыгын ойлоп көргөн мусулмандын уйкусу качат, жеп-ичүүдөн тыйылат. Дүйнөсү зындан болот. Ооба, намазга маани бербеген, милдет деп эсептебеген адам капыр болот, муртад болот. Муртад Тозокто түбөлүк азап тартат. Ал ансыз деле Тозокко да, азапка да, намаздын маанилүүлүгүнө да ишенбөөдө. Дүйнөдө айбан сыяктуу жашоодо, өз жыргалына курал болчу байлык жыйноодон башка эч нерсени ойлобоодо. "Эмне болсо болсун, кимге зыяны тийсе тийсин, бир гана мага келсин" деп айтуу анын принциби. Анын дүнүйөлүк жыргалы үчүн бардык нерсенин, адамдардын курман болуусу оюна да келип койбойт. Андайлардын ыйманы, акылы жана мээрими болбойт. Ошондуктан, андайлар жаныбардан, эң жырткыч айбандан да зыяндуу болушат. Анын адамгерчилик, мээримдүүлүк, жакшылык тууралуу сүйлөөсү абага жазуу жазган менен тең. Бул нерсе анын жеке кызыкчылыгына, айбандарга таандык каалоолоруна жетүү үчүн тузактан башка нерсе эмес.

Жылдар бою окулбаган намаздардын казасын өтөө мүмкүн эмес сыяктуу көрүнөт. Адамдар Ислам динин таштап койгондуктан, б.а., Аллаху тааланын буйруктары менен тыюуларына моюн сунбай койгондуктан Ислам дини көрсөткөн ырахаттык жана бакыт жолунан айрылгандыктан дүйнөдө береке калбады. Ырыскылары азайды. Таха сүрөсүнүн 124-аятында: **"Мени унутсаңар ырыскыларыңды азайтамын", -** деп айтылган. Ошондуктан, ыйман ырыскысы, ден-соолук ырыскысы, тамак-аш ырыскысы, адамгерчилик менен

мээримдүүлүк ырыскысы жана башка да түрдүү ырыскылар азайды. (Эч кимге кылбайт зулумдук Худасы, ар кимдин тартканы өз ишинин жазасы) деген сөз Нахл сүрөсүнүн 33-аятынан алынган. Бүгүнкү куфурдун караңгылыгы жана Аллаху тааланы, Пайгамбарды “алейхиссалам”, Исламды унутуунун берекесиздиктери жана кыйынчылыктарынын ичинде адам күнү-түнү, аял эркек бирге иштеп бир үй-бүлөнүн нафакасын, нан-тузун, ырахат жашоосун камсыз кыла албай турган абалга келген. Аллаху таалага ишенмейинче, Ал билдирген Ислам динине моюн сунмайынча, Анын Пайгамбарларынын жакшы мүнөздөрү менен мүнөздөнмөйүнчө, беш маал намазды убагында окумайынча адашуунун, азап кыйынчылыктардын агымын токтотуу мүмкүн эмес.

Намаздардын казаларын орундоо үчүн ар күнү багымдат намазынан башка төрт маал намаздын сүннөттөрүн окуган кезде алгачкы казага калган намаздын казасын окууга ниет кылуу керек. Ошентип, ар күнү бир күндүк намаздын казасы орундалган болот. Ар сүннөт дагы окулган болот. Казаларды ушул ниет менен кандай окула тургандыгы жана окулуусу зарыл экендиги “Сеадет-и Эбедиййе” китебинде толук билдирилген. Күнөөлөргө бир жолу тообо кылуу аркылуу алардын бардыгынын кечириле тургандыгы билдирилген. Намаздын тообосунун сахих болуусу үчүн окулбаган ар бир намаздын казасын окуу да зарыл. Тообо кылып, казаларды окуй баштаган адам өмүр бою, казаларды бүтүргөнгө чейин казаларын окууга ниет кылган болуп саналат. Аллаху таала бул адамдын мындай ниетинен улам бардык казаларын кечирет. Ошондой эле, истигфар айтып жүргөн адамдын бардык күнөөлөрү жана капырлар ыйманга келгенде ага чейинки күнөөлөрүнүн бардыгы кечирилет. Ал эми ыйман келтирбегендерге Тозокто чексиз азап кылынат.

Мындан жүздөгөн жылдар мурда фыкх китептери жазылган доорлордо мусулмандардын ыймандары бекем жана Аллаху тааладан жана Тозоктун азабынан коркуулары көп болчу. Намазды себепсиз таштап койуу ойго да келчү эмес. Намазды таштай ала турган адамдын бар экени ойлоруна да келчү эмес. Ал кездерде намаз бир себеп менен калчу же казага калып кетүүсү өтө аз болчу. Бул дагы бир мусулман үчүн чоң аза, кайгы болчу. Намаздын казага калуусу үчүн үзүрлүү

себеп катары уктап калуу, унутуу, согушта жана сапарда отуруп болсо дагы окууга мүмкүнчүлүктүн жоктугу болуп саналат. Ушул үзүрлүү себептердин биринен улам намаздын өткөрүлүүсү күнөө болбойт. Бирок, үзүр бүткөндөн кийин дароо бул намаздын казасын окуу фарз болот. Үзүр менен калтырылган намаздардын казаларын бала-бакырасынын муктаждыктарын табууга кете тургандай убакыт кечиктирүүгө болот. Үзүр менен өткөрүп жиберилген намаздардын казаларын муаккад сүннөттүн ордуна коюп окуу зарыл болбойт. Фыкх китептеринде "муаккад сүннөттөрдүн ордуна коюп окубоо жакшыраак болот" деп үзүрлүү себеп менен окулбай калган намаздар үчүн айтылган. Үзүрсүз окулбай калган фарздардын казасын дароо окуу фарз. Буларды сүннөттөрдүн ордуна окуу зарыл. Имам Раббани 123-катында мындай деген: "Нафил ибадат бир фарзды таштап коюуга себеп болсо ал ибадат болбойт. Малаяни (бекер, бош, пайдасыз) болуп, зыяндуу болот.")]

[Улуу аалым Ибни Абидин "рахметуллахи алейх" мындай деген: "Мечитке киргенде эки рекет намаз окуу сүннөт. Бул **"**Тахыййатул-масжид**"** деп аталат. Мечитке киргенде фарз, сүннөт, каза сыяктуу кандайдыр бир намаз окуу, тахыййатул-масжиддин ордуна өтөт. Буларга айрыкча тахыййатул-масжид деп ниет кылуу шарт эмес. Ал эми, бир убакыттын фарзы жана сүннөтү деп эки бөлөк ниет кылына турган намаз мындай эмес. Бул жерде бир гана фарз намаз сахих болот. Бир мечитке киргенде кандайдыр бир намаз окулса, бөлөк ниет кылынбаса да тахыййатул-масжид намазы да окулган болот. Бирок, сооп пайда болуусу үчүн буга да ниет кылынат. Анткени, ниет кылынбаган ибадатка сооп берилбейт." Хазрети Абдулхаким Арваси "рахметуллахи алейх" мындай деген: "Сүннөт намаз дегенибиз бул – фарздардан башка окулуучу намаз деген сөз. Фарздардан мурда же кийин сүннөттүн ордуна каза окуган адам бул каза намазы менен сүннөт намазына ылайык болгондуктан сүннөттү да окуган болот." Демек, сүннөттүн ордуна каза окулган кезде сүннөт ташталган болбойт. Казага да, сүннөткө да ниет кылынса сүннөттүн сообу да пайда болууда.]

Казаларды жогоруда билдирилгендей окууга ниет кылган жана окуй баштаган адам катуу ооруп калса өлгөндөн кийин намаздарынын каффаратынын орундалуусу үчүн **"**васиййат**"** (б.а., керээз) кылуусу,

валисинин да бул керээзди орундоосу зарыл. Вали – керээз кылынган адам же мураскорлорунун бири дегенди билдирет. Намаз окуган кезде важибдеринин бири орундалбаса же макрух кылынган болсо ал намазды убактысынын ичинде кайра окуп алуу важиб болот. Нафил намаз окуганда да фасид болсо, б.а., намазды буза турган бир нерсе кылынса кайра окуу важиб болот. Зекетти, фытыр садаганы, назырды жана курмандыкты да ар убакытта казасын орундоо зарыл болот. Кийин кедей болгон адамдын "Хила-и шария" деп аталган жеңилдик менен булардын казасын орундоосу керек. Кедей болбосо хила-и шария кылуусу макрух болот.

Аллаху таала менен кулдун арасында болгон, б.а., кул акысы болбогон күнөөлөрдүн кечирилүүсү үчүн жашыруун тообо кылуу жетиштүү. Башкаларга кабар берүү, имамга айтуу кажет эмес. Акча берип попко күнөөнү кечиртирүү христиандыкта кылынат. Ислам дининде андай нерсе жок. Жунуп абалда Курани карим окуу, мечитте отуруу, мечитте дүнүйөлүк сөздөрдү сүйлөө, жеп-ичүү, уктоо, Курани каримди дааратсыз кармоо, музыкалык инструменттерди чертүү, шарап ичүү, зина кылуу, аялдардын баштары, колдору, сандары, чачтары ачык бойдон сыртка чыгуулары - кул акысы болбогон күнөөлөр. Айбандар акысы аралашкан күнөөлөрдүн кечирилүүсү кыйын. Жаныбарларды себепсиз өлтүрүү, уруу, күчү жетпей тургандай жүк ташытуу, жемин, суусун убагында бербөө күнөө болот. Бул күнөөгө тообо да кылуу керек жана истигфар айтып жалбаруу керек.

Кул акысы беш түрдүү болот: Малий (материалдык), дене, моралдык, намыстык жана диний. Уурдоо, тартып алуу, алдоо менен, жалган сүйлөп товар сатуу; жасалма акча берүү; бирөөнүн мүлкүнө зыян келтирүү; жалган күбө болуу менен же заалымга кабар берүү менен же пара берүү аркылуу бирөөнүн мүлкүнө зыян келтирүү булар материалдык кул акыларына жатат. Ушундай жолдор менен табылган бир тыйын, бир дандай мүлк үчүн тообо кылуу жана ээси менен халалдашуу (кечиримин алуу) зарыл. Материалдык акылар үчүн балдардын да халалдашуусу, төлөөсү зарыл. Дүнүйөдө халалдашпаса акыретте сооптору ага берилип кечирилет. Мүлктүн ээси өлгөн болсо мураскорлоруна төлөнөт. Мураскору жок болсо же мүлк ээси белгисиз болсо кедейге белек катары берилип, сообу

ээсине багышталат. Салих болгон мусулман кедей да жок болсо Ислам динине жана мусулмандарга кызмат кылуучу кайрымдуулук уюмдарына, фонддорго берилет. Өзүнүн салих туугандарына, кедей болгон энесине, атасына, балдарына белек катары берүүсү да жаиз болот. Кедейге белек катары берилген нерседен садага болот. Садага сообу пайда болот. Ушундай жолдор менен кутулууга мүмкүнчүлүк таба албаса мүлктүн ээсинин кечирилүүсү үчүн дуба кылат. Капырдын акысынын төлөнүүсү үчүн да аны менен халалдашуу керек. Көңүлүн ала албаса акыретте кечирилүүсү өтө кыйын болот.

Нафсий акыларга адам өлтүрүү, башкаларга күнөө кылдыруу, башкалардын дене мүчөлөрүнө зыян келтирүү сыяктуу кылмыштар жатат. Мындай күнөөсүн тазалоо үчүн алгач тообо кылуу, анан өзүн жабырлануучунун валисине же өкүлүнө тапшыруусу зарыл. Валиси кааласа кечирет. Кааласа белгилүү суммада акча талап кылат. Кааласа сотко берип, жазаландырылуусун талап кылат. Бирок, түздөн-түз өзүнүн өч алуусу жаиз эмес. (Исламда кан доосу жок.) Абройго тийиштүү кул акыларына – гыйбат, жала жабуу, мазактоо, жамандоо сыяктуу нерселер жатат. Тообо кылуу жана халалдашуу керек. Мындай кылмыштарда мураскор менен халалдашуу болбойт.

Намыска тийиштүү акылар – бирөөнүн аялына, кызына, баласынын намысына тийүү, зина кылуу. Бул кылмышты жасагандар тообо жана истигфар кылат. Фитна чыгуу ыктымалы жок болсо кылмышын моюнга алып, ээси менен халалдашат. Эгер болуп өткөн кылмышты айтканда андан да чоң фитнага себеп болсо халалдашуунун ордуна ага дуба кылат жана ал үчүн садага берет.

Диний акылар – туугандарына жана кол астындагыларга дин илимин үйрөтүүнү таштап койуу. Булардын жана бардык адамдардын дин илимин үйрөнүүгө жана ибадат кылууларына тоскоол болуу, башка бирөөнү капыр, фасык деп айтуу сыяктуу кылмыштар. Халалдашып жатканда күнөөнү билдирбестен "мендеги акыларыңды кечир" деп айтуусу жаиз.

Өзү кедей болуп, төлөөгө алы жетпеген карызы бар адамды кечирүү чоң сооп.

Хадиси шарифте: **"Тообо кылган адам күнөөнү такыр кылбагандай таптаза болот"** жана "**Күнөөсүнө өкүнбөй, тили менен гана истигфар кылган адам күнөөсүн улантуучу адам. Ал Раббисин**

мазактоодо”, - деп айтылган. Истигфар кылуу - бул “астагфируллах” деп айтуу. Мунун мааниси “Мени кечир Аллахым” деген сөз. Мухаммед Осман Хинди “куддиса сиррух”[10] “Фаваиди Османия” китебинде фарси тилинде мындай деген: “Даба үчүн окулуучу дубаны жазып берүүмдү сураган экенсиңер. Даба үчүн [Тообо кылгыла жана] истигфар дубасын көп окугула.) [Б.а., “Астагфируллахал азим аллази ла илаха илла хув ал хаййал каййума ва атувбу илайх” деп айткыла!] Өлүмдөн башка бардык дарттарга, ооруларга пайдалуу. Жада калса, өлүм төшөгүндө жаткан адамдын ооруларын, азаптарын жок кылат, тынч өлүүсүн камсыз кылат. Бул дуба, “Хак Сөзүн Весикалары” деген китептин 344-бетинде кеңири жазылган. Худ сүрөсүнүн 52-аятынын маанисинде: “Истигфарды окугула! Жардамыңарга жетишемин”, - деп айтылууда. Хадиси шарифте: **“Истигфарды дайым окуп жүргөн адамды Аллаху таала дарттардан куткарат”, -** деп билдирилди. Ар убакытта, ар жерде, намаздан кийин жана жатаарда, маанисин ойлоп, көп “Астагфируллах мин кулли маа карихаллах” же болбосо кыскача “Астагфируллах” деп окуу керек. Аллаху таала дабаны, дарттардан кутулууну жана тилектерди берет. Мухаммед Масум хазреттеринин 6-том, 121-катындагы хадиси шарифте: **“Көңүлүмдө чаң баскандай бир парда пайда болууда. Андан кутулуу үчүн күндө жетимиш жолу истигфар кылуудамын!” -** деп жазууда. Халид бин Зейд мечитинин муаззиндери (азанчылары) ар намаздан кийин мына бул дубаны окушчу: “Раббана аманна би маа анзалта ваттаба’ наррасула фактубна ма’ашшахидин”**.**

Ар эркек ар дайым мына ушул магфират дубасын окууга тийиш: **“Аллахуммагфир ли ва ли-абаи ва уммахати ва ли-абнаи ва банати ва ли-ихвати ва ахавати ва ли-аждади ва жаддати ва ли-а’мами ва аммати ва ли-ахвали ва халати ва ли-завжати ва абавайха ва ли-асатизати ва лил-му’минина вал-му’минат валхамду-лиллахи Раббил’аламин!”** Аял киши завжати сөзүнүн ордуна завжи жана абавайханын ордуна абавайхи деп окуусу керек.

Хадиси шарифте: **“Аллаху таала күнөө кылып кийин өкүнгөн пендесин истигфарды айта электе эле кечирет”** жана **“Күнөөңөр көп болуп көккө чейин жетсе да тообо кылган кезде Аллаху таала тооболоруңарды кабыл кылат”, -** деп билдирилди. Бул хадиси шарифтер кул акысы болбогон күнөөлөр үчүн. Хадиси шарифте:

10 Мухаммед Осман 1314 (м.1896-ж) көз жумду.

“Күнөө үч түрдүү: Кыяматта кечирилбеген, ташталбаган жана Аллаху таала кааласа кечире турчу күнөө”. Кыямат күнү такыр кечирилбей турган күнөө - ширк. Ширк бул жерде ар түрдүү куфур дегенди билдирет. Тообосуз, б.а., халалдашпай туруп кечирилбей турган күнөө - кул акысы болбогон күнөө жана намаздын карызы. Аллаху таала кааласа кечире турчу күнөөлөр кул акысы аралашпаган күнөөлөр болуп саналат.

ӨТӨ МААНИЛҮҮ ЭСКЕРТҮҮ

Эркек болсун, аял болсун, ар бир мусулман адамдын ар бир сөзүндө, ар бир ишинде Аллаху тааланын буйруктарына, б.а., фарздарга жана тыюу салгандарына [арамдарга] уйуусу зарыл. Бир фарздын аткарылуусуна, бир арамдан сактануучуга маани бербеген адамдын ыйманы кетет, капыр [Аллахтын душманы] болот. Капыр бойдон өлгөн адам кабырда азап тартат. Акыретте Жаханнамга кирет. Жаханнамда чексиз отто күйөт. Кечирилүүсүнө, Жаханнамдан чыгарылуусуна мүмкүндүк жана ыктымал жок. Капыр болуу өтө жеңил. Ар бир сөздө, ар бир иште капыр болуп калуу ыктымалдыгы көп. Куфурдан кутулуу дагы өтө жеңил. Куфурдун себеби билинбесе да бир жолу: “Йа, Рабби! Билип же билбестен куфурга себеп болгон бир сөз айткан, же бир иш кылган болсом өкүндүм. Мени кечир”, - деп тообо кылса, Аллаху таалага жалбарса сөзсүз кечирилет. Жаханнамга кетүүдөн кутулат. Жаханнамда чексиз отто күйбөө үчүн күн сайын сөзсүз тообо кылуу керек. Бул тоободон да маанилүү болгон нерсе жок. Кайра-кайра билдирели, кул акысы болгон күнөөлөргө тообо кылып жатканда бул акыларды өтөө жана өткөрүлгөн намаздар үчүн тообо кылып жатканда булардын казасын орундоо керек.

ИСЛАМ АХЛАГЫ

Экинчи бөлүм

Ислам ахлагы үч бөлүккө бөлүнүп каралат. Бирок, бул үчөөнү түшүнө алуу үчүн алгач жардамчы маалыматтарды үйрөнүү керек. Ошондуктан, жазуубузду бир башталгыч жана үч бөлүм иретинде жазабыз. Биз бул китебибизде биринчи бөлүмдү гана калемге

алмакчыбыз.

АЛГЫ СӨЗ

Ахлак маалыматтарын үйрөнүү өз ыктыяр, каалоо менен болот. Кыйноо менен болбойт. Ар ыктыярдуу иш болсо ушул эки нерсени үйрөнүү менен кылынат. Алгач ал иштин эмне экендигин жакшылап түшүнүү керек. Кийин ошол иштин алып келе турган пайдаларын билүү керек болот. Ар илимди жеңил түшүнө алуу үчүн кээ бир жардамчы илимдерди алдын ала үйрөнүү усул катары калыптанган. Биз дагы киришүүдө бул үч максатты үч баяндын ичинде түшүндүрөбүз. Киришүүгө айрыкча эки кошумча да кошмокчубуз.

БИРИНЧИ БАЯН: Ислам ахлагы үчкө бөлүнөт:

1. Адам жалгыз кезинде башканы ойлонбостон иштеринин жакшы же жаман экендигин түшүндүргөн илим “Илм-и ахлак” деп аталат. Адам жалгыз болгондо да бул иштерди кандай билсе ошондой аткарат. Мисалы, жумшак мүнөздүү, жоомарт, уяттуу адам өзү жалгыз кезде да, башка адамдардын жанында да дал ошол абалда болот. **“Илм-и ахлак”** адамдын ушундай эч өзгөрбөгөн иштерин үйрөтөт.
2. Экинчиси адамдын үй ичинде бала-бакырасына карата мамилесин изилдейт. Бул **“Тедбир-и мензил”** жана **“Үйдү башкаруу адеби”** деп аталат.
3. Үчүнчүсү адамдын коомдогу вазыйпаларын, мамилесин, ар кимге пайдалуу болуусун үйрөтөт. Бул **“Сиясет-и медине”**, б.а. **“социалдык”** тарбия деп аталат.

“Ахлак-ы Насыри” китебинде адам жакшы же жаман бардык ишти бир себеп менен аткарат. Бул себеп же табигый болушу мүмкүн же буйрук, же бир мыйзам болушу мүмкүн. Табигый болгон нерселер акыл-эси, тажрыйбаларынын натыйжасында кылган иштери. Мындай иштери мезгилге жараша жана коомдун таасири менен өзгөрбөйт. Экинчи себеп болгон буйрук жана мыйзам болсо же бир жамааттын, бир элдин биргелешкен пикиринен туулат. Бул **“Салт”** жана **“Адат”** деп аталат. Же болбосо таанымал болгон бир аалымдын, тажрыйбалуу аброю бар бир адам тарабынан ортого чыгарылат. Пайгамбарлар, Олуялар, карольдор, диктаторлорду буга мисал кылууга болот.

Пайгамбарлар “алейхимуссалавату ваттаслимат”, Олуя жана аалымдар тарабынан билдирилген Аллаху тааланын буйруктары үчкө бөлүнөт: Биринчиси – ар кимдин жеке башы менен баш ийүүчү керек болгон нерселер. Булар **“Ахкам”** же **“Ибадаттар”** деп аталат. Экинчиси – адамдардын арасында өз ара баш ийүүлөрү керек болгон буйруктар. **“Мунакахат”,** б.а., үйлөнүү иштери жана **“Муамалат”** , б.а., соода-сатык иштери мына ушундай. Үчүнчүсү - мамлекеттерди, жамияттарды өз ичине камтыган буйруктар. Булар **“Худуд”**, б.а., **“укуктук”** же **“саясый”** иштер. Бул үч илимдин бардыгы **“Фыкх”** маалыматтары деп аталат. Фыкх маалыматтары жана бул иштерди тартипке салган буйруктар же аткарылуулары мамлекеттерге, элдерге карата мезгил менен өзгөрөт. Бул өзгөрүүлөр болсо бир гана Аллаху тааланын билдирүүсү менен болот. Аллаху тааланын диндерге кылган өзгөртүүлөрү мына ушундай буйруктары менен болгон. Мисалы, Адам алейхиссаламдын убагында адам баласынан көбөйүүсү керек эле. Ошондуктан, бардык эркектердин өз кыз бир тууганы менен үйлөнүүлөрү адал жана уруксат эле. Адамдар көбөйгөндөн кийин буга муктаждык калган жок, ошентип, арам кылынган.

ЭКИНЧИ БАЯН: Ахлак илиминин пайдаларын билдирели:

Адам баласы айлана-чөйрөсүн, мисалы, жерди, асманды жана биз жылдыздар деп атаган миллиарддаган асман мейкиндигинин боштукта айланып тургандыгын, кылымдар бою кагылышпагандыгын, жер бетинде ысыктык, басым, аба, суу ченемдеринин, кыймыл-аракеттеринин дал биздин жашоого ылайыкталгандыгын, адамдардын, айбандардын, өсүмдүктөрдүн, жансыз заттардын, атомдордун, клеткалардын, кыскасы мектеп менен университеттерде окутулган, изилденген сансыз жаратылыштын түзүлүшүндөгү жана кыймыл-аракетиндеги мыйзам ченемдүүлүктү, иретти, ыңгайлуулукту көрүү менен буларды жасаган, жараткан, кудуреттүү, билимдүү ээсинин бар экендигин кааласа да каалабаса да кабыл кылууга мажбур болот. Акылы бар адам ааламдагы жана өз денесиндеги бул улуулукту, бул тартипти көрүп дароо Аллаху тааланын барлыгына ишенет, **“Мусулман”** болот. 1966-жылы мусулман болгон Швейцариялык философия профессору журналисттердин суроолоруна жооп катары:

“Ислам китептерин изилдөө менен туура жолду түшүндүм. Ислам аалымдарынын бийиктигин түшүнө алдым. Ислам дини кандай болсо ошондой түшүндүрүлө турган болсо бүткүл дүйнөдө акылы бар бардык адам кубана-кубана мусулман болот”, - деген.

Кайсыдыр бир адам табиятты жана өзүн изилдөө менен дароо мусулман болгондон кийин Ахли сүннө аалымдарынын “рахимехумуллаху таала” китептеринен Мухаммед алейхиссаламдын өмүр-баянын жана көркөм мүнөзүн үйрөнсө ыйманы кубаттанат. Ахлак маалыматтарын үйрөнүп жакшы-жаман мүнөздөрдү, пайдалуу жана зыяндуу иштерди айырмалап түшүнөт. Жакшы иштерди аткарып, дүнүйөдө камил жана кымбат адам болот. Иштери тартип менен жеңилдүүлүк менен жүрөт. Дүнүйөдө ырахат, тынчтык ичинде өмүр сүрөт. Өзүн бардык адамдар жакшы көрөт. Аллаху таала андан ыраазы болот. Акыретте дагы Аллаху тааланын ырайымына, сыйлыктарына ээ болот. Кайрадан баса билдирели, бакытка жетүү үчүн эки нерсе керек: Бактыяр (бактылуу) адам мына бул эки нерсеге жеткен адам. Бул эки нерсенин биринчиси туура илим жана ыйман ээси болуу. Бул болсо табият илимдерин жана Мухаммед алейхиссаламдын өмүрүн, көркөм ахлагын үйрөнүү менен колго тиет. Экинчиси жакшы мүнөздүү жана жүрүм-туруму жакшы болгон адам болуу. Бул болсо фыкх жана ахлак илимдерин үйрөнүү жана буларга баш ийүү менен болот. Бул экөөнү алган адам Аллаху тааланын ыраазылыгына, сүйүүсүнө ээ болот. Себеби, Аллаху таала чексиз илими менен бардык нерсеге алим. Периштелерге жана Пайгамбарларга көп илим берген. Аларда эч бир жамандык, кемчилик жок. Адамдардын илими болсо өтө аз жана ыймандары же бузук, же болбосо жаман мүнөздөр жугуп жаман иштер менен булганган. Ошондуктан, адамдар Аллаху тааладан, периштелерден жана Пайгамбарлардан узак болуп, аларга жетүү сыймыгынан көп куру калган. Адам табият илимдеринде табиятты изилдөөдө жалкоо жана сабатсыз болуп чыныгы ыйманга, ишенимге жетпей турган болсо жана Мухаммед алейхиссаламды туура таанып ыйманын кубаттандырбаса чексиз азап кыйынчылыктарды тарта тургандардын арасында болот. Эгер чыныгы ыйманга ээ болуп, напсине баш ийбей Ислам өкүмдөрүнө баш ийсе бакытка жетүүдөн жана Аллаху тааланын ырайымынан, кечириминен куру калбайт.

Бирок, кылган жамандыктары канча болсо ошончо азап тартып, Аллаху тааланын ырайымына жетүүсү кыйын болот. Ыйманы болгондугу үчүн акыры Аллаху тааланын ырайымына ээ болот. Тозок оту анын жамандыктарынын кирлерин күйгүзүп тазалап, аны Бейишке кире ала тургандай таза абалга алып келет. Бардык жакшылыктардын, ырахаттыктардын ана башы толук ыйман ээси болууда экендиги белгилүү болуп турат. Ар ким жүрөгүн ката ишенимдерден, шектүү нерселерден куткарууга аракет кылуусу керек. Бир адамдын ыйманы дурус болсо жана жакшы ахлактуу болуп иштери да жакшы болсо ал адам бийик рухтарга, б.а., Пайгамбарларга жана Олуяларга, периштелерге окшошуп аларга жакындашат. Заттын тартуу мыйзамы сыяктуу алар тарабынан өздөрүнө карай тартылат. Тоодой болгон чоң магниттин же чоң чыңалуудагы электро-магнит талаасынын бир ийнени өзүнө тарканы сыяктуу ал адамды бийиктиктерге тартышат. Сырат көпүрөсүн чагылгандай тездик менен өтүшөт. Жаннат бакчаларынын ичинде өзүнө насип болгон, жүрөгүнө рухуна ылайык жакшылыктардын ичинде чексиз ырахаттыкка жеткендерден болот.

Ахлак илими калб (жүрөк, көңүл) жана рух тазалыгы тууралуу маалыматтарды үйрөтөт. Медицина илими дене илимин үйрөткөндүгү сыяктуу ахлак илими да көңүл тазалыгын үйрөтөт. Себеби, жаман мүнөздөр, көңүлдүн жана рухтун оорулары жана зыяндуу иштер бул оорулардын белгилери болуп саналат. Ахлак илими өтө сыймыктуу, өтө кымбат, эң керектүү илим. Себеби, көңүлдүн жана рухтун жамандыктары бул илим менен тазалана алат. Көңүлдүн жана рухтун жакшы мүнөздөр менен саламатта жана кубаттуу болуулары ушунун жардамы менен болот. Кубаттуу көңүлдөр жана рухтар бул илимдин жардамы менен тазаланып, жакшы ахлакка ээ болот. Жакшы, таза көңүлдөр жана рухтар бул илимдин берекети менен тазалыгын арттырып, орнотот.

[Көңүл жана рух экөө эки башка нерсе болуу мене бирге бири-бирине өтө окшош. Бул китепте рух деген кезде экөөнү бирдей түшүнүү керек.]

Мүнөз өзгөрөбү? Адам өз мүнөзүн таштап башка мүнөздүү болуусу мүмкүнбү? Бул маселенин үстүндө бири-бирине кайчы пикирлер болгону менен бардыгын ушул үч борбордо топтоого болот:

1. Адамдын ахлагы эч качан өзгөрбөйт. Себеби, мүнөз инсан күчү өзгөртө албай турган жаратылыш.

2. Мүнөз эки түрлүү болот: Биринчиси – адам менен бирге жаратылган. Бул мүнөз өзгөртүлбөйт. Экинчиси кийинирээк пайда болгон көнүмүш адаттар. Бул мүнөздү өзгөртүүгө болот.

3. Ахлактын бардыгы кийинчерээк пайда болот жана муну өзгөртүүгө болот. Сырттан таасир кылып өзгөртүүгө болот.

Ислам аалымдарынын көбү мына ушул үчүнчү пикирдин үстүндө биригишкен. Пайгамбарлардын “алейхимуссалам” диндери бул сөздүн тууралыгына таянууда. Тасаввуф улууларынын, дин аалымдарынын шакирттерин тарбиялоо үчүн ортого койгон усулдары бул сөздүн шооласынын астында иштөөдө.

Адамдар кайсы мүнөзгө ийкемдүү болуп дүнүйөгө келүүдө? Бул болсо ичинен чыгып болбогон суроо. Аалымдардын көбүнүн пикирлеринче адамдар жакшылыкка, көтөрүлүүгө ийкемдүү болуп туулат. Бирок, кийин напсинин жаман арзуулары жана жакшы мүнөздү үйрөнбөө, жаман жоро-жолдоштор менен бирге жүрүү жаман мүнөздөрдү пайда кылат. Хадис-и шарифте: **“Ар ким мусулмандыкка ийкемдүү болуп дүнүйөгө келет. Буларды кийин энелери, аталары яхуди, христиан жана ыймансыз кылат”, -** деп айтылды.

Кээ бирлеринин пикирлери боюнча адамдын руху бул дүнүйөгө кир болуп келди. Рухтун өзү таза болгон болсо да дене менен аралашкандан кийин дененин муктаждыктары аны жолдон адаштырган. Аллаху таала кимге хидаят, жакшылык насип кылган болсо алар туулган абалдагыдай жаман болуп калбай жакшылыкка кайтышат.

Дагы бирөөлөрү рух жаратылышта жакшы да эмес, жаман да эмес. Кийинчерээк эки тарапка тең ооп кете турган абалда деп айтышты. Жакшы мүнөздөрдү, жакшы иштерди үйрөнгөн адам бакытка, кемелдикке жетет. Жамандар менен бирге болгондор жаман мүнөз жуктуруп, жаман иштерди үйрөнүп жаман болот дешти.

Эски грек табыптарынан болгон Галинустун пикири боюнча адамдын руху үч түрдүү: Бири жакшы, экинчиси жаман жаратылган. Үчүнчүсү экөөнө тең кирбейт. Бирок, кийинчерээк экөөндөй болушу да мүмкүн. Жаратылышы жакшы болгон адам аз. Жаратылышта жаман болуп, дайым жамандык кылууну каалагандар андан да көп.

Жамандар арасында жаман, жакшылар арасында жакшы боло алган адамдардын саны биринчи экөөнүн ортосунда деди. Мунун ою боюнча кээ бир адамдын мүнөзү өзгөрүшү мүмкүн. Көбүнчөсүнүкү өзгөрбөйт. [Грек философторунун адамдын көңүлүнөн эч кабарлары жок болгондуктан бир гана рух тууралуу айтышкан, ахлак китептерин жазган мусулмандардын бир бөлүгү мына ушуларды туурашкан.]

Аалымдардын басымдуу көбүнүн пикирлери боюнча бардык адамдардын ахлагы өзгөрө алат. Эч бир адамдын мүнөзү жаратылышта кандай болсо ошондой болуп калбайт. Кийин өзгөрүүсү мүмкүн. Эгер ахлак өзгөрбөй турган болгондо анда Пайгамбарлар "алейхимуссалам" алып келген диндер пайдасыз, керексиз болмок. Аалымдар бир добуштан белгилеген тарбия жана жаза усулдары пайдасыз болмок. Бардык илим адамдары балдарына илим жана адеп берип, бул тарбиянын пайдалуу болгондугун ар дайым көрүп келишкен. Андай болсо, ахлактын өзгөрө тургандыгы айдан айкын көрүнүп турат. Кээде болот, кээ бир мүнөздөр абдан бекем орноп, рухка таандык сыяктуу болуп калат. Мындай мүнөздөрдү өзгөртүү, жок кылуу өтө машакаттуу болот. Мындай ахлак көбүнчө диний сабатсыз, жаман адамдарда болот. Муну өзгөртүү үчүн оор риязат жана көп мужахада кылыш керек. Напсинин зыяндуу жаман арзууларын кылбоо үчүн аракет кылуу бул **"Риязат"** деп аталат. Напси каалабаган пайдалуу, жакшы нерселерди кылуу **"Мужахада"** деп аталат. Диний сабатсыз жана акмак адамдар мүнөз өзгөртбөйт деп напси менен мужахада жана риязат кылышпайт. Ыплас мүнөздөрүн тазалагылары келбейт. Ушундай кабылдап, ар ким өз кумарына, арзуусуна ташталса, кемчилик кылгандар жазаландырылбаса инсандык андан бетер жаман жакка кетет. Ошондуктан, Аллаху таала кулдарына ырайымдуулук кылып аларды тарбиялоо жана жакшы мүнөз менен жаман мүнөздөр кайсылар экендигин үйрөтүү үчүн Пайгамбарларды "алейхимуссалам" жиберди. Бул мугалимдердин эң улугу кылып сүйүктүүсү болгон Мухаммед алейхиссаламды тандады. Анын дини менен мурда жиберген диндердин бардыгын өзгөрттү. Анын дини бардык диндердин акыркысы болду. Ушундайча жакшылыктардын бардыгы, тарбия усулдарынын жалпысы Анын жаркын дининде орун алды. Акылдуу болгон адамдардын, жакшыны жамандан айырмалай

билгендердин бул динден алган ахлак китептерин окуп, үйрөнүп, бардык жүрүш-турушун ушуга ылайыктап дүнүйөдө жана акыретте ырахаттыкка, тынчтыкка, бакытка жетүүсү жана ушундайча үй-бүлө, коом жашоосунун тартибине жардам кылган болуусу керек. Адамдын биринчи вазыйпасы мына ушу. **“Ислам ахлагы”** деп атаган бул китебибиз Аллаху тааланын лутуфу менен буга жардамчы боло турган маалыматтарды өзүнө камтыгандыгы үчүн ар кимдин маани берип окуусу, үйрөнүүсү керек.

ҮЧҮНЧҮ БАЯН: Ислам ахлагын үчкө бөлгөнбүз. Буларды жакшы түшүнө алуу үчүн жардамчы болгон нерселерди түшүндүрөлү. Ар илимдин өзүнүн бутактары бар. Ал эми бул бутактар бириккен чекитте бардыгы курама болот. Ошол бир чекит ошол илимдин мазмуну. Мисалы, медицина илиминин ар кандай бутактары бар. Бирок, бул бутактардын бардыгы адамдын ден-соолугунда биригишет. Ал эми бул болсо бул илимдин мазмуну болуп саналат. Бир илимди жакшы түшүнө алуу үчүн мазмунун түшүнүү керек. Ахлак илиминин мазмуну адамдын руху. Рухту (же көңүлдү) жаман мүнөздөрдөн тазалап жакшы мүнөздөр менен көркөмдөөнү үйрөтөт. Бул үчүн алгач рухту, кийин жакшы жана жаман мүнөздөр эмнелер экендигин үйрөнүү зарыл.

Көңүлдү жана рухту мүмкүн болушунча таанып алуу, көрүнгөн жана көрүнбөгөн кубаттарын ачыктоо жана бакытка жеткире турган жакшылыгынын жана жамандыгынын эмнелерде экендигин түшүндүрүү үчүн үч даражага бөлүп жаздык:

Биринчи даража**:** Калб (көңүл) жана рух деген эмне? Бул эки нерсени эски грек философтору жана алардын жолун жолдоочулар **“Нафс-и натыка”** же кыскача Нафс деп аташкан. [Бирок, тасаввуф жана ахлак илиминде устат Имам Раббани “рахиме хуллаху таала” нафс, көңүл жана рухтун бири-биринен өзгөчө барлыктар экендигин жана **“Нафс-и натыка”** напсинин аты экендигин билдирүүдө.] Исра сүрөсүнүн сексен бешинчи аятында: **“Сенден рух тууралуу сурап жатышат. Рух Раббим жараткан барлыктардын бири деп жооп бер”, -** деп айтылды. Бул аяты карима рухтун эмне экендигин түшүндүрүүгө тыюу салууда. Ошондуктан, Ислам аалымдарынын көбү рух тууралуу сүйлөөдөн тартынышкан. Курани каримден

белгилүү болгондой рухтун акыйкаты жайлуу кеп кылууга тыюу салынган. Бирок, анын өзгөчөлүктөрүн айтууга тыюу салынган эмес. Ошондуктан, аалымдардын көбү шакирттерге жана суроо сурагандарга көңүлдүн жана рухтун көзгө көрүнгөн нерсе эместигин, **“Жевхер-и басит”**, б.а., **“Бөлүнбөгөн зат”** экендигин айтышкан. Акыл жеткен нерселерди түшүнгөн, туюм-сезим органдарынан мээге келген сезимдерди алгылаган, денедеги бардык кубаттарды, кыймыл-аракеттерди башкарган мына ушул экөө. Тасаввуф улуктары жана келам аалымдары ушундайча билдиришкен. [Көңүл жана рух тууралуу кеңири маалымат алгысы келгендерге Шафии мазхабындагы аалымдардан болгон шейх Шихабуддин Омар Сухревердинин **“Аварифул меариф”** китебин жана Имам Раббани Ахмед Фаруки Серхендинин **“Мектубат”** китебин окууларын кеңеш кылабыз. Сухреверди хижри камери 539-жылы [м.1145] туулуп, 632-жылы [м.1234] Багдадда кайтыш болгон. Абдулкадири Гейланиден фейз алган. Имам Раббани хижри камери 971-жылы [м.1563] Индустанда Серхенд шаарында туулуп, 1034-жылы [м.1624] ошол жерде кайтыш болгон. Абдулкадир Гейлани хижри камери 561-жылы Багдадда кайтыш болгон.]

Көңүлдүн жана рухтун түшүндүрмөсүн алты бөлүктүн ичинде билдиребиз:

1. Алгач көңүлдүн жана рухтун бар экендигин айталы. Рухтун бар экендиги ачык. Белгилүү болгон нерсени далилдеп отурууга кажет жок. Адамга эң жакшы маалым болгон нерсе бул анын барлыгы. Адам эч бир убакта өзүн унутпайт. Адамдын өзүн өзү таануусу үчүн аны далилдеп отуруунун кажети жок. Бирок, рух бул затпы же зат эмеспи. Өз алдынчабы же башка нерсе менен бирге бар болуудабы мына ушул сыяктуу өзгөчөлүктөрүн далилдөөгө болот. Алардын көбү белгилүү болсо дагы эстетип коюуда кемчилик болбос. Ошондуктан, төмөндөгү беш бөлүктө булар жазылууда.

2. Көңүл жана рух өз алдынча бөлөк бир зат. Б.а., өздөрү бар. Рух фарси тилинде **“Жан”** деп аталат. Айбан өлгөндө жаны чыкты деп айтылат. Руху денесинен чыгып кетти дегенди билдирет. Ар макулук же зат болот же сыпат болот. Барлыкта туруусу үчүн башка бир макулукка мухтаж болбосо анда ал **“Зат”** деп аталат. Барлыкта башка бир нерсеге муктаж болсо **“Сыпат”** деп аталат. Элемент

жана предметтердин бардыгы затка жатат. Түс зат менен бар болот. Зат болбосо түс болбойт. Зат эки түрлүү болот. Бири “Мужерред”, б.а., материалдык эмес барлык. Оордугу, шекили, түсү жана сезим органдарына таасири жок. Экинчиси материя. Материалдык эмес заттар сезим органдары менен туюлбайт жана бөлүнбөйт. Акыл жана рух мына ушундай. Материя болсо сезилет жана бөлүнүшү мүмкүн. Предмет болсо материянын форма алган абалы болуп саналат. Рухтун зат экендиги бир нече түрдө далилденген. Эң жөнөкөй жолун айтсак сыпат, б.а., өзгөчөлүк бир заттын үстүндө болот. Зат сыпатты алып жүрөт. Сезилген, ойлонулган бардык нерсени рух алууда жана өзүндө алып жүрөт. Ошондуктан, көңүл менен рух зат болуп эсептелет, сыпат эмес. Сыпат сыпаттын үстүндө да боло алат деп, мисалы, ылдамдык кыймылда болот деп бул далилди кабыл кылбагандар да бар.

3. Көңүл жана рух жөнөкөй. **“Жөнөкөй”** зат деген бул бөлүнбөйт, айрылбайт дегенди түшүндүрөт. Мунун карама-каршысы **“Татаал”** болот. Химияда жөнөкөй деп аталган элементтер бул түшүндүрмөгө карата курама болууда. Себеби, атомдорго жана газ молекулаларына бөлүнө алууда. Жөнөкөй экендиги билинген нерсени рух түшүнгөндүгүнө карап рухтун жөнөкөй экендиги түшүнүлөт. Көңүл жана рух эгер татаал, б.а., курама болгондо бөлүнбөй турган жөнөкөй нерсе мында жайгаша алмак эмес. Себеби, рух бөлүнгөн, чачыраган кезде мындагы жайгашкан жөнөкөй нерсе дагы бөлүнүшү керек болот. Жөнөкөй нерсе болсо бөлүнбөйт.

4. Көңүл жана рух предмет эмес. Узун-туурасы, бийиктиги болгон затка, б.а., форма алган материя **“Предмет”** деп аталат. Предметтеги жайгашкан нерселер предметке катыштуу нерселер деп аталат. Ошондуктан, предметке жайгашкандыгы үчүн аларды да предметтик нерселер деп атай алабыз.

5. Көңүл жана рух түшүнө алчу жана башкара алчу кубат болуп саналат. Өздөрүн билишет. Өздөрүн билгендиктерин да билишет. Көздүн жардамы менен түстөрдү, кулактын жардамы менен добуштарды кабылдайт. Нервдерди иштетет. Булчундарды кыймылга келтирет. Ушундайча денеге иш кылдыртышат. Мындай иштер **“Иради”,** б.а., каалоо менен кылынган иштер деп аталат.

6. Рух сезим органдары менен туюлбайт. Предмет жана

предметке катыштуу болгон нерселерди гана сезүүгө болот. Рухту предмет же предметке катыштуу болбогондуктан сезүүгө болбойт.

Экинчи даража: Адам өлгөндөн кийин руху эмне болот? Адам өлүп денеси чиригенден кийин көңүл жана рух жок болбойт. Өлүү деген бул булардын денеден чыгып кетүүсү дегенди түшүндүрөт. Денеден айрылгандан кийин материалдык эмес ааламга аралашып кетишет. [Кыяматка чейин] жок болушпайт. Дин аалымдары жана философтор менен фанатик болбогон илимпоздор ушундай дешкен. Табиятчылардан кээ бирлери бул бир добуштан бөлүнүп туура жолдон тайышкан. Булар адамды чөлдөгү чөпкө окшотушкан. Адам чөп сыяктуу чыгат, чоңойот, жок болот. Руху калбайт деп айтышкан. Ушул сөздөрүнөн улам **"Хашхашилер"**, б.а., "Отчулар" деген атка конушкан. Дин аалымдары жана философтор бул чөпчүлөрдүн пикирлерин ар кыл далилдер менен жокко чыгарышкан.

[Аллаху таала бүгүнкү күндө белгилүү болгон 105 элементти жаратып, булардын ар бирине башка-башка өзгөчөлүктөрдү берген. Ар бир элемент атомдордон жасалган. Ар бир атомду микро-динамо сыяктуу чоң энергия склады кылган. Атомдордун бири-бири менен биригүүлөрү менен молекулаларды же иондук топторду, ошентип органикалык жана анорганикалык курама заттарды, түрдүү-түрдүү тканьдардын системаларын жараткан. Булардын ар биринде таң калтыра турчу тартип, мыйзам бар. Мисалы, микроскоп менен гана көрүүгө боло турган клетка түрдүү отельелери болгон укмуштуудай бир фабрика сыяктуу. Адамдын акылы азыркыга чейин бул фабриканын бир нече гана машиналарын көрө алган. Адамдагы миллиондогон клеткалардын иштей алуусу үчүн адамдын ичинде дагы сыртында дагы өзүнө ылайык болгон шарттарга көз каранды. Бул шарттардын, мыйзам тартиптин бири гана бузула турган болсо адамдын денеси иштебей бузулат. Ал улук кадыр, аалым болгон Аллаху таала бул чексиз низамды жаратып дене машинасын автоматтуу түрдө иштетүүдө. Көңүл жана рух бул машинанын электр кубаты сыяктуу. Бир мотордо кичинекей бир бузулуу болсо токтоп калгандыгы сыяктуу адам денесинин ич жана тышындагы мындай бузулуу көңүлдүн жана рухтун денеден чыгып кетүүсүнө себеп болуп, адам өлөт. Дүнүйөдө эч бир

машина, эч бир мотор токтобостон иштей албайт. Талкаланып, чирип колдонуудан чыгат. Бул болсо жалпы мыйзам. Дененин машинасы да талкаланып чирийт. Адам кабырда чиригенде эч бир бөлүгү, эч бир элементи жок болбойт. Денени пайда кылган органикалык молекулалардын анаэробикалык микроптордун жана топурактын таасири менен бөлүнүп, карбон диоксид, аммиак, суу сыяктуу кичинекей молекулаларга жана эркин азотко чейин бөлүнүп кетүүсү дененин чирүүсү дегенди билдирет. Бул бөлүнүүлөр физикалык жана химиялык кубулуштар болуп саналат. Физикалык жана химиялык реакцияларда материянын жок болуп кетпегендиги бүгүн ачык-айкын билинүүдө. Лавоисиер аттуу Француз химиги **“Химиялык реакцияларда материя жок болбойт жана жоктон пайда болбойт”** деген чындыкты тажрыйбалап далилдеген болсо да бардык нерсенин химиялык реакция жана химия мыйзамы менен жасалгандыгын ойлоп: “Табиятта бир нерсе жаратылбайт жана эч бир нерсе жок кылынбайт”, - деген. Азыркы күндө болсо жаңы ачылган ядролук кубулуштар, атом реакциялары материянын энергияга айланып жок болгондугун, ушундайча Лавоисиердин алдангандыгын көрсөтүүдө. Табият илиминин өнүгүүсү, бул өнүгүүдөгү ар бир кадам Ислам динин кубаттандыруу менен бирге Ислам душмандарынын жалган жалааларын чиритип, материяга сыйынган атеисттерди шерменде кылып жаткандыгына бүгүнкү күндөгү илимпоздор өз көздөрү менен күбө болушууда. Кээ бир илимпоз болуп көрүнгөн, университетте окуп бүтүргөн дин сабатсыздары илимде артта калгандыкты шылтоо кылып дин душмандыгын көрсөтүп жатышкандыгы өтө өкүнүчтүү. Бул дипломy бар сабатсыздар таза жаштарды алдаш үчүн: “Исламият өнүгүүгө тоскоол болот, артта калууга себеп болот. Христиандар өнүгүүдө. Ар түрдүү илимий жетишкендиктер болууда. Медицина, аскер, байланыш жаатындагы колдонгон техникалары көз кызыктырат. Илимдеги бул жетишкендиктерден мусулмандардын кабарлары да жок. Биз христиандарды жолдошубуз керек”, - дешип, Исламияттагы жакшы ахлак мүнөздү, бир туугандыкты таштап, Европалыктарга, Америкалыктарга окшоону өнүккөндүк деп айтышууда. Жаштарды өздөрүнө окшош Ислам душманы кылып өстүрүүгө, адаштырууга аракет кылышууда. Бирок, Исламият илимде, техникада өнүгүүнү

буйрук кылууда. Христиандар жана бардык капырлар аталарынан жана устаздарынан көргөндөрүн кылышууда. Мурунку курактагылардын жасаган нерселерине аз кошумча кошуп кайра жасашууда. Мурдагылар жасабаганда булар эч нерсе кыла алышмак эмес. **“Техниканын өнүгүүсү пикирлердин бири-бирине кошулуусу менен”** деген сөз кылымдар мурда айтылган. Илим техникадагы жаңылыктарды мусулмандардын ачкандыгын тарых көрсөтүп турат. Илим техниканы жүз жыл мурдагы абалына чейин өнүктүрүп келишкен. Бул жетишкендиктерге Ислам дини жана Ислам динин карманган мамлекеттер себепчи болушту. Христиандар кресттүү жортуулдары менен Ислам мамлекеттерин жыга албаган соң ар түрдүү саясый оюндар менен, адамдарды алдоо менен бул мамлекеттерди ичинен жыгышты. Булардын топурактарында масон, динсиз адамдарды алдыга чыгарып өзүнчө-өзүнчө өкмөттөрдү курушту. Бирок, Исламиятты жок кыла алышпайт. Мусулмандардан калган илимий-техникалык жетишкендиктерди өздөрүнө алышып азыркы күнгө чейин колдонуп келишүүдө. Өздөрүнүн жыргал кумарын ойлогон, өз пайдаларын ойлогон адамдар алардын жамандыктарын ачык айткандыгы үчүн илим-техникада өнүгүүнү буйрук кылган Ислам динине эскичилик, артта калуучулук деп айтууда. Бардык яхудилер, христиандар, жада калса, бутпарастар, бүткүл дүйнө Жаннат жана Жаханнамга ишенишет, чиркөөлөр, хавралар толуп жатат. Эгер бул ишенген адамдарды артта калууучулар, эскичилер деп атап жатышпагандыгына караганда илимди, техниканы эмес кумарпоздорду, уятсыздарды жетишкендик, жаңычылар деп жатышкандыктары белгилүү. Ушундай асылсыз, жалган жалаалары менен Исламиятка душманча эң биринчи болуп кол салгандар англистер. **“Мусулмандар кандай алсыратылды”** деген китебибизди окууңузду сунуш кылабыз! Азыр мусулмандар кайрадан биригишип, аталары сыяктуу Исламият буйрук кылган илим жана техника маалыматтарын үйрөнүп, кайрадан чоң өндүрүш куруп жаңы техникаларды жасоолору, христиандардан да жогору өнүгүп бардык адамзатты бакытка, тынчтыкка жеткирүүлөрү керек.

Адамдын денесинде болгон материялар топурактан, суудан жана абадан келүүдө. Жандууларга керектүү нерселер ушул үч булактан пайда болууда. Адам чиригенде бөлүнүп чыккан материялар кайрадан ушул үч жерге бөлүнүп таркап кетүүдө. Кыяматта кайрадан тирилүү

бул материялардын же окшошторунун кайрадан бир жерге топтолуусу менен болот.

Көңүл, рух жана периштелер да жалгыз болгон кезинде өнүгүшпөйт, көтөрүлүшпөйт. Жаратылган мартабасында калышат. Көңүл жана рух бул дене менен бириккенде өнүгүү, көтөрүлө турчу өзгөчөлүккө ээ болот. Же болбосо, капыр болуу, күнөө кылуу себептери менен төмөндөп, бузулат.

Бул дүйнөдө ар бир предмет өзүнө таандык сыпаттары менен таанылууда. Ар предмет элементтердин, курамалардын жыйындысы. Элементтер курамадан курамага өтүп жер которууда, ар предметтин курамы бузулуп, сыпаттары жок болуп, башка сыпаттуу башка предметке айланууда. Бул токтоосуз өзгөрүүлөрдө материя жок болбогондугу менен предметтер убакыт менен өзгөрүп отуруп жок болуп башка предмет пайда болууда. Мурда материяны **“Хейула”** деп аташкан. Предметти, б.а., материянын бир форма алуусун **“Сурет”** деп аташкан.

Көңүл жана рух бөлүнбөгөндүгү жана бөлүктөрдөн пайда болбогондугу үчүн, б.а., курама болгондугу үчүн эч бузулбайт, өзгөрбөйт, жок болбойт. Физикалык кубулуштарда предметтердин формасы жана абалы өзгөрүүдө. Мисалы, суу ысык энергиясын алганда бууланат. Суюк абалдан газ абалына өтүүдө. Суу предмети жок болуп буу предмети бар болууда. Химиялык реакцияларда болсо предметтин түзүлүшү өзгөрөт. Ал предметтин материясы жок болуп, башка материя пайда болот. Физикалык кубулушта предмет менен форма өзгөрөт. Материя өзгөрбөйт. Химиялык өзгөрүүдө предмет жок болот. Материя өзгөрөт. Эч биринде материя жок болбойт. Атомдук өзгөрүүлөрдө болсо материя дагы жок болуп энергияга айланууда.]

Үчүнчү даража: Көңүл менен рухтун кубаттары бар. Бул кубаттар жаныбарлардын жана өсүмдүктөрдүн кубаттары сыяктуу эмес. Өсүмдүктөрдүн жана айбанаттардын өздөрүнө тийиштүү рухтары бар. Көңүл жалгыз гана адам баласында болот. Ар жандууда **“Өсүмдүк рух”** бар. Туулуу, чоңойуу, тамактануу, зыяндуу заттарды сыртка чыгаруу, көбөйүү жана өлүү сыяктуу тирүүлүк иштерин **“Өсүмдүк рух”** кылат. Бул иштер адамдарда жана айбандарда жана да өсүмдүктөрдө да аткарылууда. Кандай аткарылгандыгы табият таануу

сабактарында үйрөтүлүүдө. Буларда чоңойуу өмүр бою кылынбайт. Белгилүү бир ченемге барганда бул иш токтойт. Бул ченем орточо алып караганда адамдардагы жыйырма төрт жашка келгендеги ченем. Май топтоо, семирүү, чоңойуу эмес. Тамактануу өлгөнгө чейин уланат. Себеби, азыктанбастан жашай албайт. Айбандарда жана адамдарда **“Хайвани рух”** бар. Мунун орду көкүрөк. Каалоо аркылуу болгон аракеттерди кылдырган рух. Адамдарда көңүлдүн башкаруусу менен кылат.

Рух деген кезде адамдын жаны менен көңүлү түшүнүлөт. Акылды колдонуу, ойлонуу жана күлүү сыяктуу нерселерди аткарган ушул рух. Хайвани рухта эки кубат бар. Биринчиси түшүнүү кубаты, ал эми экинчиси аракет кубаты. Түшүнүү кубаты ойлонуучу, түшүнүүчү кубат. Бул түшүнүү эки жол менен болот. Сырткы сезим органдары менен болгон түшүнүү. Экинчиси ички сезим кубаттары менен тушүнүү. Сырткы сезим органдары бешөө. Биринчи сезүү орган – бул тери. Тери менен ысыктык, суукту, нымдуулук, кургактык, жумшактык, катуулук сыяктуу нерселер түшүнүлөт. Бир предмет териге тийген кезде хайвани руху бул нерсенин ысык болуп же болбогондугун түшүнөт. Бул сезим алакан ичинде көп болот. Экинчиси жыт билүү сезими. Мурун менен болот. Үчүнчүсү даам билүү сезими. Тилдеги нервдер менен билет. Төртүнчүсү угуу. Кулактагы нервдер менен угулат. Бешинчиси көрүү. Көздөгү нервдер менен көрөт.

Ички сезүү органдары бешөө. Биринчиси **“Хисс-и муштерек”**. Бул сезимдин орду мээнин алдында. Сырткы сезүү органдарынан мээнин сезүү борборлоруна келген тышкы таасирлердин бардыгы ушул жерде топтолот. Экинчиси **“Хайал”** (Кыял, элес). Мунун орду мээнин биринчи боштугунун алды. Хисс-и муштеректе топтолуп түшүнүлгөн, сезилгендер ушул жерде сакталат. Бир предметти караганда бул предмет хисс-и муштеректе сезилет. Бул предмет көз алдынан тартылганда хисс-и муштеректе сезилүүсү калбайт. Бирок, кыялга келген таасири узак убакыт калат. Кыял болбогондо ар ким бири бирин унутуп, эч ким бири-бирин тааный алмак эмес. Үчүнчүсү **“Вахима”**. Сезүү органдары менен туюлбаган, бирок, туюлгандардан чыгарылчу маанилери түшүнөт. Мисалы, душмандык, чынчылдык булар бир орган аркылуу сезилбейт. Бирок, дос же душман болгондор

көрүнөт, сезилет. Булардагы достукту жана душмандыкты түшүнгөн ички кубат вахима деп аталат. Эгер вахима кубаты болбогондо кой карышкырдын душман экендигин түшүнмөк эмес, андан качмак эмес. Козусун да коргомок эмес. Төртүнчү кубат **“Хафыза”**. Бул вахима түшүнгөн маанилерди сактайт. Бешинчи кубат **“Мутасаррыфа”** деп аталат. Түшүнүлгөн сезимдерди жана маанилерди салыштырып, жаңы маанилерди табат. Мисалы, зумруддан бир тоону ойлойт. Акын-шайырларда бул кубат көбүрөөк.

Айбан рухунун экинчи кубаты болгон аракет кубаты болсо эки түрдүү: Биринчиси **“Шахави”** кубат. Адамдар менен айбандар шахват кубаттары менен өздөрүнө таттуу келген жана муктаж болгон нерселерин каалашат. Булар **“Бехими”** (б.а., айбандык) кубат деп да аталат. Экинчиси **“Гадаби”** кубат. Бул кубат менен өздөрүнө жаман, зыяндуу болгон нерселерди таштап, өздөрүнөн алыс куушат. Булар **“Жаныбар”** кубат деп да аталат.

Аракет кубаттары түшүнүү кубаттарына муктаж. Себеби, каалоо үчүн же таштоо үчүн алгач сезүү органдары менен жакшы же жаман экендиги түшүнүлүү керек. Бул сезимдердин жана аракеттердин бардыгы нервдер менен кылынууда. Адам руху жана көңүлү бир гана адамдарда болот. Бул рухтун дагы эки кубаты бар. Адам ушул эки кубат менен айбандардан айырмаланат. Бул эки кубаттан бири түшүнүүчү болгон **“Кувва-и алима”** жана **“Мудрика”** делген түшүнүүчү кубат. Экичиси **“Кувва-и амила”** делген жасоочу кубат. Билүүчү кубат **“Нутк”** жана **“Акыл”** деп аталат. Бул кубат экиге бөлүнөт: Бири **“Хикмат-и назари”** болуп **“Тажриби”** илимдерди, б.а., табият илимдерин алууга жарай турган кубат. Экинчиси **“Хикмат-и амали”** болуп, **“Ахлак”** илимдери менен аалым болгон кубат. Табигый илим маалыматтарын алган кубат материянын акыйкатын түшүнүүнү жөндөйт. Ахлак маалыматтарын алган кубат жакшы мүнөздөрдү жана пайдалуу иштерди жаман мүнөздөрдөн, жаман иштерден айырмалайт.

Рухтун жасоочу кубаты пайдалуу, ийгиликтүү иштердин кылынуусун жөндөйт. Билүүчү кубаттар аркылуу алынган маалыматтарга карап иш кылат. Айбан рухундагы аракет кубаттары вахима кубатынын жакшы деп тапкандарын өзүнө тартат. Жаман деп тапкандарын өзүнөн кууйт. Адам рухунун жасоочу кубаты акылга

таянат. Бир иште жакшылык, пайда болгондугун **“Акыл”** менен түшүнсө аны кылат. Акыры жаман, зыян боло тургандыгын түшүнсө ал ишти кылбайт же аны таштайт. Буларды жана хайвани рухтун шахави жана гадаби кубаттарын көңүлдүн жардамы менен башкарат.

Ишинин көбүн напсинин же болбосо хайвани рухтун кубаттарына баш ийүү менен аткарган көп адам бар. Б.а., вехм жана хайал менен кылышат. Имам Мухаммед Газали жана тасаввуф улууларынан кээ бирлери: “Рухтун бул кубаттары periштелер. Аллаху таала лутуф жана ырайым кылып периштелерди рухтун башкаруусуна берген. Кичине кыямат болгонго чейин, б.а., рух денеден айрылганга чейин рухтун башкаруусунда болушат. Хадис-и шарифтерде да буга белгилер бар. Кээ бир адамдардан туруп эле тажрыйбалуу адамдарга бармак тиштеткен өнөрлөрдүн болуусу муну көрсөтүүдө” - деп билдиришкен. Адамдын кемелге келип, жетилүүсү рухтун эки кубаты менен болот.

ЭСКЕРТҮҮ: Мухаммед Масум хазретлери **“Мектубаттын”** экинчи том, 80-чи катында: “Балээлерди, кыйынчылыктарды кетирүү үчүн **“Истигфар”** окуу өтө пайдалуу жана тажрыйба кылынган. Бул хадис-и шарифтерде да билдирилүүдө. Бул пенде ар бир парз намаздан кийин үч жолу истигфар дубасын, тактап айтканда, **“Астагфируллахал-азим аллази ла илаха илла хув элхаййал кайййума ва атубу илайх”** деп окуйм. Кийин 67 жолу **“Астагфируллах”** деп окуйм.”

АЛГЫ СӨЗДҮН БИРИНЧИ КОШУМЧАСЫ

Бул кошумчада адам баласынын калган макулуктар ичиндеги эң үстөмү экендиги баяндалат:

Бардык предметтердин материя жагынан алып каралганда бири биринен айырмасы жок. Бардыгынын оордугу жана көлөмү бар. Адам жана айбан дагы бул жагынан алып караганда жансыздар менен бирдей. Бирок, предметтери, өзгөчөлүктөрү менен бири-биринен бөлүнөт.

[Ар бир предмет **“Атомдон”** жасалган. Бир чаң эле миллиондогон атомдордун жыйындысы. Аз жана белгилүү өлчөмдөгү атом бири бири менен бириккенде **“Молекула”** пайда болот. Предметтер эң башкы эки топко бөлүнөт: Таза предмет жана аралаш предмет. Белгилүү

өлчөмдөгү өзгөчөлүктөрү бар предмет **"Таза предмет"** деп аталат]. Мисалы, жезден жасалган электр зымы жана жамгырдын суусу таза. Себеби, ар качан дүнүйөнүн ар жеринде бирдей өзгөчөлүктөрдү алып жүрүшөт. Кайноо, эрүү ысыктык даражалары белгилүү жана эч өзгөрбөйт. Белгилүү өзгөчөлүктөрү болбогон предметтер **"Аралаш"** деп аталат. Сүт, жыгач, бензин, деңиз суусу сыяктуу. Себеби, булар ар түрдүү сыпаттарда болот. Белгилүү кайноо, эрүү ысыктык даражалары жок. Уйдун сүтү башка. Койдун сүтү башка. Кара деңиздин суусу аз туздуураак. Жер Ортолук деңиздин суусу өтө туздуу.

Таза предметтер да экиге бөлүнөт. Башка сыпаттагы бөлүкчөлөргө бөлүнбөй турган болсо **"Жөнөкөй предмет"** же **"Элемент"** деп аталат. Алтын, күкүрт, иод жана кислород газы булар ар бири элемент болуп саналат. Азыркы күндө 105 элементти билебиз. Башка-башка сыпаттары болгон бөлүкчөлөргө бөлүнө ала турган таза предметтер **"Курама"** же **"Курама предмет"** деп аталат. Мисалы, шекер, жамгырдын суусу, алкоголь бир курама предметтер. Себеби, шекер отко коюла турган болсо карбон жана сууга жана башка бөлүктөргө бөлүнөт. Суу болсо электр энергиясынын жардамы менен кычкылтек жана суутек деп аталган эки башка газга айланат. Азыр адам баласына миллиондогон курама предметтер белгилүү. Бир курама предмет эки же андан да көп элементтин атомдорунун өз ара биригүүлөрүнөн пайда болот.

Бир эле предмет катуу, суюк же газ абалында боло алат. Мисалы, суу муз абалындагы кезинде катуу болот, суу абалында турганда суюк болот, бууланганда газ болот. Газ аба сыяктуу учкан нерсе. Белгилүү бир көлөмү жана шекили жок.

Жөнөкөй предмет, б.а., элемент үчкө бөлүнөт:

1. Чыныгы метал.
2. Метал эместер.
3. Жарым металдар.

Чыныгы металдар 78 даана. 77 даанасы кадимки шарттарда катуу болот. Бир гана сымап суюк абалда. 357,3 градуста кайнайт. -39,4 градуста тоңот. Катуу металдар балка менен урулганда жалпаят, бирок, чачырап упаланып кетпейт. Металдын атому башка атом

менен бириккенде плюс (+) токту алып жүрөт. Минус токту алып жүрө албайт. Ошондуктан, эки метал бири бири менен бириге албайт. Себеби, экөөндө тең плюс ток жүктөлгөн эки атом бири бирин тартпайт, түртүшөт.

Метал эместердин саны 17 даана. Бирөө суюк, бешөө катуу, он бири газ абалында. Катуу болгондору урулганда упаланат. Жалпайып плитка абалына келбейт. Таза отун көмүрү метал эмес болуп саналат. Бул химияда карбон деп аталат. Метал болбогондун атомдору курама абалга өткөндө плюс да болушу, минус да болушу мүмкүн. Ошентип, бир канча метал эместин атомдору биригип бир молекуланы пайда кылышат.

Курама предметтер экиге бөлүнөт. Ичинде карбон жана суутек атому бирге болгон курамалар **"Органикалык"** же **"Анорганикалык"** предмет деп аталат. Булар күйүшү мүмкүн жана жандууларда пайда болот. Азыркы мезгилде да фабрикаларда кээ бирлеринин синтездери жасалууда. Май, шекер, ацетон, хинин органикалык предмет болуп саналат. Курамында карбон жана суутек атому бирге болбогон курама предметтер **"Анорганикалык", "Органикалык"** предметтер деп аталат. Булар жер кыртышында же эриген абалда деңиздерде болот. Тамак тузу, суу, ак таш, ачуу таш, кум дагы ушундай.

Бардык бул жансыз предметтер ылайыктуу бир формада биригишип , аралашып жандуу макулуктардын түзүлүш бөлүгү болгон **"Клетка"** пайда болот. Клетка жандуу. Өсүмдүк клеткасы жаныбарлардын клеткасына окшобойт. Адамдын клеткасы жаныбарлардын клеткасына окшойт. Клеткалар бири-бири менен аралашып **"Несж"** же болбосо ткань пайда болот. Ар түрдөгү тканьдар аралашканда "органдар" пайда болот. Органдардын биригүүсүнөн **"Жихаз"**, б.а., **"системалар"** пайда болот. Клетка, ткань, орган жана системанын бирикмеси болсо бир **"өсүмдүктү"**, **"жаныбарды"**, **"адамды"** пайда кылууда.]

Бардык жаратылыш жансыз заттар, өсүмдүктөр, жана айбанат болуп үч түргө бөлүнөт. Айбанат түрүнүн эң кадырлуусу, эң үстөмдүүсү адам баласы. Ар түрдүн өздөрүнүн арасында үстөмдүк даражасы болот. Б.а., бир топ башка бир топтон дагы да үстөмдүүрөөк. Бир топтун эң жогорку түрү дагы да жогору болгон топтун эң

төмөнкү түрүнө жакын өзгөчөлүктөрдү көрсөтөт. Жада калса, бир нече сыпаттары орток болот. Мисалы, маржан жансыздардан ташка окшош. Бирок, жандуулар сыяктуу көбөйүп, өркүндөйт. Хурма багы жана чымын өлтүргүч өсүмдүгү айбандар сыяктуу сезип, аракет кылышат. Хурма бактарынын бир бөлүгү эркек, бир бөлүгү ургаачы болот. Эркек багы ургаачы тарабына ийилет. Эркек бактан бир материя ургаачыга келмейинче жемиши пайда болбойт. Чындыгында, бардык өсүмдүктөрдө бул эки орган бар жана уруктануу жүрөт. Бирок, хурма багыныкы айбандардыкы сыяктуу көрүнөт. Жада калса, хурма багынын башында ак нерсе болот. Жаныбарлардын жүрөгүнүн кызматын аткарат. Эгер ушул нерсе жаралана турган болсо же суула кала туран болсо бак куурап калат. Хадис-и шарифте: **"Эжеңер болгон хурма багына урмат кылгыла! Себеби, эң алгачкы хурма багы Адам алейхиссаламдан арткан ылайдан жаратылган", -** деп айтылган. Балким, бул бактын өсүмдүктөрдүн эң жогору даражалуусу экендиги билдирилген болушу мүмкүн.

Айбанат тобунун эң төмөнкү түрү **"губка"** деп аталган деңиз жаныбары болуп саналат. Түсү ак. Деңиздерде жашашат. Ыктыярдуу кыймыл аракеттери болот. Сууда өмүр сүргөн миңдеген алгачкы жаныбарлардын түрлөрү бар. Ар бир топтон бири биринен жогору топтору да жаратылган. Жаратылыш таануу китептеринде алардын үстөмдүк иреттери жазылган. Ар бир классында озгөчө-өзгөчө азыктануу, коргонуу органдары бар. Кээ бирлеринде ок, кээ биринде тиш, кээ биринде тырмак, кээ биринде мүйүз, кээ биринде канат, кээ биринде ылдамдык берилип, түлкү сыяктуу куулугу болгондору да бар. Ар класстагы түрлөрдүн коргонуусу камсыз кылынган. Өмүр сүрүүлөрү үчүн таң калтыра турчу нерселер аларга берилген. Бал аарысы инженер сыяктуу алты бурчтуу уя салышат. Цилиндр формасында кылышканда ортолорунда боштук калып калмак. Алты бурчтуктардын ортосунда бош жер калбайт. Эгер төрт бурчтук кылып жасашканда көлөмдөрү аз болмок. Ал эми муну болсо адамдар окуп-үйрөнүү менен түшүнүшөт. Үйрөнбөсө түшүнө албайт. Аарыга муну үйрөткөн ким? Аллаху таала **"Илхам"** берүүдө. Илхам азыркы күндө **"инстинг"** деп аталууда.

Айбанаттардан адамга өрчүү үстөмдүгү жагынан адам баласына

жакындары карала турган болсо алардын эң жогорулары ат, маймыл, пил жана канаттулардан папугай болуп саналат. Маймылдын жана пилдин эстүүлүгү адамдыкынан өтө төмөн эмес. Дарвин аттуу доктор айбандардын үчтөмдүк иретин жазып отуруп алардан адамга эң жакын болгону маймыл экендигин жазган. Муну окуган Ислам душмандары Дарвин айбандардын биринин экинчисине айланып өзгөрүп кеткендигин, өнүгүп отуруп акыры адамга айлангандыгын жазган деп айтышууда. Бул пикирди алдыга коюшуп Адам алейхиссаламдын топурактан жаратылгандыгын четке кагышып, мусулмандардын жетилип келаткан балдарын ушундайча алдашууда. Бирок, Дарвин китебинде жаныбарлар бири-бирине айланып кетишет деп жазган эмес. Жаратылууларында үстөмдүк ирети бар деп айткан. Төмөнкү даражадагыларынын жогорудагыларына жем боло тургандыгын жазган. Бул нерсени Ислам аалымдары мурдатан эле көрүшкөн, билишкен, китептеринде жазышкан. Дарвин 1224, [м.1809-жылы] туулуп, 1299, [м.1882-жылы] кайтыш болгон. Жаныбарлардын бири-биринен үстөмдүк иретин жазган, жогоруда айтылгандай буларды билдирген Али бин Эмруллах “рахиме-хуллаху таала” 916-жылы туулу, 979-жылы [м.1570-жылы] кайтыш болгон. Дарвиндин бул жазууларды Ислам китептеринен алгандыгын айкын түшүнүүгө болот.

Жаныбарлардын үстүндө болсо адам баласынын эң төмөнү орун алган. Чөлдөрдө, токойлордо, уюлдарда жашагандар мына ушундай. Адамдардын жаратылыш жагынан эң жогорулары орто климатта, б.а., 23 градус менен 66 градус параллелдердин аралыгында, шаарларда жашагандар.

Жаратылыш жагынан алып караганда бул үстөмдүк айырмаларынан башка адамдар арасында эмгектенип материалдык жана ахлакта көтөрүлүү айырмачылыктары да бар. Кээ бир адамдар акыл-эсин иштетип бир нече техникаларды жасашкан, кээ бирлери болсо так илимдерде, илимде жана техникада илгерилешкен. Эң жогорку даражадагыларды айта турган болсо адам илим-техникада алдыга чыгуу менен бирге олуялык жана Аллаху таалага жакындык делген адамдыктын эң жогорку баскычына көтөрүлүшкөн. Булар төмөндөгү адамдарды иршад кылуу (тарбиялап жетилдирүү) менен даражаларын бийиктетишет. Булардын эң үстөмдөрү Пайгамбарлар

“алейхимуссалавату ваттаслимат” болуп саналат. Булар Жабраил алехиссалам деген ысымдагы периште аркылуу Аллаху таaладан буйрук жана кабар алуу мартабасына, аброюна ээ болушкан. Бул периште алып келген буйрук менен кабарлар **“Вахий”** деп аталат. Пайгамбарлар болсо өздөрүнө келген бул вахийлерди адамдарга билдирүү менен көтөрүлүүнүн жолун көрсөтүшкөн. Пайгамбарлар көрсөткөн бул көтөрүлүү, алга карай илгерилөө жолу **“Дин”** деп аталат. Адамдар көтөрүлүп отуруп жеткен жерлер периштелердин даражаларынан да жогору. Пайгамбарлык даражасы болсо төрт даража. Биринчиси **Небилер,** экинчиси **Расулдар,** үчүнчүсү **Улулазм** Пайгамбарлар. **Адам, Нух, Ибрахим, Муса, Иса,** жана **Мухаммед** “алейхимуссалам” ушул даражада. Төртүнчүсү болсо Хатем-ул энбия болуу, б.а., акыркысы болуп келүү даражасы. Бул эң жогорку даража Мухаммед алейхиссаламга тийиштүү. “**Сен болбогондо, сен болбогондо эч бир нерсени жаратмак эмесмин!**” деген илтифаты менен адамдардын периштелерден да жогору экендигине далил болгон.

Адамдардын даражалары бардык макулуктардын дал ортосунда. Исламмиятка ылайык өмүр сүргөндөр жогорулап, периштелерден да бийик даражага чыгышат. Напсилерине баш ийип, жаман жоро-жолдош күтүп Исламияттан узактагандардын даражалары төмөндөйт. Себеби, рухтун абстракт экендигин, дененин болсо өзгөчөлүктөрү бири-бирине окшобогон материялардын жыйынтыгы экендигин айткан элек. Адам рух жагынан периштелерге, дене түзүлүшү жагынан жаныбарларга окшош. Рух тарабын кубаттандырган адам периштелерден да жогору болот. Себеби, дене адамды периштеликтен алыстатып айбандарга жакындатып жатканда бул төмөндөөгө каршы туруп бийиктеген. Периштеде болсо аны жаныбарлаштыра турчу биздегидей дене жок. Жакшылыктары периштелик менен бирге жаратылган.

Кимде ким денесин багып, напсин кубаттандыра турган болсо жаныбарлардан да төмөн болот. Аллаху таала Араф сүрөсүнүн жүз жетимиш сегизинчи аятында жана Фуркан сүрөсүнүн кырк төртүнчү аятында: **“Жада калса, алар айбандардан да төмөн”**, - деп, мындай адамдардын жамандыгын билдирүүдө. Себеби, айбанда акыл жок.

Периштелерге окшогон рухтары да жок. Шахват кумарларына берилүүлөрү аларга кылмыш, күнөө эмес. Адамдарга акыр нуру берилгендиктен напсилерине берилүүлөрү, туура жолдон чыгуулары өтө жаман.

Айбандардын жашоо-тиричилиги үчүн деп ала турчу аба, азык, суу, кийим, турак жай, түгөйлөрү булардын бардыгы даяр болуп жаратылган.

[Булардын арасында тиричилик үчүн эң кажеттүү болгону - бул аба. Абасыз бир нече мүнөт да чыдай алышпайт. Дароо өлүшөт. Эгерде аба алар үчүн издеп барып таап кийин деп дем ала турган нерсе болуп жаратылганда аны издей ала турган убакытчалык тирүү тура алышмак эмес. Мына ушундай даражада кажеттүү болгон абаны Аллаху таала ар жерде боло тургандай жана жандуулардын өпкөсүнө чейин тоскоолдуксуз ырахат жетип бара ала тургандай кылып жараткан. Өмүр үчүн суу абачалык ыкчам керектүү мүнөздө эмес. Адам жана айбандар сууну издеп таап иче тургандай убакыт жашай алышат. Ошондуктан сууну издеп табуу керек болот. Айбандарда акыл болбогондугу үчүн жана дагы бири-бирине жардамдашпагандыктары үчүн ичип-жей турган нерселерин жана кийе турчу нерселерин өздөрү даярдай алышпайт. Ошондуктан жеп-иче турган азыктарын бышырып даярдоолору керек эмес. Чөп, чийки эт жешет. Жылына турчу жүнү, териси бар. Ар кайсысында табигый коргонуу куралдары жаратылып берилген. Бири-бирине муктаж эмес.]

Адамдар болсо булардын бардыгын табууга, ойлонууга мажбур. Эгин эгип нан жасабастан курсактарын тойгуза алышпайт. Кийим токуп, тигүүчүлүк кылышпаса кийине алышпайт. Коргонуулары үчүн илим-техникаларды үйрөнүүлөрү, өндүрүш кылуулары керек. Ар бир айбандагы бир үстөмдүк өзгөчөлүк чогултулуп келип бир адамга берилген. Адам болсо ага берилген бул өзгөчөлүктү көрсөтө алуусу үчүн акылын колдонуусу, эмгектенүүсү керек. Бакыттын дагы бактысыздыктын дагы ачкычы анын колуна берилген. Бийиктөөсү же төмөндөөсү өз дараметин колдонуусуна, эмгектенүүсүнө байланган. Акыл-эсин иштетип, бакыттын жолун көрүп ушул жолдо илгерилөөгө аракет кылса ичинде жаратылган бийиктиктер, баалуу нерселер колуна тиет. Бийиктиктен бийиктиктерге көтөрүлүп периштелерге аралашат.

Аллаху тааланын сүйүүсүнө, ыраазылыгына жетет. Тескерисинче, напсинин зыяндуу каалоолоруна берилип, жаратылгандай айбандык даражасында калып кете турган болсо төмөндөп асфал-ус сафилинге айланат. Башы балээге батып, Тозокко чейин сүйрөлүп барат.

Адам жаратылышта эки тараптуу. Ага хидаят, жогорулоо тарабын тааныта ала турган жана муну кубаттандыруу үчүн эмгектенүүгө үндөй ала турган бир мугалим, устаз керек. Кээ бир балдар насыят менен, жумшак сөз менен сыйлык берүү аркылуу туура жолго түшөт. Кээ бирлери болсо катуу сөз жана мамиле менен тарбияны кабыл кылат. Устаз көрөгөчтүгү менен баланы же мээрим, же катуу чара, же таттуу сөз аркылуу ага таасир кылып жетилтет. Мына ушундай жол көрсөтүүчү болбогончо бала илим ахлакта илгерилебейт, жетилбейт. Жол көрсөтүүчү болгон, балага илим жана ахлак берген зат баланы коркунучтардан куткарып, бакытка жеткирет.]

АЛГЫ СӨЗДҮН ЭКИНЧИ КОШУМЧАСЫ

Бул жерде рухтун жогорулоосу жана төмөндөөсү деген эмне экендигин баяндайбыз:

Рухтун жогорулоосуна жана жамандыкка түшүп кетүүсүнө себеп болгон нерселерди жогоруда жазган элек. Бул жерде дагы сөз кылабыз. Ар бир материяда салмак жана көлөм сыяктуу экөөнө тең тийиштүү орток өзгөчөлүктөр болуу менен бирге аны тааныта турган өзгөчөлүктөрү да бар. Мисалы, ар бир материянын белгилүү так салмагы болот. Ар бир суюктуктун кайноо жана тоңуу температуралары, катуу заттардын белгилүү ээрүү температурасы, нурлардын шоолалардын белгилүү толкун өлчөмдөрү болот. Ушул сыяктуу эле жандуулардын да белгилүү өзгөчө сыпаттары, өзгөчөлүктөрү бар. Мисалы, Dijital деп аталган оймок оту көңүлгө таасири менен билинет. Атты минген адамга ал аттын моюн сунуу, жүгүрүү өзгөчөлүгү белгилүү болот. Эгер атта бул өзгөчөлүгү болбогондо ага эшек сыяктуу жүк артылмак.

Адам көп жагынан алып караганда башка айбандарга, жада калса кээ бир сыпаттары өсүмдүктөргө окшогону менен Адамды айбандар айырмалап турган өзүнө таандык белгилүү адамдык сыпаттары бар. Ага адамдык сыймык мартаба ушул өзгөчөлүктөн улам берилет. Бул өзгөчөлүк **“Нутк”,** б.а., рухтун ойлонуу (түшүнүү) кубаты. Нутк деп

сөз сүйлөөнү да эсептешет, бирок, бул жерде бул маани тууралуу эмес. Тилсиз адам сүйлөбөйт. Бирок, ага карабастан ал адам. Себеби, нутк ээси. Б.а., түшүнүгү бар деген сөз. Папугай сүйлөйт, бирок, адам эмес. Себеби, анда нутк, түшүнүк, акыл, пикир, ойлонуу деген жок. Жакшы мүнөздөрдү жамандан, жамандардан жакшы иштерди ажыратып көрө алган нерсе мына ушу нутк. Аллаху таала адамга Жаратканын таануу үчүн ушул өзгөчөлүктү берди. Көңүл жана рух бул нутк, акыл кубаты менен жерлерди, асманды, (материалдык ааламды, химиялык жана физикалык закондорду) изилдөө менен Аллаху тааланын барлыгын жана бийик сыфаттарын түшүнөт. Кийин койгон буйруктарына, салган тыюларына баш ийүү менен дүнүйө жана акырет бакытына жете алат. Балээ кыйынчылыктардан кутулат. Зариат сүрөсүнүн 56-чы аятында: **“Адамдарды жана жиндерди мага ибадат кылуулары үчүн жараттым”, -** деп айтылды. Бул аяти каримадагы “ибадат кылуулары үчүн” деген сөз “мени таануулары үчүн” дегенди түшүндүрөт. Б.а., Аллаху тааланы таануу, ишенүү үчүн жаратылдык. Айбандык рухтан улам болгон шахвани жана гадаб кубаттары – бул адамдардын айбандарга окшогон тарабы болуп саналат. Бул экөө тең адамдын руху үчүн баркы жок. Бул кубаттар айбандарда да бар. Жада калса, айбандарда адамдардыкынан да күчтүүрөөк. Мисалы, уй же эшек адамдардан да көп жеп-ичишет. Доңуз менен куштар адамдардан да көбүрөөк шахваттуу (б.а., кумарпоз). Арстан, топоз, пил булар адамдардан күчтүү. Карышкыр менен жолборс адамдардан да күчтүү согушушат. Чычкан, мышык, ит караңгыда да көрүшөт. Бир нерсенин жытын узактан эле тез ала алышат. Бул кубаттардын бардыгы тең адам үчүн баалуу эмес. Эгерде буларды баасы болгондо аталган айбандар адамдардан да мартабалуу болуп саналмак. Адамдын кадыр-баркы анын рухунун эки кубатынан улам болууда. Көңүл жана рух, илим, нутк кубаты менен пайдалуу нерселерди айырмалап, амали кубаты менен буларды карманып жамандыктардан сактанат.

Аллаху таалага деген марифат (таануу) пайда кылуу жөн гана сөз менен ишке ашпайт. Ыймандын алты шарты болгон **“Амантунун”** маанисине көңүл менен ишенүү аркылуу болот. Бул алты шарттын бешинчиси **“Кыямат”** күнү, б.а., өлгөндөн кийин кайра тирилүүгө ишенүү болуп саналат.

Ислам душмандары мындай деп айтышат: “Бейиштеги жакшылыктар, куш эттери, жемиштер, сүт, таза бал, ак сарайлар, хури кыздары сыяктуу денеге таттуу сезиле турган нерселер экендиги билдирилген. Булар болсо шахватты, айбандык арзууларды орундата турган нерселер. Рухтун бакыты, адамдын бийиктиги марифат жана акыл жактырган нерселер экендигине караганда Бейиште булар унутулат, айбандык каалоолор рухтун каалоолорун жаап калат. Бул абал дүнүйөдө улук адамдардын, Пайгамбарлардын “алейхимуссалавату ваттаслимат, олуялардын, аалымдардын “рахиме-хумуллаху таала” Бейиште эң төмөн адамдардын, жада калса, айбандардын даражасына түшүп кала тургандыгын көрсөтпөйбү? Мындан башка, дененин кумар, лаззат ала алышы үчүн алгач азап тартуусу керек. Дене кыйналмайынча бир нерсе каалабайт. Мисалы, ачка болбосо тамак ичип-жеш үчүн арзуусу билинмек эмес. Чарчагандыктан, уйкусуздуктан кыйналмайынча дененин эс алуу, уйкуга болгон арзуусу билинмек эмес. Бейиште эч бир кыйынчылык болбогондуктан дененин бул лаззаттарды каалоосу мүмкүн эмес”. Жада калса, Ибни Сина, **“Шифа”** жана **“Нежат”** деген китептеринде Кыямат күнүн баяндаганы менен **“Муад”** деген китебинде ишенбегендигин жазууда. Насируддини Туси дагы **“Тажрид”** аттуу китебинин кээ бир жерлеринде кайра тирилүү тууралуу айтканы менен башка жерлеринде тескерисинче пикирде болгон.

Ахли сүннөт аалымдары бир ооздон мындай деп айтышкан: “Кыямат күнү бул дене кайрадан жаратылат. Бирок, Бейиштин жакшылыктарын, лаззаттарын бир гана дененин каалоосу деп айтуу жыңылыш. Дүнүйөдө көтөрүлүп баштаган рух денеден айрылгандан кийин Кыяматка чейин дайыма көтөрүлүүсү улана берет. Бейиште дене чексиз кала ала тургандай дүнүйөдөгүдөн такыр башка өзгөчөлүктө жаратылат. Көтөрүлгөн бул рух бул дене менен биригип Кыямат күнү жашоосу башталат. Бейиште дененин жана рухтун өзүнчө-өзүнчө жакшылыктары, лаззаттары болот. Жогору даражалуулар Жаннатта дагы рухтун лаззаттарына маани беришет. Рухтун лаззаты дененин лаззаттарынан башкача болуп, андан да алда канча көп болот. Рухтун лаззаттарынын эң таттуусу, эң жогоркусу Аллаху тааланы көрүү болот. Бийик даражалуу адамдардын, арифтердин дүнүйөдө жүргөндө

да рух Жаннатына кирүүлөрү, акыреттеги рух лаззатарынын бир бөлүгүнө жетүүлөрү мүмкүн деп айтылган. Дененин Жаннатына болсо дүнүйөдө жетүүгө мүмкүн эмес.” [Аллаху таала дүнүйөдө Өзүн көрсөткөн жок. Сезүү органдары менен билинген жок. Мындай болуусу адамдарга чоң ырайым. Эгер көрүнгөндө жаман адамдар Ага акаарат кылып, азилдешип Аллаху тааланын азабына дуушар болушмак. Жамандар менен бирге жакшылар дагы зыян тартышмак. Жакшылар шейит боло турган болсо да дүйнөдө тынчтык болмок эмес.] Жаннаттын лаззаттары дүйнөдөгү лаззатар сыяктуу эмес. Жада калса, дүнүйө лаззаттарына эч окшошбойт. Аллаху таала Жаннаттагы лаззаттарды дүнүйөдө угуп түшүнө алуубуз үчүн аларга окшогон лаззатарды жаратты. Ушундайча, ошол лаззаттарга жетүүбүз үчүн эмгектенүүнү буйрук кылды. Жаннат лаззаттарынын даамын тата алуу үчүн алгач кыйынчылык тартыш керек эмес. Себеби, Жаннатта дененин түзүлүшү дүйнөдөгү сыяктуу эмес. Дүнүйөдөгү денебиз жок боло тургандай кылып жаратылды. Болжол менен жүз жылга чыдай тургандай дарамети бар. Жаннаттагы дене болсо чексиз кала тургандай, эч эскирбей тургандай бекем болуп жаратылат. Бул экөөнүн ортосундагы окшоштук адам менен анын күзгүдө көрүнгөн сүрөтү сыяктуу. Адамдын акылы Кыяматтагы боло тургандарды түшүнө албайт. Акыл сезүү органдары менен туюлгандарды жана ушуга окшогондорду гана түшүнүшү мүмкүн. Жаннаттагы жакшылыктарды, лаззаттарды дүнүйө лаззаттарына окшотуп ал тууралуу өйдө-төмөн пикир кылуу адамды жаман натыйжаларга алып барат. Билинбеген нерселерди билинген нерселер менен окшотуп, ой жүгүртүү адашуу болуп эсептелет.

Тасаввуф улуктарынын жана бир нече аалымдардын “рахимехумуллаху таала” пикирлери боюнча дүйнөдө **“Алем-и мисал”** деп аталган үчүнчү бир аалам бар. Бул аалам биз көргөн **“Предмет ааламы”** сыяктуу материядан жасалган эмес. **“Рух ааламы”** сыяктуу курама да эмес. Б.а., материясыз да эмес, экөөнүнүн ортосунда. Ал жердеги макулуктар бөлүнүшө алгандыгы менен материя ааламына окшойт. Салмагы, көлөмү болбогондугу үчүн болсо окшобойт. Дүнүйөдөгү ар бир материянын жана маанинин ошол ааламда бир мисалы, шекили болот. Суунун мисалы ал жерде дагы суу. Илимдин

мисалы ал жерде сүт. Жакшы мүнөздөрдүн жана жакшы нерселердин ал жердеги көрүнүшү бакча, гүл, жемиш сыяктуу лаззатту нерселер. Жаман мүнөздөрдүн жана жаман иштердин көрүнүшү караңгылык, жылан, чаян сыяктуу азап кыйынчылык тарттыра турчу нерселер. Ар ким көргөн түштөр мына ошол ааламда. Тасаввуф улуктары алем-и мисалды дагы экиге бөлүшөт. Тасаввуфчулар бул ааламга кыял кубаты менен кирсе **"Кыялга багыныңкы"** болгон алем-и мисал деп аталат. Кыялдын жана башка ички сезүү органдарынын байланышы болбостон пайда болсо **"Мутлак"** болгон алем-и мисал деп аталат. [**Мектубат** китебинин экинчи том, элүү сегизинчи мектубунда алем-и мисал тууралуу кеңири маалымат бар. Бул узун мектубдун котормосу **"Сеадет-и Эбедиййе"** китебинин биринчи бөлүм, 39-чу бабында бар.] Тасаввуфчулардын кээ бирлери **"Риязат"** тартуу жана **"Мужахада"** кылуу менен алем-и мисалга киргендиктерин жана ал жерде көргөндөрү тууралуу кабар беришкен. Дин аалымдары дагы бул ааламдын бар экендигин жана кээ бир сырлары тууралуу кабар беришкен. Абдуллах абни Аббас "радыйаллаху анхума": "Силер көргөн бул ааламдан башка дагы аалам бар. Бул ааламда болгон ар бир нерсенин ошол жерде бир мисалы бар. Жада калса, ал жерде мен сыяктуу дагы бир Аббас бар", - деп айткан.

Тасаввуф улуулары "рахиме-хумуллаху таала" билдиргендей адам өлгөндө анын руху денесинен айрылат. Адамдын дүнүйөдө жашап жатканда кылган жакшы иштери, ыйманы жана жакшы ахлагы нур, гүл-бакча, хури, бермет шекилине айланышат. Сабатсыздыгы, бузукулугу, жаман мүнөздөрү болсо от, караңгылык, чаян, жылан түрүндө көрүнөт. Ыймандуу жана жакшы мүнөздүү рух жакшылыктарды Жаннатка өзү алып барат. Капыр жана фасык рухтар болсо өзү менен бирге отту, азапты алып барат. Рух бул материалдык ааламында турган кезинде өзүнө жүктөнгөн бул нерселерди биле албайт. Денеге байланышы жана предмет ааламына көмүлүп калгандыгы аларды түшүнүүсүнө кедерги болот. Рух денеден айрылганда бул тоскоолдуктар калбайт. Ошондо өзүндөгү жакшы жана жаман жүктөрдү аларга ылайык түрдө көрө баштайт. Адамдын дүнүйөдөгү абалы мас адам сыяктуу. Өлүү бул адамдын мас болуп өзүн жоготуусу болуп саналат. Мас адамдын жанына жакшы көргөн адамдары топтолуп, жакшы көргөн белектери

келсе же болбосо ичине чаяндар, жыландар кирсе булардын эч бирин сезбейт. Ойгонгондо буларды көрөт. Бул (Акыреттеги абалдар) алем-и мисал абалдары сыяктуу. Садеддин-и Тафтазани "рахимехуллаху таала" **"Шерх-и мекасыд"** аттуу китебинде алем-и мисалды түшүндүргөндөн кийин буларды далилдей турчу далилдер болбогондуктан чыныгы аалымдар буга маани беришкен эмес деп жазган. Чыныгы аалым деп ал акыл кабыл кыла алган нерселердин баарын акылга кабыл кылдырууга аракет кылган аалымдарды айтууда. Бирок, акылга баш ийген адамдын өзү бул ааламга жете албаса да муну жок дегенде болбой турган нерсе эмес деп кабылдабай койбоосу керек. Акылды ээрчигендердин жол башчыларынан болгон Ибни Сина: "Боло албай тургандыгы далилдене албай турган бир нерсени боло албайт дебеш керек. Себеби, далилдебей туруп боло албайт деп айтуу түшүнбөгөн нерсесине ишенбеген сыяктуу кемчилик болуп саналат", - деп айткан. Шихабуддини Сухреверди "рахметуллахи алейх" мындай дейт: "Миллиондогон жылдыздардын бир жерге жыйналып бир системаны пайда кылгандыгын жана ошол системанын боштукта бузулбастан кыймылда болгондугун айткан астрономдордун сөздөрүнө көрбөстөн эле ишенген сыяктуу тасаввуфчулар ачкан, кабар берген алем-и мисал жана рух ааламына да ишениш керек болот." Моюндабай четке каккандарга эмес кабар бергендерге ишенүү туура болот. [Акылы бар, илим-техникадан кабары бар адам Аллаху тааланын бар экендигин жана бир экендигин дароо түшүнөт жана далилдейт. Акыретке ишенүү мындай эмес. Буга Аллаху таала кабар бергендиги үчүн ишенилет.]

Адамдар төрт түрлүү:

1. Пайгамбарга ишенишет жана буга баш ийишет. Булар дүнүйөдө ырахат жана тынчтык ичинде жашашат. Акыретте түз Жаннатка киришет. Напсине жетеленип кылган күнөөлөрү көңүлдөн тообо кылуу, тили менен истигфар кылуу жана дүнүйөдө кыйынчылыктарды тартуу менен кечирилип, түптүз Жаннатка кирип, чексиз жакшылыктардын ичинде чексиз жашайт. Булар **"Салих кул"** деп аталат.

2. Пайгамбарга ишенишет жана буга баш ийишет. Дүнүйөдө дарт, кыйынчылык жана оору-сыркоо ичинде жашашат. Дарттарына сабыр жана шүгүр кылышат. Алардын сабырлары даражаларынын

жана чексиз жакшылыктарынын көбөйүүсүнө себеп болот. Булар напсилерине баш ийишпейт. Алар **“Вели”** (олуя) деп аталат. Мындай адамдар аз.

3. Пайгамбарга ишенишет. Бирок, Пайгамбарга эмес напсине баш ийишет. Дүнүйөдө кыйынчылык тартышат. Булар напсилерин ээрчип пайда болгон күнөөлөрү канча болсо ошончо Тозок отунда өрттөнгөндөн кийин Бейишке киришет. Булар **“Фасык кул”** (күнөөкөр кул) деп аталат. Өтө ыплас адамдардын дагы көбүрөөк кутуруулары үчүн иштеринде ийгилик жана жеңилдиктер берилет. Исламияттын бир гана буйругун жактырбаган адам капыр болот. Капырлар болсо Жаннатка киришпейт, Жаханнамда түбөлүк азап тартышат.

4. Пайгамбарга ишенбейт. Ислам өкүмдөрүнүн буйрук жана тыюу салган нерселерин акылы менен таап, иштеринде буларга жана мусулмандарга баш ийген капырлар дүнүйөдө бакытка жетишет.

АХЛАК ИЛИМИ ЖАНА ИСЛАМИЯТТА АХЛАК ТАРБИЯСЫ

Калб (көңүл) жана рухтун абалдарын иштерин окуп үйрөткөн илим **“Ахлак илими”** деп аталат. Бир адамга карата бул абалдар жана иштер тогуз бап болуп билдирилет. **[Биз китебибизге алардын алты бабын гана алдык.]**

БИРИНЧИ БАП

Бул жерде мүнөздөрдүн өзгөчөлүктөрү, жакшы жана жаман нерселер билдирилет. Мүнөз – бул көңүл менен рухтун көнүмүш адаттары дегенди билдирет. Бул көнүмүш адаттары менен ишин ойлонбостон эле аткара берет. Абдан орноп калган мүнөз **“Мелеке”** (адат) деп аталат. Өткүнчү болгон мүнөз **“Хал”** (абал, ахыбал) деп аталат. Мисалы, күлүү, уялуу булар абал болуп саналат. Жоомарттык, эр жүрөктүк булар адат болуп саналат. Ахлак, кулк-мүнөз дегенде бул жерде көбүнесе адат болуп калган мүнөз түшүнүлөт. Кээ бир убакытта жакшылык жасоо мүнөз болуп эсептелбейт. Дайыма жакшылык жасаса жоомарт мүнөздүү деп айтылат. Дайыма жакшылык жасап, бирок, муну өзүн кыйноо менен кыла турган болсо анда бул жоомарт мүнөз болбойт. Качан гана өзүн кыйнабастан, каалоо менен жеңил

кыла ала турган болсо мүнөз деп аталат.

Адамдын мүнөзү жакшы же жаман иш кылууга себеп болот. Же болбосо, жакшы жана жаман болбогон нерсеге себеп болот. Биринчиси **"Фазилат"** же жакшы ахлак деп аталат. Жоомарттык, **шажаат** (жигиттик), жумшактык мына ушундай. Экинчиси **"Резалет"** же жаман ахлак деп аталат. Сараңдык жана эркектер үчүн коркоктук мына ушундай. Үчүнчүсү фазилат дагы, маскаралык дагы эмес, **"Санат"** (өнөр) деп аталат. Тигүүчүлүк, дыйканчылык мына ушундай. Бул китепте биринчиси жана экинчиси тууралуу сөз кылынат.

Көңүлдүн жана рухтун эки кубаты бар экендигин алгы сөздүн акыркы бетинде жазган элек. Биринчиси **"Куввет-и алиме"** жана **"Мудрике"** деп аталган (түшүнүү кубаты) эле. Бул кубатты **"Нутк"** жана **"Акыл"** деп атаган элек. Бул кубат менен акыл жеткен нерселерди түшүнүшөт. Экинчиси аракет кылдырган **"Кувве-и амиле"**, (жасоочу кубат) эле. Экөө тең дагы экиге бөлүнөт. Акылдын биринчи бөлүгү **"Хикмат-и назари"**, экинчи бөлүгү **"Хикмат- амели"** деп аталат. Жасоочу кубаттын биринчи бөлүгү **"Шахват"** деп аталып, лаззатту, таттуу нерселерге жетүүнү каалаган кубат болуп эсептелет. Экинчи бөлүгү **"Гадап"** деп аталып, жактырбаган нерселеринен алыстоону каалаган кубат. Бул төрт кубаттан ар түркүн иштер пайда болот. Бул иштер акылга ылайык, жакшы болуу менен бирге кемчиликтен, аша чапкандыктан кутулган болсо анда буларды аткарган мүнөз жакшы мүнөз болот. Кемчиликтүү же аша чапкан иштерди кылган мүнөз маскаралык болот. Акылдын назари кубаты жакшы боло турган болсо ал мүнөз **"Хикмат"** деп аталат. Экинчи кубаты болгон **"Хикмат-и амали"** кубаты жакшы боло турган болсо анда ал мүнөз **"Адалет"** деп аталат. Көңүлдүн жана рухтун жасоочу кубаттарынын шахвани кубаты жакшы болсо анда ал мүнөз **"Уят"** деп аталат. Гадаби бөлүгү жакшы боло турган болсо ал мүнөз **"Шажаат"** (жигиттик) деп аталат. Жакшылыктардын ана башы мына ушул төрт мүнөз болуп саналат. Адилеттин азы көбү болбойт. Калган үчөөнүн ашык же кем болуулары маскаралык болот. Хикматтын ашыкчасы **"Жарбаза"**, б.а., мен билемдик деп аталат. Кем болуусу **"Баладат"**, б.а., акмактык деп аталат. Адилеттин ашыкчасы же кеми болбойт. Анын карама-каршысы гана болот, ал болсо **"Зулумдук"** деп аталат. Уяттын

ашыкчасы **“Фужур”**, б.а., **“Сафахат”** (уятсыздык, бузулгандык) деп аталат. Анын кем болуусу **“Хумуд”** деп аталат, б.а., бошоңдук кылып пайдалуу нерселердин алдында тартынат. Шажааттын ашыкчасы **“Тахаввур”** деп аталып, бул кутургандык болуп эсептелет. Мунун кеми коркоктук болот. Ахлактын бул өзгөчөлүктөрү Имам Газали хазретлеринин **“Ихйа”** аттуу китебинде ушундайча сүрөттөлгөн. Абдулгани Наблусинин[11] **“Хадикат-ун Надиййа”** китебинде да жазылган. Бул китеп арабча болуп, Истанбулда “Хакикат Китеп Үйү” тарабынан офсет басмасында басылган. Кээ бирлеринин пикирлери боюнча хикмат, иффет жана шажаат биригип **“адалет”** (адилет) болот. Жарбаза мүнөздүү адам рухунун кубаты болгон акылын алдамай, ушак-айың, бирөөлөрдү маскара кылуу үчүн колдонот. Баладат мүнөздүү акмак адам чындык акыйкаттарды түшүнө албайт. Тахаввур мүнөздүү адам өзүн отко-сууга түртөт. Өзүнөн кубаттуу душман менен урушууга шымаланат. Коркок адам сабыр кыла албайт. Чыдамсыз болот. Акысы үчүн күрөшө албайт. Фужур мүнөздүү адам тамактанууда жана үйлөнүүдө макрухтарга жана арамдарга түшөт. Ыплас жаман нерселерден кумарланат. Хумуд мүнөздүү адам болсо адал болгон лаззаттарды, тыйым салынбаган лаззаттарды таштап коет. Акыры же өзү куруп же тукуму курут болот.

Адамдарда бар болгон бардык жакшы мүнөз жогоруда билдирилген эң башкы төрт жакшы мүнөздөн пайда болот. Ар ким ушул төрт мүнөз менен мактанат. Жада калса, укум-тукуму, жакындары менен мактангандар аларда ушул мүнөздөр болгондугу үчүн мактанышат.

ЭКИНЧИ БАП

Бул жерде төрт негизги жакшы мүнөздүн түрлөрү тууралуу сөз кылынат. Бул төрт эң башкы мүнөздөн тараган жакшы мүнөздөр өтө көп. Булардын ар бирин айтып отурууга адамдын күчү жетпейт. Бул жерде болсо Ислам ахлакчылары баса белгилеген мүнөздөргө гана токтолмокчубуз.

Хикматтан жети жакшы мүнөз пайда болот.

1. Биринчиси **“Зека”** (зээндүүлүк, эске тутум). Бул болсо адамдагы көнүмүш мүнөз, адаты. Мунун жардамы менен адам билинген нерселерден билинбегендерин чыгарат. Далилдерин бир

11 Абдулгани Наблуси, 1143-жылы (м.1731) Шамда кайтыш болгон.

жерге топтоо менен изделген нерселерди табат. Буга ээ болуу үчүн билинген нерселердин жардамы менен билинбеген нерселерди табуу үчүн эмгектенүү, математика жана геометрия маселелерин чечүү керек. Адамдардагы зээндүүлүк ар кандай өлчөмдө болот. Мунун эң жогорку даражасы **"Деха"** (даанышмандык, кеменгерлик) деп аталат. Зээндүүлүк **"Тест"** усулу менен өлчөнөт. Жыйырманчы кылымдын таанымал психологдорунан болгон Американын Терман[12] тест усулу менен зээндүүлүктү өлчөө иши эң биринчи болуп Осмон Мамлекетинде жасалган. Осмон аскерлери Европада илгерилеп бараткан эле. Вена колдон чыгып бараткан. Эгер Венаны колдон чыгарганда бардык Европанын мусулмандардын колдоруна өтүүсү өтө жеңил болмок. Осмондуктар Европага Ислам маданиятын алып келе жаткан эле. Илим-техника, Ислам нурлары христиандык карарткан, тумчуткан жерлерге адилеттүүлүк, адамдык, тынчтык жана бакыт чачкан. Кылымдар бою диктаторлордун, капиталисттердин, папалардын зулумдугунун алдында азап чеккен, варварлашкан ошол кездеги Европа Ислам адилети менен, Ислам илимдери, Ислам ахлагы менен адам укуктарына кол жеткизишкен. Европалык диктаторлор жана андан мурда христиан чиркөөлөр Осмон аскерлерине каршы акыркы аракеттерин жумшап жатышкан эле. Бир түнү Стамбулдагы англис элчиси Лондонго тарыхый катын жолдойт. **ТАПТЫМ... ТАПТЫМ!...** Осмон аскерлеринин илгерилөө себебин таптым. Аларды токтотуунун жолун таптым деп жаткан эле. Катта мындай деп жазган:

"Осмондуктар алган жерлеринин бардыгында дин, улутка бөлбөстөн тандалган балдардын зээнин өлчөшөт, зээндүүлөрүн тандап медреселерде окутуп, Ислам тарбиясы менен тарбиялап чоңойтушат. Булардын арасынан тандагандарына сарайдагы **ЭНДЕРУН** деп аталган жогорку окууга ошол мезгилдин эң жогорку билимдерин беришет. Мына, Осмондук саясатчылар, аскер башчылар ушундайча тандалган, жетилдирген өтө зээндүү адамдар болуп саналат. Сокуллу, Көпрүлү сыяктуулар мына ушинтип чоңоюшкан. Осмондуктардын агымын токтотуп, христиандыкты куткаруунун бир гана чарасы эндерун мектептерин жана медреселерди таркатып, аларды ичинен кулатуу." Бул каттан кийин Англияда "Колониалдык министрлиги" курулган. Бул жерде тарбияланган тыңчылар, христиан

12 Терман 1380-жылы (м. 1960) тирүү болгон.

миссионерлер, масондор жалган пропаганда жана тартымдуу убадалар менен диний сабатсыз адамдарды алдап, Осмон мамлекетинин чечүүчү борборлоруна жайгаштырылып жана бул марионеттердин колдору менен медреселерден илим, ахлак сабактарын, жада калса, эң жогорку дин илимдерин да алып таштоого, мусулмандарды сабатсыздандырууга аракет кылышты. Бул митаам компаниялар тазминат мезгилинен кийин толук ийгиликке жетишти. Ислам мамлекети жыгылды. Исламияттын дүйнөнү жаркыраткан бакыт, тынчтык нурлары өчтү.

2. Сурат-и фехм. Бул **"Сурат-и интикал"** деп да аталат. Муктаж болгондо керектүү болгон нерсени дароо түшүнгөн мүнөздү түшүндүрөт. Бир нерсени угаар заман анын алды-аркасын дароо түшүнөт. Зээндүүлүк ойлонууда жана изилдөөдө, б.а., пикирде жана назарда болот. Башкача айтканда, билинген нерселерди изилдеп, булардан билинбеген бир натыйжа табат. Сурат-и фехм болсо пикирден жана назардан башка нерселерде болот.

3. Зээндин ачыктыгы, сергек зээндүүлүк. Каалаган нерселерди дароо түшүнүү, колго түшүрүү.

4. Дыкат болуу. Ой-санаалар тоскоол болбой каалаган нерсеге толук көңүл коюу.

5. Теаккул. Керектүү нерселерди үйрөнүүдө ар нерсенин чегинен ашпоо. Б.а., керектүү болгон нерсени таштабай, кереги болбогон нерсе менен алектенбейт, аны менен убакыт өлтүрбөйт.

6. Техаффуз, б.а., унутпоо. Рухтун акыл жеткен, түшүнгөн маалыматтарын унутпоосу.

7. Тезеккур. Мээдеги маалыматтарды каалаган убакта эстей алуу.

Шажааттан он бир жакшы мүнөз пайда болот:

1. Оор-басырыктуу болуу. Макталганда кубанбайт, шылдыңдалса кайгырбайт. Бай-кедейге бирдей карайт. Таттуу менен ачуунун айырмасын билбейт. Окуялардын өзгөрүүсү менен жана коркунучтуу, кыйынчылык кезде эмгектенүүсү чачыранды болбойт.

2. Неждет, б.а., эр-жигиттик. Коркунучтуу абалда, кыйын кезде сабыр жана кайрат кылуу. Мындай учурда ызы-чуу салбайт. Ылайыксыз ишке барбайт.

3. Химмат ээси болуу, аракетчил болуу. Бул дүйнөдөгү байлык-бийлиги, өйдө-төмөндүгүнө эч назар салбайт.

4. Себат. Максатка жетүү үчүн эмгектенүүдө алдына чыккан кыйынчылыктарга чыдоо, туруштук бере алуу.

5. Хилм. Рухтун жоош болуусу, ачууланбоосу. Жумшак мүнөздүү болуу.

6. Сукун. Мекенди, динди жана элин коргоо үчүн кылынган жихаддарда, согуштарда кайрат жана эрдик көрсөтүп, душманга шылдың кылдырбоо.

7. Шехамет. Жакшы иштерди аткаруу, бийик мартабаларга жетүүнү каалоо. Жакшылык менен эскерилип, сооп табууну каалайт.

8. Тахаммул. Жакшы мүнөздөрдү, жакшы иштерди табуу үчүн эмгектенүүдөн кетенчиктебөө.

9. Таваду. Дүнүйөлүк мартабаларда өзүнөн төмөндөргө жогорудан карабоо. Себеби, анын колундагы нерселер Аллаху тааланын лутуфу жана жакшылыгы. Өз колунда эч нерсе жок. Байлык-бийлик ээлеринин жөнөкөйлүк көрсөтүүлөрү жакшы болот. Сооп болот. Бир пайдага жетүү же бир зыяндан коргонуу үчүн жөнөкөйлүк көрсөтүү **“тебасбус”,** б.а., жагалдануу деп аталат. Кайырчылардын жөнөкөйлүк көрсөтүүлөрү мына ушундай. Бул болсо күнөө.

10. Хамиййат. Динди, элди коргоодо, намысын коргоодо жалкоолук кылбай бардык күчү менен аракет кылуу.

11. Риккат. Адамдардан келе турчу зыяндарга таарынбоо. Ушундан улам иш аракеттеринде өзгөрүү болбошу керек. Жакшылык кылууну токтотпоосу керек.

Иффеттен, б.а., ар-намыстан он эки мүнөз пайда болот:

1. Уяттуулук. Жаман иш кылганда уялуу.

2. Рифк. Рифк – бул Исламиятка баш ийүү. Сөздүн мааниси боор ооруу, жакшылык кылу дегенди түшүндүрөт.

3. Хидаят. Жакшы мүнөздүү болууга аракет кылуу.

4. Мусалемет. Пикир келишпестиктер көбөйгөн кезде оройлуктан, бөлүнүүчүлүктөн алыс болуп элдешүүнү, биригүүнү каалоо.

5. Напсиге ээ болуу. Кумары баскан кезде напсине баш ийбестен өз эркине ээ болуу.

6. Сабыр. Арамдардан сактанып, напсинин жаман арзууларын

аткарбоо. Ушундайча акыры өкүнүч болгон лаззаттардан жүзүн артка бурат. Сабыр экиге бөлүнөт: Биринчиси – күнөө кылбоо үчүн сабыр. Шайтан жана адамдын өз напси жана да жаман жоро-жолдош адамга күнөө кылдырууну каалашат. Буларга кулак бербей сабыр кылуу өтө чоң сооп. Бул жерде билдирилген сабыр мына ушул сабыр. Экинчиси – дарттардан, балээлерден келе турган кыйынчылыкка сабыр кылып, ызы-чуу салбоо. Көп адамдар сабыр дегенде бир гана ушул сабырды ойлошот. Бул сабыр дагы сооптуу. Б.а., сабырдын экөө тең фарз.

7. Канаат. Нафакада, жеп-ичүү, кийинүү жана жашай турган жердин керектүү өлчөмүнө ыраазы болуп дагы да көбүн издебөө. Бирок, берилгенди албоо дегендикке жатпайт. Бул мүнөз тактир деп аталып жаман мүнөз болуп эсептелет. Акыл дагы, Исламият да жактырбаган нерсе. Канаат болсо жакшы ахлак. [Өлбөш үчүн, бир мүчөнү курутуп албоо үчүн кажет болгон нерсе **“Зарурат”** (зарылдык) деп аталат. Нафака үчүн жана денени кыйынчылыктан коргоо үчүн керек болгон нерсе **“Ихтияж”** (кажеттүүлүк) деп аталат. Кажетинен көп болуп жактырылып, таттуу болгон жана адамдын баркын, ар намысын коргоого жараган нерселер “Зыйнат буюму” деп аталат. Зыйнатты мактануу, башкаларга көрүнүү, үстөмдүк кылуу үчүн колдонуу **“Тефахур”** (мактануу) деп аталат. Зарурат нафака буюмун камсыздоо фарз. Нафакадан артык болгон кажеттүүлүк буюмун, маселен, дары жана доктур акысын камсыз кылуу сүннөт. Зыйнат жаиз. Тефахур арам.]

8. Вакар (оор басырыктуулук). Кажеттүүлүктөрдү жана баалуу нерселерди алууда ашыкпай жай кыймылдоо. Вакар – бул оор басырыктуу болуу. Бирок, өз мүмкүнчүлүгүн колдон чыгарып, пайдалуу нерседен куру кала тургандай мажүрөө болуу дегендик эмес.

9. Вара. Исламият арам кылган же болбосо арам шеги болгон нерселерден сактануу жана буйрук кылган нерселерин, бардыгына пайдалуу боло турчу иштерди аткаруу. Кемчиликтүү жана мажүрөө болуудан сактануу.

10. Интизам. Иштерди бир катарга коюп, ирети мене аткаруу.

11. Хуррийййат. Мал-оокатты, акчаны адалдан табуу жана жакшы жерлерге берүү, ар кимдин акысына көңүл буруу. Хуррийййат бул ээн

баш болуп, өз билгенин кылуу дегендик эмес.

12. Сехават (жоомарттык). Акчаны, малды, кайырлуу жакшы нерселерге таратуудан лаззат алуу. Исламият буйрук кылган жерлерге кубануу менен берүү. Шахават жоомарт болуу дегенди билдирет. Жакшы мүнөздөрдүн эң жогоркуларынан. Аят-и каримамалар жана хадис-и шарифтер менен макталган. Бул мүнөздөн көптөгөн жакшы мүнөздөр чыгат. Булардан сегизи таанымал:

1. Керем. Баарына пайдалуу иштерди, акча жардамын кылууну жакшы көрүү.

2. Исар. Өзү муктаж болгон малын муктаж болуп турган башка бирөөгө берип, бул нерсеге өзү сабыр кылуу болуп саналат. Жакшы мүнөздөрдүн эң баалуусу. Аяти карималар менен макталган.

3. Афв (кечирим). Душмандан же күнөөкөрдөн өч алууга, жооп кайтарууга күчү жетип туруп муну кылбоо. Жамандыкка жакшылык менен жооп кайтаруу кечиримден да жакшы болот.

4. Мурувват. Муктаж болгондорго зарыл болгон нерсени берүү. Башкаларга жакшылык кылууну жакшы көрүү.

5. Вефа. Тааныгандарга, досторго тиричиликте жардамчы болуу.

6. Мувасат. Тааныгандарды, досторду жакшылыгына ортоктош кылуу, жакшы мамиледе болуу.

7. Семахат. Берүүсү керек жана важип болбогон нерселерди кубануу менен берүү.

8. Мусамаха кылуу. Таштоосу керек эмес нерселерди башка бирине пайдалуу болуу үчүн таштоо. Башкалардын айып-кемчиликтерин көрбөстүккө алуу.

Адилеттен он эки мүнөз пайда болот:

1. Садакат. Досун жакшы көрүү. Анын жакшылыгын, ырахаттыгын тилөө. Аны зыяндардан коргоо. Аны кубантууга аракет кылуу.

2. Улфет. Бир коомдун дин жана дүнүйө пикирлеринде, ишенимдеринде бири-бирине дал келүүлөрү.

3. Вефа. Ынтымакта жашоо, жардамдашуу. Сөздө туруп, акыга көңүл буруу деп да айтышкан.

4. Шавкат. Башкаларга дарт, кыйынчылык келгенде кайгыруу.

Баарынын кыйынчылыктан кутулуусу үчүн эмгектенүү.

5. Сыла-и рахм. Туугандарга, жакындарга көз салуу, аларды зыярат кылуу жана жардам кылуу. Расулуллах "саллаллаху алейхи ва саллам" бир хадис-и шарифте: **"Буттарды, сыйынылган айкелдерди сындыруу үчүн жана туугандарга жакшылык кылуу үчүн жиберилдим",** - деп айткан.

6. Мукафат. Жакшылыкка жакшылык кылуу.

7. Хусни ширкет. Хакты карманып, адилеттик кылуу.

8. Хусни каза. Ар кимдин ар нерседе акысын коргоп, көрсөткөн жакшылыкты колко кылбоо жана өкүнө турчу иш кылбоо.

9. Таваддуд. Таваддуд махабат дегенди билдирет. Досторун жакшы көрүп, белек берүү менен өзүн жакшы көрсөтүү.

10. Таслим. Исламияттын буйрук жана тыюларын, Ислам ахлагын өзү үчүн таттуу болбосо дагы кабыл кылып, ага ыраазы болуу.

11. Таваккул. Адамдын дараметинин сыртында болгон жана өзгөртүүгө болбой турган кайгылуу окуяларды эзелде тагдыр кылынган, жазылган деп билип ага кайгырбоо, Аллаху тааладан экендигин ойлоо менен муну тескерисинче кубануу менен кабылдоо.

12. Ибадат. **Ибадат** бардык нерсени жоктон бар кылган жана ар бир жандууну ар качан көрүнгөн жана көрүнбөй турган кырсыктардан коргогон жана ар качан түрдүү жакшылыктарды берүү менен жетилдирген Аллаху тааланын буйрук жана тыюларын орундоо болуп саналат. Ага кызмат кылууда кемчилик кылбоого аракет кылуу. Аллаху тааланын сүйүүсүнө жеткен Расулдарга, Набилерге "алейхимуссалавату ваттаслимат", Олуяларга, Аалымдарга "рахимехуллаху таала" окшоону каалоо.

[Мусулмандар эки түрдүү: Хавас (аалымдар), жана авам (дин сабатсыздары). Түркчө **"Дурр-и йекта"** китебинде: "Авам сарф, нахв жана адабият илимдеринин усулдарын, законторун билбеген адамдар болуп саналат. Булар фатва китептерин түшүнө алышпайт. Булардын **"ыйман"** жана **"ибадат"** китептерин издеп, сурап үйрөнүүлөрү фарз. Аалымдар да сөздөрү, вааздары, жазуулары менен алгач ыйман кийин диндин негизи болгон беш ибадатты үйрөтүүлөрү фарз. **"Захире"** жана **"Татарханиййе"** китептеринде ыймандын шарттары жана **"Ахли сүннөт ишенимин"** үйрөтүүнүн баарынан мурда зарыл экендиги билдирилген", - деп жазылган. Ошондуктан, улуу аалым,

захир жана батын илимдеринин устаты сеййид Абдулхаким-и Арваси “рахметуллахи алейх” өмүрүнүн акырына жакын: “Стамбул мечиттеринде отуз жыл бир гана Ахли сүннөт аалымдарынын китептеринде жазылган ыйманды, Ахли сүннөт ишенимин жана Исламдын көркөм мүнөзүн түшүндүрүүгө аракет кылдым. Ахли сүннөт аалымдары бул маалыматтарды Асхаб-ы кирамдан, Алар болсо Расулуллахтан үйрөнүшкөн”, - деп айткан. Ыйман маалыматтары **“Акаид”** жана **“Итикад”** деп аталат. Ошондуктан, биз дагы бардык китептерибизде Ахли сүннөт итикадын, Исламдын көркөм мүнөзүн, бардык адамдарга жакшылык жана өкмөткө жардам кылуу керек экендигин билдирүүдөбүз. Сеййид кутб жана Мавдуди сыяктуу дин сабатсыздарынын жана “Таблиги жамаатчы) сыяктуу бидат ээлеринин, мазхабсыздардын өкмөткө каршы үндөөчү, бир тууганды бир тууганга душман кылган, бөлүп-жаруучу жазууларын колдобойбуз. Пайгамбарыбыз “саллаллаху алейхи ва саллам”: **“Дин кылычтардын көлөкөсүнүн алдында”,** - деп, мусулмандардын өкмөт жана закондун калканынын астында ырахат жашай ала тургандыктарын билдирген. Өкмөт кубаттуу болгон сайын ырахаттык, тынчтык артат. Европа, Америка сыяктуу капыр мамлекеттерде ырахат жашаган, диний милдеттерин эркин аткара алган мусулмандар да аларга эркиндик берген өкмөткө, закондорго каршы чыкпоолору керек. Фитнага, анархияга курал себеп болбош керек. Ахли сүннөт аалымдары “рахиме-хуллаху таала” ушундай болуубузду буйрук кылууда. Ибадаттын эң жогорусу, эң баалуусу фитна-фасад (бүлүк) оту менен ойнобоо жана көтөрүлүш кылгандарга, фитна, анархия чыгаргандарга курал болуп калбоо. **Ахли сүннөт итикадын** үйрөнүп ыйманынын ушуга ылайык болуусуна аракет кылуу. Ыйманын ушундайча дурустап, **“Бидат ахли”** деп аталган жетимиш эки бөлүп-жаруучу бузук ишеничтен кутулгандан кийин ибадаттарда да бидат кылуудан сактануу керек. Исламият буйрук кылбаган нерселерди ибадат деп ойлоп аны кылуу **“Ибадатта бидат”** деп аталат. Аллаху тааланын буйруктары жана тыюлары **“Ахкам-ы Исламиййа”** (Ислам өкүмдөрү) деп аталат. Ислам өкүмдөрүн кармануу **“Ибадат кылуу”** деп аталат. Ибадаттардын туура аткарылуусун билдирген **“Төрт мазхаб”** бар. Булардын төртөө тең туура. Бул төрт мазхаб Ханафи,

Шафии, Малики, Ханбали мазхабы. Ар бир мусулмандын бул төрт мазхабдын биринин **“Илм-и хал”** китебин окуп, ибадаттарын бул китепке ылайык аткаруусу керек. Ушундайча бул мазхабдын бирине кирген болот. Бул төрт мазхабдын бирине кирбеген адам **“Мазхабсыз”** деп аталат. Мазхабсыз болгон адам Ахли сүннөт эмес. Ахли сүннөт болбогон адам болсо же **“Бидат ахли”** болот, же болбосо капыр.

Хазрети Али (каррамаллаху важхах): “Өлгөндөн кийин кайра тирилүүгө ишенбеген бирөөнү көрсөң ага айт: Мен ишенем. Сенин айтканың туура чыкса мен эч зыян тартпайм. Менин айтканым туура чыкканда сен чексиз отто куйкаланасың!” - деп айткан. Европада, Америкада бардык илимпоздор, мамлекеттик адамдар, профессорлор, командирлер акырет жашоосуна ишенишет. Бардыгы чиркөөлөргө барып сыйынууда. Яхудилер, Буддисттер, Брахмандар, отко сыйынгандар, бутпарастар, маданияттуусу да, жапайысы да баары ишенишет. Бирок, бир нече коммунист мамлекетин башкарган жалганчы, заалым, кутурган диктаторлор жана булардын айланасындагылар, башка мамлекеттердеги акчага жалданмалары ишенишпейт. Жашаш үчүн, жеке кумарлары үчүн динге душмандык кылган бир нече дин сабатсыздарынын, акмактардын дүнүйө калкынын жүздө токсонун түзгөн ишенүүчүлөрдүн каршысында өздөрүнүн туура экендиктерин ойлоого болобу? Ишенбеген бир адам өлгөндө өз ишеними боюнча жок болот. Ыймандуу адамдын ишеними боюнча болсо Жаханнамда чексиз азап тартат. Ишенген бир адам өлгөндө ишенбеген адамдын ою боюнча ал да жок болот. Ишенген адамдын ишеними боюнча өзү чексиз жакшылыктардын, лаззаттардын ичинде чексиз жашайт. Акылы, билими болгон адам бул экөөнүн кайсынысын тандайт? Албетте, экинчисин тандайт эмеспи? Дүнүйө иштериндеги, материя ааламындагы ireттүүлүк Аллаху тааланын бар экендигин акылы бар адамдарга кабар берүүдө. Ал эми акыреттин бар экендигин болсо Аллаху таала кабар кылууда. Андай болсо, акылы, илими бар адам Аллахтын барлыгына жана бирлигине ишенүүсү керек. Ишенбестик акмактык жана сабатсыздык болот. Аллаху таалага ыйман кылуу Анын **“Улухийят сыфаттарына”,** б.а., Анын **“Сыфат-ы затиййасына”** жана **“Сыфат-ы субутиййасына”**, о.э., берген кабарларына ишенүү, Анын динине баш ийүү болуп саналат.

Исламиятка баш ийген бир адам дүнүйөдө да ырахат жана бактылуу жашайт. Бардыгына жакшылык кылат. Аллаху таала кулдарына ырайым кылгандыгы үчүн пайдалуу нерселерди кылууларын буйрук кылган. Бул буйруктар **“Фарз”** деп аталат. Зыяндуу нерселерге тыюу салган. Булар **“Харам”** деп аталат. Фарздардын жана арамдардын бардыгы **“Ахкам-ы Исламиййа”** деп аталат. Диндер – Аллаху тааланын кулдарына берген рахмети, жакшылыгы. Ошондуктан, өз заманындагы эң соңку динге ишенген жана баш ийген адам дүнүйөдө жана акыретте жакшылыкка ээ болуп бактылуу болот. Ишенбеген адам акылы менен пайдалуу экендигин түшүнүп дүнүйө иштеринде аларды кармана турган болсо бир гана дүнүйөдө бактылуу болуп, ырахат жашайт. Азыркы күндө Европалыктардын бир бөлүгү ушул үчүн ырахат жана бактылуу жашоодо, Исламиятты дурус карманбаган мусулмандар төмөн болуп, кордук ичинде жашап жатышат.]

ҮЧҮНЧҮ БАП

Бул жерде жаман ахлак тууралуу айтылат. Буга чейин билдирилгендей жакшы мүнөздөрдүн эң башы төрт жакшы мүнөз. Ошондой эле жаман мүнөздөрдүн башы дагы төртөө:

1. Резалет (маскаралык) - бул хикматтын карама-каршысы.
2. Жубн, коркоктук - бул шажааттын карама-каршысы.
3. Фужур, напсини ээрчүү, күнөө кылуу - бул уяттуулуктун карама-каршысы.
4. Жевр, зулумдук - бул адилеттин карама-каршысы.

Ар жакшы мүнөздүн карама-каршысы болгон көптөгөн жаман мүнөздөр бар. Себеби, жакшылык деп дал орто жолдо болууну айтат. Орто жолдун оңуна же солуна чыгуу жакшылыктан алыстоо болуп саналат. Ортодон алыстык канчалык болсо ошончолук жакшылык азаят. Хак, туура жол бирөө. Адашкан жолдор болсо өтө көп, сан жеткис. Туура жолго киргенден кийин ошол жерде калуу, андан эч алыстабоо өтө кыйын. Худ сүрөсүнүн жүз он үчүнчү аятында: **“Буйрук кылынган туура жолдо бол!”** - деп айтылды. Бул аят түшкөндө Расулаллах “саллаллаху алейхи ва саллам”: **“Худ сүрөсү сакалыма ак түшүрдү”, -** деп айткан. Аяттагы буйрук кылынган туура багытты орундай алуу үчүн Пайгамбарлар “алейхимуссалавату

ваттаслимат”, Олуялар, Сыддыктар “рахима-хумуллаху таала” кыйын жагдайга туш болушкан. Ушундай коркуудан улам Афдал-и каинаттын “саллаллаху алейхи васаллам” мубарек сакалына ак түшкөн. Туура жолдо жүрүү өтө кыйын болгондуктан: **“Сырат көпүрөсү кылдан ичке, кылычтан өткүр”, -** деп айтылган. Фатиха сүрөсүндөгү аяттын мааниси – **“Туура жолго түшүрүүнү Аллаху тааладан тилегиле!”.** Момун адам бул дүйнөдө туура жолду бекем кармануусу керек. Кыямат күнү Сырат көпүрөсүнөн өтө алуу үчүн дүнүйөдө туура жолдо болуу керек.

Олуялардын улуктары “рахима-хумуллаху таала”: “Мухбир-и садык [б.а., дайыма туура сөздүү] “саллаллаху алейхи ва саллам” кыяматтагы жакшылыктардан жана азаптардан канчалык кабар берген болсо алардын бардыгы адамдын бул дүйнөдөгү алган мүнөздөрүнүн, ахлагынын жана кылган амалдарынын чагылышуусу, сүрөтү. Ошол жердеги көрүнүштөрү. Ахлакта жана амалда туура жолдо болуунун ал жердеги сүрөтү, көрүнүшү болсо Сырат көпүрөсү деп айтылган. Дүнүйөдө туура жолдо болгондор, мусулмандыктан айрылбагандар ошол жерде Сырат көпүрөсүнөн тез өтүшөт, марифаттар жана жетилгендиктер Жаннатка жана жакшы амалдардын бакчаларына жетишет. Бул жерде динди кармануда бош мамиле кылгандар ал жерде Сырат көпүрөсүн жыгылып-коoп араң өтүшөт. Исламият көрсөткөн туура ишенимден жана амалдардан айрылгандар оңго-солго адашкандар Сыраттан өтө албай Тозок отуна түшүшөт.

Зухруф сүрөсүнүн отуз алтынчы аятында: **“Напсин ээрчип Аллаху тааланын дининен жүзүн бургандарды дүнүйөдө бир шайтанга чалдыктырабыз”, -** деп билдирилди. Бул аяти кариманы карап кээ бир аалымдар жакшылык жана кемелдик жасаткан мүнөздү бир периште пайда кылат. Орто жолдон тайгызган, жамандык жасаткан мүнөздү болсо бир шайтан пайда кылат. Экөөнөн бирөө кыяматта ошол адамга дос болот. Андай болсо ар ким өз мүнөзүнө жана амалына назар салып акыреттеги досунун кандай боло тургандыгын түшүнө алат.

Орто жол дегенде эки нерсени түшүнүү керек: Биринчиси - бардыгына белгилүү бир нерсенин дал ортосу. Айланын борбору мына ушундай. Экинчиси – салыштырмалуу түрдө ортодо болуу. Б.а.,

белгилүү бир нерсенин ортосу. Ошол нерсенин ортосу болгондугу үчүн ар нерсенин ортосу болуу керек эмес. Ахлак билиминде колдонулган ушул экинчиси. Мындан улам жакшы мүнөз ар кимге карата ар түрдүү болот. Жада калса, мезгилге жана мекенге карата өзгөрөт. Биринде жакшы болгон бир мүнөз башка биринде жакшы болбошу мүмкүн. Бир мезгилде жакшы деп бааланган мүнөз башка мезгилде жакшы болбошу мүмкүн. Ошон үчүн жакшы мүнөз дал ортодо болуу эмес, ортоломодо болуу болуп саналат. Бир ортоломонун эки тарабына чыгуу дагы жаман мүнөз болот. **“Иштердин эң жакшысы алардын ортосу”** деген хадис-и шариф дагы ушуну билдирүүдө. Ушундан улам ар бир жакшы мүнөзгө каршы эки жаман мүнөз болот. Төрт негизги жакшы мүнөзгө каршы дагы сегиз башкы жаман мүнөз бар:

1. Жарбаза болуу. Хикматтын чегинен чыкканы ушундайча аталат. Ахлакты жана иштерди изилдөөдө түшүнүү кубатын керексиз жерлерде колдонуу болуп саналат. Куулук жасоо, алдоо, арам иштерди жаюу сыяктуу. Рухтун жаратылыш таануу кубатын (б.а., акылды) ашыкча колдонуу жарбаза болбойт. Жаман болбойт. Дин билимдерин, табият илимдерин жана математиканы өнүктүрүү үчүн канчалык көп изилдесе ошончолук жакшы болот.

2. Беладат. Акылды колдонбостук. Акмактык деп да айтылат. Тоң моюндук. Үйрөнүүсү жана иштөөсү кем болот. Жакшыны жамандан айырмалай албайт. Аяти каримала жана хадис-и шарифтер илимди көп мактаган. Санап бүтүүгө болбойт.

3. Тахаввур. Тез ачуулануу дегендик. Шажаат деген жакшы мүнөздүн ашыкча болуусу. Акылдуу деп билинген адамдар жактырбай турган иштерди жасоо. Рухун жана денесин бош жерге чарчатат.

4. Жубн. Коркоктук дегенди билдирет. Шажааттын керегинен аз болуусу. Коркуу жаиз болбогон жерде коркоктук кылат.

5. Фужур. Уяттын ашыкча болуусу. Дүнүйө лаззаттарына берилгендик. Мусулмандык жактырбаган же акыл жактырбаган чектен чыгуучулук.

6. Уяттуулуктун (иффет) аз болуусу Хумуд, б.а., жалкоолук мажүрөөлүк болуп саналат. Исламият жана акыл уруксат берген арзууларды таштоо. Денеси, кубаты кетет. Ооруга чалдыгат. Тукуму

түгөнөт.

7. Зулумдук. Адилеттин чегинен ашуусу. Башка бирилеринин акыларына кол салуу. Башка бирөөлөрдүн малына, жанына, намысына зыян берет.

8. Ар-намыссыздык. Өзүнө карата кылынган зулум, азап-акаараттарды кабыл кылат. Адилеттин кемчиликтүү болуусу. Адилетте бардык жакшылыктарда топтолгондугу сыяктуу зулумда дагы жамандыктар чогулган. Ошондуктан, кээ бир аалымдар көңүл оорутпаган нерселер күнөө болбойт деп айтылган. Мисалы, Абдуллах-и Ансари “куддиса сиррух” ыр саптарында Хак жолунда болгондордун эч качан көңүл оорутушпагандыгын, себеби, көңүл оорутуудай чоң күнөө болбогондугун айткан.

Абдуллах-и Ансари софиййе-и алиййанын улуктарынан. Шейх-уль-Ислам эле. 396-жылы Хиратта туулуп, 481-жылы [м.1088] ошол жерде кайтыш болгон. Кээ бир адашкандар бул улуу заттын айткан сөздөрүн жакшы түшүнүшкөн эмес. Башкаларга жамандык кылба, бирок, өзүңө эмне кылсаң ошону кыл деп ойлошту. Ушундайча ибадаттарды таштап, ар кандай күнөө иш кылып, эч кимге зыяныбыз жок деп мактанып да жүрүштү. Жада калса:

Кааласаң капыр бол, кааласаң Каабаны жык,
Кааласаң шарап ич, бир гана көңүл оорутпа!

- дешип, Исламияттан тайышты. Дин арам кылган ар нерседе зулум бар. Башка бирөөнө болсун, өзү өзүнө болсун кылынуусу арам болгон ар нерсе зулумдук. Заалымдар көбүнесе мал-мүлкү, бийлиги көп болгон адамдар. Зулумдук көргөн мазлумдардын көбү болсо кедейлер. Орто абалда болгондордун көбү адилетти сактагандар.

Жакшы мүнөздөрдүн бардыгы ортоломо өлчөмдө. Ар биринин ашыкча же кем болуусу жаман мүнөз болот. Бул түрдүү жаман мүнөздөр үчүн балким ар бир тилде ысым табылбайт. Бирок, ал кандай мүнөз экендиги жакшылап ойлонула турган болсо маанилерин жеңил түшүнүүгө болот. Адамда болуусу керек болгон жакшы мүнөздөн кээ бирлери болот, алардын саны көбөйгөн сайын жакшылыгы да ошончо артат деп ойлойбуз. Бирок, андай эмес. Ар бир жакшы мүнөздүн өзүнүн чеги болот. Ошол чегинен аша турган болсо жакшылык кетип, жамандык болот. Жакшы мүнөздүн азайуусу жамандык боло тургандыгын жакшы түшүнүүгө болот. Жигиттик жана жоомарттык

мына ушуга мисал болот. Бул эки мүнөздүн ашыкча болуусу кутуруу жана исраф болот. Дин сабатсыздары, өзгөчө Ислам ахлагын билбегендер исраф кылган адамды жоомарт деп ойлоп, аны макташат. Кутурган акылсыз тентектерди эр жүрөк, баатыр деп ойлошот. Бирок, коркок жана сараң болгон адамды эч ким баатыр жана жоомарт дебейт.

Адамда болуусу керек болгон жакшы мүнөздөрдөн кээ бирлери болот, аз болсо жакшы деп билинет. Ашыкча көп боло турган болсо жамандыгы белгилүү болот. Таваду мына ушундай. Бул адамда текебердин болбоосу дегенди билдирет. Мунун кем болуусу тазаллул. Тазаллулду тавадудан айырмалоо кыйын. Жада калса, көп адамдар кайырчынын төмөндүгүн аалымдын карапайымдыгы (тавадусу) менен алмаштырып жиберишет. Себеби, текеберсиздик анда дагы көп. Аны дагы көп деп ойлойт.

ТӨРТҮНЧҮ БАП

Жакшы ахлакка окшогон жаман ахлакты жана булардын жакшы мүнөздөн кантип айырмалана тургандыгын түшүндүрөбүз.

Көп адам таза алтынды сары металдан айырмалай албайт. Көк мончокту гаухар деп ойлойт. Ушул сыяктуу эле жаман мүнөздү жакшы деп ойлойт. Ошондуктан, ахлак илимин жакшы үйрөнүү, иштерде сакталган кемчиликтерди, айыптарды көрө алууда жана жакшыны жамандан айырмалай билүүдө уста болуу керек.

1. Хикматка окшогон жаман ахлакты түшүндүрөлү: Акыл өлчөөлөрдөн, табият илимдеринен же тасаввуф марифеттеринен бир нечесин ооздордон угуп же болбосо, газета-журналдардан жана радиодон угуп, буларды ары басса бери басса айтып, тартышууларга аралашкан адамдарды акылдуу, билимдүү, илимпоз, уста жана муршид деп ойлоп жүргөндөр аз эмес. Алар ойлогондой бул адам айткан маселелеринин биринин чечимин, марифаттардан эч биринин маанисин билбейт. Мунун аалымдарга, муршиддерге жана илимпоздорго окшоосу папугайдын адам сыяктуу сүйлөөсүнөн артык нерсе эмес. Себеби, хикмат деген мүнөз адамдын башында, рухунда болот. Болмушу, нурлары сезүү органдар менен билинбейт. Хикматтан жана барк-баа дегенден кабары болбогон өнүккөн болуп

көрүнгөн канчалаган адамдар бар. Билимсиз болуу менен бирге мүнөз ахлагы жаман. Илим менен ахлакка эч кандай байланыштары да жок. Ооздорунан жакшы мүнөздүү сөз чыкпайт. Бирок, үстүлөрүндө кымбат кийимдери бар. Бийлик ээлеринин алдында ийилүүнү жакшы билишет. Балл, коктейл кечелеринде бийге түшүшөт. Ичкилик столдорунда кызмат кылышат. Кеңешчи, уюштуруучу деген этикеткалар менен майданда жүрүшөт.

2. Иффетке (уяттуулук, ар-намыска) окшогон жаман мүнөз да бар: Жаман иш кылышпайт. Кумар арзууларынын аркасынан жүгүрүшпөйт. Оор басырыктуу, фазилаттуу, илимдүү жана жакшы ахлактуу болуп көрүнүшөт. Тилден тилге макталып, барган жерлеринде урмат сый көрүшөт. Малы-мүлкү көп болгондордун арасында жана бийлик ээлеринин жанында сөздөрүн эч ким бөлбөйт. Өздөрүнө келген белек-бечкектердин арты үзүлбөйт. Элдин атаган малы жана зекет акчалары алдына жыйналат. Фарз жана сүннөттөрдү аткарууда бош мамиле кылышат. Башкалардын жанында нафил ибадаттарды кылуудан денеси арыктап кеткен. Нафс-и эммарелери ушунчалык кубатту болуп кеткен. Адамдарга ишеничтүү болуп көрүнгөнү менен Аллах назарында саткынчы. Жалганчы тарикатчылар жана дүнүйөгө берилген дин адамдары мына ушундай.

Кээ бир айылдыктар шаардын тамагын жешпейт. Кээ бирөөлөр болсо акчасын аяп баалуу тамак-аш сатып албайт. Булардын көргөндөр дервиш экен деп ойлошот. Канаатчыл жана уяттуу болуп көрүнүшөт. Булар канаатсыз жана уятсыз. Кылган кылыктарынын баары эл көрсүн үчүн, жалган, риякорлук.

3. Жоомарттыкка окшогон жаман мүнөз да мындайча: Мал-оокатты маңдай тери менен таппай, мурастан калган же каракчылык, контрабандадан алып, же болбосо лотереядан утуп алган. Мал-оокаттын баркын билбейт. Арамдарга, керексиз жерлерге таратат. Акыл жана Исламият жактырбаган керексиз жерлерге чачат. Акмактар болсо муну жоомарт деп ойлошот. Мындай адамда жоомарт

деп аталган жакшы мүнөз жок. Мал-оокат табуу ал адамга тоого жүк чыгарган сыяктуу. Мал-оокат таратуу ал адамга тоодон таш тоголоткон сыяктуу. Кедейлик көп адамдын жакшы адам болуусуна кедерги болот. Көп адам кедейликтен улам ыйманын колдон чыгарып, муртад болгон. **"Рамуз-уль эхадистеги"** хадис-и шарифте: **"Асхабым үчүн кедейлик саадат. Акыр замандагы үммөтүм үчүн бай болуу саадат",** - деп айтылган.

Жакшы түшүндүм, узак тажрыйба менен:
Адам илим менен өлчөнөт, илим болсо мал менен!

Мал-оокатты адалдан, адал соода-сатык менен табуу кыйын. Адал жол менен Исламиятка ылайык түрдө тапкандар аз болот. Адал мал-оокат тамчы-тамчы болуп, ал эми арам мал-оокат болсо сел сыяктуу агып келет. Мал-оокат таратууда жоомарттык жакшы. Исраф болсо жаман, арам. Сеха – бул жоомарттык деген мүнөзгө ээ болуу, сараңдык делген жаман мүнөздөн кутулуу үчүн берүү дегенди түшүндүрөт. Дүнүйөдө бир нерсени колго түшүрүү үчүн жана напсинин жаман арзуусуна жетүү үчүн берүү жоомарттык эмес.

4. Шажаатка (эр-жүрөктүүлүккө, баатырдыкка) окшогон жаман мүнөз болсо мына мындай: Шажаат көрсөтүүсү шажаат мүнөзүнө ээ болуп, тахаввур жана коркоктук мүнөздөрдөн кутулуусу үчүн эмес. Дүнүйөлүк мал-оокат, бийлик-мансапка ээ болуу үчүн өзүн коркунучка түртөт. Же болбосо атак-данкка ээ болгусу келет. Мал-оокат топтоо үчүн мусулмандардын жолун тозот, мал-жанын тартып алат, буларды кылуу үчүн өзүн ушундай коркунучка түртөт. Булардын арасында кармалгандар көрсөткөн кыйынчылыктарына чыдап мал-жанын берүүгө кайыл болуп, бул кылмышты бирге кылган ортокторунун атын жашырууну шажаат деп ойлошот. Мындай пас адамдарда шажаат деген эр-жүрөктүктүн жыты дагы жок. Шажаат ээси болгон адам акылдын жана диндин жакшы деп кабылдаган нерсени кылуу үчүн ортого чыгат. Элге, өкмөткө кызмат кылууну, сооп табууну каалайт. Шажаат деген жакшы мүнөзгө ээ болуп Аллаху тааланын да ыраазылыгына ээ болууну жакшы көрөт. Карышкыр же жолборстун кол салуусу да бир баатырдын чабуулуна окшогондугу

менен анын шажаат менен эч кандай байланышы да жок. Кубаты жана жаратылыш табияты ушундай болгондуктан кол салып зыян кылышат. Жакшы ой менен жакшылык кылуу, сооп табуу үчүн алдыга умтулушпайт. Өздөрүнө туруштук бере албай турган жандыктарга кол салышат. Курал жарагы, күч-кубаты бар бир адамдын курал-жараксыз, ач-жылаңач адамга кол салуусу да мына ушундай. Бул болсо шажаат боло албайт. Шажаат – бул акылы, ой-пикири жана билими менен кол салууну ылайык көрүп, дүнүйөлүк пайданы ойлобостон рухунда шажаат деген жакшы мүнөздү алып жүрүү, тахаввур жана коркоктук жаман мүнөздөн кутулууну каалоо дегенди түшүндүрөт. Мындай адам зыяндуу, ыплас иш кылгандан көрө өлүмдү тандайт. Ар-намыс менен өлүүнү ар-намыссыз жашоодон жогору кармайт. Жүзү кара болуп жашоодон көрө жакшылык менен эстелүүнү тандап алат. Шажаатта жаралануу же өлүм коркунучу болгондуктан башында таттуу болбошу мүмкүн. Бирок, акырында дүнүйө жана акырет табылгаларынын жана жеңиштин лаззаты менен чексиз таттуу болот. Өзгөчө Исламиятты коргоо, Расулуллахтын жарык динин жайуу үчүн жан берүү менен **“Шейит болуу”** лаззаты дүнүйө жана акырет лаззаттарынын эч биринде табылбайт. Чындыгында, Ал-и Имран сүрөсүнүн жүз алтымыш тогузунчу аятында: **“Аллах жолунда жандарын бергендерди өлдү деп эсептебегиле! Алар тирүү. Раббинин жакшылыктарына ээ болушту”**, - деп айтылган. Шажаатты мактаган хадис-и шарифтер эсепсиз көп. Жихаддан качуу адамды өлүмдөн куткарбайт. Өмүрдү узартпайт. Душмандын каршысында калуу дагы адамды өлтүрбөйт, жок кылбайт. Ажал артка жана алдыга кетпейт. Адамдын өмүрү өзгөрбөйт. Качуу өлүмгө себеп болгон учурлар көп болот. Душманга каршы туруу дагы жеңишке жана саламатка жеткирет. Хазрети Муавия “радыйаллаху анх”: “Сыффин газаватында качууга ниет кылган элем. **“Сабыр кылган балээден кутулат”** деген хадис-и шариф эсиме келди. Сабыр кылдым, чыдадым. Аллахка шүгүр, качуудан кутулдум. Ушул сабырдын жардамы менен халифалыкка жеттим”, - деп айткан эле.

Шажааттын негизи Аллаху тааланын тагдырына ыраазы болуу, Ага тобокел кылуу, Ага ишенүү. Аллахтын арстаны, шажаат дайрасынын булагы, вилаят (олуялык) бакчасынын гүлү болгон Хазрети Али

“радыйаллаху анх” Сыффин согушунда чабуул учурунда башы ачык, колдорун түрүп жүгүрүп, мына ушул бейттерди айтчу:

Өлүмдөн качуу ушул эки күндө туура эмес:
Ажал келген күнү жана келбеген күнү.
Ажал келген болсо качуу пайда бербейт,
Келбеген болсо сактануу да пайда бербейт!

Мал-мүлкүн, бийлигин жоготкондугу үчүн же душмандын колуна түшкөндүгү үчүн өзүн өзү өлтүргөн акмактарда шажаат эмес коркоктук бар. Шажаат ээси болгон адам дарттарга, балээлерге көкүрөгүн керет, чыдап сабыр кылат. Бул акмактар болсо өлүү менен кыйынчылыктан кутула турганын ойлошот. Булар өтө сабатсыз. Өлгөндө андан бетер кыйынчылыктарга, азаптарга түшө тургандыктарын билишпейт. Өзүн өзү өлтүрүү башка бирөөнү өлтүрүүдөн да чоң күнөө. Оор азап тартышат. Бирок, акылын жоготуп өзүн өзү өлтүрүү мындай эмес. Өлүүнү эмес Аллаху тааладан ден-соолук менен амандыкты тилөө керек.

5. Адилеттикке окшош жаман мүнөз да болот. Бул уяттуулукка окшогон жаман мүнөзгө жакын. Адилеттүүлүк жакшы мүнөзү болбогон жаман адам барган жерлерине адилеттикти мактаган лозунгдарды асат. Адилеттик тууралуу сүйлөйт. Анекдотторду жазат. Дагы да жаманы адилеттикти жактаган вазыйпаларды, трибуналарды ээлейт. Эл көрсүн үчүн адилеттүү адамдар менен бирге жүрөт. Ичи болсо зулумдук, кекке толгон. Ал эми адилеттик болсо мүнөздөрү жана баскан-турганы динге жана акылга ылайык болуу дегенди билдирет. Сырты кандай болсо ичи да ошондой болуу. Жалгыз жүргөндө кандай болсо элдин алдында да ошондой болуу. Эки жүздүүлүк адилеттик эмес мунафыктык. Бейт:

Ибадат таза ниеттүү болуш керек,
Эч нерсеге жарабайт ичи бош данек.

БЕШИНЧИ БАП

Адилеттүүлүк тууралуу сөз кылалы: Адилеттүүлүк – жакшы

мүнөздөрдүн эң кадырлуусу. Адилеттүү адам – адамдардын эң жакшысы. Адилеттүүлүк бул келишүүчүлүк, теңдик дегенди билдирет. Эки нерсенин же өзүлөрү же сыпаттары ортодо болот. Окшоштуктарында биригишкен дегенди билдирет. Демек, адилет бирликтен, вахдеттен пайда болууда. Вахдет болсо эң кадырлуу сыпат, эң жогорку абал. Себеби, бардык барлыктар бир барлыктан пайда болгон. Ааламда кездешкен ар бир жалгыздык чыныгы бир жалгызга окшоодо. Ар бир барлык ошол бир барлыктан болгондугу сыяктуу ар бир жалгыздык да ошол жалгыздан чыгууда. Өлчөө, салыштыруу иштеринде теңдик сыяктуу кадырлуусу, баалуусу жок. Музыка салаасында бул маселе дагы да кеңири изилденүүдө. Мына ошондуктан жакшылыктардын эң кадырлуусу - адилет. Адилет – бул ортодо болуу дегенди билдирет. Ортодон айрылганда адилет болбойт. Үч жерде адилет болуусу керек:

1. Бир мал-мүлктү, бир жакшылыкты бөлүп жатканда адилет менен бөлүү керек.
2. (Муамалатта) соода-сатыкта адилет керек.
3. (Укубатта) жаза берүүдө адилет керек. Бир адам башка бир адамды коркутса, кол салса бул адамга да ошондой кылынуусу керек. [Бирок, бул теңдик жазасын бир гана өкмөт аткарат. Жабырлануучу адам буга өзү жооп кайтарбоосу керек, муну укук коргоо кызматына, сотко берүүсү керек. Мусулман адам Исламиятка баш ийип күнөө кылбайт. Ошондой эле, мыйзамдарга баш ийет, кылмышка барбайт.] Адилет болсо бардыгы коопсуз жашашат. Адилет, коопсуздук дегенди түшүндүрөт.

Адилет деген эмне? Муну адам акылы менен табуу өтө кыйын болгондуктан Аллаху таала кулдарына ырайым кылып мамлекеттерди коргоо үчүн бир өлчөө аспабын жиберди. Бул илахий өлчөм менен адилетти өлчөө жеңил болду. Бул өлчөм - Пайгамбарлар “алейхимуссалавату ваттаслимат” алып келген диндер. Бул өлчөмдөн башка дагы бир экинчи өлчөм берилген. Бул дагы сөзү өтүмдүү сот. Адам маданияттуу болуп жаратылган. Б.а., бири-бири менен аралашуу, биргелешип жашоого, жардамдашууга муктаж болуп жаратылган. Айбандар маданияттуу болуп жаратылбаган. Алар шаарда бирге өмүр сүрүүгө мажбур эмес. Адам назик, алсыз жаратылгандыгы үчүн

бышпаган тамак жей албайт. Тамак, кийим-кече жана турак-жайдын даярдалуусу керек. Буларды кыла турчу кесипке муктаждык бар. Бул үчүн изденүү, ойлонуу, тажрыйба кылып эмгектенүү керек.

[Исламият илим-техниканы, эмгектенүүнү, жакшы ахлактуу мүнөздүү болууну буйрук кылып, буларга ээ болууга үндөөдө. Англистер менен коммунисттер Исламиятка өтө төмөн жалаа жабышууда. Исламият адамдарды жалкоо кылып, эмгектенүүлөрүн оздуктоодо деп жалган айтышууда. Мусулман мамлекеттердеги кылтагына түшүргөн сабатсыз, теги жок адамдарды көп акча жана бийлик берип алдап, аларга да ушул нерселерди айттырышууда. Эмгектенип, илим-техникада өнүгүүнү буйрук кылган Курани карим аяттары жана хадис-и шарифтер айдан ачык көрүнүп турганда мындай адамкерчиликке жатпаган жалган жалаалар күндү ылай менен булгалоого окшоодо. Англистер Исламиятка жашыруун чабуул жасашууда. Исламиятты ичинен жыгууда. Жалган жалааларына жаштардын жеңил алдануиларын камсыздоо үчүн Ислам маалыматтарын, дин китептерин жок кылышууда. Исламиятка кол салуу үчүн Лондондо “Колонизация министрлигин” курушту. Бул жерде саткынчылык пландарын даярдашты. Миңдеген тыңчыларды өстүрүштү. Тузактарына түшкөн тексиз сабатсыз дин адамдарынан Нажддык Абдулваххаб уулу Мухаммед жана Дариййа эмири Сууд уулу Мухаммед менен биргелешип, миллиондогон акча жана куралдын күчү менен **“Ваххабилик”** деген бидат фыркасын курушкан. Мусулмандардын коргоочусу болгон Осмон мамлекетин ичинен жыгышты. **“Мусулмандар кандай алсыратылды”** деген китепти окуңуз!

Татар даанышмандарынан Абдуррашид Ибрахим Мырза 1328-жылы (м.1910) Стамбулда басылган Түркчө **“Алем-и Ислам”** деген китебинин экинчи томунда “Англистердин Ислам душмандыгы” деген жазуусунун бир жеринде мындай деп жазат: “Ислам Халифалыгынын тезирээк жоюлуусу англистердин эң алгачкы ойлору. Крым согушуна себеп болуулары жана анда түрктөргө жардам кылуулары халифалыкты жок кылуунун бир амалы болчу. Париж келишими бул амалды ортого чыгарган. [1923-жылы түзүлгөн Лозан тынчтык келишиминин жашыруун статьяларында бул душмандыктарын

ачыкча билдиришкен.] Дайыма мусулмандардын башына түшкөн балээлер кандай гана парда менен жабылбасын дайым англистерден келип отурган. Англис саясатынын негизи Исламиятты жок кылуу. Себеби, Исламияттан коркушууда. Мусулмандарды алдоо үчүн саткын кишилерди да колдонушууда. Буларды Ислам аалымы, баатыр деп таанытышат. Англистердин Исламдын эң чоң душмандары экендиги – сөзүбүздүн негизи." Абдуррашид мырза 1363-жылы [м.1944] Японияда кайтыш болгон.

Исламият илим-техникага, эмгектенүүгө тоскоол болобу? Адам баласы ар бир муктаждыгын даярдоого мажбур. Муну даярдай турган бул илим-техника, кесип жана эмгектенүү. Бир адамдын бардык кесипти үйрөнүүсү мүмкүн эмес. Ар бир кесипти белгилүү адамдар үйрөнүп, аткарышат. Ар ким өзүнө керек болгон нерсени ушул кесип ээлеринен алышат. Бул кесип ээлери дагы өздөрүнө керек болгон нерселерин башка кесип ээлеринен алышат. Ушундайча адамдар өздөрүнүн муктаждыктарын бири-биринен алуу менен камсыздашат. Ошондуктан, адам жалгыз жашай албайт. Биргелешип жашоого мажбур. Маданият – бул **"Тамир-и билад жана тарфих-и ибад"** (Б.а., мамлекетти өркүндөтүү жана калктын ырахат өмүр сүрүүсүн камсыздоо) кылуу үчүн биргелешип жашоо болуп саналат.]

Адамдар бир жерге жыйналганда ач көздөр башка биринин акысына кол салышат. Зулумдук кылгандар болот. Себеби, ар бир напси каалаган нерсесине жеткиси келет. Таттуу болгонду алууга алектенет. Бул нерсени каалаган бир нече адам бири-бири менен араздашып башташат. Бир тарпты талашкан иттерге окшоп өз ара урушуп башташат. Буларды бири-биринен арачалай турчу кубаттуу сот керек болот. Соода-сатыкта ар ким өзүнүн кылганын баалуу деп айтат. Кылынган нерсенин өзүнө салыштырмалуу кунун адилеттик менен өлчөш керек болот. Буюмдун салыштырмалуу баасын өлчөй турган нерсе алтын жана күмүш. Б.а., акча. Алтын менен күмүш **"Накдейн"** деп аталат. Ар бир эл колдонгон кагаз акчалардын баары бар болгон алтындын куну болуп саналат. Алтыны көп болгон өкмөттөр көп кагаз акча баса алат. Алтыны аз болуп кагаз акча көп бастыра турган болсо булардын баасы болбойт. Себеби, Аллаху таала алтын менен күмүштү акча кылып жараткан. Башка эч бир нерсе алтындын ордун

толтура албайт. Ошондуктан, зекеттин алтын же күмүш түрүндө эсеп кылынуусу жана берилүүсү буйрук кылынган. Буюмдун баасын алтын же күмүш менен адилеттүү түрдө өлчөй турган адилеттүү сот керек. Сөзү өтө турчу сот – бул өкмөт. Адилеттүү өкмөт зулумдуктун алдын алат. Аллаху таала буйрук кылган адилеттүүлүктү камсыз кылат. Буюмдун баасын адилеттик менен белгилейт.

Демек, адамдардын арасында адилеттикти камсыз кылуу үчүн үч нерсе керек: Намус-и раббани (Аллахтын дини), хаким-и инсани (адамкерчилик) жана динар-ы мизани (алтын). Булардан эң кубаттуусу, эң улуусу намус-и раббани болгон Исламият. Диндер – Аллаху тааланын адилетин камсыздоо үчүн жиберилген мыйзамдар болуп саналат. Соттордун адилеттүүлүктү сактоолору үчүн бул илахий мыйзамдар жиберди. Хадид сүрөсүнүн жыйырма бешинчи аятында: **"Адилеттикти орундашсын деп аларга китеп жана тараза жибердик", -** деп айтылган. Бул жерде китеп дин болуп эсептелет. Себеби дин – Курани каримдеги буйрук жана тыюулардын аты. Тараза болсо алтынга карата кылынган белги. Себеби, алтын оордук менен өлчөнөт. Курани каримдин буйрук жана тыюларын жактырбаган адам капыр жана мунафык. Сотту, өкмөттү тыңдабаган адам аси болот. [Мусулман адам капыр мамлекеттердеги мыйзамдарга да каршы чыкпайт. Күнөө кылбайт.] Алтындын баасын кабыл кылбаган адам чыккынчы жана ууру болот.

ЭСКЕРТҮҮ – Адам алгач өзүнө, кыймыл-аракеттерине, дене мүчөлөрүнө адилеттик кылышы керек. Кийин бала-чакасына, кошуналарына, досторуна карата адилеттүү болушу керек. Соттор жана эл башкаруучулар да элге адилеттүү болуулары керек. Демек, бир адамда адилет мүнөз болушу үчүн алгач өзүнүн жүрүм-турумунда, дене мүчөлөрүндө адилет болуусу керек. Ар бир кубатын, ар бир дене мүчөсүн эмне үчүн жаратылган болсо ошол жолдо колдонуусу керек. Аллаху тааланын адатын өзгөртүп аларды акылга жана Исламиятка туура келбей турган жерлерде колдонбоосу керек. Бала-бакырасы бар болсо аларга карата да акылга жана динге ылайык мамиле кылуусу керек, дин көрсөткөн жакшы мүнөздөн айрылбоосу керек. Жакшы мүнөз менен ахлактануу керек. Сот, бийлик ээси, аскер башчы же кандайдыр бир жетекчи болсо да ибадаттарды кылдыруусу

жана өзү да кылуусу керек. Мындай адам бул дүйнөдө Аллаху тааланын халифасы болгон. Кыяматта да адилеттүү болгондорго убада кылынган сыйлыктарга ээ болмокчу. Мындай жакшы адамдын жакшылыгы жана берекеси ал жашаган мезгилге, мубарек жерге жана ошол жерде жашоо менен бактылуу болгон адамдарга, жаныбарларга, жада калса, өсүмдүктөргө жана ырыскыларга өтөт, жайылат. Бирок, Аллах сактасын, бир жердин эл башкаруучулары мээримдүү, жакшы мүнөздүү, адилеттүү болбой турган болсо адам укуктарына кол салынат, зулумдук, талап-тоноочулук, кыйноо тарттырышса булар адилет жактоочулары эмес иблистердин жактоочулары, шайтандардын жолдоштору болот. Бейт:

Алдабасын сени диктатордун сарайлары, акчасы,
Сарай-багын сугарууда, мазлумдардын көз жашы!

Кол астында болгондорго мээримдүү болбогондор кыямат күнү Аллаху таалынын мээриминен узак калышат.

Мен, ла йерхам, ла йурхам!

б.а., “мээримсиз кишиге мээримдүүлүк кылынбай” деп айтылган. Мындай заалымдардын тобун өкмөт эмес каракчылар деп атоого болот. Булар бир канча жылдык дүнүйөлүк кумарлары үчүн миллиондогон адамдарга азап тарттырышат. Бирок, заалымдар жазасын тартмайынча бул дүйнөдөн өтүшпөйт. Ошончо ырахаттык жана дүнүйөлүк лаззаттардын ичинде жүрүшкөнү менен, албетте, оор кыйынчылыктар, чоң дарттар алардын жакасын койо бербейт. Ал бийлик эч биринин колунда калбайт. Көп учурда колдорунан чыккан бийлик душмандарына өтөт. Ушул абалды көрүшөт. Ичи күйөт. Марийам сүрөсүнүн сексен биринчи аятында: **“Малик, аким экендигин айткан нерселердин бардыгын колунан алабыз. Жалгыз алдыбызга келет”, -** деп билдирилди. Бул жерде буюрулгандай Аллаху тааланын сотуна жүзү кара, сүйрөлүп алып келинет. Кылган жамандыктарын четке кага албайт. Бардыгынын жазасын өтө азаптуу тартат. Кылган зулумдугунун, тарттырган азаптарынын караңгылыгы айланасын каптайт. Алдын көрө албайт. Азап периштелеринин тырмактары менен кармалып, кылган кылмыштарынын канча эсе жазасын тартуу үчүн Жаханнам азабына ыргытылат. Аллаху тааланын динин

жактырбагандыгы үчүн, аны “чөлдүн мыйзамы” дегендиги үчүн ал жерде рахметке ээ боло албайт.

АЛТЫНЧЫ БАП

(Ахлак-ы алаи) китебинин алтынчы бабында жакшы ахлактын түрлөрү билдирилүүдө. Биз булардан бир гана адилет тууралуу билдиребиз. Адилет үчкө бөлүнөт.

Биринчиси – Аллаху таалага кулдук кылуу. Аллаху тааланын ырайымы, жакшылыктары бардык макулуктарга тараган. Ниматтарынын эң чоңу кулдарына бакыттын жолун көрсөтүүсү болуп саналат. Акылары жок кезде бардыгын эң сонун кылып жараткан. Чексиз, сансыз ниматтарды жакшылыктарды берген. Ушундай жаратканга, кожоюнга ибадат кылуу, Анын берген ниматтарына шүгүр кылуу, албетте, керек. Адилет үчүн кожоюндун акысына көз салуу керек. Ар бир инсандын Жаратканына карыз болгон бул кулдук акысын өтөөсү важиб.

Адилеттин экинчи бөлүгү адамдардын акысын өтөө. Өкмөткө, амирлерге (жетекчи, башчы), мыйзамдарга каршы чыкпоо, аалымдарга урмат, аманаттарына бекемдик, соода-сатыкта акыларын өтөө, убадаларын орундоо керек.

Үчүнчүсү өтүп кеткен адамдардын акыларын төлөө болуп саналат. Бул дагы алардын карыздарын төлөө, осуяттарын (керээздерин) орундоо, вакфтарын коргоо жана калтырып кеткен кайрымдуулук иштерин улантуу менен болот.

Жакшылык кылган адамга мал-мүлк менен, кызмат менен жооп кайтарылат. Муну кыла албаган адам хамду сана жана рахмат айтып дуба кылат. Жооп катары жакшылык кылбаган адамга колко кылынат. Жамандалат. Таарынтылат. Себеби, жакшылыкка жакшылык кылуу адамдык милдет болуп саналат. Мындай болгондо ар бир жакшылыкты кылган, баарынан чоңу жоктон бар кылган, эң сулуу шекил берген, керектүү органдарды, кубаттарды берген, ар бирин тартип менен иштетип саламаттык берген, акыл-эс берген, бала-чака, үй, керектүү оокат, тамак-аш, кийим-кечектерибизди жараткан улуу кожоюнга бул жакшылыктарды эсепсиз кылып берген жана бизге эч муктаждыгы болбогон, чексиз күч-кудурет ээси болгон Аллаху таалага

шүгүр кылбоо, кулдук милдетин аткарбоо кандай уятсыздык, кандай зулумдук жана кандай жаман мамиле болмок. Аллаху таалага ишенбөө жана бардык жакшылыктардын Андан келгендигине ишенбөө же буларды башка биринен келип жатат деп эсептөө эң оор зулумдук, эң төмөн жүзү каралык болот. Бир адамга ар муктаждыгы берилсе, ар айда жете турган акча, тамак-аш белек кылынса, бул адам ошол жакшылыктын ээсин ар жерде ар кимге кандай мактайт. Күнү-түнү анын сүйүүсүн, таважжухун, анын көңүлүн алууга аракет кылбаспы? Аны дарттардан, кыйынчылыктардан коргоого аракет кылбайбы? Ага кызмат кылуу үчүн өзүн кыйынчылыктарга салбайбы? Буларды аткарбай турган болсо, жакшылык ээсин эч кадырлабаса бардык адамдар бул адамды айыптабайбы? Жада калса адамдык милдетин аткарбай жатат деп жазаландырышпайбы? Жакшылык кылган адамга акысы үчүн мына ушундай көңүл бөлүү керек болот, андай болсо ар бир жакшылыктын анык ээси болгон, бардыгын жараткан, жиберген Аллаху таалага шүгүр кылуу, Ал жактырган, каалаган нерселерин аткаруу эмне үчүн керек болбосун? Албетте, эң көп Ага шүгүр кылуу, эң көп Ага баш ийүү, ибадат кылуу керек. Себеби, Ал берген жакшылыктардын жанында башкалардын жакшылыктары деңиздин жанындагы тамчыдай да боло албайт. Жада калса, башкалардан келген жакшылыктарды да баары бир Ал жиберүүдө.

Аллаху тааланын ниматтарын ким санай алат?
Ниматтардын миллиондо бирине ким шүгүр кыла алат?

Адам Аллаху таалага карата керек болгон шүгүр карызын кантип аткарышы керек? Кээ бирлеринин пикирлери боюнча биринчи милдет – бул Аллаху тааланын барлыгын ойлонуу болуп саналат. Месневи:

Хамд болсун ниматтары мол Аллахка
алгач бардык ниматты берди мага!
Ниматтарын саноого күч жетпес,
Күч дагы, ар бийиктик ылайык Ага!

Кээ бирлеринин пикирлеринче жакшылыктардын Андан келгендигин ойлонуу керек жана тил менен хамду санаа кылуу керек.

Кээ бирлеринин пикирлеринче биринчи милдет Анын буйруктарын аткаруу, арамдарынан сактануу болуп саналат.

Бир бөлүгү болсо: "Адам алгач өзүн тазалоосу керек. Мына ушундайча Аллаху таалага жакындоосу керек", - дешти.

Кээ бирлери болсо: "Адамдарды окутуп тарбиялоо керек, туура жана салих болуулары үчүн аракет кылуу керек", - дешти.

Кээ бирлери болсо: "Адамдын белгилүү бир милдети болбойт. Ар бир адамдын өзүнө карата башка-башка милдеттери болот", - дешти.

Кийинки келгендердин пикирлеринче адамдын Аллаху таалага карата милдети үчкө бөлүнөт: Биринчиси – денеси менен аткара турчу иштер. Намаз, орозо сыяктуу. Экинчиси – руху менен аткара турчу милдет. Туура ишенүү [Ахли сүннөт аалымдары билдиришкендей ыйман келтирүү, ишенүү]. Үчүнчүсү – адамдарга адилеттик кылуу менен Аллаху таалага жакындоо. Бул – аманатты сактоо, адамдарга насыят кылуу, алгач Исламиятты үйрөтүү менен болот.

Булардын бардыгынан белгилүү болгондой ибадат үчкө бөлүнөт: Туура ишеним, туура сөз жана туура иш. Булардын акыркы экөөндө ачык буйрук кылынгандары мезгилге жана шартка жараша өзгөрөт. Аллаху таала Пайгамбарларды "алейхимуссалавату ваттаслимат" жана бул улук инсандардын мурасчылары болгон Ахли сүннөт мазхабынын аалымдары "рахима-хумуллаху таала" ибадаттардын түрлөрүн жана кандайча аткарыла тургандыгын өзүнчө-өзүнчө түшүндүрүшкөн. Ар кимдин буларды үйрөнүүсү жана ушуга карата аракет кылуусу керек.

Бул пенденин пикиринче сөздүн өзөгү жогоруда билдирилгендей туура итикад (ишеним), туура сөз жана салих амал биринчи милдет болуп саналат.

Ислам аалымдары жана тасаввуф улуулары "рахима-хумуллаху таала" айтышат: "Адамга важиб болгон биринчи милдет ыйман, амал жана ыклас ээси болуу. Дүнүйө жана акырет саадаттары бир гана бул үчөөнө жетүү менен колго тийет. Амал көңүл менен жана тил менен, б.а., сөз жана дене менен аткарыла турчу иштер болуп саналат. Көңүлдүн иштери – бул ахлак. Ыклас, амалын, б.а., бардык иштерин, ибадаттарын бир гана Аллаху тааланын ыраазылыгына, сүйүүсүнө жетүү үчүн аткаруу болуп саналат."

Ашыгың алды менден мени,
Сүйөмүн Раббим сени!
Сенин сүйүүң кандай таттуу,
Сүйөмүн Раббим сени!

Барлыкка да сүйүнбөймүн,
Жоктукка да өкүнбөймүн.
Ашыгың менен кумарланам,
Сүйөмүн Раббим сени!

Буйрук кылдың ибадатты,
Мактадың жакшы абалды,
Бердиң чексиз жакшылыкты,
Сүйөмүн Раббим сени!

Кандай уятсыз менин напсим,
Кумар үчүн мени кыят!
Мен чыныгы кумар таптым,
Сүйөмүн Раббим сени!

Ибадатты жакшы аткаруу,
Дүнүйөгө да эмгектенүү,
күнү-түнү ишим, себеп,
Сүйөмүн Раббим сени!

Сүйүү сөздө болбос Хилми,
Раббим эмгектенгиле деди.
Абалыңан түшүнүлсүн,
Сүйөмүн Раббим сени!

Ислам душмандары канча,
Динибизге кол салууда.
Бош отуруу болобу туура,
Сүйөмүн Раббим сени!

Жалкоо отурабы?
Жарына чаң жугузабы?
Жоонун тилин тый дагы, айт:
Сүйөмүн Раббим сени.